

HENRİK İBSEN

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

**M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası**

**"ŞƏRQ-QƏRB"
BAKİ-2006**

*Bu kitab "Henrik İbsen. Seçmə dramları" (Bakı, "Elm və həyat", 2002)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərcümə edən:

Azad Əliyev

839.82'2-dc21

AZE

Henrik İbsen. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006, 344 səh.

Klassik dünya ədəbiyyatı və dramaturgiyasının görkəmli nümayəndəsi, böyük Norveç dramaturqu **Henrik İbsen**in XIX əsr Avropasının mənəvi aləmini əks etdirən əsərləri cəmiyyətdə mövcud olan romantik duyğuların sərt realılıqla üzləşməsi prosesinin vizual təcəssümüdür və zamanəmizin əxlaq gerçəklikləri ilə səsleşir.

Bu kitaba dramaturqun "Kuklalar evi", "Vahimə", "Vəhşi ördək" və "Hedda Gabler" dram əsərləri daxil edilmişdir.

ISBN10 9952-34-001-X

ISBN13 978-9952-34-001-3

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Bu gün adı klassik dünya ədəbiyyatı və dramaturgiyasının Şekspir, Şiller, Gete kimi görkəmli şəxsiyyətləri ilə bir çəkilən Henrik İbsen 1828-ci il martın 20-də Norveçin kiçik şəhəriyi olan Şiendo ticarətçi-kommersant ailəsində doğulmuş, 8 yaşında ikən atası müflisləşdiyindən o, çox erkən yaşlarından mövcud həyatın bir çox maddi məhrumiyyətlərinin və ictimai bərabərsizliklərinin ağır-acılarını görmüş, hələ 16 yaşına çatmamış Norveçin daha kiçik şəhəriyi olan Qrimstadda 6 il müddətində çox çətin şəraitdə yaşayaraq əcazı köməkçisi işləmişdir.

1848-ci ildə Avropada baş verən inqilabi hərəkatlar bir sıra digər inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi, Norveçdə də cərəyan edir, ölkəni lərzəyə salırdı. Bu vaxt özünün ilkin gənclik çağlarını yaşayan İbsenin də dünyabaxışlarında müasir cəmiyyətdəki haqsızlıqlara qarşı nifrət və tənqidi münasibət oyanır, o özünün ilk coşqun şeirlərini və hələ lazımınca püxtələşməmiş, lakin həmin illərin siyasi-ictimai həyatı üçün çox xarakterik olan, hər cür ədalətsizliklərə qarşı barışmazlıq və mübarizlik motivlərindən doğan "Katilina" (1849) pyesini yazır.

1850-ci ilin baharında gənc ədib Norveçin o vaxtkı paytaxtı olan Kristianiyaya gedir, orada universitetə qəbul olunmaq üçün imtahanlara hazırlaşır, bununla bərabər ölkənin siyasi-ictimai həyatından və ədəbi mühitindən bir gün də olsa ayrılmır, ardıcıl olaraq şeirlər və publisistik məqalələr yazır, həmçinin özünün "Norma, yaxud siyasətçinin məhəbbəti" adlı kiçik həcmli parodik-qrotesk pyesində (1851) o vaxtkı Norveç parlamentində müxalifətçi partiyaların kəndli hərəkatı və liberallarından ibarət liderlərinin cəsətsizliyini və qorxaqlığını ifşa edir, gündən-günə artan fəhlə hərəkatına yaxınlaşır.

Cox keçmir ki, gənc şair və dramaturqun Kristianiya teatrında ilk səhnə həyatı görən "Cəngavər yüksəkliyi" pyesinin tamaşası ictimaiyyət tərəfindən rəğbətlə qarşılanır, o, ölkənin ədəbi mühitində və teatr dairelərində tanınmağa başlayır. Məhz bundan irəli gələrək 1851-ci ilin payızında gənc İbsen Norveçin varlı ticarət şəhəri olan Bergendeki hər vəchlə Norveç milli incəsənətini inkişaf etdirməyə çalışan Norveç teatrının ştatlı dramaturqu vəzifəsinə dəvət olunur. Bu vaxt gənc dramaturqun ictimai-

siyasi və estetik baxışları Norveç kəndli demokratiyası, milli müstəqillik və milli-mədəniyyət uğrunda mübarizə ideyaları ilə formalaşırdı. Bu ideyalar həm də ölkənin mənəvi həyatında geniş vüsət almış Norveç milli romantikası ilə qırılmaz bağlı idi. Lakin bu romantika və ideya istiqaməti çox vaxt ölkənin ictimai həyatında olduğu kimi, gənc İbsenin yaradıcılığında da öz ölçüsünü itirərək kəndli məişəti ilə həddən artıq ideallaşıb idilliyə çevrilir, verilən folklor motivləri olduğu kimi yox, kobudcasına şişirdilmiş halda, şərti romantik hisslərlə təcəssüm etdirilirdi. Milli romantikanın bu cür ifratı İbsenin müasir həyat mövzusunda yazdığı ilk milli-romantik pyesi olan "İvanov gecəsi" (1852) əsərində özünü aydın göstərir.

Bergen teatrında çalışdığı illərdə o, ardıcıl olaraq yazdığı və həmin teatrın özündə tamaşaya qoyulan "Müqəddəs Hansa gecəsi" (1852), "Estrotdan gələn frü İnger" (1855), "Sulhauqda kef moçlisi" (1855), "Ulaf Lilyekrans" (1856) romantik dramlarının hamısının quruluşunu da özü verirdi. Norveçin tarixi və xalq yaradıcılıq materiallarından istifadə ilə yazılan həmin əsərlərdə xalq azadlığı və qəhrəmanlığı ideyaları təcəssüm etdirilir.

Gənc İbsen 1857-ci ildə yenə ölkənin o vaxtkı paytaxtı Kristianiyaya gəlir və burada Norveç Milli Teatrının bədii rəhbəri və rejissoru vəzifələrində çalışır. Beş il davam edən bu gərgin dövr ərzində o, eynilə Bergen teatrında olduğu kimi istər özünün rejissorluq və dramaturqluq fəaliyyəti, istərsə də mətbuatdakı ardıcıl publisistik çıxışları ilə əsil həqiqətpərəst ictimai məzmunla zəngin olan milli incəsənət uğrunda ciddi mübarizə aparırdı.

Beş il ərzindəki əsas yaradıcılıq işlərindən olan "Döyüşçülər Helgelandda" (1857), nəzmlə yazılmış "Məhəbbət komediyası" (1862), xalq tarixi dramı "Tac uğrunda mübarizə" (1863) pyeslərində İbsen bütün əvvəlki saxta və yanlış, şişirdilmiş üslubdan uzaqlaşır, ona gülür və eyni zamanda öz yaradıcılığı üçün əvvəlkilərə nisbətən daha möhkəm üslubdayaq tapmaq məqsədilə yenə Norveçin tarixi keçmişlərinə müraciət edir.

Həmin 50-ci illərin axırı və 60-cı illərin əvvəlləri ilə əlaqədar o da unudulmamalıdır ki, bu dövr İbsen yaradıcılığında getdikcə milli romantikaya ümidsizliklərin artması və eləcə də onun bilavasitə konservativ hökumətə qarşı duran Norveç siyasi qüvvələrinə ümidlərinin boşa çıxması dövrüdür. Belə ki, dramaturqun dünyabaxışında hər cür sinfi fəaliyyətlərə qarşı inamsızlıq getdikcə artır, tədricən onda real həyata əsil yaradıcılıq materialı kimi baxmaq və ondan bədii effektlər üçün əsil vasitə kimi

istifadə etmək qətiyyəti yaranırdı. Lakin bu vaxt o, yeni ideyalarla yazıb-yaratmağa nə qədər səy göstərsə də, maddi vəziyyətinin çətinlikləri ona ciddi maneələr törədir, ədib teatrda nə qədər səylə çalışsa da zəhmətinin bəhresini görə bilmirdi. Çünki bu vaxt teatrın özündə də işlər pis gedir, teatrın maddi vəziyyəti getdikcə gərginləşirdi. Üstəlik, 1862-ci ildə ədib teatrda işindən də ayrılmalı oldu. Bu vaxt o, əvvəllər cəmiyyətdə az qala aparıcı ideya qüvvəsinə çevrilən milli romantizm cərəyanının şişirdilib ifrat dərəcəyə çatdığını daha aydın görür, özünün dünyabaxışlarında bütün bu təsirlərdən axıradək uzaqlaşmağa çalışır, fəaliyyəti üçün daha münasib möhkəm zəmin və istiqamət axtarırdı. Bunun üçün o, İtaliyanı seçir və 1864-cü ilin baharında oraya gedir.

Ümumilikdə ömrünün 30 ilə yaxın bir dövrünü (1891-ci ilədək) İtaliyada və Almaniyada yaşayan İbseni doğma vətəninin taleyi, sadə, xeyirxah insanların həyatı və problemləri daim düşündürmüş, o, bəşəri hisslərlə yaşayaraq bundan sonrakı dövrlərdən başlanan sənətkarlıq cəhətdən ən yüksək professional əsərlərinin hamısını da məhz Norveç mövzusunda yazmışdır.

İtaliyaya gəlişi İbseni artıq Norveçdə arxada qoyduğu gənclik illərinin bir çox qayğılarından ayırmışdı. Ədib burada yeni ruh yüksəkliyi ilə çalışaraq öz formasına görə qeyri-adi olan iki fəlsəfi simvolik əsəri – “Brand”ı (1865) və məşhur “Per Günt”ü (1867) meydana çıxardı. Nəzmlə yazılan bu irihəcmli əsərlər əslində adi pyeslərdən çox dramlaşdırılmış poemalar idi.

Yüksək romantik hisslərlə yazılan “Brand” və “Per Günt” əsərlərində qoyulan əsas problem müasir cəmiyyətdəki insan taleyidir. Lakin onların mərkəzi xəttində duran baş qəhrəmanlar bir-birindən ciddi fərqlənir. Yəni, əgər birincidə əsas qəhrəman qeyri-adi güc və qüvvəyə malik keşiş Branddırsa, ikincidə sadə kəndçi oğlu, son dərəcə həqiqətpərəst insan olan Per Güntdür. Bu əsərlər istər müəllif tərəfindən qoyulan problemlərin ümumiləşdirilməsinə görə, istərsə də onların dərinliyinə və Norveç həqiqətlərini özünə məxsus aydın, kəskin boyalarla açmaq məharətinə görə, hər şeydən əvvəl, Avropa ədəbiyyatının yeni, orijinal sənət nümunələri idi. Böyük ədib – dramaturq hər iki əsərlə romantik-fəlsəfi hissləri son zirvə həddinə çatdırır, yalnız bundan sonra öz yaradıcılığında romantik ənənələrdən və eləcə də nəzmlə əsər yazmaqdan birdəfəlik ayrılır.

Vətəndən uzaqlarda yaşayan İbsen XIX əsrin 60-cı illərinin sonlarında iqtisadi, siyasi, mədəni sahələrdə sürətlə inkişaf edən Norveç həyatındakı intriqaları kəskin satirik qələmlə qamçılayan “Gənclərin ittifaqı” (1869) komediyasını yazsa da, o öz fəaliyyəti üçün nəzərdə tutduğu bir sıra

mürəkkəb psixoloji əsərləri qələmə almağı hər şeydən vacib sayırdı. Bu cəhətdən onun 1877-ci ildə yazdığı “Cəmiyyət sütunları” komediyası, 1879-cu ildə yazdığı “Kuklalar evi”, 1881-ci ildə yazdığı “Vahimə” (“Qarabasma”), 1882-ci ildə yazdığı “Xalq düşməni” dramlarında müasir cəmiyyətin sosial ziddiyyətlərini son dərəcə təbii, realist boyalarla əks etdirir, sadə insanların xarakterini bədii gerçəkliklə təcəssüm etdirərək insanda dərin hisslər oyadırdı. Bütün bunlarla yanaşı ədib həmin dramlarında geniş bəşəri problemlər baxımından canlı həyat həqiqətlərinin daha real təsvirinə keçir, obrazların adı görünən zahiri görünüşləri ilə mənəvi aləmləri arasındakı təzadları canlı şəkildə açıb göstərir, həm də mahiyyətə mühüm əhəmiyyət kəsb edən yeni tipli dramlar yaradırdı.

Daim inkişafda olan İbsen yaradıcılığında 1880-ci illərin ortalarından 90-cı illərin ortalarına qədər olan müddətdə ictimai-simvolik meyillərin artması ilə daha mühüm yüksəliş və psixoloji dərinləşmə gətirdiyi aydın nəzərə çarpır. Bu dramlardan “Vəhşi ördək” (1884), “Rosmersholm” (1886), “Dənizdən çıxan qadın” (1888), “Hedda Gabler” (1890), “İnşaatçı Solnes” (1892), “Yun Qabriel Borkman” (1896) və başqa əsərlər əks etdirdikləri hadisələrin ictimai-dünyəvi məzmunla təsvirinə və buradakı insanların mənəvi aləmlərinin son dərəcə real təcəssümünə görə İbsen sənətinin ən görkəmli nümunələrindəndir.

Ümumiyyətlə, ədibin əsərlərində dramaturji inkişaf mexanizmi son dərəcə təbii, təsirli və gözənilməz səhnələrlə zəngindir. Belə ki, həmin pyeslərin başlanğıcı çox sadə görünsə də, dialoqlar və hadisələr davam etdikcə dərinləşir, personajların mənəvi aləmi açılır, münaqişələr kəskinləşir və bütün bunlarla ana xətt inkişaf edərək nəso çox ciddi bir hadisəyə, əksər hallarda isə gözənilməz düşündürücü faciəyə özünün son həddinə çatır.

İbsen əsərlərində qəhrəmanların üsyankarlığı həmişə şəxsiyyət azadlığı ilə bağlıdır. Lakin bu mübarizədə həmin qəhrəmanlar əksər hallarda baş verə biləcək mühüm hadisənin və ya faciənin qarşısını almağa nə qədər çalışsalar da, bu, heç cür mümkün olmur, bununla da qoyulan problem daha da mürəkkəbləşir və əsərin təsir qüvvəsi artır.

Dahi dramaturq özünün son əsərlərindən olan “Balaca Eyolf” (1894) dramında insandakı humanist hisslərlə egoist hisslərin mübarizəsini təcəssüm etdirirsə, “Biz ölürlər diriləndə” (1899) dramatik epiloqunda cəmiyyətə zidd olan, hər cür insanpərvər niyyətlərdən məhrum olan incəsənəti mühakimə edir.

Psixoloji-analitik dramın mahir nümunəsi olan İbsen dramaturgiyası hələ onun sağlığında dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində yayılaraq, ələlxüsus Skandinaviya ölkələrində, Almaniyada, Fransada, ABŞ-da, Rusiyada, İngiltərədə, Polşada və başqa ölkələrdə tamaşaya qoyulmaqla geniş şöhrət qazanmış, dünyanın realist teatr sənətinin inkişafına mühüm təsir göstərərək, eyni zamanda H.Hauptman, B.Şou, C.Qolsuorsi, N.Qriq, A.Miller, C.Pristli kimi neçə-neçə tanınmış görkəmli dramaturqların, eləcə də bir çox teatr kollektivlərinin və sənət xadimlərinin ideya-estetik prinsiplərinin formalaşmasında müstəsna əhəmiyyətə malik olmuşdur.

Klassik dünya dramaturgiyasının ən nadir şəxsiyyətlərindən olan İbsenin meydana çıxardığı möhtəşəm sənət əsərləri bu gün olduğu kimi, həmişə də öz zəngin ictimai ideya və məzmunu, fəlsəfi dərinliyi, eləcə də rəngarəng psixoloji obrazlar qalereyası ilə yüksək zirvədə duraraq bəşər mədəniyyətinin ən gözəl nümunələri kimi sevilə-sevilə yaşayacaqdır.

Üç pərdəli dram

İŞTİRAKÇILAR

Torvald Helmer – vəkil, sonra səhmdar bankın direktoru
 Nora Helmer – onun arvadı
 Həkim Rank
 Frü Linne
 Kroqstad – məmur, bank işçisi
 Helmerlərin üç kiçik uşağı
 Anne-Marie – uşaqların dayəsi
 Helmerlərin ev xidmətçisi
 Kuryer

Yadisələr Torvald Helmerin evində cərəyan edir.

Çox da bəhə olmayan məbellə zövqlə bəzədilmiş səliqəli otaq. Otağın o başındakı ara divarda iki qapı – sağ tərəfdəki dəhlizə, sol tərəfdəki isə vəkil Helmerin kabinetinə açılır. Qapıların arasında piano qoyulub. Otağın sol tərəfindəki divarın ortasında da qapı var. Səhnənin önünə yaxın hissəsindəki pəncərənin yanında, ətrafında divan və kreslo olan dəyişmə stol qoyulub. Sağ divarın içəriyə doğru hissəsində yenə qapı, onun yanındakı kağız soba önündə isə bir neçə kreslo və yellənən kürsü var. Həmin soba ilə qapının arasında kiçik stol qoyulub. Divar boyu qravürlər, üst hissəsindəki ləmədə çini qablar və başqa əşyalar düzülüb. Bir qədər yandakı kitab şafında zərli cildli kitablar nəzəri cəlb edir. Döşəməyə xalça salınıb. Qış günüdür. Soba yanır. Dəhlizdən zəng səsi eşidilir. Çox keçmədən qapı açılır. Nora üst geyimini soyunmamış halda, bir yığın paket – zərf və bağlama ilə çox şən halda, zümzümə edə-edə dəhlizdən otağa daxil olur və gətirdiyi şeyləri səliqəylə sağ tərəfdəki stolun üstünə qoyur. Dəhliz qapısı açıq olduğundan, kuryerin gətirdiyi küknar ağacını və səbəti xidmətçiyə verdiyi görünür.

Nora. Helene, küknar ağacını axşamacan yaxşı-yaxşı gizlət. Qoy uşaqlar onu bəzədildəndən sonra görsünlər. *(Pul kisəsini çıxarıb kuryərə müraciət)* Nə qədər verəcəyəm?

Kuryer. Əlli ere!

Nora. Al, bir kron... *(Kuryer pul çıxarıb xırdasını qaytarmaq istərkən)* Yox, qoy qalsın özünə. *(Kuryer ehtiramla baş əyib gedir. Nora dəhliz qapısını bağlayır. Yenə şən halda gülə-gülə üst geyimini soyunmağa başlayır. Sonra cibindən peçenye bağlısını çıxarıb bir neçə badamlı peçenye yeyir. Yavaşca ərinin otağına açılan qapıya tərəf gedir, içəriyə qulaq asır)* Hə, evdədir. *(Yenidən zümzümə edə-edə stola tərəf gedir)*

Helmer *(kabinetdən)*. Bu nədir, oxuyan mənim torağayımıdır?

Nora *(ehtəşamlı uca-ucca)*. Elədin ki var.

Helmer. Dələ oralarda fırlanır?

Nora. Bəli!

Helmer. Dələ nə vaxt qaçıb gəlib?

Nora. Elə indicə. *(Peçenye bağlısını cibində gizlədib dodaqlarını silir)* Bir bura gəl, Torvald, gör nə almışam!

Helmer. Dayan, mane olma. *(Bir qədər sonra qapını açır və əlində qələm otağa göz gəzdirir)* Deyirsən nəsə almısan, hə? Bunların hamısını... Quşcuğazım yenə pul sovurmağa getmişdi?

Nora. Bilirsən, Torvald, şükür ki, bizə də çox pul xərcləmək qismət oldu. Birinci Milad bayramıdır ki, özümüzü sıxmırıq, buna ehtiyac görmürük.

Helmer. Amma bu o demək deyil ki, israfçılıq edək, pulu necə gəldi səpələyək.

Nora. Bir az olar, hə, lap az! Düz deyirəm? Lap az! Axı indi sənın maasın artıb, qazancın çox olacaq.

Helmer. Hə, yəni ildən. Ancaq maası üç aydan sonra verəcəklər.

Nora. Nə olsun. Hələlik borc alaraq.

Helmer. Nora! (*Yaxınlaşıb zarafatla qulağından tutur*) Bizə israfçılıq olmaz, tərgizmək lazımdır. Gör bir, bu gün min kron borc almışdım, sən onu bayrama qurban etdin. Bu borcun əzabını mən çəkəcəyəm, bayram da haram olacaq, zohərə dönəcəm.

Nora. Uf! (*Əli ilə onun ağzını tutur*) Belə bəd sözlər demə.

Helmer. Yox, sən bir vəziyyəti göz önünə gətir, onda gör nə olar.

Nora. Nə olur olsun, mənim üçün fərqi yoxdur, borcun var, ya yox.

Helmer. Bəs borc alacağım adamlar üçün necə?

Nora. Onlar necə olur olsunlar, o haqda mən heç düşünmək də istəmirəm. Özgələri ilə nə işim?

Helmer. Nora, Nora, sən çox qəribo qadınsan! Bir qədər ciddi ol, axı sən bilirsən ki, mən çox fikrə dözə bilmirəm. Bundan sonra daha heç kimdən borc-filan alan deyilik, bilirsən? Heç kimdən! Sələmlə, borcla yaşayan ailə həmişə kimdənsə asılı, minnətli olar. Bu günə qədər sənınlə az çətinliklərə dözməmişik ki... Bir az da dözərik, daha az qalıb.

Nora (*səhaya yaxınlaşıaraq*). Yaxşı, sən deyən olsun, Torvald.

Helmer (*onun ardınca*). Hə, bax belə, nəhayət quşcuğaz qanadlarını salladı. Hə? Dələdən küsmüşdü. (*Portmanatını çıxarır*) Nora, əgər tapsan burda nə var?

Nora (*tez geriyyə dönür*). Pul?!

Helmer. Al! (*Ona bir neçə kağız pul verir*) İlahi, mən bilərəm bayramlarda evə nə qədər xərc gedir.

Nora (*pulu sayır*). On, iyirmi, otuz, qırx. Sağ ol, çox sağ ol, Torvald, indi bu mənə bir neçə gün bəs edər.

Helmer. Hə, çalış.

Nora. Yaxşı, yaxşı, mütləq. Bir bura gəl, sənə göstərim nə almışam. Özü də necə ucuz. Bax, İvara yeni kostyum, qılınc, Bob üçün at, truba, Emmi üçün sə kukla, çarpayısı ilə. Görürsən nə sadə, həm də nə qəşəngdir? Ona nə var ki, iki günə sındıracaq. Bu isə xidmətçi üçün paltar, bir də döşlükdür. Qoca Anne-Marie üçün, əlbəttə, bir az qiymətli hədiyyə almaq lazım idi, neyləyəsən ki...

Helmer. Bu paketdəki nədir?

Nora (*tez yerindən sıçrayır*). Yox, yox, Torvald! Bunu axşama qədər sənə göstərmək olmaz.

Helmer. Yaxşı, yaxşı, bildim. Onda mənə də görüm, ay bədxərc, özün üçün nə almısan?

Nora. Eh, mənə heç nə lazım deyil, tək siz...

Helmer. Xeyr, lazımdır. Sən ən çox istədiyin bir şeyin adını de görüm.

Nora. Düz deyirəm, mənə heç nə lazım deyil. Ya da... Bir qulaq as, Torvald...

Helmer. Nə deyirsən?

Nora (*onun pencəyinin düymələrini oynada-oynada, üzünə baxmadan*). Əgər mənə nəsə bir hədiyyə almaq istəyirsənsə, onda... onda...

Helmer. Nə?! De.

Nora (*tez*). Sən mənə pul ver, Torvald, nə qədər mümkünə, mən bu gün-sabah özüm özümə bir şey alım.

Helmer. Yox, qulaq as, Nora...

Nora. Hə, hə, Torvald, əzizim, xahiş edirəm. Yaxşı, sən mənə pul ver, mən onu qızılı kağıza büküb küknar ağacında oyuncaqların arasında asaram, görərsən nə yaxşı görünər, həm də...

Helmer. Onda bəs mənim daima pulu havaya sovuran quşcuğazımı daha necə adlandırmaq olar?

Nora. Bilirəm, bilirəm, bədxərc qadın. Yaxşı, razıyam, ancaq mən deyən kimi edək, Torvald. Sən əgər pulu mənə versən, mən də oyuncaqların arasından assam, sonra bu pulla nə alacağım barədə yaxşı-yaxşı düşünməyə xeyli vaxtım olar, yaxşı-yaxşı götür-qoy edərdəm ki, əsas nə alım. Necə fikirdir, hə?

Helmer (*gülə-gülə*). Yaxşı fikirdir. Ancaq bu şərtlə ki, doğrudan da o pulu saxlayıb özünə çox vacib bir şey ala biləsən. Yoxsa tez-tələsik nə gəldi alsan, ya da evə izafi xərcələsən, sonra mən yenə dolanışıq xərcələri barədə dərdə düşəcəyəm.

Nora. Ah, Torvald...

Helmer. Mənim əzizim, bu barədə mübahisə eləmə. (*Onu qucaqlayıb öpür*) Mənim quşcuğazım nə nəvazişkardır! Ancaq bir cəhəti pisdirdir ki, pulu israf edir. Qıraqdən baxanlardan heç kim inanmaz ki, mənim quşcuğazım ərinə necə baha başa gəlir.

Nora. Ah! Belə deməyə necə dilin gəlir?.. Sən bilirsən ki, mən hər dəfə necə qənaətcil olmağa çalışıram.

Helmer (*gülə-gülə*). Çalışırsan, çalışırsan!.. Baxır necə, bacarırsan, ya yox. Düzünə qalsa, əməlli bacarmırsan.

Nora (*zümzümə edir, yenə gülə-gülə*). Hm! Sən bilirsən ki, Torvald, biz dələlərin, torağayların nə qədər xərcləri var?

Helmer. Sən mənim balaca dələmsən, torağayımsan! Atanla iki damla su kimi bir-birinizə... Ancaq bir fərqliniz var ki, sən həmişə pul barədə danışırısan, əlinə düşən kimi tez fikirləşirsən ki, hara xərcləyəsən. Ta harasa xərcləməyincə dinc dura bilmirsən, sovrursan başına, sonra dincəlirsən. Neyləmək olar, mən istəsəm də, istəməsəm də belə-sən, bu, sənin canındadır. Hə, hə, bu sənə irsən keçib, Nora.

Nora. Ah, kaş atamın yaxşı keyfiyyətləri məndə olaydı.

Helmer. Amma mən nəse istəməzdim ki, sən indi olduğun kimi yox, başqa cür olaydın, mənim əziz torağayım!.. Ancaq mənə elə gəlir ki, sən bu gün... necə deyim... Sən bu gün nəse şübhəli görünürsən...

Nora. Mən?

Helmer. Hə, sən. Bir mənim gözlərimə düz bax.

Nora (*ona baxır*). Nə oldu?

Helmer (*barmağı ilə onu hədələyərək*). Bu gün şəhərdə bir az keş çəkməmişən ki?

Nora. Yox, sən nə danışırısan?

Helmer. Heç şirniyyat mağazasına da baş çəkməmişən?

Nora. Qətiyyən yox, Torvald...

Helmer. Barı bir müəbbənin dadına da baxmadın?

Nora. Heç ürəyimdən də keçmirdi.

Helmer. Badamlı peçenyenin də dadına baxmadın?

Nora. Ah, Torvald, səni inandırım ki...

Helmer. Yaxşı, yaxşı. Sadəcə olaraq zarafat edirdim.

Nora (*sağdakı stola tərəf gedir*). Mən heç vaxt ağlıma da gətirmərəm ki, sənin bir sözünün əksinə iş görüm.

Helmer. Bilirəm, bilirəm, axı sən bu barədə mənə söz vermişən. (*Ona yaxınlaşır*) Bugünkü kiçik milad bayramı barədəki sirlərini açma, mənim sevimli Noram. Qoy hamısı bu gün axşam bəzəkli küknar ağacı yanında açılsın.

Nora. Həkim Rankı da dəvət etməyi unutmamısan ki?

Helmer. Yox, dəvət etməmişəm, lazım deyil. Onsuz da bizdə şam yeməyinə gələcək, bilir. Axşama hələ çox var. Gələndə dəyərəm ki, qalib yeni ili bizimlə qarşılasın. Bəlkə hətta nahara qədər gəldi.

Axşama yaxşı çıxır da tapşırıbmışam. Nora, sən inanmazsan ki, mən, bugünkü axşam üçün nə qədər sevinirəm.

Nora. Mən də! Hələ uşaqlar nə qədər sevinəcəklər, Torvald.

Helmer. Ah, insanın dolanışığı üçün lazımı təminatın, sanballı gəlirin olması necə də fərəhlidir, onda insan özünü yüngül hiss edir. Sevinməyəsən neyləyəsən, hə, Nora?

Nora. Elədir, mənim əzizim.

Helmer. Keçən ilki Milad bayramı yadımdadırmı, Nora? Sən düz üç həftə axşamdan ta gecə yarısınaqədər öz otağından çıxmadın. Bizi heyran etmək üçün elə hey cürbəcür güllər, ağacdən asmaq üçün yaraşıqlı oyuncaqlar düzəldirdin. Ah, sən yanımda olmadığın üçün mən necə də darıxırdım. Ömrümdə bu cür darıxmağım yadıma gəlmir...

Nora. Mənsə başımı elə qatmışdım ki, darıxmıdım da...

Helmer (*gülümsəyir*). Axırda da bütün zəhmətin boşa çıxdı.

Nora. Sən yenə də yadıma salıb məni hirsəndirirsən?.. Mən hardan biləydim ki, haçansa pişik gəlib hamısını darmadağın edəcək. Mənim nə günahım?

Helmer. Əlbəttə, mənim əzizim, səndə heç bir günah yoxdu. Sən bizi sevindirmək istəyirdin, ancaq bütün zəhmətin hədəf getdi. Nə isə, hamısı ötüb keçdi, hər şey arxada qaldı.

Nora. Hə, bundan sonra daha bir sıxıntı görməyəcəyik, günlərimiz xoş keçəcək.

Helmer. Bundan sonra daha sən məni darıxmağa qoymayacaqsan. Xırda gözlərini, zərif, incə barmaqlarını cürbəcür fiqurlar düzəltməklə yormayacaqsan.

Nora (*sevincək əl çalaraq*). Doğrudan, Torvald, daha düzəltməyəcəyəm?.. Ah, bunu səndən eşitmək necə də xoşdur, Torvald, heç inana bilmirəm. (*Onun əllərini tutaraq*) İndi mən sənə o fiqurları necə düzəldəcəyimi deyəcəyəm. Torvald, bax, elə ki, bayramlar keçdi... (*Dəhlizdə zəng çalınır*) Eh bu zəng də qoymaz ki... (*Otaqda tez səliqə-sahman yaradır*) Yəqin kimsə qonaqdır. Nə pis oldu.

Helmer. Əgər qonaqdırsa, mən evdə yoxam.

Xidmətçi (*dəhlizin qapısından*). Xanım, naməlum bir qadın gəlib.

Nora. Dəvət elə gəlsin.

Xidmətçi (*Helmerə*). Həkim də gəlib.

Helmer. Mənim yanıma gəlib?

Xidmətçi. Hə, hə.

Helmer öz otağına keçir. Onun ardınca həkim Rank ora gedir.
Xidmətçi qadın frü Linneni ta içəriyədək müşayiət edir,
arxasınca döhliz qapısını çəkir.

Frü Linne (*çəşqin halda, çətinliklə*). Salam, Nora.

Nora (*qətiyyətsiz*). Salam...

Frü Linne. Deyəsən, mənə tanımadın?

Nora. Yox, tanımıram... Hə, deyəsən... (*Qırıq-qırıq*) Necə?!

Kristina! Yeni doğrudan sensən?!

Frü Linne. Mənəm.

Nora. Kristina! Gör bir ha, necə tanımadım, işə bax! (*Səsini alçaldır*) Nə yaman dəyişmişən, Kristina.

Frü Linne. Bəs necə, zarafat deyil, doqquz-on il keçib.

Nora. Doğrudan doqquz-on il keçib? Hə, hə, elədir ki var, olar. Ah, o illər necə də gözəl illərdi, necə də xoşbəxt idik!.. Bizim şəhərə təzə gəlmisən? Özü də qışın bu vaxtında. Ürəkli adamsan, vallah.

Frü Linne. Bu gün səhər gəmi ilə gəlmişəm.

Nora. Yəqin ki, bayramları burada keçirmək üçün. Nə yaxşı oldu. Yaxşı-yaxşı şən-lənərik. Bolke üst paltarını soyunasan, soyuq olmaz? (*Üst geyimini çıxarmaqda ona kömək edir*) Bax, belə. İndi işə gəl sobaya yaxın əyləşək. Yox, sən kresloda, mən isə yellənən kresloda. (*Onun əllərini alına alır*) Hə, bax, indi bir az özünə gəldin. Bu hələ harasıdır?! O vaxtdan bir az ağarmısan, bir az da arıqlamısan, Kristina.

Frü Linne. Sənsə elə bil qocalmışan, Nora.

Nora. Deyəsən bir az... Bilinə-bilinməyə. (*Birdən dayanır, ciddi*) Gör bir nə boşboğazam, boş-boş sözlər danışaram. Kristina, əzizim, bağışla mənə.

Frü Linne. Nə üçün, bəyəm no dedin ki, Nora?

Nora (*sakitcə*). Bayaقدan ağılıma da gəlmir ki, axı ürəyin sınıqdır, Kristina, dul qalmısan.

Frü Linne. Hə, üç il bundan əvvəl...

Nora. Bilirəm, bilirəm, qəzetdə oxumuşdum. Ah, Kristina, inan, o vaxtlar nə qədər sənə məktub yazmaq istəmişəm, elə sabah-sabaha qalib, bir də görmüşəm ki, no qədər vaxt keçib.

Frü Linne. Nora, əzizim, narahat olma, mən elə də bilirdim.

Nora. Yox, mən düz eləməmişəm, Kristina, özüm bilirəm. Təsəvvür edirəm sən bu qədər vaxtı tək yaşamaqla nə qədər əziyyət çəkmişən. O, rəhmətə gedəndə bəri sənə üçün azdan-çoxdan pul qoymuşdu?

Frü Linne. Yox, heç nə.

Nora. Uşaq da olmayıb?

Frü Linne. Olmayıb.

Nora. Deməli, tərtəmiz?

Frü Linne. Tərtəmiz! Ancaq mənə öz ölümüylə dərddə saldı, getdi.

Nora (*sorgulu-sorgulu ona baxa-baxa*). Heç adamın ağına gəlməzdi ki, belə olacaq, Kristina.

Frü Linne (*acı gülüşlə Noranın başını sığallaya-sığallaya*). Olanda olur, Nora.

Nora. Deməli, tək-tənha yaşayırsan. Bu, necə də ağırdır, nə dəhşətlidir. Mənimse üç uşağım var. İndi evdə yoxdurlar, dayələri ilə gəzməyə gediblər. Kristina, sən gəl hər şeyi yerli-yerində mənə danış...

Frü Linne. Yox-yox-yox, yaxşısı budur sən danış.

Nora. Əvvəlcə sən danışacaqsan. Bu gün mən çox şadam. Ancaq buna baxmayaraq, sənə bütün dərdlərinə şərik olmaq istəyirəm. Özüm barədə sənə ancaq bir şeyi demək istəyirəm ki, bu günlərdə nəhayət bizə bir xoşbəxtlik üz verib.

Frü Linne. Nə xoşbəxtlik?

Nora. Təsəvvür edirsənmi, orim səhmdar bankın direktoru keçib!

Frü Linne. Sənin ərin? Nə yaxşı, no yaxşı!..

Nora. Hə, böyük müvəffəqiyyətdir! Yoxsa vəkilliklə çörəkpulu qazanmaq elə müsibətdir ki... Xüsusən də təmiz işləyən, düzlük tərəfdarı olan adam üçün... Torvald həmişə ədalət tərəfdarı olub, düzlük tələb edib, bu barədə mən həmişə onun tərəfini saxlamışam. Nə qədər yoxsulluq, əziyyətlər çəkmişik. Ah, şükür ki, nəhayət bütün bunlardan xilas olduq. O təzə ildən yeni vəzifədə olacaq, yüksək məvacib, yüksək faizlər alacaq. Daha kasıbçılığın daşını birdəfolik atarıq, tamam başqa cür, öz zövqümüze uyğun yaşayarıq. Ah, Kristina, ürəyim elə yerinə gəlib, elə yüngülləşmişəm ki! Dünyada nə yaxşıymış pullu olmaq, ehtiyacsız yaşamaq, dərd nə olduğunu bilməmək, elə deyilmi?!

Frü Linne. Əlbəttə, ehtiyacsız yaşamaq çox gözəldir.

Nora. Yox, təkce ehtiyacsız olmaq yox, həm də varlı olmaq, pullu olmaq.

Frü Linne (*gülümsəyərək*). Nora, Nora!.. Sən hələ də ağullanmısan! Məktəbdə oxuyanda da yaman pulsevəndin.

Nora (*xəfif-xəfif gülərək*). Torvald da elə həmişə mənə onu deyir. (*Barmağı ilə hədələyə-hədələyə*) Yox, yox. Nora siz deyən qədər də

dəlisov deyil... Axı heç əlimizə o qədər pul gəlmir ki, bədxərclik də edim. Həmişə hər ikimiz işləmişik, həmişə də yoxsul olmuşuq.

Frü Linne. Sən də işləmişən?

Nora. Bəs necə?! Naxışlı tikmələr tikmişəm, toxumalar toxumuşam, paltar tikmişəm, bu cür nə qədər zərif işlər görmüşəm. (*Dilucu*) Hələ başqa işlər də. Yəqin yadındadır, biz Torvaldla evləndə o, nazirlikdəki işdən çıxdı. Elə girdaba düşdük ki, bir daha ayağa duracağımıza gümanımız da qalmadı. Hələ onu demirəm ki, nazirlikdə də bir ələ maaş almırdı. Özü də orada ələ birinci ildən özünü işə ələ toxumuşdu ki, bir rahat saati, dəqiqəsi yoxdu. Üstəlik əlavə işlər də götürmüşdü ki, evi dolandırısın. Ona görə də çox ağırlığa dözə bilmədi, günü-gündən zəiflədi, inan, az qaldı ki, ölsün; daha ondan əlimi üzmüşdüm. Həkimlər məsləhət gördülər ki, onu hökmen cənuba göndərək.

Frü Linne. Zənnimcə, o vaxt bütün ili İtaliyada keçirdiniz, yox?

Nora. Hə, borcların içində çapalaya-çapalaya. Çoxusu ələ ondan sonra ayağa qalxa bilmədik. İvar təzəcə anadan olmuşdu. Gördük ki, nə olur olsun getməliyik, getdik. Amma, Kristina, biləsən nə gözəl, nə qərribə səfər idi!.. Torvald orada özünə gəldi. Çoxusu ələ o vaxt nə qədər pulumuz getdi, dəhşətdir...

Frü Linne. Təsəvvür edirəm.

Nora. İki yüz min spetsiy. Dörd min səkkiz yüz kron. Əlbəttə, böyük pul idi bunlar.

Frü Linne. Elədir. Hər halda əgər indi özünüze gəlmişsinizsə, doğrudan da böyük xoşbəxtlikdir.

Nora. Düzünü deyim ki, bu pulu biz atamdan alırdıq.

Frü Linne. Hə, belə də. Gərək ki, atan o vaxt vəfat etdi.

Nora. Hə, o vaxt, təsəvvür edərsənmi, o vaxt mən bir gün də onun yanına gedə bilmədim, ona qulluq edə bilmədim. Hər gün balaca İvarın dünyaya gəlməsini gözləyirdik. Üstəlik ölüm ayağında olan Torvald da mənim ümidimdə idi. Mənim əziz, mehriban atam, bağışla mənə! Beləliklə mən bir də onu görə bilmədim, Kristina. Hə, ər evinin mənə gətirdiyi ən böyük xoşbəxtlik bu idi.

Frü Linne. Bilirəm, sən atanı çox istəyirdin. Siz o, vəfat edəndən sonra İtaliyaya getdiniz, yox?

Nora. Hə, axı pulumuz vardı, həkimlər də tələsdirirdilər. Atam vəfat edəndən bir ay sonra yola düşdük.

Frü Linne. Ərin tamam sağalandan sonra qayıtdınız?

Nora. Hə, tamam sağalandan sonra.

Frü Linne. Bəs həkim indi də niyə gəlir?

Nora. Nə həkim?

Frü Linne. Deyəsən, bayaq xidmətçi qız dedi ki, mənimlə bir vaxtda bura gələn həkimdir.

Nora. Hə-ə, doktor Rankdır. O bizə həkim kimi gəlmir, bizim ən yaxın dostumuzdur. Gündə bir dəfə də olsa bizə baş çəkir. Yoxsa Torvald o vaxtdan bir dəfə də xəstələnməyib. Uşaqlar da yaxşıdırlar, gümrəhdirlər, mən də. (*Birdən ayağa sıçrayıb əl çalaraq*) Vallah!.. Kristina, doğrudan da dünyada yaxşı yaşamaqdan, özünü xoşbəxt hesab etmək-dən gözəl heç nə ola bilməz!.. Deyəsən, lap çilgün olmuşam, sadələvhlük edirəm, hey özümdən danışırım. (*Frü Linnenin yanındakı kresloya oturur, əllərini onun dizləri üstünə qoyur*) Mənə acığın tutmasın, Kristina, səndən bir söz soruşum, sən doğrudan da ərini sevmirdin? Onda bəs niyə ona ərə getmişdin?

Frü Linne. O vaxt anam sağ idi. Ancaq ələ zəif, ələ köməksizdi ki, yatağa düşüb qalmışdı. Hələ üstəlik iki balaca qardaşım da mənim boynumda idi. Ona görə də etiraz etmədim, edə də bilməzdim.

Nora. Hə, hə, başa düşdüm, sən haqlısanmış. Yəni siz evləndə ərin varlı imiş, eləmi?

Frü Linne. Yəqin ki, kifayət qədər varlı idi. Ancaq onun işi ələ bir tutarlı iş deyildi. Ona görə də öləndə heç nəyi qalmadı.

Nora. Bəs sən neylədin?

Frü Linne. Xırda ticarətlə, kiçik məktəb işləri ilə, nə düşdü onunla məşğul olmağa başladım. Bu axırıncı üç il mənim üçün çox uzun, yorucu keçdi. Dincələ bilmədim. Şükür Allaha ki, nəhayət il başa çatdı. İndi daha yazıq anamın da mənə ehtiyacı yoxdur, vəfat etdi, canını qurtardı. Qardaşlarım da daha böyüyüblər, özləri özlərini dolandırırılar.

Nora. Deməli, daha asudəsən, rahat olmusan...

Frü Linne. Yox, deməzdim. Əksinə, həyatımda dəhşətli bir boşluq var. Mən kimin üçün yaşadığımı bilmirəm. (*Həyəcanla ayağa qalxır*) Elə buna görə də orada, uzaq yerdə təkliyə dözə bilmədim. Burda yəqin bir yerdə işləməyə, başımı qatmağa yer tapılar. Hər hansı bir kontordafilanda, nə olsa daimi bir iş olsaydı...

Nora. Ah, Kristina, kontor işi də ələ yorucu, bezikdirici olur ki... Onsuz da sən çox yorğun olmağın üzündən bilinir. Bu saat sənə üçün müalicə məqsədilə harasa bir yərə, dəniz kenarına getmək daha yaxşı olardı.

Frü Linne (*pəncərənin qabağına gəlir*). Bunun üçün mənə yol-pulu verən atam da yoxdur, Nora.

Nora (*ayağa qalxaraq*). Ah, məndən incimə...

Frü Linne (*ona tərəf gedir*). Nora, əzizim, sənin yanında xəcalət çəkirəm. İnan, o qədər dərdim var ki, ürəyimə dolub, ürəyim şişib, dərdimi deməyə bir adamım da yoxdur, tək özüm çəkirəm hamısını. Bu nə yaşamaqdır mən yaşayıram. Dərd çəkməkdən çürümüşəm. Bax, belə vəziyyətdə adam başqasına paxılıq da eləyə bilər. Onu da bacarmıram. Nə yaxşı ki, sən öz vəziyyətinizdəki yaxşı dəyişiklikləri mənə dedin. İnan, sizdən çox özüm üçün sevinirəm.

Nora. Bilirəm, başa düşürəm. Yəni demək istəyirsən ki, Torvald sənin üçün də bir iş düzəldə bilər?

Frü Linne. Hə, sən danışanda ürəyimdən bu keçdi.

Nora. O elə də eləyəcək, Kristina, bu, mənim boynuma. Mən hər şeyi qabaqcadan elə incəliklə götür-qoy edib ona deyirəm ki, o razılaşsın. İnan, səmimi-qəlbdən deyirəm ki, mən sənə çox kömək etmək istəyirəm.

Frü Linne. Nora, sənin mənim işimə belə can-başla kömək etmək istəməyincə elə sevinirəm, elə sevinirəm ki... Axı sən əslində gündəlik dolanışıq qaygıları, ehtiyac nədir, o qədər də dərinədən bilmirsən.

Nora. Mən? Dərindən bilmirəm?

Frü Linne (*gülümsəyərək*). Hə. Ay Allah, bir az əl işləri ilə, bəzək şeyləri ilə məşğul olub, elə bilir ki... Sən uşaqsan, Nora!

Nora (*başını yelləyərək otaqda gəzişə-gəzişə*). Sən mənimlə bu cür danışmamalıydın, Kristina!

Frü Linne. Hə?

Nora. Sən də başqaları kimisən. Siz hamınız fikirləşirsiniz ki, mən heç bir ciddi işə yaramıram...

Frü Linne. Hə, hə?

Nora. Guya mən bu həyatda heç bir ağır sınaqdan keçməmişəm.

Frü Linne. Nora, əzizim, narahat olma, sən indicə mənə özünün bütün çətinliklərini danışdın.

Nora. Onlar boş şeylərdir! (*Sakit səslə*) Mən ən vacibini sənə danışmadım.

Frü Linne. Ən vacibini? Nədir elə?

Nora. Sən, Kristina, nəhaq mənə yuxarıdan aşağı baxırsan. Fəxr edirsən ki, ananın xatirinə o cür ağır, əzablı uzun yol keçmişən...

Frü Linne. Mən heç kəsə yuxarıdan aşağı baxmıram, düz sözümdür. Lakin ananın ömrünün son günlərini yüngülləşdirməyimi xatırlayanda, doğrusu, fəxr edirəm, sevinirəm.

Nora. Sən qardaşların üçün etdiyini xatırlayanda da fəxr edirsən?

Frü Linne. Mənə elə gəlir ki, buna haqqım var.

Nora. Mənə də elə gəlir. Lakin qulaq as, Kristina, mən də danışım, gör ki, mən də nəyə görə fəxr edə bilərəm, sevinə bilərəm, ya yox.

Frü Linne. Şübhə etmirəm! Neyləmişən ki?

Nora. Asta danış, birdən Torvald eşidsin! O bu barədə heç vaxt... Bunu heç kəs bilməməlidir, Kristina, heç kəs, səndən başqa...

Frü Linne. Nə olub ki?

Nora. Bura gəl. (*Onu divanda öz yanına çəkir*) Hə, bu saat deyim, gör ki, mənim də fəxr etməyə, sevinməyə haqqım var. Axı Torvaldın həyatını mən xilas etmişəm.

Frü Linne. Xilas etmişən? Necə xilas etmişən?

Nora. Mən bayaq sənə İtaliyaya səfərimiz haqqında danışdım. Hm, əgər Torvald cənuba getməsəydi, sağ qalmayacaqdı.

Frü Linne. Hə də, bildim. Atam da sizə lazım olan vəsaiti vermişdi.

Nora (*gülümsəyir*). Bunu Torvald və başqaları belə düşünürlər. Əslində...

Frü Linne. Nə?..

Nora. Atam bizə bir qopik də verməmişdi, pulu mən özüm qazanmışdım.

Frü Linne. Sən? O qədər pulu?

Nora. Min iki yüz spetsiyi. Dörd min səkkiz yüz kronu. Buna sözün var?

Frü Linne. Nora, necə qazanmışdın? Lotcreyada udmuşdun, nədir?

Nora (*rişxəndlə*). Hm, lotereyada... Lotereyada çətin ki, udasan.

Frü Linne. Onda bəs hardan oline gəlmişdi?

Nora (*zümrümə edə-edə kələkbazlıqla gülərək*). Hm! Tra-lyalya-lyalya!

Frü Linne. Əlbəttə, heç kimdən borc da ala bilməzdin.

Nora. Təzə söz dedin! Niyə ala bilmərəm?

Frü Linne. Əlbəttə. Axı versəydilər də, heç bir qadın örinin razılığı olmadan belə bir işi tutmazdı.

Nora (*başını qaldırır*). Elədir. Bəs əgər qadın belə işlərə görə başındırırsa, bir çıxış yolu tapırsa, onda necə?!

Frü Linne. Nora, mən qətiyyən heç nə başa düşmürəm.

Nora. Heç başa düşməsen yaxşıdır. Mən heç "borc almışam" sözünü də demədim. O pulu mən başqa yolla da əldə edə bilərdim. (*Divanın arxasına söyənir*) Mən özümün bu cəlbədici görünüşümlə hansı pərəstişkarımdan desən ala bilərdim.

Frü Linne. Sənin başın xarab olub.

Nora. Sən, Kristina, yəqin hər şeyi ətraflı bilmək istəyirsən.

Frü Linne. Nora, əzizim, de görək bir ağılsızlıq eləməmişən ki?

Nora (*divanda qamətini düzəldir*). Öz ərinin həyatını xilas etmək bəyəm ağılsızlıqdır?

Frü Linne. Əgər onun xəbəri olmadan neyləmişənsə... ağılsızlıqdır.

Nora. Axı o heç nəyi bilməməli idi!.. Ay Allah, gəl indi başa sal görüm necə salırsan. O, heç öz səhhətinin ağırlığından da şübhələnməməliydi. Həkimlər mənə demişdilər ki, onun həyatı təhlükədədir, ona nə əsəbiləşmək, nə də həyəcanlanmaq olmaz, vəssalam. Vəziyyətdən yeganə çıxış yolu isə ancaq onu cənuba aparmaqdı. Elə buna görə də mən həmişə Torvaldla söhbətlərimdə müalicəsindən qəti söz salmırdım. Yalnız belə deyirdim ki, başqa gəlinlər, qızlar kimi mən də xaricdə olmaq istəyirəm. Ağlaya-ağlaya ona yalvarırdım, xahiş edirdim ki, hökmən İtaliyaya gedək. Onu da işarə edirdim ki, pulu borc almaq olar. Əvvəllər o hirsələnirdi, Kristina, mənə deyirdi ki, yelbeyinsən, hələ deyəsən onu da deyirdi ki, bir ər kimi mənim hər naz-qəmzəmə imkan verməyəcək. Mən yenə əl çəkmirdim. Axırı dedi ki, yaxşı, yaxşı, mən fikirləşərəm, hər halda sənin arzunu həyata keçirmək lazımdır. Mənə də elə bu lazımdı.

Frü Linne. Deməli ərən axıradək bilmədi ki, o pulları sən atan verməyib?

Nora. Bilmədi. Atam axı elə o günlərdə də vəfat etmişdi. Nə qədər sağ idi, onu bu işdən xəbərdar eləmək, ondan xahiş eləmək istəyirdim ki, mənə elə verməsin, desin ki, guya pulu o verib. Ancaq vəziyyəti elə ağır idi ki... Mən ona heç nə deyə bilədim...

Frü Linne. Deməli, sən bu günədək hələ də hər şeyi açıb ərinə deməmişən, etiraf eləməmişən.

Nora. Yox, sən nə danışırısan. O, belə məsələlərdə çox sərtidir, heç nəyi mənliyinə sığışdırmaz... Əgər nəyə görəsə mənə borclu olduğunu bilsə, bu, onun üçün çox ağır olar, özünə təhqir hesab edər, aləmi bir-birinə qatar, ailəmiz dağılardı, indiki kimi xoşbəxt də olmazdıq.

Frü Linne. Yəni ona heç vaxt deməyəcəksən də?

Nora (*fikirləşir, xəfif gülümsəyərək*). Deyəcəyəm. Ancaq neçə illər keçəndən sonra. O vaxt ki, artıq gəncliyim də, gözəlliyim də arxada qalacaq. O da güman ki... Nəyə gülürsən?! Onu demək istəyirəm ki, bir vaxtlar daha Torvaldın xoşuna gəlməyəndə, mənim rəqslərim, geyinib-bəzənməklərim, deklamasiyalarım onu əyləndirməyəndə deyəcəyəm. O da o vaxt ki, nəsə bir əlyerim, dayağım var... (*Tez sözünü yarımçıq kəsib*) Yox, o da yox, yox, boş sözdür, heç onda da deməyəcəyəm... Hə, mənim bu böyük sirrim barədə sən nə deyə bilərsən, Kristina? Doğrudan da əlimdən bir iş gəlir, ya yox? Elə də bilmə ki, bu iş indiyədək mənə az başağrısı verir. Doğrusu, bunun üçün üzərimə düşən işləri vaxtında yerinə yetirmək bəzən mənə çox baha başa gəlir. Onu da bil ki... Kristina, ümumiyyətlə, bütün iş adamları aləmində götürülən sələmi üçdə bir faizlə ödəmənin, yaxud borcu ləğv etmənin öz qaydaları var. Götürülən pulları hər dəfə vaxtında ödəmək həmişə mənə çox ağır başa gəlirdi. Ona görə də ev xərclərinə, geyinib-kecinməyimizə çox qənaət etməli olurdum... Başa düşürsənmi? Hələ o da var ki, hər ay təsərrüfat üçün ayırdığımız puldan mən çox saldıra bilmirdim. Çünki hər dəfə Torvalda yaxşı yemək-icmək lazım idi. Uşaqları da necə gəldi geyindirmək olmazdı. Onlar üçün nə qədər pul ayırırdım, hamısı da onlara sərf olunurdu. Mənim əziz balalarım!..

Frü Linne. Yəni demək istəyirsən ki, sən qənaət üçün özünü hər şeydən məhrum edirdin? Ay yazıq!

Nora. Axı bu borcu mən almışdım, mən də qaytarmalı idim. Bəzən elə olurdu ki, Torvald mənə təzə paltar və sair almaq üçün pul verirdi, mənse gedib sadəsini, ucuzlusunu alırdım. Yaxşı ki, hər şey mənə yaraşırıdı, ona görə də Torvald heç nə başa düşmürdü. Bütün bu qənaətlərlə ən çoxu özümə qəsd edirdim, Kristina. Axı, indi mənim yaxşı geyinib-kecinən vaxtımdı. İndi geyinməmiş haçan geyinəcəkdim. Düz demirəm?

Frü Linne. Şübhəsiz.

Nora. Nə, yaxşı ki, mənim başqa gəlir mənbələrim vardı. Keçən qış bextim getirdi, mənə xeyli yazıköçürmə işləri verdilər. Hər axşam öz otağıma çəkilib ta gecə yarısına qədər işləyirdim. Elə yorulurdum ki... Ancaq burası da vardı ki, hər gün beləcə oturub işləmək, pul qazanmaq mənim üreyimə bir sərinlik getirirdi. Elə bil özümü kişi kimi hiss edirdim.

Frü Linne. Bu yolla nə qədər pul ödəyə bildin?

Nora. Bunu dəqiq deyə bilmərəm. Çünki əvvəldən hesablamamışam, ona görə də indi hesablamaq çətindir. Bircə onu bilərəm ki, nə qədər əlimə gəlirdisə hamısını borca ödəyirdim. Ancaq tez-tez əllərim keyiyirdi. (*Güləmsəyir*) Belə vaxtlarda oturdum bir tərəfdə, elə təsəvvür eləyirdim ki, mənə çox varlı bir qoca aşiq olub...

Frü Linne. Nə? O nə qoca idi?

Nora. Gözümün qabağına gəlirdi ki, guya o ölür, vəsiyyətnaməsi açılanda hamı görür ki, orada iri hərflərlə belə yazılıb: "Mənim bütün pullarımı tezliklə nağd yolla xanım Nora Helmer ala bilər".

Frü Linne. Nora, əzizim, axı o qoca kim idi elə?

Nora. Pərvərdigara, sən necə də başa düşürsən?! Əslində heç bir qoca olmayıb, yoxdur da. Sadəcə olaraq, bu mənim təsəvvürümdü. Bir yerden əlimə pul gəlməyəndə, bu fikirlərlə özümü ovundururdum, özümə təskinlik verirdim. İndi artıq hər şey ötüb arxada qalıb. Daha mənə nə o qoca, nə də onun vəsiyyətnaməsi lazım deyil. Kristina, daha mənim heç bir dərdim yoxdur. (*Ayağa qalxır*) İlahi, fikirləşəndə ki, doğrudan da heç bir dərdim yoxdur, ürəyim necə də fərəhlənir! Nə gözəlmiş dünyada dərdsiz-qəmsiz yaşamaq!.. Özün üçün yaşamaq, uşaqlarla məşğul olmaq, evini Torvaldın istədiyi kimi zövqlə bəzəmək!.. Ondan sonra isə bahar da, mavi səma da, tam asudəlik də, xoşbəxtlik də sənün üçün uzaqda deyil... Hələ üstəlik bəlkə bir yerə səyahətə, istirahətə getmək də müəssər oldu. Ah, elə yaman dənizi görmək istəyirəm ki... İlahi, doğrudan da həyatda yaşamaq, özünü xoşbəxt hiss etmək nə gözəlmiş!

Dəhlizdə zəng səsi eşidilir.

Frü Linne (*ayağa durur*). Zəng çalınır, kimsə gəlib, daha mən gedim.

Nora. Yox, getmə, qal. Gələn kim olsa, çətin ki, bura gələ. Yəqin Torvaldın yanına gəlib.

Xidmətçi (*dəhliz qapısından Noraya*). Bağışlayın xanım, bir cənab gəlib, cənab vəkili görmək istəyir.

Nora. Yəqin demək istəyirsən ki, bank direktoru ilə görüşmək istəyir.

Xidmətçi. Cənab direktorla? Mən bilmirəm axı. Həkimdir gələn.

Nora. O hansı cənabdır elə?

Kroqstad (*qapıdan*). Mənəm, xanım Helmer.

Frü Linne heyətlə diksinir, üzünü pəncərəyə tərəf çevirir.

Nora (*qapıya tərəf bir addım atır, səsinə alçaldaraq həyəcanla*). Sizsiniz? Xeyir olsun, ərimlə nə barədə danışmaq istəyirsiniz?

Kroqstad. Əsasən onun bank işləri barədə. Mən səhmdar bankda kiçik vəzifədə işləyən adamam. Sizin ərinizsə, eşitdiyimə görə bizim direktorumuz olacaq.

Nora. Yeni...

Kroqstad. Şəxsi işimə görə gəlmişəm, xanım Helmer, başqa heç bir sözüm yoxdur.

Nora. Elə isə buyurub onun otağına keçə bilərsiniz. (*Ötəri təzim edir, dəhlizə açılan qapını örtür, sonra isə otaq sobasının yaxşı yanmış olduğunu gözdən keçirmək üçün ora yaxınlaşır*)

Frü Linne. Nora, o kimdir elə?

Nora. Məmur Kroqstaddır.

Frü Linne. Yəni doğrudan odur?

Nora. Bəyəm sən onu tanıyırsan?

Frü Linne. Tanıyırdım... Bir neçə il qabaq o, bizim tərəflərdə iş aparardı.

Nora. Hə, olar, olar.

Frü Linne. Necə dəyişib?!

Nora. Deyəsən, evlənməyi uğursuz olmuşdu.

Frü Linne. Bəs indiyədək duldur?

Nora. Bir qoşun uşaqla... Görürsən də, evlənməmişdi, boş çıxdı. (*Sobanın qapağını örtür, yellənən kürsünü ehməliyə geri itələyir*)

Frü Linne. Deyilənə görə müxtəlif işlərlə məşğul olur.

Nora. Hə, ola bilər. Dəqiq bilmirəm. Nə isə daha bu barədə fikirləşməyin mənası yoxdur, sözü dəyişək.

Həkim Rank Helmerin kabinetindən çıxır.

Həkim Rank (*qapıya çatmaqda*). Yox, yox, daha sənə mane olmaq istəmirəm. Yaxşısı budur gəlməyinizə gəlmişəm, bir xanımına da baş çəkim. (*Öz arxasınca qapını örtür, birdən xanım Linnenin də burda olduğunu görür*) Ah, bağışlayın, deyəsən, burda da mane olacağam.

Nora. Zorlu qədər də mane olmazsınız. (*Onları bir-birinə təqdim edir*) Həkim Rank, xanım Linne.

Rank. Çox yaxşı. Bu adı mən bayaq da eşitmişəm. Deyəsən, bura gələndə mən sizi pilləkəndə gördüm.

Frü Linne. Hə... Adətən mən çox yavaş-yavaş qalxıram, tez yoruluram.

Rank. Aydınır... Yeni insanın daxili mexanizminin az da olsa korlanması...

Frü Linne. Sadəcə olaraq zəiflikdən, təqətsizlikdəndir.

Rank. Təkcə ondan? Yəqin indi şəhərə dincəlməyə gəlmisiniz... Qonaqlıqlara gedirsiniz?

Frü Linne. Mən buraya iş axtarmağa gəlmişəm.

Rank. Çox yaxşı. Sizcə bu, zəiflikdən, təqətsizlikdən xilas olmaq üçün əsas şərtidir?

Frü Linne. Yaşamaq üçün hə.

Rank. Adətən çoxları belə düşünür.

Nora. Bilirsiniz, həkim, zənnimcə siz də çox yaşamaqdan imtina etməsınız.

Rank. Ola bilər. Mən nə qədər çətinliklə, əziyyətlə də olsa, həmişə mümkün qədər çox yaşamaq istəyirəm. Mənim bütün xəstələrim də həmçinin. Mənəviyyatca şikəst olan bütün əlillər də bizim kimi. Bir beləsi bu saat o otaqda əyləşib. *(Helmerin otağına işarə edir)*.

Frü Linne *(astadan)*. A-a-a!..

Nora. Siz kimi nəzərdə tutursunuz?

Rank. Haqqında sizin heç nə bilmədiyiniz adamı – vəkil Kroqstadı. Onun mənəviyyatı da, xarakteri də dibindən çürüyüb. Buna baxmayaraq, o da çox yaşamaq istəyir.

Nora. Hə? Sizcə o indi Torvaldla nə barədə danışmağa gəlib?

Rank. Doğrusu, bilmirəm. Ancaq deyəsən, nəşə səhmdar bankla əlaqədar danışqdır.

Nora. Mən bilmirdim ki, Kroq... vəkil Kroqstad bankla əlaqədar gəlib.

Rank. Hə, orada nə işdə işləyir. *(Frü Linneyə)* Bilirəm, sizin bu yerlərdə də gecə-gündüz hər yerdə baş vuran, qızdırmalı-qızdırmalı nəşə bir vəzifə tutmaq üçün çarpışan adamlar az deyil. Onlar mənəvi çürüntü yeri axtarırlar ki, orada özlərinə əlverişli bir vəzifə tapa bilsinlər. Sağlam adamlar isə həmişə sakitcə bayraq arxasında qalırlar.

Frü Linne. Bəs axı, hamıdan çox xəstələr himayə altında yaşamağa ehtiyac duyurlar?

Rank *(çiyinlərini çəkərək)*. Nə olsun ki? Elə belə hallara görə cəmiyyət getdikcə xəstəxanaya çevrilir. *(Fikrə getmiş Nora birdən gülməyə başlayır, əl çalır)* Siz niyə gülürsünüz? Heç bilirsiniz mahiyyətcə cəmiyyət nə deməkdir?

Nora. Sizin bezikdirici cəmiyyətiniz mənə çox lazım olmuş! Mən tamam başqa şeye gülmürəm... Adamın yadına düşəndə ürəyi açılır. Həkim, bir deyin görüm, indi bankın bütün işçiləri Torvalda tabe olacaqlar?

Rank. Sizi düşündürən elə budur?

Nora *(gülümsəyərək zümzümə edir)*. O daha mənim işimdir, özüm bilərəm. *(Otaqda gəzişə-gəzişə)* Bəli, doğrudan Torvaldın çoxları üzərində nüfuz qazandığını fikirleşmək çox fərehlidir. *(Cibindən bayaqkı peçenye bağlısını çıxarır)*

Rank. Oho, badamlı peçenye! Deməli, sizin xəlvəti ayaqüstü yeməyiniz də varmış.

Nora. Hə, bunu mənə Kristina gətirib, bir az...

Frü Linne. Kim, mən?..

Nora. Hə, hə, hə, qorxma, sən nə biləydin ki, Torvald belə yeməkləri mənə qadağan edib. Mənə ürəyi yanır, qorxur ki, dişlərimi korlayaram. Ancaq, birçə dənəsini yeməklə nə olacaq ki... Elə deyil, həkim? Buyurun, biri sizin... *(Peçenyeni onun ağzına qoyur)* Biri də, Kristina, sonin. Birçə dənə balacası, ya da iki dənəsi qoy olsun mənim. *(Yenə də otaqda gəzişir)* Hə, mən doğrudan da çox xoşbəxtəm. Bir arzum da var, çox istərdim ki...

Rank. Nədir o?..

Nora. Bir şeyi Torvaldın yanında demək istərdim ki...

Rank. Nə əcəb bu vaxta qədər deyə bilməmişsiniz?

Nora. Cürət etməyirəm. Çox pis məsələdir.

Frü Linne. Pis məsələdir?

Rank. 'Elə isə təklidə deməyinizi məsləhət bilmirəm. Mən onun yanında olanda isə ürəklənib demək olar. Hə, nəyi Helmerin yanında demək istəyirsiniz?

Nora. Onu demək istərdim ki... Lənət şeytana!

Rank. Axı nəyi demək istərdiniz?

Frü Linne. İnsafın olsun, Nora.

Rank. Deyin. Odur hey, o da gəlir.

Nora *(tez peçenye bağlısını gizlədir. Barmağını dodaqlarına qoyub hamıya)*. Sss!.. *(Helmer bir qolunun üstünə paltosunu aşırmiş, o biri*

əlində şlyapa, kabinetdən çıxıb bu yana gəlir. Nora ona tərəf gedir
Əzizim, onu yola saldın?

Helmer. Hə, getdi.

Nora. İcazə ver səni tanış edim. Bu, Kristinadır. Bura, şəhərə gəlib ki...

Helmer. Kristina?.. Bağışlayın, tanımıram...

Nora. Frü Linne, hörmətli frü Linne!

Helmer. Çox yaxşı, belə də!.. Yəqin ki, mənim arvadımın uşaqlıq rəfiqəsidir.

Frü Linne. Hə, biz çoxdan tanışıq.

Nora. Təsəvvür edirsən, o, bu qədər uzaq yolu səninlə bir məsələ barədə danışmaq üçün gəlib.

Helmer. Nə danışsın?

Frü Linne. Elədir, şəxsən sizinlə.

Nora. Kristina əla idarə işçisidir, yaxşı bir iş adamının yanında işə girmək istəyir.

Helmer. Yaxşı eləyib gəlmisiniz, xanım.

Nora. O, qəzetlərdən sənin banka direktor təyin olunduğunu bilən kimi bura gəlib. Torvald, mənim xatirimə, Kristinaya kömək elə, yaxşı?

Helmer. Mümkündür. Siz yəqin dulsunuz?

Frü Linne. Bəli.

Helmer. İdarə işlərində də təcrübəlisiniz?..

Frü Linne. Kifayət qədər.

Helmer. Yəqin ki, mən sizə yer verəcəyəm.

Nora (*əl çala-çala*). Görürsən... görürsən?!

Helmer. Özü də siz lap yaxşı vaxtda gəlmisiniz.

Frü Linne. Ah, bilmirəm sizə necə minnətdarlıq edim.

Helmer. Dəyməz. (*Paltosunu geyinir*) Ancaq bu gün məni bağışlayın.

Rank. Dayan, mən də səninlə gedirəm. (*Dəhlizdən öz şubasını gətirib sobanın qabağında istiyə tutur*)

Nora. Ləngimə, tez gəl, Torvald!

Torvald. Bir saata, çox yox.

Nora. Kristina, sən də gedirsən?

Frü Linne (*paltosunu geyinə-geyinə*). Hə, gedim, özümə otaq tapmalıyam.

Helmer. Onda bəlkə bir yerdə çıxacaq?

Nora (*frü Linneyə geyinməkdə kömək edir*). Heyif ki, bizdə darısqallıqdır, yoxsa heç qoymazdım ki, ayrı yerdə qalasan.

Frü Linne. Nə danışsın?! Bu barədə söhbət ola bilməz. Sağ ol, salamat qal, Nora. Çox sağ ol, çox razıyam.

Nora. Hələlik. Sağ ol. Axşam yəqin ki, yenə gələcəksən. Siz necə, həkim? Əgər özünü də yaxşı hiss etsəniz? Şübhəsiz, özünü də yaxşı hiss edəcəksiniz. Əyin-başınız qalın olsun, vəssalam.

Həm sağollaşaraq söhbət edə-edə dəhlizə çıxır.

Pilləkəndən uşaq səsləri gəlir.

Onlardır gələn, mənim əziz balalarım! (*Yürürək bayır qapısını açır. Dayə Anne-Marie uşaqlarla birgə daxil olur*) Gəlin, gəlin! (*Əyilib uşaqları öpür*) Ah, mənim əzizlərim, gözəllərim! Kristina, bir onlara bax, gör necə gözəldirlər?!

Rank. Yelvrən yerdə danışmaq olmaz, xəstələnərsiniz.

Helmer. Frü Linne, gedəyin, qoy ana balalarını doyunca görsün.

Həkim Rank, Helmer və frü Linne gedirlər. Anne-Marie uşaqlarla birlikdə otağa keçir. Nora da dəhlizə açılan qapını örtüb otağa gəlir.

Nora. Siz necə gümrəh, necə şənsiniz! Yanaqlarınız necə də qızıl-gül kimi, alma kimi qızarıb! Mənsiz də şən idiniz! Çox yaxşı, çox gözəl. İvar, sən Bobu da, Emmi də kirşədə gözəldirmisən? İkisini birdən? Afərin, mənim İvarım! Anne-Marie, ver onu mənə, mənim əzizimi, sevimli kuklamı! (*Dayədən kiçik qızı alır, şən qəhqəhələrlə onunla hərhlənir*) Hə, hə, anan Bobla da rəqs edəcək. Nə? Qartopu oynamısınız? Ah, heyif ki, mən sizinlə deyildim. Yox? Anne-Marie, qoy qalsınlar burda, mən özüm onları soyunduraram, ver, mən özüm. Bu balam necə də şəndir?! Orada, sobanın üstündə səninçün kofe saxlamışım.

Dayə soldakı qapıya tərəf gedir. Nora uşaqlarla söhbət edə-edə onları soyundurur, üst paltarlarını hara gəldi atır.

Nora. Bax belə, belə... Dalınızca böyük it qaçırdı? Bəs tutmadı sizi?.. Yox, itlər sizin kimi şən, körpə kuklaları dişləməz... Yox, yox! İvar, sən də bura gəl. Nə? Oynamaq istəyirsiniz? Nə oynayaq, necə oynayaq, hə? Gizlənpaç oynayaq? Yaxşı, gəlin oynayaq. Qoy əvvəlcə Bob gizlənsin... Ah, mən? Yaxşı, əvvəlcə mən gizlənim.

Şən qəhqəhələrlə müşayiət olunan oyun başlanır. Bu otaqda da, sağdakı qonşu otaqda da gizlənilir. Bu dəfə Nora stolun altında gizlənilir. Uşaqlar səs-küylə otağa doluşub analarını axtarırlar, lakin tapa bilmirlər. Birdən onun boğuc güllüşünü eşidəndə stola tərəf cumurlar, süfrəni qaldırıb onu tapırlar. Şən qəhqəhələr otağı bürüyür. Nora yalandan onları qorxutmaq üçün başını bayıra çıxarır. Yenidən şən qəhqəhələr. Bu vaxt evin giriş qapısını döyürlər. Ancaq heç kim eşitmir. Dəhliz qapısı aralanır, oradan Kroqstad görünür. O, bir qədər dinməzəcə gözleyir, oyun davam edir.

Kroqstad (*içəri gəlir*). Bağışlayın, frü Helmer...

Nora (*bir qədər ucadan*). Nə istəyirsiniz?

Kroqstad. Giriş qapısı açıqdı. Yəqin bağlamağı unutmusunuz.

Nora (*ayağa qalxır*). Ərim evdə yoxdur, cənab Kroqstad.

Kroqstad. Bilirəm.

Nora. Elə isə sizə nə lazımdır?

Kroqstad. Sizinlə danışmaq istəyirəm.

Nora. Mən... (*Sakitcə uşaqlara*) Anne-Marienin yanına gedin. Nə? Yox, yad əmi mənə heç bir pislik eləməz. O gedəndən sonra yenə oynayırıq. (*Uşaqları soldakı otağa aparır, arxalarınca qapını çəkir. Həyəcanla, çox nigaran və gərgin halda*) Siz mənimlə danışmaq istəyirsiniz?

Kroqstad. Hə, istəyirəm.

Nora. Bu gün?.. Bəs axı bu gün hələ ayın biri deyil.

Kroqstad. Yox, milad axşamıdır. Bayramları necə şən təşkil etmək siz qadınlardan asılıdır.

Nora. Sizə nə lazımdır? Mənim bu gün heç bir işə vaxtım yoxdur.

Kroqstad. Biz hələlik bu barədə danışmayacağıq. Başqa şey barəsində danışmalıyıq. Yəqin ki, siz bunun üçün bir neçə dəqiqə vaxt taparsınız.

Nora. Hm... Hə, əlbəttə, tapılar. Hərçənd ki...

Kroqstad. Çox yaxşı. Mən aşağıda, Ulsenin restoranında oturmuşdum, sizin ərinizin küçədə necə getdiyini gördüm...

Nora. Nə olsun ki?

Kroqstad. Bir qadınla.

Nora. Nə olar?

Kroqstad. İcazənizlə soruşum, o qadın frü Linne deyildi ki?

Nora. Ola bilər.

Kroqstad. Şəhərə təzə gəlib?

Nora. Hə, bu gün.

Kroqstad. O sizin yaxın rəfiqənizdir?

Nora. Bəli. Necə bəyəm?

Kroqstad. Mən onu çoxdan tanıyıram.

Nora. Bilirəm.

Kroqstad. Hə, deməli bilirsiniz? Mən elə də fikirləşirdim. Onda icazə verin sizdən açıq soruşum, frü Linne bankda işləyəcək?

Nora. Cənab Kroqstad, siz mənim ərimin tabeliyində olan bir adam, nə cəsarətlə məni sorğu-suala tutursunuz?.. Neynək, bir halda ki, soruşursunuz, deyəərəm, bəli, frü Linne bankda işləyəcək. Bunu mən ərimdən xahiş etmişəm. Kifayətdirmi, cənab Kroqstad?!

Kroqstad. Deməli, mən öz zənnimdə yanılmamışam.

Nora (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Qadın olanda nə olar, biz də hər halda müəyyən nüfuza malik ola bilərik. Cənab Kroqstad, siz tabeçi işçi kimi yaxşı olardı ki, kimsəyə toxunmaqda bir az ehtiyatlı olasınız. Hm...

Kroqstad (*səsinin ahəngini dəyişərək*). Frü Helmer, öz nüfuzunuzdan mənim üçün sərf etmək istəməzdiniz ki?

Nora. Necə? Yəni nə barədə? Nə demək istəyirsiniz?

Kroqstad. Siz mənim bankda tabeçi vəziyyətində də olsa qalmağıma kömək etməzsiz ki?

Nora. Bu nə deməkdir?! Kim sizi işdən çıxarmaq istəyir ki?

Kroqstad. Özünü bilməməzliyə vurmağın nə mənası. Mən çox gözəl başa düşürəm ki, mənimlə toqquşma rəfiqənizə xoş gəlməz. Onu da bilirəm ki, bunun üçün məni işdən qova bilərlər.

Nora. Sizi əmin edərim ki...

Kroqstad. Hə, hə, hə, bir sözlə, hələ vaxt var. Mən bunun qarşısını almalıyam. Ona görə də bunun üçün siz öz nüfuzunuzdan istifadə etseydiniz, çox yaxşı olardı.

Nora. Məmnuniyyətlə. Ancaq, cənab Kroqstad, düzü, mənim heç bir nüfuzum yoxdur!

Kroqstad. Heç bir nüfuzunuz yoxdur? Bəs indicə deyirdiniz ki...

Nora. Düzdür, deyirdim. Ancaq o mənada deməmişəm. Bir özünüz fikirləşin, mən öz ərimə necə təsir göstərə bilərəm?

Kroqstad. Mən sizin ərinizi tələbəklik illərindən tanıyıram. Onu da bilirəm ki, cənab direktor belə məsələlərdə öz qadını qarşısında başqa ərlərdən geri qalmaz.

Nora. Əgər siz mənim ərim barəsində hörmətsizliklə danışsanız, sizə qapını göstərəcəyəm.

Kroqstad. Onu bilirəm, frü Helmer.

Nora. Mən daha sizdən qorxmuram. Yeni ildən sonra mən bütün bu kimi məsələlərə son qoyacağam.

Kroqstad (*daha təmkinlə*). Frü Helmer, qulaq asın, lazım gəlsə, mən bankdakı öz kiçik vəzifəm üçün ölüm-dirim mübarizəsi aparaacağam.

Nora. Görürəm, buna oxşayır.

Kroqstad. Təkcə məvacibə görə yox. Bu, mənim üçün ikinci dərəcəli məsələdir. Burda iş başqa... e... Açıqı, ona görə ki... Yəqin siz də başqaları kimi yaxşı bilirsiniz ki, mən bir dəfə bir səhv iş görmüşəm, indiyədək ağrısını çəkirəm.

Nora. Hə, o barədə deyəsən nəsə eşitmişdim.

Kroqstad. İş gedib məhkəməyə çıxmadı. Ancaq o vaxtdan elə bil bütün qapılar üzümə bağlandı. Özünüz bilirsiniz. O vaxt mən o işlərdən yapışdım... Axı bir işdən yapışmaq lazımdı. Yoxsa cəsarətlə deyə bilərəm ki, mən kişi kimi başqalarından heç nədə əskik deyiləm. Yalnız bir dərdim var, bu vəziyyətdən çıxmalıyam. Mənim oğlanlarım böyüyür. Onlara görə mən cəmiyyətdə mümkün qədər öz əvvəlki vəziyyətimə bərpa etməliyəm. Bunun üçün mənim bankdakı işim birinci pildir. Sizin ərinizsə məni tozədən bataqlığa itələmək istəyir.

Nora. Başa düşürəm. Ancaq, cənab Kroqstad, sizə kömək etməyə səlahiyyətim çatmır.

Kroqstad. Ona görə ki, istəmirsiniz. Ancaq bunun üçün mənim sizi məcbur etmək imkanım var.

Nora. Mənim sizdən borc almağımı ərimə demək istəyirsiniz?

Kroqstad. Hm! Əgər ərinizə desəm, necə olar?

Nora. Bu, sizin tərəfinizdən vicdansızlıq olar. (*Səsi titrəyir*) O bu sirri bilsə, mənim bütün qürurum, sevincim çox kobudcasına pozulacaq. Sizə görə. Siz bununla məni ən dəhşətli hadisələrə düşər etmək istəyirsiniz.

Kroqstad. Pis hadisələrə?

Nora (*çığmıqla*). Əgər buna cəsarət eləsəniz, özünüz pis vəziyyətdə qalacaqsınız. Onda mənim ərim bir dəfəlik biləcək ki, siz pis adamsınız, sizi heç vaxtla bankda saxlamayacaq.

Kroqstad. Siz ancaq evdəki xoşagəlməz hadisələrdən qorxursunuz?

Nora. Əgər ərim bilsə, aydın məsələdir ki, tezliklə qalan borcumu ödəyəcək. Amma bizim əlaqəmizə daha ehtiyac olmayacaq.

Kroqstad (*ona tərəf bir-iki addım ataraq*). Frü Helmer, qulaq asın, ya sizin hafizəniz zəifdir, ya da bu işlərdən yaxşı baş açmırsınız. Görünür, mən hər şeyi sizə ətraflı başa salmalı olacağam.

Nora. Nəyi ki?

Kroqstad. Əriniz xəstə olanda siz min iki yüz spetsiy borc almaq üçün mənim yanıma gəldiniz, düzdürmü?

Nora. Düzdür. Çünki sizdən başqa müraciət etməli adam yoxdu.

Kroqstad. Mən bu məbləği sizin üçün düzəltdim.

Nora. Düzəldtiniz.

Kroqstad. Mən onu sizə məlum şərtlərlə verməliydim. Sizin o vaxt başınız xəstə ərinizə çox qarışıqdı. Nə olur olsun səfərə getmək üçün pul tapmalıydınız. Bundan başqa heç nə beyninize batmırdı. Bir o günləri yadınıza salın. Hə, mən o pulu düzəldib verəndən sonra sizin dilinizdən yazılı borc iltizamı da aldım.

Nora. Düzdür, mən də ona qol çəkdim.

Kroqstad. Lakin mən müqavilənin aşağısında sizin atanızın adından sizə vəkalət yazılması üçün bir neçə sətir də əlavə etdim. Həmin sətrləri atanız imzalamalı idi.

Nora. İmzalamalı idi?.. O da imzaladı.

Kroqstad. Mən tarix üçün yer saxladım. Yəni sizin atanız özü kağıza qol çəkəndə ayın tarixini, gününü də yazmalı idi, xanım, yadırlıxdır mı?

Nora. Deyəsən...

Kroqstad. Mən borc öhdəliyini sizə verdim ki, poçtla onu atanıza göndəresiniz. Elə deyilmi?

Nora. Elədir.

Kroqstad. Şübhəsiz ki, siz təcili olaraq atanıza göndərdiniz. Çünki beş-altı gündən sonra atanızın imza etdiyi vekseli mənə gətirdiniz, həmin məbləğ sizə verildi.

Nora. Nə olsun ki, məgər mən borcu qaydasında qaytarmırdım?

Kroqstad. Qaytarırdınız. Lakin... Bizim söhbətin məgzi başqa şeydir. Doğrudurmu, frü Helmer, o vaxt sizin üçün son dərəcə ağır idi?

Nora. Doğrudur.

Kroqstad. Bir yandan da atanız ağır xəstə idi.

Nora. Ölüm ayağında idi.

Kroqstad. Tezliklə də öldü?

Nora. Hə.

Kroqstad. Frü Helmer, deyin görüm, təsadüfən atanızın öldüyü gün yadınızda deyil ki? Yəni hansı ayda, hansı gündə öldü?

Nora. Atam sentyabr ayının iyirmi doqquzunda öldü.

Kroqstad. Tamamilə doğrudur, mən öyrənmişəm. Elə bax, burdaca bir qəribəlik meydana çıxır... *(Cibindən bir kağız çıxarır)* Elə qəribəlik ki, mən bunu heç cür izah edə bilmirəm.

Nora. Nə qəribəlikdir elə? Mən bilmirəm...

Kroqstad. O qəribəlikdir ki, frü Helmer, belə çıxır ki, sizin atanız bu vekseli ölümündən üç gün sonra imzalayıb.

Nora. Necə yeni? Heç nə başa düşmürəm.

Kroqstad. Sizin atanız sentyabrın iyirmi doqquzunda ölüb. Düzdürmü? Ancaq bir baxın, bax, burda onun imzasının altında oktyabrın ikisi yazılıb. Bundan artıq qəribəlik nə ola bilər? *(Nora susur)* Siz bunu mənə nə ilə izah edə bilərsiniz? *(Nora yenə susur)* Hələ burası da var ki, "iki oktyabr" sözü və il sizin atanızın öz xətti ilə yox, başqa adamın, deyəsən, mənə tanış olan bir xətlə yazılıb. Sizin atanız ayı, günü öz imzası ilə birgə yazmağı unuda bilər, lakin aydın görünür ki, bunu onun ölümündən xəbəri olmayan bir adam fikirləşmədən edib. Hələ bu bir yana, əsas məsələ imzadadır. O, həqiqi imzadırmı, frü Helmer. Bu, doğrudan da atanızın imzasıdır mı?

Nora *(az sükutdan sonra başını dik tutub lovğalıqla ona baxır)*. Xeyr. Onun əvəzinə mən qol çəkmişəm.

Kroqstad. Frü Helmer, qulaq asın... Siz bu etirafınızın çox təhlükəli olduğunu bilirsinizmi?

Nora. Nəyə görə? Siz tezliklə öz pullarınızın hamısını alacaqsınız.

Kroqstad. Nə üçün kağızı atanıza göndərməmişiniz? Mən bunun səbəbini sizdən soruşa bilərəm mi?

Nora. Ona göndərmək lazım deyildi, o ağır xəstə idi. Əgər onun imzasını xahiş etseydim, gerek pulların mənə nə üçün lazım olduğunu da izah edəydim. Onun belə ağır xəstə olduğu bir vaxtda mən ona yaza bilməzdim ki, mənim ərim də ölüm ayağındadır. Bu, qəti mümkün olan iş deyildi.

Kroqstad. Elə isə, onda xaricə də getməyeydiniz.

Nora. Bu da mümkün deyildi. Ərimin xılası bu səfərdən asılı idi, getməyə bilməzdim.

Kroqstad. Bəs fikirləşmədiniz ki, belə etməklə məni aldadırsınız?..

Nora. Buna diqqət yetirməyə qəti imkanım yox idi. Mən siz barədə heç fikirləşmək də istəmirdim. Ərimin təhlükədə olduğunu bilə-bilə mənə rəzil iradlar tutduğunuz üçün sizə nifrət edərdim.

Kroqstad. Frü Helmer, siz görünür, nədə günahkar olduğunuzu təəvvür etmirsiniz. Mən bu barədə ancaq onu deyə bilərəm ki, mənim bütün ictimai vəziyyətimi məhv edən səbəblərdən biri bu idi.

Nora. Sizin? Yəni demək istəyirsiniz ki, əgər sizin arvadınız xəstə olsaydı, onu xilas etmək əvəzinə oturub qanunlarla oynayırdınız.

Kroqstad. Qanunlar baş verən hadisələrə cavabdeh deyillər.

Nora. Yeni qanunlar pisdirilər?!

Kroqstad. Pisdirilər, ya yaxşıdırılar, bu, ayrı məsələdir. Mən ancaq onu deyirəm ki, əgər bu kağızı məhkəməyə təqdim etsəm, qanuna görə sizi mühakimə edəcəklər.

Nora. Heç vaxt ola bilməz. Yəni doğma qızın ixtiyarı yoxdur ki, öz ölüm ayağında olan qoca atasını hər cür artıq dər-dərlərdən, həyəcanlardan qorusun, ona yol verməsin? Yaxud qanuni arvadın hüququ çatmır ki, öz xəstə ərinin həyatını xilas etsin?! Mən qanunları yaxşı bilmirəm, ancaq onu bilirəm ki, onlar buna heç cür icazə verməzlər. Siz isə hüquqşünas ola-ola bu qanunları pozursunuz. Görünür, siz çox pis qanunçusunuz, cənab Kroqstad!

Kroqstad. Qoy belə olsun. Ancaq sizinlə olan yaxınlığımızdan özünüz də gözəl bilirsiniz ki, mən nə etdiyimi də, kimə nə deməli olduğumu da yaxşı bilirəm. Bax belə! Nə istəyirsiniz edin, mənim sizə sözüm ancaq odur ki, əgər məni işdən qovsalar, siz də mənimlə qovulacaqsınız. *(Baş əyir və dəhlizdən çıxıb gedir)*

Nora *(bir an fikrə gedəndən sonra başını qapıdan bayıra çıxara-raq)*. Ey, ordakı! Məni qorxuzmaq istəyirdin?! Mən o qədər də sadələvh deyiləm. *(Əsəbi halda uşaqların şeylərini yığışdırmağa başlayır, lakin hövsələsi çatmayıb tez atır)* Amma... Yox, hər halda bu ola bilməz! Mən axı onu sevdiyimə görə etmişəm.

Uşaqlar *(sol qapıdan gəlirlər)*. Ana, yad əmi darvazadan çıxıb getdi.

Nora. Hə, hə, bilirəm. Siz yad əmi bərəsində heç kimə heç nə deməyin ha? Heç atanıza da!

Uşaqlar. Yaxşı, yaxşı, ana. Ancaq bir az da bizimlə oynayarsan?

Nora. Yox, yox, indi yox.

Uşaqlar. Bəs, ana, söz vermişdin axı.

Nora. Bilirəm. Amma indi olmaz. Gedin öz otağınıza, mənim vacib işlərim var. Gedin, gedin, mənim gözəl balalarım! *(Mehribanlıqla onları otaqdan çıxarır və arxalarına qapını çəkir. Divanda əyləşir, yarımçıq qalmış toxumasını götürüb toxumağa başlayır. Lakin buna da hövsələsi çatmayıb dayanır)* Yox! *(İşi kənara atır, yerindən qalxıb dəhliz qapısına tərəf gedir, çağırır)* Helene! Küknar ağacını bura gətir! *(Soldakı stola yaxınlaşır və onun siyirməsini açır, yenə dayanır)* Yox, bu, ağlabatan deyil.

Xidmətçi *(küknar ağacını gətirir)*. Hara qoyum, xanım?

Nora. Ora, otağın ortasına.

Xidmətçi. Yenə bir şey lazımdır?

Nora. Yox, sağ ol, qalan işləri özüm edəərəm. *(Xidmətçi küknar ağacını qoyub gedir. Nora onu bəzəməyə başlayır)* Bax bura şamları... bura gülləri... Eh, xəbəsin biri xəbis!.. Boş şeydir, boş şeydir, boş şeydir! Elə şey ola bilməz!.. Hə, yolka çox gözəl olacaq. Mən hər şeyi sən istəyən kimi edəcəyəm, mənim əziz Torvaldım... Sənin üçün oxuyacağam, rəqs edəcəyəm... *(Torvald qoltuğunda bir yığın kağız dəhlizdən içəri girir)* Ah!.. qayıtdın?

Helmer. Hə. Bir gələn olmuşdu?

Nora. Gələn?.. Yox.

Helmer. Mən, axı indicə Krokstadı bizim darvazadan çıxan gördüm.

Nora. Hə, hə, düzdür, Krokstad gəlmişdi, bir dəqiqəliyə. Getdi.

Helmer. Nora, mən sənin üzündən görürəm ki, o, xahiş etməyə gəlmiş ki, sən ona kömək edəsən.

Nora. Düzdür.

Helmer. Niyə onun burda olduğunu məndən gizlədirsən? Bunu da o, xahiş etmişdi?

Nora. Hə, Torvald. Amma...

Helmer. Nora, o xahiş etdi-etdi, sən də razı oldun? Elə adamlar bir kəlmə kəsmək, ona nəse vəd etmək... bilirsen nədir? Üstəlik də mənə yalan deyirsən!

Nora. Yalan?

Helmer. Sən bəyəm demədin ki, heç kəs gəlməyib? *(Barmağı ilə onu hədələyərək)* Bir də belə şey olmasın, mənim nəğməkar quşum. Nəğməkar quşun səsi həmişə təmiz olmalıdır, bir dəfə də yabançı səs çıxarmamalıdır. *(Onu belindən qucaqlayır)* Elə deyilmi? Hə, mən də elə bilirəm. *(Onun belindən əllərini çəkir)* Ah, evimiz nə yaxşı istidir, adam elo hey dincəlmək istəyir. *(Gətirdiyi kağızları bir-bir vərəqləyir)*

Nora *(küknar ağacını bəzəməklə məşğul ola-ola, az sükutdan sonra)*. Torvald!

Torvald. Nədir?

Nora. Sənə şad bir xəbər vermək istəyirəm. Birisi gün Stenborqlarda bal-maskarad olacaq.

Torvald. Mənim üçünsə o maraqlıdır ki, görəsən sən bu dəfə bizi, tamaşaçıları nə ilə heyrləndirəcəksən?

Nora. Ah, boş sözdür.

Torvald. Boş sözdür?

Nora. Mən bal üçün heç bir münasib şey fikirləşə bilmirəm. Nə fikirləşirəmse mənə mənasız, məzumsuz görünür.

Helmer. Doğrudan? Mənim körpə Noram bunu dəqiq bilir?

Nora *(arxadan ona yaxınlaşıb kreslosunun söykəncəyinə dirsəklənir)*. Torvald, çox işin var?

Helmer. Hm.

Nora. Bunlar nə kağızlardır?

Helmer. Bank işləridir.

Nora. Artıq başlamısan?

Helmer. Bankın əvvəlki idarə heyətindən qulluqçuların şəxsi işlərini götürdüm. İş planında lazımı dəyişikliklər etmək səlahiyyətini də almışam. Bu həftə bayram günlərini həmin işlərə sərf edəcəyəm. İstəyirəm ki, yeni ildə işə çıxanda hər şey qaydasında olsun.

Nora. Sən demə yazıq Krokstad nə üçün bura...

Helmer. Hm!

Nora *(əvvəlki kimi kreslonun söykəncəyinə dirsəklənərək barmaqları ilə Helmerin saçlarını yüngülcə oynadır)*. Torvald, əgər məşğul olmasaydın, səndən böyük bir xahiş edərdim.

Helmer. Səni eşidirəm. Nə barədə xahiş etmək istəyirsen?

Nora. Axı səndə olan incə zövq heç kəsə yoxdur. Mən çox istəyirəm ki, bu bal-maskaradda yaxşı görünüm. Torvald, olmaz ki, mənimlə məşğul olasan, necə geyinməyimi özün həll edəsən?..

Helmer. Ah, mənim çılğın quşcuğazım xilaskar axtarır.

Nora. Hə, Torvald, mən sensiz bacarmaram.

Helmer. Yaxşı, yaxşı, fikirləşərik, bir çarə taparıq.

Nora. Ah, nə yaxşı olar?! *(Yenə yolkanın yanına gəlir. Sükut)* Gör qırmızı güllər necə seçilir. Torvald, mənə de görüm, Krokstad nə günahın sahibidir? Yəni doğrudan da onu bağışlamaq olmaz?

Helmer. O, saxtakarlıqda günahlandırılır. Sən heç bilirsen saxtakarlıq nə deməkdir?

Nora. Bəlkə məcbur olub, ehtiyacdan edib?!

Helmer. Ya da çoxları kimi ağlısızlıqdan edib. Hər halda, mən elə insafsız deyiləm ki, adamın kiçik bir günahına görə tamam ipini kəsim.

Nora. Hə, düz fikirleşirsən, Torvald.

Helmer. Adətən elə adamlar olur ki, büdrəyəndə günahını açıq boynuna alır, cəzasını çəkib mənəviyyatca təmizlənir, sonra yenidən yüksəlir.

Nora. Cəza çəkmək?!

Helmer. Ancaq Krogstad bu yolla getməyib, hər cür hiylə ilə, yalanla yaxasını kənara çəkib, əvəzində isə mənəviyyatca korlanıb, özünü diri gözlü məhv edib.

Nora. Yeni sənin fikrinə görə...

Helmer. Bir özün təsəvvür elə, vicdanı ləkələnmiş bir adam düşdü-yü çətin vəziyyətdən boyun qaçıрмаq üçün hamının qarşısında qızıl-qırmızı riyakarlıq edir, hətta öz yaxın qohumları, arvadı, doğma uşaqlarının qarşısında yalan danışır. Yaxşı fikir ver, uşaqların qarşısında! Bu, hər şeydən pisdir, Nora.

Nora. Nə üçün?

Helmer. Ona görə ki, mühit yalanla zəhərlənəndə bütün insanların həyatını pozur, zəhərləyir, dağıdır... Belə bir vaxtda isə ən çox uşaqlar zəhərlənir. Yeni onlar hər dəfə belə havada nəfəs alanda mənəviyyatları kökündən dəyişir, korlanır, həyat üçün, cəmiyyət üçün yararsızlaşırlar.

Nora (*arxadan ona yaxınlaşaraq*). Sən bunu dəqiq bilirsen?

Helmer. Ah, əzizim, mən öz vəkillik təcrübəm müddətində buna nə qədər desən rast gəlmişəm. Öz yolundan tez azan adamların, demək olar ki, hamısının anaları yalançı olub.

Nora. Nəyə görə məhz anaları?

Helmer. Çünki adətən uşaq öz rüşeymini hər şeydən əvvəl anasından alır. Bunu bütün vəkillər yaxşı bilirlər. Əlbəttə, ataların da bu işdə böyük rolu var. Krogstad isə öz uşaqlarını uzun illər boyu yalanla, riyakarlıqla zəhərləyib. Bax, buna görə mən onu mənəviyyatca pozğun adlandırıram. (*Əllərini ona uzadaraq*) Buna görə qoy mənim istəkli Noram söz versin ki, onun üçün bir daha xahiş etməyəcək. Əlini ver ki, söz verirsən. Razılaşırsan nədir? Əlini ver. (*Nora əlini ona uzadır*)

Bax belə, deməli, danışdıq. Səni inandırıram ki, mənim onunla işləməyim qəti mümkün deyil. Mən belə adamlara nifrət edirəm.

Nora (*əlini geri çəkib yolkanın bu biri tərəfinə keçir*). Bu tərəf nə yaxşı istidir! Bu saat o qədər iş-gücüm tökülüb qalıb ki.

Helmer (*ayağa qalxıb kağızlarını yığışdırır*). Hə, mən də nahara qədər bir az bunlarla məşğul olmalıyam. Sonra sənin geyim məsələnlə də məşğul olaram. Məndə yolkanı bəzəmək üçün qızılı kağıza oxşayan bir şey də tapılar. (*Onun əllərini öz başına qoyur*) Ah, mənim dünyada hər şeydən əziz olan nəğməkar quşcuğazım! (*Kabinetinə gedir, arxasınca qapını çəkir*)

Nora (*bir qədər susur, sakitcə*). Yox, bu olmayacaq! Bu mümkün deyil! Yol verilə bilməz!

Anne-Marie (*soldakı qapıdan*). Uşaqlar analarının yanına gəlməyi elə xahiş edirlər ki...

Nora. Yox, yox, yox. Onları mənim yanıma buraxma! Anne-Marie, bir şeylə başlarını qatsana...

Anne-Marie. Hə, yaxşı, yaxşı. (*Qapını örtür*)

Nora (*həyəcanlı düşüncələrdən özünə yer tapmayaraq*). Mənim uşaqlarımın mənəviyyatını korlamaq, ailəmi zəhərləmək?! (*Ani sükutdan sonra başını qaldırır*) Bu ola bilməz! Heç vaxt, heç bir əsrdən sonra da!

İKİNCİ PƏRDƏ

Yenə həmin otaq. Pianonun yanında, küncdə hər cür oyuncaqları, bezəkləri çıxarılmış, şamları yanıb qurtarmış yolka durur. Divanın üstündə Noranın mantosu və şlyapası. Otaqda tek olan Nora həyəcanla o baş-bu başa var-gəl edir, nəhayət, divanın yanında dayanır, mantosunu götürür.

Nora (*mantosu əlindən düşür*). Kim isə gəlir. (*Qapıya yaxınlaşıb qulaq verir*) Yox, heç kəs yoxdur. Əlbəttə, bu gün heç kəs gəlməz, Milad bayramının birinci günüdür... Hamı evində bayram edir. Sabah da elə. Olsa-olsa bəlkə... (*Qapını açıb bayıra, yana boylanır*) Yox, qutuda da məktub-zad yoxdur, tamamilə boşdur. (*Geri qayıdır*) Eh, nəhaq yerə bu qədər həyəcanlanıram, o belə şey eləməz! Yox, qətiyyənlə ola bilməz, mümkün deyil, mənim üç azyaşlı uşağım var.

Anne-Marie (*sol qapıdan gəlir. Əlində iri karton qutu var*). Mas-karad paltarları bu qutunun içindədir, güclə axtarıb tapmışam.

Nora. Çox sağ ol. Qoy stolun üstünə.

Anne-Marie (*qoyur*). Ancaq ütülənməyib. Allah bilir necə qırış-qırış vəziyyətdədirlər.

Nora. Hə, hələ bəlkə cırıq-sökükləri də var.

Anne-Marie. Hə, budur ey. Amma tikmək olar. Bir az səbir lazımdır.

Nora. Eybi yox, mən gedib frü Linneden xahiş edərdəm, bir az mənə kömək edər.

Anne-Marie. Belo havada çölə çıxmaq istəyirsiniz? Soyuq dəyər, xəstələnərsiniz, frü Nora...

Nora. Yox, heç nə olmaz, narahat olma. Uşaqlar neyləyirlər?

Anne-Marie. Təzə oyuncaqlarla oynayırlar. Amma tifillər...

Nora. Tez-tez mənə soruşurlar?

Anne-Marie. Əlbəttə. Ana uşağıdırlar, onları qınamalı deyil.

Nora. Özün görürsən də, Anne-Marie, mən indi onlarla əvvəlki kimi çox məşğul ola bilmirəm.

Anne-Marie. Eybi yox, hər şeyə öyrəşirlər.

Nora. Sən elo bilirsen? Yəni sənəcə əgər mən ölsəm, onlar analarını unuda bilirlər?

Anne-Marie. Allah eləməsin, ölsəm nədir?!

Nora. Qulaq as, Anne-Marie... Mən tez-tez onu fikirləşirəm ki... Sən o vaxt öz uşağını özgəsinə verməyə necə ürək elədin?

Anne-Marie. Çarəm nə idi? Ayrı cür eləyə bilməzdim. O vaxt sən çox balacaydın, sizin evinizdə dayə işləməliydim.

Nora. Sən nə üçün dayəlik etmək istəyirdin?

Anne-Marie. Belə yaxşıydı. Yazıq qızımın mənim yanımda dərd içində çürüməyindənsə, orda qalması yaxşıydı. Axı o namərd də mənə heç nə ilə kömək eləməirdi.

Nora. İndiyədək sənə qızın yəqin sənə unudub, hə?

Anne-Marie. Nə üçün? O özünün kilsədəki kəbinkəsmə mərasimi barədə də, ərə gətməsi barədə də mənə yazırdı.

Nora (*onun boynunu qucaqlayaraq*). Mənim ağbirçək analığım! Mənə də uşaqlıq analıq eləmişən!

Anne-Marie. Axı zavallı Noranın məndən başqa kimi vardı ki...

Nora. Bilirəm. Əgər mənim uşaqlarımın da ata-anası olmasaydı, sən... Yox, ola bilməz, ola bilməz, ola bilməz!.. (*Karton qutunu açır*)

Anne-Marie, get onların yanına. İndi mən bunları qaydaya salaram. Sabah görürsən mən necə gözəl olacağam.

Anne-Marie. Düzdür, balda səndən gözəli olmayacaq. (*Soldakı qapıya tərəf gedir*)

Nora (*karton qutunu açıb içindəki geyimləri çıxarmağa başlayır, lakin hövsələsi çatmayıb yerinə atır*). Ah, bu vəziyyətdən çıxmağa gücüm çatsaydı... Kaş indi bura heç kim gəlməyəydi. Yox, onsuz da heç kim gəlməyəcək. Heç nə barəsində fikirləşmək lazım deyil. Bu barədə daha heç nəyi yadıma salmamalıyam. Bir şeylə başımı qatmalıyam... Çox qərribə əlcəkdir... Çox gözəl əlcəkdir... Yox, fikirləşmək lazım deyil, lazım deyil!.. Bir, iki, üç, dörd, beş, altı... (*Qışqırır*) Hə, gəlirlər! (*Qapıya tərəf atılmaq istəyir, lakin tərəddüd içində dayanır*)

Dəhlizdə üst geyimini çıxarmış frü Linne otağa daxil olur.

Frü Linne. Mənə dedilər ki, bizə gəlmisən, mənə soruşmusan.

Nora. Hə, mən elə sən olan evin yanından keçirdim, dedim bir sənə dəyim, sənə vacib bir işim düşmüşdü. Gəl burda, divanda əyləşək. Sabah axşam konsol Stenborqildə yüksək, ali səviyyədə bal-maskarad olacaq. Torvald istəyir ki, mən neopolitan balıqçısının qızı rolunda çıxış edim, "Tarantella" oynayım. Bunları mən Kiprdə öyrənmişəm.

Frü Linne. Belə də. Sən oməlli-başlı çıxış da edə bilirsənmiş.

Nora. Torvald deyir ki, belə lazımdır. Bax, bu da kostyumu. Torvald bunu mənə orada tikdirmişdi. Görürsən nə tez süzülüb?.. Heç bilmirəm...

Frü Linne. Narahat olma, tezliklə düzəldərik. Bəzi yerlərinin bəzəkəri də qopub. İynə-sap varındır? Hər şey öz əlimizdədir, düzəldərik.

Nora. Çox sağ ol, Kristina, sənə mənə Allah yetirdi.

Frü Linne (*tikir*). Deməli, Nora, sabah qəşəng kostyumunda çıxış edəcəksən. Mən birçə dəqiqəliyə gələcəyəm sənə baxmağa. Hə, onu da deyim ki, mən dünənki xoş axşam üçün sənə minnətdarlıq etməyi yadımdan çıxarmışdım.

Nora (*qalxıb otaqda gəzişir*). Hələ zənnimcə mən istəyən kimi olmadı. Kristina, sən gerek bizim şəhərə çoxdan gələydin. Hə, Torvald hər şeyi gözəl, elvan təşkil eləməyi çox xoşlayır.

Frü Linne. Məncə sən ondan geri qalmazsan. Əsil atanın qızısan! Doğrudan, bir mənə de görüm həkim Rank həmişə dünənki kimi qara-qabaqdır?

Nora. Yox. Dünən o, nəse çox... He, həm də axı o ciddi xəstədir. Yazığın bel sütununda çürümə gedir. Atası çox zay adam idi, min cür aşnabazlıq edirdi, hərcayi arvadlar saxlayırdı. Ona görə də oğlu xəstə doğulub. Başa düşürsən də...

Frü Linne (*tikməni dizinin üstünə qoyub*). Mənim əziz Noram, sən bu qədər məlumatları hardan bilirsen?

Nora (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Eh, adamın uşağı olanda onun yanına gəlib-gedənlər də çox olur. Onların arasında başı tibdən çıxanlar da az olmur, hər şeyi açıq danışirlar.

Frü Linne yenə tikməyə başlayır. Kiçik fasilə.

Frü Linne. Həkim Rank tez-tez sizə gəlir?

Nora. Allahın verdiyi hər gün. Torvaldın gənclik illərindən dostudur. Mənim də yaxın dostumdur. Elə bil bizim ailənin bir üzvüdür.

Frü Linne. Onu da də mənə görüm, o, sözü düz adamın üzünə deyən adamdır? Onda yəqin ki, hər cür xoşrəftar adamları xoşlamaz, eləmi?

Nora. Əksinə. Yeni nəyə görə belə deyirsən?

Frü Linne. Dünən sən bizi tanış eləyəndə, o elə hey deyirdi ki, mənim adımlı bu evdə çox eşidib. Sonra isə məlum oldu ki, sənin örinin mənim bəmədə heç təsəvvürü də yoxmuş. Səncə həkim Rank niyə belə deyirdi?

Nora. Tamamilə doğrudur, Kristina. Torvald mənə o qədər sevir ki, özünün dedi ki, heç kəsə mənə yan-yana qoymaq istəmir. Qabaqlar mən öz yaxın dostlarım barədə, doğma yerlər haqqında danışanda da mənə qışqanırdı. He, ona görə mən daha bunlar barədə danışmıram. Ancaq həkim Rankla tez-tez ordan-burdan söhbətləşirəm. Həkimin bir yaxşı xasiyyəti var ki, dinləməyi sevir.

Frü Linne. Nora, qulaq as, sən hələ çox şeydə uşaqsan, mən səndən yaşlıyam, təcrübəliyəm. Ona görə də sənə deyirəm, sən çalış həkim Rankla aranızdakı haqq-hesabı kəs, qurtar.

Nora. Mənim onunla nə haqq-hesabım var ki?

Frü Linne. Ümumiyyətlə, bütün münasibətlərini. Yadındadırmı, sən dünən burada sənə pul vəsiyyət edən varlı pərəstişkarların haqqında danışırıdın...

Nora. Düzdür. Ancaq əslində elə adam yoxdur!.. Nə olsun ki...

Frü Linne. Həkim Rank varlıdır mı?

Nora. Hə, varlıdır.

Frü Linne. Onun qayğısına qalan bir xanımı, ya bir kəsi yoxdur ki?

Nora. Heç kəsi yoxdur. Ancaq...

Frü Linne. Ona görə də hər gün burda, bu evdə olur, eləmi?

Nora. Hə də, sən ki bunu artıq eşitmisən.

Frü Linne. Axı əxlaqlı adamdırsa, niyə belə ədəbsizlik edir?

Nora. Mən sənə heç cür başa düşə bilmirəm, Kristina.

Frü Linne. Özünü bilməməzliyə vurma, Nora. Elə bilirsen mən başa düşməyirəm ki, min iki yüz spetsiyi sənə o borc verib?

Nora. Sən nə danışırısan, Kristina, bu hardan sənənin ağlına gəldi? Mən olsa-olsa hər gün bizim evdə olan dostumuz demişəm! Burda nə var ki? Əgər, Allah eləməsin, sən deyən kimi olsaydı...

Frü Linne. Yeni borcu o verməyib?

Nora. Sənə inandırırıram ki, yox! Bu, mənim heç ağlıma da gəlməzdi. Axı o vaxt o hardan, necə pul tapa bilərdi ki, mənə də verəydi?! O, varisliyi sonra aldı.

Frü Linne. He, əlbəttə, sənənin bu barədə bəxtin gətirib, əzizim Nora.

Nora. Yoxsa həkim Rankdan pul istəmək mənim heç vaxt ağlıma da gəlməyib... Hərçənd mən tamamilə əminəm ki, əgər ondan borc istəsəydin...

Frü Linne. Əlbəttə, istəməzsən.

Nora. Yox, yox, heç cür. Mən bunu heç təsəvvürümə də gətirə bilmirəm. Ancaq mən tamamilə əminəm ki, əgər həkim Rankla bu barədə əgiz açsaydım...

Frü Linne. Ərindən gizlin?

Nora. Mən hər halda bu işi qurtarmalıyam. Əlbəttə, ondan gizlin qurtarmaq lazımdır.

Frü Linne. Hə, hə, mən də dünən sənə onu deyirdim. Amma...

Nora (*otağın ortasında var-gəl edə-edə*). Kişi belə işlərə qadından daha tez son qoya bilər...

Frü Linne. Əgər bu onun öz əridirsə...

Nora. Boş şeydir. (*Dayanır*) Əgər bütün borcunu vaxtında artıqlaması ilə qaytarırsansa, onda borc barədə verdiyin iltizamı da geri alırsan?

Frü Linne. Aydın məsələdir.

Nora. Onda bu mənfur, çirkli kağızı yandırmaq da, cırıb atmaq da olar?

Frü Linne (*diqqətlə Noraya baxır, alindəki işi bir yana qoyur, yavaşca ayağa qalxır*). Nora, sən nəyisə məndən gizlədirsən.

Nora. Bəyəm bu hiss olunur?

Frü Linne. Dünən səhərdən sənə nəse olub, Nora. Bir desənə nə işdir?

Nora (*ona tərəf gedə-gedə*). Kristina! (*Qulaq asır*) Tss! Torvald gəldi. Eşidirsən? Hələlik sən uşaqların yanına get. Torvald onun yanında nəse tikməyi xoşlamır. Qoy orda Anne-Marie də sənə kömək etsin.

Frü Linne (*hər şeyi yığışdırır*). Yaxşı, yaxşı. Ancaq danışdığımız məsələ barəsində nə qədər ki, hər şeyi açıq danışmamışıq, mən sizdən getməyəcəyəm. (*Soldaki qapıya tərəf gedir*)

Bu vaxt Helmer dəhlizdən içəri daxil olur.

Nora (*onun qarşısına gedərək*). Mənim əziz Torvaldım, səni göz-ləməkdən yorulmuşam.

Helmer. Bu dərzilik nədir?

Nora. Kristinanındır. Sabah üçün mənə kostyum düzəltməkdə kömək edir. Görəsən mən məclisdəkilərə necə təsir bağışlayacağam?

Helmer. Bəyəm mən yaxşı şey fikirləşməmişəm?

Nora. Çox gözəl təklif vermisen! Bəs mən də sənin sözüünə əməl etdiyimə görə ağıllı deyiləmmi?

Helmer (*onun çənəsindən tutaraq*). Ağıllısan, ona görə ki, ərinə qulaq asırsan? Ay koləkbaz! Sənin belə də deyəcəyini bildirdim. Arxayın ol, mən burada sənə mane olmayacağam. Yəqin geyinib özünə baxmaq istəyirsən.

Nora. Sən də yəqin ki, öz otağına işləməyə gedirsən?

Helmer. Hə. (*Bir topa kağız göstərərək*) Budur ey, banka baş çəkmişdim. (*Öz otağına getmək istəyir*)

Nora. Torvald!..

Helmer (*dayanır*). Nədir?

Nora. Əgər sən istəkli bir adamın səndən bir şey haqqında xahiş eləso...

Helmer. Nə barədə?

Nora. Əvvəlcə də görüm, xahişimi yerə salmazsan ki?

Helmer. Baxır nə barədə. Onu bilməmiş nə demək olar ki...

Nora. Əgər xahişimi yerinə yetirsən, sən həmin istəklə, əzizin elə sevinər, dəcəlləşər, səni elə əyləndirər ki, gəl görəsən.

Helmer. Desənə nə xahişdir elə.

Nora. Torağayın səsi bütün evi bürüyər.

Helmer. Hə, o elə onsuz da susmur.

Nora. Mən sən üçün "Ay işığında" rəqsini oynayaram, Torvald!

Helmer. Nora!.. Ümidvaram ki, bu xahişin dünən danışdığımız məsələ barəsində deyil.

Nora (*ona yaxın gəlir*). Hə, o barədədir, Torvald. Mən səndən xahiş edirəm, sənə yalvarıram...

Helmer. Sən doğrudanmı bu məsələni təzədən qaldırırsan?!

Nora. Hə, hə, sən mənə qulaq asmalısən, Kroqstadı bankdakı vəzi-fəsindən qovmamalısan!

Helmer. Ay mənim əziz Noram, axı mən onun yerinə frü Linneni götürməyi qərara almışam.

Nora. Linneni işə götürməyin çox yaxşı, böyük xeyirxahlıqdır. Ancaq sən Kroqstadın əvəzinə kontor işçilərindən bir başqasını da çıxara bilərsən.

Helmer. Yox, bu mümkün olan iş deyil. Ona görə ki, sən burada onun əvəzinə xahiş edirsən, mənimlə danışmamış ona boş vədlər ver-misən!.. Mən...

Nora. Bunu sənə görə etmişəm, Torvald. Ona görə ki, özün bilir-sən, o, ən alçaq fikirli qəzetlərə yazan adamdır, sənə böyük zərər vura bilər. Mən ondan qorxuram.

Helmer. Səni yaxşı başa düşürəm. Sən olub-keçənlərin açılaca-ğından qorxursan.

Nora. Yeni nəyin açılacağından? Sən bununla nəyi nəzərdə tutur-san?..

Helmer. Əlbəttə, atanla əlaqədar məsələləri.

Nora. Hə, düzdür. Bir özün o vaxt hər cür xəbis adamların atan haqqında yazdıqlarını, ona necə böhtanlar, iftiralar yaxdıqlarını yadına sal. Özün bilirsen ki, əgər nazirlik bu məsələni yoxlamağa səni müfət-tiş göndərməsəydi, sən atama o cür xeyirxahlıqla, rəğbətlə yanaşmasay-dın, onlar atanın istefaya çıxmasına nail olacaqdılar.

Helmer. Mənim əziz Noram, sən atanla mənim aramda xeyli fərq var. Sənin atan qüsursuz məmur deyildi. Mən isə qüsursuzam. Elə bilirəm ki, nə qədər öz vəzifəmi daşıyıram, belə də qalacağam.

Nora. Torvald, xəbis adamların nə fikirləşdiyini heç kəs qabaqcadan bilə bilməz. Biz indi elə yaxşı, xoşbəxt, dərdsiz əmin-amanlıqla yaşaya bilərik ki, sən də, mən də, uşaqlar da ruhən sakit olarıq, Torvald. Bax, ona görə səndən bu xahişi edəyəm...

Helmer. Sən onu müdafiə etməklə işləri korlayırsan. Bankda artıq hamı bilir ki, mən Kroqstadı qovmağı qərara almışam. İndi mən təzə direktor kimi öz qərarımı arvadımın təsiri ilə dəyişsəm, hər yanda nə cür söz-söhbətlər yayılar, bilirsən? Nə üçün özümüz buna şərait yaradıyıq?

Nora. Lap tutaq ki, elədir, arvadının təsiri ilə, nə olsun ki?

Helmer. Hə, əlbəttə, təki sən inadkarlığın yerinə yetsin. Mən bütün qulluqçular qarşısında gülünc vəziyyətə düşsəm də cəhənnəmə ki?! Yəni özüm öz əlimlə mənim bəmədə cürbəcür danışığılar getməsinə şərait yaradım. Sonra bunun nəticələri nə olacaq, Allah bilir. Bundan başqa elə bir səbəb də var ki, nə qədər mən orada direktoram, Kroqstadı heç cür bankda saxlamaq mümkün deyil.

Nora. Nə səbəbdir elə?

Helmer. Mən onun bəzi mənəvi çatışmazlıqlarına barmaqarası da baxa bilərdim, əgər ki...

Nora. Hə, Torvald, əgər nə?

Helmer. Onu da deyirlər ki, o, kifayət qədər bacarıqlı, işgüzar işçidir. Ancaq əsas məsələ orasıdır ki, biz nəhaq yerə onunla ilkin gənclik yaşlarımızdan dost olmuşuq. Mən indi buna görə tez-tez elə pis vəziyyətə düşürəm ki, özüm də o illərə nifrət edəyəm. Məsələn, aydındır ki, biz onunla bir-birimizə həmişə "sən"lə müraciət etmişik. İndi o, bundan sui-istifadə edir, başqalarının da yanında mənə belə müraciət edir. Elə bilir ki, bu, ona nüfuz gətirəcək, tez-tez "sən", "sən", "Helmer" – deyə hamıya özünü göstərir. Əlbəttə, bu, mənə çox toxunur. O, bankda mənim hörmətimi yerə salmağa çalışır. Belə işlərdə ustadır.

Nora. Torvald, sən bütün bunları ciddi deyirsən?

Helmer. Necə bəyəm?

Nora. Çünki bütün bunlar xırda məsələlərdir.

Helmer. Necə yəni xırda? Səncə, mən xırdaçı adamam?

Nora. Yox, Torvald, əksinə. Elə buna görə də təəccüblənirəm.

Helmer. Çox nəhaq yerə. Sən mənim fikirlərimi xırda adlandırırısan. Deməli, mənə belə də hesab edirsən. Mən xırdaçıyam! Demək belə!.. Yox, belə olmayacaq, bütün bunlara son qoymaq lazımdır. (*Dəhlizdəki qapıya tərəf gedir, çağırır*) Helene!

Nora. Nə istəyirsən?

Helmer (*kağızları araşdırır-araşdırır*). Son qoymaq lazımdır! (*İçəri girən xidmətçi*) Bu məktubu götürün, elə bu saat da kuryeri tapın, qoy lazımı yerə çatdırsın. Ancaq tez. Ünvan yazılıb. Bu da yoldu.

Xidmətçi. Yaxşı. (*Məktubu götürüb gedir*)

Helmer (*kağızları sahmanlayaraq*). Bax, belə, inadkar xanım!

Nora (*bir an nəfəs almır. Nəhayət*). Torvald, bu nə məktub idi?

Helmer. Kroqstadın qovulması haqqında sərəncamdı.

Nora. Qaytar, Torvald, nə qədər gec deyil, geri qaytar. Mənim xatirəmə, öz xatirəmə, uşaqların xatirəmə! Eşidirsən, Torvald, qaytar! Sən bilmirsən bu bizim hamımızın həyatını necə zəhərləyəcək!

Helmer. Gecdir.

Nora. Hə, gecdir.

Helmer. Nora, əzizim, nəhaq yerə qorxursan. Hərçənd bunu mən səne deməməliyəm. Bəli, bəli! Yoxsa bu nədir, hər yoldan azan hoq-qabazın qisasçılıq xülyasından qorxursan, üstəlik mənə də buna çəkir-sən?! Bu, mənim həysiyyətimə toxunur. Ancaq hər halda səni bağışlayıram. Çünki bu, sənə mənə olan məhəbbətindən irəli gəlir. (*Onu özünə tərəf çəkir, köksünə sıxır*) Bax belə! Sən mənim zərif, istəklili Noramsan. Qalan şeylər qoy nə olur olsun. Əgər bərkə qalsa, inan, mənim hər şeyə gücüm də, cürətim də çatır. Görərsən, mən elə adamam ki, hər şeyi öz üstümə də götürə bilərəm.

Nora (*dəhşətlə heyrlənərək*). Sən nə demək istəyirsən?

Helmer. Özüm bilərəm nə deyirəm, qurtardı!

Nora (*özünü ələ alır*). Mən heç vaxt qoymaram ki, sən...

Helmer. Yaxşı, elə isə sənə ilə yarı bölürəm, Nora... Ər-arvad kimi. Əslində elə belə də olmalıdır. (*Onu oxşayaraq*) Danışdıq? Hə, hə, hə, belə! Mənim göyərçinim heç nədən cəhtiyatlanmamalıdır. Biz bir-birimizi şirin xəyallarla ovundurmalıyıq. İndi isə sən son dəfə bir də "Tarantella"nı məşq elə, oyna, mən də öz otağıma gedirəm. Qapıları elə bağlayacağam ki, heç nə eşidilməsin. Nə qədər istəyirsən çal-oyna, mənə maneçiliyin olmayacaq. (*Qapıdan qayıdır*) Hə, əgər Rank gəlsə, ona mənim evdə olduğumu de. (*Ona işarə edərək öz otağına gedir, qapını içəridən bağlayır*)

Nora (*qorxudan kaxmış halda dayanıb öz-özünə pıçıldayır*). O, dedi ki mənə də edəcək, onu işdən qovacaq. Nəyin bahasına olursa olsun eləyəcək... Yox, heç vaxt, heç vaxt buna yol vermək olmaz! Bir çarə tapmalıyam. Təhlükədən xilas olmalıyam!.. Çıxış yolu tapılmalıdır!..

(*Dəhlizdə zəng çalınır*) Həkim Rank!.. Məsələ həll olunmayınca mənə dinclik olmayacaq. (*Əllərini üzünə çəkir, özünü toplayır, dəhlizə gedib qapını açır. Həkim Rank dəhlizdə şubasını çıxarıb asır. Oradan bayırda havanın qaralmağa başlaması görünür*) Salam, həkim Rank, mən sizi zənginizdən tanıdım. Torvald öz otağındadır. Yanına getməyin, deyəsən məşğuldur.

Rank. Bəs siz necə? (*Otağa daxil olur*)

Nora (*dəhlizə açılan qapını öz arxalarınca örtür*). Özünüz bilirsiniz ki, sizin üçün mənim həmişə asudə vaxtım tapılar.

Rank. Çox sağ olun. Mən nə qədər ki, mümkündür, bundan istifadə edəçəyəm.

Nora. Siz bununla nə demək istəyirsiniz? Necə yəni nə qədər ki mümkündür?

Rank. Necə başa düşürsünüzse, elədir ki var. Bu, sizi qorxudur?

Nora. Siz bunu elə qərribə dediniz ki... Bəyəm nəsə bir hadisə baş verə bilər?

Rank. Bəli, mənim çoxdan gözlədiyim iş ola bilər. Ancaq, düzü, mən gözləməirdim ki, belə tez ola.

Nora. Siz nəyi bildirsiniz, həkim, deyin mənə.

Rank (*sobaya yaxın əyləşərək*). İşlər xarəbdir, get-gedə dağın altına sürüklənirəm, ağırlıq məni basır. Bilmirəm neyləyim.

Nora (*köks ötürür*). Yəni özünüz haqda...

Rank. Bəs kimin haqqında? Özümü yalandan aldada bilmirəm. Mənim yanıma müalicəyə gələn xəstələrimin ən bədbəxti elə mən özüməm, frii Helmer. Bu günlərdə mən öz səhhətimi kökündən araşdırmağa başladım, öyrəndim, gördüm ki, bankrot! Heç bir ay çəkməz ki, mən qəbiristanlıqda çürüməyə başlayaram.

Nora. Fu... Nə yaman bəd danışırırsınız?!

Rank. Onsuz da vəziyyətim ölümədən də bətərdir. Məsələnin təəvvəlindən mayası bədliklə yoğrulub. Lakin hər şeydən pisi odur ki, hələ mənim son bədləyimdən qabaq neçə-neçə dəhşətli bədlilər olacaq. Ona görə də mənim indi yeganə bir çıxış yolum o qalır ki, bütün bu bədlilər qabaqcadan birdəfəlik qurtarım, bilim ki, təxminən nə vaxt çürümə başlanacaq. Bir də görür sizə nə deyirəm: Helmer öz cılız vücudu ilə hər cür belə bədlilərə sonsuz nifrət bəsləyir, ondan iyrenir. Mən onu özümün ölüm yatağıma buraxmayacağam.

Nora. Amma, həkim Rank...

Rank. Buraxmayacağam. Heç vechlə. Qabaqcadan qapıları onun üzünə bağlayacağam. Yalnız son dəhşətli məqamın üstümə hücum çəkdiyini görəndə, özümün qara xaç şəkilli vizit kartočkamı sizə göndərəçəyəm. Onda bilin ki, artıq cəsədimin iyrenc çürüməsi başladı.

Nora. Aman Allah, siz bu gün nə qədər bəd fikirlərdəsiniz. Mən isə bu gün sizi elə xoş əhval-ruhiyyədə görmək istəyirdim ki...

Rank. Ölüm ayağında ola-ola necə xoş əhval-ruhiyyədə olmaq olar? Bir halda ki, kiminsə bəd əməllərinin cəzasını mən çəkməliyəm, bununla necə razılaşmaq olar?! Bəs haqq-ədalət harda qaldı?! Onu da yaxşı bilirəm ki, hər bir ailə üzvləri arasında bu cür günahsız cavabdehliklər ola bilər. Günahkar biri, cəzaya məhkum olansa başqası.

Nora. Boş sözdür! (*Qulaqlarını tutaraq*) Çıxarın bütün bu fikirləri başınızdan, şən olun!

Rank. Hə, düzü, bütün bu işlərə ancaq gülmək qalır, ancaq gülmək. Mənim zavallı əsəblərim, onurğa beynim atamın zabıtlıq vaxtlarındakı kefli günlərinin cəzasını çəkir.

Nora (*soldakı stolun yanında*). O, qulancar bişmişinin, Strasburq pəstetlərinin pərəstişkarıydı, hə?

Rank. Hə, tryufelin də.

Nora. Hə, hə, tryufelin də. Deyəsən dəniz ilbizinin də, yox?

Rank. Hə, dəniz ilbizinin də, həmişə.

Nora. Yəqin ki, hər cür portveynin də, şampanskinin də. Ən pisi isə odur ki, bütün bu ləziz yeməklər, içkilər onun onurğa beyninə çox pis təsir edir.

Rank. Ələlxüsus da bu yeməkləri, içkiləri dadmayanların, yəni hələ dünyaya gəlməyənlərin beyninə. Bütün bu kefləri, eyş-işrətləri çəkən birisi, cəzasını çəkən isə onun törəməsi.

Nora. Hə, bu hər şeydən acınacaqlıdır.

Rank (*sınavıcı nəzərlərlə ona baxa-baxa*). Hm...

Nora (*bir az sonra*). Siz nəyə gülümsəyirsiniz?

Rank. Mən gülümsəmirəm, siz gülümsəyirsiniz.

Nora. Yox, siz gülümsəyirsiniz, həkim.

Rank (*ayağa qalxır*). Siz mən fikirləşəndən də hiyləgərsiniz.

Nora. Mən bu gün elə nəsə eləmək istəyirəm ki...

Rank. Hiss edəirəm.

Nora (*hər iki əlini onun çiyinə qoyur*). Bizim əziz həkimimiz, Torvaldı, məni atmayın, bizdən uzaqlaşmayın.

Rank. Bu itkiyə siz tez öyrəşəcəksiniz. Gözdən uzaq, könüldən də iraq.

Nora (*qorxu ilə ona baxır*). Siz elə bilirsiniz?

Rank. Yeni tanışlar taparsınız, sonra...

Nora. Kim yeni tanışlar tapar, biz?

Rank. Bəli. Mən olmayandan sonra siz də, Helmer də. Özü də deyəsən artıq tapmışınız. Yoxsa dünən axşam frü Linne sizin nəyinizə lazım idi?

Nora. Ay-yay-ya, siz mənə bədbəxt Kristinaya qışqırırsınız?

Rank. Bəs necə? O, mənim burda – sizin evdə evəzedicim olacaq. Mən burda olmayanda sözsüz ki...

Nora. Sss!.. Bərkdən danışmayın, o burdadır, eşidər.

Rank. Bu gün də burdadır? Görürsünüzmü?

Nora. O mənim kostyumumun ora-burasını düzəltməkdə mənə kömək etmək üçün gəlib. Ay Allah, siz necə də hər şeyə başqa gözle baxırsınız. (*Divana əyləşir*) Özünüzi elə alın, həkim Rank. Sabah görərsiniz mən nə gözəl rəqs edəcəyəm. Özü də təsəvvür edin ki, bu, şəxsən sizin üçündür. Hə, elbəttə, həm də Torvald üçün. (*Karton qutudan müxtəlif bəzək və xırda geyim şeyləri çıxarır*) Həkim Rank, bir bura əyləşin, görün sizə nə göstərəcəyəm.

Rank (*əyləşir*). Nədir elə?

Nora. Budur, baxın!

Rank. İpək corablardır.

Nora. Ət rəngi. Görün nə qəşəngdir. Hə, bura əməlli işiq deyil, ona görə çox bilinmir. Amma sabah orada... Yox, yox, yox, siz hökmən yuxarıya qədər görəcəksiniz. Hərçənd ki, sizə bir qədər yuxarını da göstərmək olar.

Rank. Hm...

Nora. Siz nə üçün belə iradəçiliklə baxırsınız? Sizcə mənə o qədər də yaraşmır?

Rank. Doğrusu, belə işlərdən çox başım çıxmadığına görə heç nə deyə bilmirəm.

Nora (*bir an onu süzür*). Fu, siz necə də utanmazsınız. (*Corablarla yüngülcə onun qulağına vurur*) Alın, payınızdır. (*Yenidən həmin şeyləri yığışdırıb yerinə qoymağa başlayır*)

Rank. Mənə daha nə qəşəng şeylər göstərəcəkdiniz?

Nora. Daha heç nə görməyəcəksiniz. Siz quru adamsınız. (*Zümmə edə-edə hələ də şeyləri yığışdırmaqla məşguldur*)

Rank (*bir an susandan sonra*). Sizinlə belə oturmaq çox xoşdur. Həm də sizə elə öyrəşmişəm ki... Əgər indi sizin evdə olmasaydım, gör necə darıxardım.

Nora (*gülümsəyərək*). Mənə də elə gəlir ki, siz özünüzi bizdə pis hiss etmirsiniz.

Rank (*sakit-sakit ətrafa baxınaraq*). İstəsən də, istəməsən də bütün bunları tərk etmək...

Nora. Boş şeydir. Tərk etməyəcəksiniz.

Rank (*yənə sakitliklə*). Özündən sonra həyatda boş yerdən başqa heç bir xoş xətirə qoymayıb getmək... Bu evdə mənim yerim tez tutulacaq.

Nora. Əgər mən indi sizdən bir xahiş eləsəm... Yox, eləməyəcəyəm.

Rank. Nə barədə?

Nora. Sizin həqiqi dostluğunuzu sübut edən böyük bir məsələ barədə.

Rank. Deyin, deyin.

Nora. Yox, bilirsinizmi, mən böyük bir məsələ barəsində demək istəyirəm.

Rank. Yeni görəsən ömrümdə barı bir dəfə də olsa mənə belə bir xoşbəxtlik nəsib olacaqmı?

Nora. Ah, siz bilmirsiniz əsil məsələ nədədir.

Rank. Deyərsiniz, bilərəm.

Nora. Yox, deyə bilmərəm, həkim. Onsuz da çox şeyə görə sizə minnətdarlıq etməliyəm. Həm sizin bu vaxta qədər bizə verdiyiniz məsləhətlərə görə, həm köməkliklərə görə, həm də ayrı xidmətlərə görə...

Rank. Nə qədər çox olsa, o qədər yaxşıdır. Lakin bütün bunlar heç mənim ağıma da gəlmirdi. İndi nə barədə xahiş etmək istəyirdiniz, deyin. Bəyəm mənə etibar etmirsiniz?

Nora. Mən sizə hamıdan çox inanıram. Mən bilərəm ki, siz mənim ən sədaqətli, ən yaxın dostumsunuz. Elə ona görə də sizə demək istəyirəm. Həkim, siz mənə vacib bir məsələnin qarşısını almaqda kömək etməlisiniz. Özünüz bilirsiniz ki, Torvald mənə necə səmimi, sonsuz məhəbbətlə sevir. O, hər an mənim üçün öz həyatını qurban verməyə hazırdır.

Rank (*ona tərəf əylənərək*). Nora, siz elə bilirsiniz bu barədə o təkdir?..

Nora (*diksindən kimi olur*). Tək deyil?..

Rank. Bilirsinizmi daha kim öz həyatını sizin üçün qurban verər?
Nora (*çaşqın halda*). Belə de...

Rank. Mən özümə söz vermişəm ki, nə qədər bu dünyadan köç-memişəm, bu barədə hər şeyi bilirsiniz. Bunun üçün daha indikindən yaxşı məqam ola bilməz. Hə, Nora, elə bilirəm ki, hamısını başa düşdünüz. Onu da yaxşı bilirsiniz ki, mənə hamıdan çox etibar edə bilərsiniz.

Nora (*ayağa durur, sakit, rəvan səslə*). Mənə yol verin.

Rank (*yerində olduğu halda ona yol verir*). Nora...

Nora (*dəhlizin qapısında*). Helene, lampanı götür. (*Sobaya tərəf gedir*) Ah, əziz həkimimiz Rank, düzü, bu, siz tərəfdən heç yaxşı olmadı.

Rank (*ayağa qalxır*). Yəni deyirsiniz ki, mən sizi başqası sevən kimi qəlben sevməyim? Bu, sizə pis təsir edir?

Nora. Yox, sizin bu barədə deməyiniz lazım deyildi, gerek deməyeydiniz.

Rank. Düzünü deməyeydim? Yoxsa özünüz bilirdiniz, ona görə?.. (*Xidmətçi Helene əlində lampa içəri girir, lampanı stolun üstünə qoyub gedir*) Nora... frü Helmer... soruşuram, bəyəm siz bu barədə bir şey bilirdiniz?

Nora. Ah, nəyinizə gerek bilirdim, ya bilmirdim. Mən bu barədə sizə heç nə deyə bilmərəm. Axı bunu demək hardan ağılınıza gəldi, həkim?

Rank. Belo yaxşıdır. Hər halda siz indi əmin ola bilərsiniz ki, mən tamamilə sizin ixtiyarınızdayam, həm qəlbimlə, həm də bütün varlığım. İndi bayaq demək istədiyiniz sözü deyin.

Nora (*onu süzür*). Bundan sonra nə deyim.

Rank. Xahiş edirəm, deyin görüm nədir.

Nora. Siz indi daha heç nə bilməyəcəksiniz.

Rank. Yox, yox, mənı qınamayın, deyin, sizin üçün insanın qadir olduğu nə mümkünsə, onu da edəcəyəm.

Nora. İndi siz mənim üçün daha heç nə edə bilməzsınız. Daha mənə heç bir kömək lazım deyil. Özünüz görərsınız ki, bütün bunların hamısı xəyalpərvərlikmiş. Elədir ki, var. Əlbəttə. (*Yellənən kürsüyə əyləşir, ona baxa-baxa gülümsəyir*) Heç yaxşı iş görmədiniz, həkim. Özü də lampa işığında, utanmadınız?

Rank. Sözü düzü, yox. Mən daha getməliyəm... Həmişəlik gedim?

Nora. Həmişəlik yox. Şübhəsiz ki, əvvəlki kimi gəlib-gedəcəksiniz. Özünüz bilirsiniz də, Torvald sizsiz keçinə bilmir.

Rank. Bəs siz necə?

Nora. Əlbəttə, siz hər dəfə bizə gələndə mən nə qədər sevinirəm.

Rank. Bax, elə mənı də həmişə bu çaşdırırdı. Siz mənim üçün sirsınız. Mənə dəfələrlə elə gəlib ki, mənim sizin yanınızda olmağım sizə Helmerin yanında olmaq qədər xoşdur.

Nora. Görürsünüzmü?.. Bəzən elə olur ki, bir adamı hər şeydən çox sevirsen, başqası ilə isə nəse daha çox ünsiyyətdə olmaq istəyirsən.

Rank. Şübhəsiz ki, burda bir həqiqət var.

Nora. Mən atamın evində əlbəttə, hamıdan çox atamı sevirdim. Ancaq tez-tez xəlvəti xidmətçilərin otağına keçmək mənim daha çox xoşuma gəlirdi. Çünki orada mənə zərər qədər nəsihət vermirdilər, ancaq şən söhbətlər edirdilər.

Rank. Aha, deməli mən indi sizin üçün onları əvəz edirəm?..

Nora (*yerindən sıçrayıb onun üstünə yüyürərək*). Ah, əziz, hörmətli doktor Rank, mən qətiyyəni sizi nəzərdə tutmurdum. Bilirsiniz, mən adətən çox vaxt Torvaldla da atamla olduğu kimi...

Xidmətçi (*dəhlizdən keçib gəlir*). Xanım... (*Qulağına nəse pıçıldayır və kartoçkanı ona verir*)

Nora (*kartoçkaya öləri nəzarə salaraq*). A! (*Onu cibinə dürtür*)

Rank. Nəse olub?

Nora. Yox, yox, qətiyyəni! Elə belə... Təse kostyumumun...

Rank. Nə danışırırsınız, odur, kostyum burdadır.

Nora. Ah, bu o deyil, başqasıdır. Mən tapşırıışdım ki... Amma Torvald heç nə bilməməlidir.

Rank. Yəni sirdir? Böyük sirdir?

Nora. Sirdir! Siz gedin Torvaldın yanına, öz otağındadır. Çalışın onu orada birtəhər ləngidin.

Rank. Arxayın olun, çalışaram, əlimdən qurtarmaz. (*Torvaldın kabinetinə gedir*)

Nora (*xidmətçiye*). O, mətbəxdə gözləyir?

Xidmətçi. Hə. Bura o, arxa yoldan gəlib.

Nora. Sən bəyəm ona demədin ki, burda özge adamlar var?

Xidmətçi. Dedim, xeyri olmadı.

Nora. Yəni çıxıb getmək istəmir?

Xidmətçi. Ta xanımla danışmayınca getmək istəmir.

Nora. Elə isə bura göndər. Ancaq sakitcə, Helene. Heç kimə də bu barədə bir söz demə. Bu, mənim ərim üçün sürpriz olacaq.

Xidmətçi. Hə, hə, başa düşürəm, başa düşürəm... (*Gedir*)

Nora. Bəla gəlir... Nə yolla olursa olsun gəlir... Yox, yox, yox! Bu olmayacaq, ola bilməz! (*Gedib kabinetin qapısını bu üzdən bağlayır*)

Xidmətçi dəhlizin qapısını açıb Kroqstadı otağa buraxır, arxasınca qapını örtür. Kroqstad yol şübasındadır. Ayağında uzunboğaz çəkme, başında xəz papaq var.

Nora (*onun qabağına çıxaraq*). Sakit danışın, ərim evdədir.

Kroqstad. Nə olsun ki...

Nora. Sizə nə lazımdır?

Kroqstad. Bəzi şeyləri öyrənmək.

Nora. Elə isə tez deyin, nəyi öyrənmək istəyirsiniz?

Kroqstad. Sizə əlbəttə, məlumdur ki, mən işdən qovdular.

Nora. Mən bunun qarşısını ala bilmədim, cənab Kroqstad. Mən sizi axıra qədər müdafiə etdim, ancaq hamısı hədəf getdi...

Kroqstad. Deməli, sizi əriniz çox az istəyir. Bilir ki, mən sizə nəşə edə bilərəm, ancaq yenə öz bildiyini edir, eləmi?

Nora. Sizin mənə nə eləyə biləcəyinizi o hardan bilə bilər?

Kroqstad. Bəlkə heç bu barədə fikirləşməyib də, bilmirəm. Bilseydi əgər, mənim əziz Torvald Helmerimin bəlkə də kişiliyi çatardı ki...

Nora. Cənab Kroqstad, sizdən tələb edə bilmərəm ki, mənim ərim barədə hörmətsiz sözlər danışmayasınız.

Kroqstad. Mən lazımı hörmətlə danışram. Lakin bir halda ki, siz bu işi qatı sır kimi saxlayırsınız, mən düşünə bilərəm ki, siz özünüzün nə kimi iş törətdiyinizi dünənkindən daha yaxşı başa düşürsünüz.

Nora. Lap yaxşı başa düşürəm. Sizin fikirləşdiyinizdən də çox.

Kroqstad. Mən hər halda nə qədər pis qanunçu olsam da...

Nora. Siz məndən nə istəyirsiniz?

Kroqstad. Xanım Helmer, mən gəlmişəm görüm ki, işləriniz necə gedir. Mən bütün günü sizin haqqınızda düşünmüşəm. İstəyirəm bilərsiniz ki, sələmçinin də, mərdimazarın da, bir sözle, mənim kimi bir başqasının da üreyi var, o da insandır.

Nora. Əgər elədirsə, niyə onu işlə sübut etmirsiniz? Niyə mənim üç balaca uşağım barədə fikirləşmirsiniz?!

Kroqstad. Bəs siz ərinizlə mənimkilər barədə fikirləşmisinizmi? Daha indi fikirləşməyin xeyri də yoxdur. Mən ancaq sizə onu demək istəyirdim ki, sizin bu işi həddən artıq üreyinizə salmağa dəyməz. Mən ilk vaxtlarda helə sizə qarşı məhkəmə işi açdırmayacağam.

Nora. Doğrudan? Mən bilirdim, bilirdim ki, siz...

Kroqstad. Hər şeyi dinc yolla həll etmək olar. Bura başqalarını da qatmaq lazım deyil. İş bizim üçümüzün arasında qalacaq.

Nora. Mənim ərim bu barədə heç vaxt bilməməlidir.

Kroqstad. Siz mənim qoyduğum məsələyə necə mane ola bilərsiniz? Yoxsa borcunuzun hamısını artıqlaması ilə qaytaracaqsınız?

Nora. Yox, indi hamısını birdən bacarmaram.

Kroqstad. Bəlkə pulu tezliklə qaytarmaq üçün nəşə başqa yol tapmışınız? Əlinizə bir yerdən pul gələcək?

Nora. Mənim bu işdə heç bir çıxış yolum yoxdur.

Kroqstad. Olsaydı da, bu sizə heç vəchlə kömək edə bilməyəcəkdi. Düzünə qalsa, siz bu saat mənə istənilən qədər neqədər pul versəniz də, öz yazılı iltizamınızı məndən geri ala bilməyəcəksiniz.

Nora. Elə isə deyin görüm, o iltizamı saxlayıb nə etmək istəyirsiniz?

Kroqstad. Ancaq özümde saxlayacağam. Bərk-bərk qoruyub saxlayacağam. Ətrafda da heç kim heç nə bilməyəcək. Ona görə də indi siz bir qərara gəlmisinizsə...

Nora. Yeni nə qərara?

Kroqstad. Əgər evinizi, ailənizi atmaq fikrinə düşsəydiniz...

Nora. Yeni necə?

Kroqstad. Ya da bundan daha pis fikrə düşsəydiniz...

Nora. Siz hardan bilirsiniz ki...

Kroqstad. Onda bu fikirləri kənara qoyun.

Nora. Siz hardan bilirsiniz ki, mən artıq bu fikirdə olmuşam?

Kroqstad. Bizlərdən çoxumuz, adətən, belə hallarda əvvəllər bu cür fikirləşirik. Bir vaxt mən də... Ancaq cürətim çatmadı.

Nora (*düşkün səslə*). Məndə də belə...

Kroqstad (*rahatlıqla dərinədən köks ötürür*). Hə, eləmi? Deməli, sizin də cürətiniz çatmır?

Nora. Çatmır, çatmır.

Kroqstad. Elə hərəkət axmaqlıq olardı. Çetini evdəki birinci ailə tufanı keçənə qədərdir... Mənim cibimdə sizin ərinizə çatacaq məktub var.

Nora. Orada hər şey yazılıb?

Kroqstad. Mümkün qədər çox zərif ifadələrlə.

Nora (*tez*). Bu məktub mənim ərimə çatmamalıdır. Cırın onu! Mən axır ki, çıxış yolu tapacağam, bir yerdən pul düzəldəcəyəm.

Kroqstad. Bağışlayın, möhtərəm xanım, deyəsən, mən indicə sizə dedim ki...

Nora. Mən sizə olan borcumu demirəm. Deyin görüm, ərimdən nə qədər pul tələb edirsiniz ki, onu mən özüm tapıb sizə verim?

Kroqstad. Mən sizin ərinizdən heç bir pul almaram.

Nora. Onda bəs nə tələb edirsiniz?

Kroqstad. İndi bilirsiniz. Mən, möhtərəm xanım, ayağa durmaq istəyirəm, qalxmaq istəyirəm. Sizin əriniz mənə kömək etməlidir. Mən bankda işlədiyim ilyarım müddətində heç bir nalayiq iş görməmişəm. Bütün bu müddətdə daim balıq quruda çırpınan kimi çırpınmışam. Həmişə də inanmışam ki, öz əməyimlə yenidən yavaş-yavaş yüksələ bilərəm. Əvəzində nə oldu? Məni işdən qovdular. Heç cür də razılaşa bilmərəm ki, mənə yazıqları gəldiyinə görə yenidən geri çağırınsınlar. İstəyirəm ki, məni bankda daha yüksək vəzifəyə götürsünlər. Sizin əriniz mənə həmin xüsusi vəzifəni verməlidir.

Nora. O, bunu heç vaxt etməyəcək!

Kroqstad. Edəcək. Mən onu tanıyıram. O, heç cəqırını da çıxarmağa cəsəret etməyəcək. Mən bircə dəfə orada onun yanında əyləşsəm, özünü görəcəksiniz, heç bir il də çəkməyəcək ki, direktorun sağ əli olacağam. Bankı Torvald Helmer yox, Nils Kroqstad idarə edəcək.

Nora. Siz heç vaxt bunu görməyəcəksiniz!

Kroqstad. Bəlkə siz...

Nora. İndi mənim buna cəsərotim çatır.

Kroqstad. Məni qorxuda bilmərsiniz. Sizin kimi zərif, ərköyün bir xanım...

Nora. Görərsiniz! Görərsiniz!..

Kroqstad. Bəs onda buzun altı necə olar? Buzlu suyun zülmet dərinliyi. Yazda işə əti çürümüş, kimliyi tanınmayan, saçları təkülüb getmiş halda üzə çıxması... Necə olar?

Nora. Siz məni qorxuda bilmərsiniz.

Kroqstad. Siz işə məni! Frü Helmer, adətən belə hallarda bu cür, sizin kimi danışmırlar. Bunun nə xeyri ola bilər? Bir fikirləşin ki, o, hər nə olursa olsun, mənim əlimdə olacaq.

Nora. Mən artıq olmayanda...

Kroqstad. Unudursunuz ki, o zaman mən sizin hafizənizə hakim olacağam. (Nora keyləşərək ona baxır) Sizə xəbərdarlıq edilib. Ona görə də heç bir axmaqlıq etməyin. Helmer mənim məktubumu alandan

sonra mən ondan cavab gözləyəcəyəm. Yəqınızda saxlayın, sizin əriniz özü məni təzodən bu yolu seçməyə vadar etdi. Mən bunu ona heç vaxt bağışlamayacağam, frü Helmer, xudahafiziniz! (Dəhlizdən keçib gedir)

Nora (dəhlizin bayır qapısına tərəf gedir, azca aralayıb bayıra qulaq asır). Gedir. Məktubu mənə vermədi. Yox, yox, bu mümkün olmayacaq! Mümkün deyil! (Qapını bir az da açır) Bu nədir? O qapının arxasında dayanıb. Aşağı düşür. Fikirləşir? Görəsən doğrudan da o... (Məktubun necə qutuya düşməsi səsi eşidilir. Pillələrdən enən Kroqstadın addım səsləri getdikcə yox olur. Qışqırmaqdan özünü güclə saxlayan Nora otaqda divanın qarşısındakı stola tərəf yüyür. Kiçik fasilə) Məktub... Qutudadır. (Qorxa-qorxa dəhlizin qapısına tərəf gedir) Torvald, Torvald... İndi daha xilas ola bilməyəcəyik.

Frü Linne (əlinə kostyum soldakı otaqdan çıxır). Hə, daha burda düzəldilməli bir şey qalmadı. Geyin bax!

Nora (asta, xırıltılı səslə). Kristina, bura gəl.

Frü Linne (paltarını da divanın üstünə atır). Sənə nə olub, rəngin tamam ağarıb?!

Nora. Bura gəl. Ordakı məktubu görürsən? Get poçt qutusunun şüşəsindən içinə bax.

Frü Linne (gedib baxır). Hə, hə, görünür, görürəm.

Nora. Kroqstaddandır...

Frü Linne. Nora, sən dediyin pulları Kroqstaddan borc almışdın?

Nora. Hə. İndi daha Torvald hər şeyi biləcək.

Frü Linne. İnan mənə, Nora, əslində onun bilməsi hər ikiniz üçün daha yaxşıdır.

Nora. Sən hələ hamısını bilmirsən. Mənim sənəddəki imzam saxtadır.

Frü Linne. Aman Allah...

Nora. Kristina, mən sənədən ancaq bir şeyi xahiş etmək istəyirəm, sən gəl bu işdə şahidlik elə.

Frü Linne. Nə, şahidlik? Necə?

Nora. Yeni əgər mən ağlını itirsem... Getdikcə itirirəm...

Frü Linne. Nora!

Nora. Ya da mənim burda olmağıma maneçilik törədən başqa bir hadisə baş versə...

Frü Linne. Nora, Nora, sən özündə deyilsən, başını itirmisən!

Nora. Əgər kimse başqa bir adam günahı öz boynuna götürsəydi... Başa düşürsən?..

Frü Linne. Hə, hə. Bəs senin ağlına necə...

Nora. Sən şahidlik edərsən ki, bu, doğru deyil, Kristina. Mən hələ ağlımı itirməmişəm, şüurum özümdədir. Sənə deyirəm: başqa heç kəs bu barədə heç nə bilmirdi. Her şeyi mən tək özüm eləmişəm, Linne, yadında saxla.

Frü Linne. Yaxşı, yaxşı. Ancaq yenə heç nə başa düşmürəm...

Nora. Sən hardan başa düşəsən? İndi möcüzə hazırlanır.

Frü Linne. Möcüzə?

Nora. Hə, möcüzə. Dəhşətli möcüzə, Kristina! Yer üzündə belə şeylər qəti olmamalıdır!

Frü Linne. Mən bu saat gedib Kroqstadla danışaram.

Nora. Onun ayağına getmə, sən xetirinə dəyər, acılayar.

Frü Linne. Bir vaxtlar o mənim üçün hər şey etməyə hazır idi.

Nora. O?

Frü Linne. Harda yaşayır o?

Nora. Mən hardan bilim? Hə, yadıma düşdü. (*Cibindən bir kartoçka çıxarır*) Onun vizit kartoçasıdır. Məktub isə! Məktub isə!..

Helmer (*kabinetin qapısını döyə-döyə*). Nora!

Nora (*qorxu içində qışqırır*). Hə, nə olub? Nə istəyirsən?!

Helmer. Qapını aç! Qorxma, biz sən tərəfə heç baxmayacağıq da. Qapını aç! Bilirəm, yəqin soyunub-geyinirsən, qorxma, aç!

Nora. Hə, hə, paltarımı dəyişirəm. Torvald, bilsən sabah orda nə gözəl görünəcəyəm...

Frü Linne (*kartoçkanın üstündəki yazını oxuyur, sonra*). O burda, yaxınlıqda yaşayır.

Nora. Bundan nə hasil olacaq ki... Heç bir çıxış yolumuz yoxdur, çünki məktub qutudadır.

Frü Linne. Açar ərindədir?

Nora. Həmişə onda olur.

Frü Linne. Kroqstad öz məktubunu açılmamış geri tələb etməlidir... Bir behane tapar.

Nora. Adətən Torvald həmişə bu vaxtlar...

Frü Linne. Onu ləngit, hələlik başını qat. Mən bacardıqca tez qayıdacağam. (*Tez dahlizdən keçib gedir*)

Nora (*kabinetin qapısına tərəf gedir, açib içəri boylanır*). Torvald!

Helmer (*o biri otaqdan*). Yaxşı, görsən, adamı öz mənzilinin qonaq otağına buraxarlar?... Gedək, Rank, baxaq görək. (*Qapıda*) Yaxşı, bu nə deməkdir?

Nora. Nə olub, əzizim?

Helmer. Mən Rankın sözlərinə görə güman edirdim ki, bu saat nəse çox ecəzkar bir soyunub-geyinmə mənzərəsi görəcəyəm. Amma...

Rank (*qapıda*). Mən elə bilirdim. Ancaq görünür səhv etmişəm.

Nora. Sabah axşama qədər mənim gözəlliyimi heç kim görməyəcək.

Helmer. Mənim əziz Noram, sən elə həmişə təzəgəlinсэн. Çox məşq edib belə yorulmusan?

Nora. Hələ ki, heç məşq etməmişəm.

Helmer. Bəs bu da lazımdır axı...

Nora. Əlbəttə lazımdır, Torvald. Ancaq mən sənsiz heç nə edə bilmərəm, hər şey yadımdan çıxıb.

Helmer. Hamısını tezliklə yadımıza salırıq.

Nora. Yaxşı. Ancaq sən mütləq mənimlə məşğul ol, Torvald. Söz verirsən? Ah, elə qorxuram ki... Orada o qədər adam olacaq... Bu gün bütün axşamı mənə sərf elə, ayrı heç bir işdən yapışma, qələmi də əlinə alma! Yaxşı, əzizim?

Helmer. Söz verirəm. Bütün axşamı sənə ixtiyarında olacağam, mənim zavallı, köməksiz gözəlim... hm... hə, əvvəlcə... (*Dahlizin qapısına tərəf gedir*)

Nora. Sən nə üçün ora gedirsən?

Helmer. Baxım görüm məktub var?

Nora. Yox, yox, lazım deyil, baxma Torvald.

Helmer. Nə üçün?

Nora. Torvald! Mən səndən xahiş edəirəm! Orda heç nə yoxdur.

Helmer. Qoy baxım! (*Yenə getmək istəyir. Nora pianoya tərəf sıçrayıb "Tarantella"-ni çalmağa başlayır. Helmer qapıda dayanıb*) Aha!

Nora. Əgər indi sənə məşq etməsəm, sabah rəqs edə bilmərəm.

Helmer (*ona tərəf gedir*). Əzizim, sən doğrudan da qorxursan?

Nora. Çox qorxuram. Gəl indi məşq edək, hələ şam yeməyinə qədər xeyli vaxt var. Əyləş, mənim üçün çal, əzizim, həmişəki kimi göstər, öyrət meni!

Helmer. Bir halda ki çox istəyirsən, məmnuniyyətlə, məmnuniyyətlə. (*Pianonun arxasına əyləşir*)

Nora (*karton qutudan tanburini¹ və uzun rəngbərang şərfi çıxarır, cəld bir hərəkətlə şərfə bürünür, sonra bir sıçrayışla otağın ortasında dayanıb qışqırır*). Çal! Çal! Mən rəqs etmək istəyirəm!

Helmer çalır. Nora rəqs edir, həkim Rank Helmerin arxasında dayanıb ona baxır.

Helmer (*çala-çala*). Yavaş-yavaş, asta-asta...

Nora. Ayrı cür bacarmıram.

Helmer. Çox coşqun yox, əzizim!

Nora. Yox, elə belə lazımdır!

Helmer (*çalğını kəsərək*). Yox, yox, bu cür qəti yaramaz!

Nora (*gülə-gülə tanburini başının üstündə silkələyərək*). Mən sənə demirdim ki, sənsiz keçinməyəm?!

Rank. Qoyun mən əyləşim çalım.

Helmer (*ayağa qalxıb yerini ona verir*). Hə, mənim ona öyrətməyim üçün belə yaxşıdır.

Rank piano çalır, Nora daha coşqunluqla oynamağa başlayır. Helmer sobanın yanında dayanıb Noraya aramsız göstərişlər verir. Lakin o, sanki eşitmir; saçları dağılıb üzünə tökülür. O, buna da əhəmiyyət vermədən oynayır. Frü Linne içəri daxil olur, qapı ağzında quruyub qalır.

Frü Linne. A-a-a!

Nora (*rəqsini davam edə-edə*). Kristina, görürsən bizdə nə şənlikdir?!

Helmer. Ancaq, mənim öziz Noram, sən düzgün ölçülərlə oynamırsan.

Nora. Belə yaxşıdır.

Helmer. Rank, dayan, belə olmaz. Saxla deyirəm sənə. (*Rank dayanır. Az sonra Nora da birdən dayanır. Noraya*) Heç səndən gözləməzdim. Mən sənə necə öyrətmişəm, sən necə oynayırısan.

Nora (*tanburini bir yana ataraq*). Gördüyün kimi.

Helmer. Hamısını təzədən öyrənməlisən.

Nora. İndi gördün ki, mənimlə məşğul olmağın necə vacibdir? Sən hamısını təzədən öyrətməlisən mənə. Ta sabah son dəqiqəyə qədər. Buna söz verirsən, Torvald?

Helmer. Arxayın ol.

Nora. Bu gün də, sabah da sənin başında məndən başqa heç bir fikir olmamalıdır. Ancaq mənim haqqımda düşünməlisən. Bu gün bir məktuba da əl vurmamalısan... Heç poçt qutusunu da açmayacaqsan!..

Helmer. Belə də! Deməli, sən hələ də o adamdan qorxursan?

Nora. Hə, hə, bu da var.

Helmer. Nora, mən sənün üzünün ifadəsindən görürəm ki, orada, poçtda həmin adamdan məktub var.

Nora. Bilmirəm. Bəlkə də. Ancaq sən mənimlə işlərimizi qurtarmamış o məktubu oxumamalısan. Bizə bu saat heç bir bəd xəbər lazım deyil.

Rank (*Helmerə sakitcə*). Onun sözünü yero salma.

Helmer (*Noranı bağrına basır*). Yaxşı, qoy mənim körpə Noram deyən olsun. Ancaq sabah axşam sən orada öz çıxışını edəndən sonra...

Nora. Sonra sən azadsan, nə istəyirsən elə.

Xidmətçi (*sağdakı qapıdan*). Xanım, şam süfrəsi hazırdır.

Nora. Helene, şampan da gətir.

Xidmətçi. Yaxşı. (*Gedir*)

Helmer. Eh-he, böyük qonaqlıq olacaq?

Nora. Sabaha qədər yeyib-içəcəyik. (*Xidmətçinin dalınca qışqırır*) Bir az da badamlı peçenye gətir, Helene... Yox, çox gətir ki, daha bir də gəlib-getməyəsən.

Helmer (*onun əlindən tutaraq*). Nədən qorxursan? Həmişəki kimi mənim mehriban, istəklili torağayım olsana.

Nora. Yaxşı, yaxşı, olacağam. Hələlik ora get. Siz də, həkim. Kristina, gəl kömək elə saçlarımı düzəldim...

Rank (*Helmerlə birgə sakitcə sağ tərəfə gedə-gedə*). Yox, burada nəse var. O, hamilə deyil ki?..

Helmer. Qətiyyən yox, əzizim. Yadındadır, bir vaxt sənə demişdim, onun canında uşaqlıqdan bərk qorxu qalıb, ona görə belədir. (*Sağ tərəfə gedirlər*)

Nora (*frü Linneyə*). Hə, nə oldu?

Frü Linne. Şəhərdən çıxıb, harasa gedib.

Nora. Mən bunu sənün üzündən oxudum.

Frü Linne. Sabah axşam evə qayıdacaq. Mən onun üçün kiçik bir kağız yazıb qoydum.

Nora. Lazım deyildi. Sən onun fikrini heç cür dəyişə bilməyəcəksən. Hər dəqiqə möcüzə gözləmək... nə böyük səadətdir.

¹ Tanburin – saza oxşayan qədim musiqi aləti

Frü Linne. Sən nəyi gözləyirsən?

Nora. Eh, sən başa düşməzsən. Get onların yanına. Mən bu dəqiqə gəlirəm. *(Frü Linne sağ tərəfə gedir. Nora bir an sakit dayanır, sanki özünə gəlməyə çalışır, sonra saata baxır)* Beş. Gecə yarısına hələ yeddi saat var. Onda "Tarantella" başa çatacaq. İyirmi dörd saat üstəgəl yeddi saat, bərabərdir ömrün otuz bir saatına.

Helmer *(sağdakı qapıdan)*. Mənim torağayım harda qaldı?

Nora *(qollarını açıb onun üstünə atılır)*. Burdadır sən torağayım!..

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Yenə həmin otaq. Divanın qarşısındakı stol stullarla birlikdə otağın ortasına çəkilib. Stolun üstündə lampa yanır. Dəhlizin qapısı açıqdır. Üst mərtəbədə bal musiqisinin səsləri eşidilir. Frü Linne stolun qarşısında əyləşərək əlindəki kitabı tez-tez vərəqləyə-vərəqləyə oxumağa çalışır, lakin görünür fikirlərini cəmləşdirə bilmir. Gələn olub-olmadığını bilmək üçün ara-sıra qapıya baxır, qulaq verir.

Frü Linne *(öz saatına baxaraq)*. Hələ gəlib çıxmayıb. Vaxta lap az qalıb. Gəlib çıxsaydı... *(Yenə qapıya qulaq verir)* Hə, gəlir. *(Dəhlizə gedir, ehtiyatla sol qapını açır. Pillekəndə aram addım səsləri eşidilir. O yavaşdan pıçıldayır)* Buyurun. Heç kəs yoxdur.

Kroqstad *(qapıda)*. Evdə sizin yazdığınız kağızı gördüm. Nə əcəb sizdən?

Frü Linne. Mən sizinlə danışmalıyam.

Kroqstad. Belə de! Mütələq burda, bu evdə?

Frü Linne. Nə olsun, burda da olar. Mənim otağımın ayrıca qapısı yoxdur. Buyurun bura, burada özgə heç kəs yoxdur, özümüzük. Xidmətçi yatıb, Helmerlər isə yuxarıda, bal axşamındadır.

Kroqstad *(otağa girir)*. Belə de! Helmerlər yaqin indi rəqs edirlər.

Frü Linne. Niyə də etməsinlər?!

Kroqstad. Hm, doğrudan da.

Frü Linne. Demək belə. Kroqstad, gələn söhbət edək, açıq danışaq.

Kroqstad. Məgər bizim sizinlə danışmalı sözüümüz qalıb?..

Frü Linne. Hə, danışmalı çox söz var.

Kroqstad. Heç ağılıma da gəlməzdi.

Frü Linne. Ona görə ki, heç vaxt məni lazımınca başa düşməmişiniz.

Kroqstad. Başa düşülməyən nə vardı ki? Hər şey aydındır. O vaxt mənə qarşı ürəksiz olan qadın, yəni siz münasib kişiylə rast gələn kimi məni atdınız.

Frü Linne. Siz elə bilirsiniz ki, mən tamamilə ürəksizəm? Elə bilirsiniz o vaxt mənim üçün sizdən ayrılmaq asandı?

Kroqstad. Yəni elə deyildi?

Frü Linne. Kroqstad, siz doğrudanmı bu fikirdəsiniz?

Kroqstad. Əgər belə deyildisə, nə üçün mənə elə məktub yazırdınız?

Frü Linne. Axı mənim başqa çarəm yox idi. Bir halda ki, mən sizdən uzaqlaşmalıydım, deməli, hökmən sizin qəlbinizdəki mənə olan hissləri soyutmalı idim.

Kroqstad *(əllərini bir-birinə sıxaraq)*. Deməli, belə. Bütün bunlar ancaq puldan ötrü imiş!

Frü Linne. Unutmayın ki, Kroqstad, o vaxt mənim öhdəmdə qoca anam və iki kiçik qardaşım vardı. Sizinlə gələcəyə, ailəyə olan ümidləriniz hələ çox çiy idi. Biz dayanıb gözləyə bilməzdik ki, siz nə vaxt imkanlı şəxs olacaqsınız.

Kroqstad. Tutaq ki, elədir. Bəs sizin kiminsə xatirinə məni atmağa haqqınız varmı?

Frü Linne. Bu günedək bilmirəm. Dəfələrlə özümə bu sualı vermişəm ki, görüm mən haqlı idimmi?

Kroqstad *(səsini yavaşdır)*. Mən sizi itirəndə elə bil yer ayağımın altından qaçdı. Bir mənə baxın, mən fəlakətə uğrayan gəminin taxta parçaları üstündə qalıb təsadüfən xilas olan adama oxşayıram.

Frü Linne. Kömək üçün çox uzağa getmək lazım deyildi.

Kroqstad. O yaxındaydı, bilərəm. Ancaq siz öz gəlişinizlə mənim yolumu kəsdiniz.

Frü Linne. Mənim qətiyyəni xəbərim olmayıb, Kroqstad. Ancaq bu gün bildim ki, məni sizin yerinizə təyin edirlər.

Kroqstad. Mən sizə inanıram, siz bunu açıq ürəklə deyirsiniz. Bəs indi ki bilirsiniz, mənim yolumdan çəkilməyəcəksiniz?

Frü Linne. Yox. Bu, onsuz da sizə heç bir xeyir gətirməyəcək.

Kroqstad. Eh, xeyir, xeyir!.. Hər halda mən sizin yerinizdə olsaydım, belə edərdim.

Frü Linne. Mən düşüncəmlə hərəkət etməyə öyrənmişəm. Acı, sərt həyat yolu məni həmişə buna öyrədib.

Kroqstad. Mənə isə həyat sözə inanmamağı öyrədib.

Frü Linne. Həyat size ağıllı şey öyrədib. Bəs siz işə necə, inanırsınızmı?

Kroqstad. Yeni nə mənada?

Frü Linne. Siz dediniz ki, fəlakətə uğrayan gəminin taxta parçaları üstündə üzüb sahilə çıxan adama oxşayırsınız.

Kroqstad. Bəli, elə bilərəm ki, bunu deməyə əsasım var.

Frü Linne. Mən də sizin kimi fəlakətə uğrayan gəminin parçaları üstündə üzüb sahilə çıxan adam kimiyəm. Nə dərdimi çəkməli bir adamım var, nə də qayğıma qalan bir kəsim.

Kroqstad. Özünüz özünü belə yol seçmisiniz.

Frü Linne. O vaxt mənim başqa çıxış yolum yox idi.

Kroqstad. Sonrası necə oldu?

Frü Linne. Kroqstad, biz hər ikimiz – fəlakətə uğramış adamlar bir-birimizə əl uzatsaq necə olar?

Kroqstad. Siz nə barədə deyirsiniz?

Frü Linne. Yeni o barədə deyirəm ki, bizim kimi batan gəminin taxta parçaları üstündə qalıb xilas olmağa çalışan adamların birliyi daha möhkəm, daha etibarlı olardı, nəinki ayrı-ayrılıqda.

Kroqstad. Kristina!

Frü Linne. Sizin zənninizcə, mən bura nə üçün gəlmişəm?

Kroqstad. Yeni doğrudan məni yadınıza salmışınız?

Frü Linne. İşsiz-gücsüz necə yaşayırdım? Mən bütün həyatım boyu həmişə zəhmətdə olmuşam, işləmişəm. Həmişə də əmək mənim ən yaxın, yeganə təsəllim olub. Ancaq indi tək-tənhayam, həm də işləmirəm. Təklük çox ağırdır. Tək özün üçün işləyib-çalışmaq da mənasızdır. Kroqstad, mənə deyin, mən kimin üçün, nə üçün işləməliyəm?

Kroqstad. Mən heç nəyə inanmıram. Bütün bunların hamısı adi qadın fəryadlarıdır. Özünü nəyə görə fəda etməyə hazır olan mərdanə qadın fəryadları!

Frü Linne. Siz nə vaxtsa mənim fəryadlarımı eşitmisinizmi?

Kroqstad. Mənə deyin görüm... Siz doğrudanmı... Siz mənim keçmişim haqqında hər şeyi bilirsinizmi?

Frü Linne. Bəli.

Kroqstad. Onu da bilirsiniz ki, mənim haqqımda nə şayiələr gəzir?

Frü Linne. Mən sizin danışqlarımızdan onu başa düşdüm ki, mənimlə olsanız, tamamilə dəyişib başqa adam olarsınız.

Kroqstad. Əlbəttə!

Frü Linne. Bəyəm bunun üçün çox vaxt keçib?

Kroqstad. Kristina!.. Siz bütün bunları ciddi deyirsiniz? Hə, sizin üzünüzdən görəəm ki, elədir. Yeni sizin buna cəsarətiniz çatır?..

Frü Linne. Mən kimisə sevməliyəm, kiminsə qayğısına qalmaq istəyirəm, kiminsə anasını evəz etməliyəm; sizin uşaqlara isə ana lazımdır. Biz bir-birimizə lazımq. Kroqstad, mən inanıram ki, bizim birliyimizin bünövrəsi yaxşı qoyulub, mən sizinlə birlikdə hər şeyə hazıram.

Kroqstad (*onun əllərini tutur*). Sağ ol, sağ ol, Kristina! İndi mən hamının gözündə ucala bilərəm... Hə, hə, mən az qala unutmuşdum...

Frü Linne (*üst mərtəbəyə qulaq asır*). Sss! "Tarantella!" Gedin burdan, gedin.

Kroqstad. Nə üçün? Nə olub?

Frü Linne. Eşidirsinizmi, yuxarıda "Tarantella"-nı oynayırlar. Onu qurtaran kimi Helmergil gələcəklər.

Kroqstad. Hə, hə, onda mən gedim. Siz, əlbəttə, mənim Helmergilə qarşı neyləmək istədiyimi bilirsiniz.

Frü Linne. Bilirəm, Kroqstad.

Kroqstad. Buna baxmayaraq siz istəyirdiniz ki...

Frü Linne. Mən yaxşı başa düşürəm ki, sizin kimi adamı işsiz qoymaq nə deməkdir? Bu, sizi nələ etməyə sövq edə bilər.

Kroqstad. Ah, əgər mən məktubumu geri götürə bilsəydim!..

Frü Linne. Sizin məktub hələ poçt qutusunda.

Kroqstad. Yəqin bilirsiniz?

Frü Linne. Yəqin. Ancaq...

Kroqstad (*sınavıcı nəzarətlə ona baxır*). Onda belə başa düşmək olar ki, siz nəyin bahasına olur olsun, rəfiqənizi xilas etmək istəyirsiniz. Düzünü deyən, elədir?

Frü Linne. Kroqstad! Özünü bir dəfə başqalarına görə satan adam ikinci dəfə bunu etməz.

Kroqstad. Mən öz məktubumu geri tələb edərdəm.

Frü Linne. Yox, yox.

Kroqstad. Mən Helmeri gözləyərdəm, ona deyirdim ki, mənim məktubumu özümə qaytarsın, məktub ancaq mənim istefama, şəxsən mənə aiddir, onu heç kim oxumamalıdır.

Frü Linne. Yox, Kroqstad, siz öz məktubunuzu geri tələb etməyin.

Kroqstad. Onda deyin görüm, bəyəm siz məni buna görə çağır-mamısınız?

Frü Linne. Ona görə çağırmışam. Əvvəlcə mən qorxudan belə etdim. Amma sonra bütün günü siz inanmazsınız ki, mən burda nələr gördüm. Ona görə də indi bu qərara gəlmişəm ki, qoy Helmer hər şeyi bilsin, qoy bu sırr açılıb aydınlığa çıxsın, qoy nəhayət onlar öz arala-rında hər şeyi ayırd etsinlər, bir-birini yaxşı tanısinlar. Bu sirlər həmişə üstüörtülü qala bilməz.

Kroqstad. Yaxşı, əgər siz belə istəyirsinizsə... Mən ancaq bir şeyi edə bilərəm ki...

Frü Linne (*ətrafa qulaq asır*). Tez olun, çıxın gedin. Rəqs qurtarıb. Bizi bir yerdə görə bilərlər.

Kroqstad. Mən sizi aşağıda gözləyirəm.

Frü Linne. Yaxşı. Sonra məni evə qədər ötürərsiniz.

Kroqstad. Ömrümdə bu qədər xoşbəxt olmamışdım. (*Çıxır*)

Dehlizin qapısı əvvəlki kimi açıq qalır.

Frü Linne (*stolun üstünü yığışdırır, öz üst paltarlarını səliqəyə salır*). Nə böyük dönüş! Kimin üçünsə işləyəcəyəm... Kimin üçünsə yaşayacağam... Harayasa işıq, nəvaziş gətirəcəyəm. Hə, bütün bunlar üçün var qüvvəmi toplamalıyam. Tez gəlib çıxsaydılar... (*Ətrafa qulaq verir*) Hə, gəlirlər, tez geyinim. (*Şlyapasını qoyur, mantosunu geyinir*)

Səhnə arxasından Helmerlə Noranın səsləri gəlir. Açarın qapıda necə fırlanması eşidilir. Helmer demək olar ki, zorla Noranı dehlizə gətirir. Nora neopolitan kostyumundadır, uzun qara şala bürünüb. Helmer isə çiyinə atdığı domino¹ frakdadır.

Nora (*qapıda da müqavimat göstərərək*). Yox, yox, yox! Evə istə-mirəm! Yene də yuxarıya istəyirəm. Hələ tezdir, getmək istəmirəm.

Helmer. Əzizim, Nora, əzizim!..

Nora. Səndən xahiş edirəm, sənə yalvarıram, Torvald! Çox xahiş edirəm, birçə saat da!

Helmer. Bir dəqiqə də olmaz, mənim əzizim, daha bəsdir. Səninlə gedəndə şərtləşmişdik, yadımdadırmı? Bax belə. Bura keç, deh-

lizdə soyuqlayarsan. (*Noranın müqavimatına baxmayaraq, onu mehri-banlıqla otağa keçirir*)

Frü Linne. Axşamınız xeyir!

Nora. Kristina!

Helmer. Frü Linne, siz bu vaxtadək burdasınız?

Frü Linne. Hə, bağışlayın, mən Noranın kostyumuna baxmaq istəyirdim.

Nora. Ona görə sən bayaqdan oturub məni gözləmişən?

Frü Linne. Mən təəssüf ki, bayaq bura bir az gecikdim, sən artıq yuxarıda idin. Sənə baxmamış getmək istəmədim.

Helmer (*Noranın şalını açaraq*). Buyurun, ona yaxşı-yaxşı baxın. Görürsünüz, doğrudan da baxmağına dəyər, frü Linne, elə deyilmi?

Frü Linne. Hə, etiraf edirəm...

Helmer. Görün nə gözəldir?! Orda hamı bunu yekdilliklə bəyendi. Lakin o özü, bu körpə həddən artıq inadkardır. Ancaq neyləyəsən ki?.. Təəvvür edirsinizmi, mən onu oradan evə az qala zorla gətirdim.

Nora. Yaxşı, Torvald, sən hələ çox peşman olacaqsan ki, məni heç olmasa yarım saat da şənəlməyə qoymadın.

Helmer. Eşidirsinizmi, frü Linne! O, "Tarantella"-nı rəqs elədi, çox yüksək səviyyədə... Gurultulu alqışlarla... Sənət baxımından çox təbii, füsunkar idi. Bütün hərəkətləri, jestləri gözlənildiyindən də artıq dərəcədə ecazkardı. Çox böyük tentənə ilə keçdi. Belə gurultulu müvəffə-qıyyətdən sonra onun orada qalmasına necə icazə vermək olardı?! Ona görə də mən öz gözəl xanımımın əlindən tutub tentənə ilə zal boyu camaatın arasından keçirdim... və hamıya təzim... Sonra isə romanlarda deyildiyi kimi, "Gözəl, xəyal kimi gözəldən itdi". Mənim dəcəl xanımım isə bütün bunların əvəzində hələ məndən inciyrir də. Mən onu necə başa salım ki, mən düz eləmişəm?! Fu, bura necə istidir. (*Dominosunu çıxarıb atır, kabinetin qapısını açır*) Eh, ora da qaranlıqdır ki, əlbəttə... Bağışlayın... (*Öz otağına gedir, orada şamları yandırır*)

Nora (*boğula-boğula tez pıçılıtlı ilə*). Nə oldu? Necə oldu?

Frü Linne. Mən onunla danışdım.

Nora. Nə dedi?

Frü Linne. Nora... Sən hər şeyi ərinə deməlisən.

Nora. Mən bilirdim belə olacaq.

Frü Linne. Sənin Kroqstaddan ehtiyat etməyinə lüzum yoxdur. Ancaq hər şeyi ərinə deməlisən.

Nora. Mən deməyəcəyəm.

¹ Domino – başlıqlı maskarad plışı

Frü Linne. Onda məktub deyər.

Nora. Sağ ol, Kristina. Mən bilirəm indi neyləməliyəm. Sss!..

Helmer (*bura gəlir*). Hə, frü Linne, siz ona yaxşı-yaxşı baxıb zövq aldınız mı?

Frü Linne. Bəli, bəli. İndi gedə bilərəm.

Helmer. Gedirsiniz? Bu toxuduğunuz şey sizindir, qalıb.

Frü Linne (*əl işini götürür*). Hə, təşəkkür edirəm, tamam unutmuşdum.

Helmer. Deməli, siz yaxşı toxuculuq da bilirsiniz?

Frü Linne. Hər dəfə olur.

Helmer. Zənnimcə, bədi tikmə tikməydiniz daha yaxşı olardı.

Frü Linne. Doğrudan? Nə üçün?

Helmer. O daha qəşəng olur. Görürsünüzmü, bax belə, sol əllə tuturlar, sağ əllə parça üstünə tikirlər... Bax belə, rəngbərəng saplarla. Düz demirəm?..

Frü Linne. Yəqin ki...

Helmer. Toxumaqsa, nə qədər olsa da, elə qəşəng görünə bilməz. Həmişə birtəhər çıxır. Baxın, gərək əllərlə parçanı sıxa-sıxa... milləri... gah yuxarı, gah aşağı... Nəse müşkül işdir... Amma... bilsəydiniz orda nə gözəl şampan verirdilər!..

Frü Linne. Yaxşı, sağ olun. Nora, daha inadkarlıq etmə.

Helmer. Yerində dediniz, frü Linne!

Frü Linne. Gecəniz xeyrə qalsın, cənab direktor.

Helmer (*onu qapıya qədər ötürərək*). Xoş geldiniz, xeyrə qarşı, xeyrə qarşı. Elə bilirəm ki, evə salamat çatacaqsınız, yaxınlıqda olursunuz. Yoxsa, məmnuniyyətlə sizi ötürərdim... Yaxşı yol, xeyrə qarşı. (*Frü Linne gedir, Helmer onun arxasınca qapını bağlayıb geri qaydır*) Şükür, onu yola saldıq. Çox darıxdırıcı qadındır.

Nora. Sən çox yorulmusan, Torvald?

Helmer. Yox, zərər qədər də.

Nora. Yatmaq da istəmirsən?

Helmer. Qətiyyətlə yox. Əksinə, çox çevikləşmişəm. Bəs sən necə? Görürəm çox yorğunсан, yuxulu kimisən.

Nora. Hə, mən çox yorulmuşam. Yerimə giren kimi yatacağam.

Helmer. Görürsən, deməli yaxşı elədim ki, orada çox qalmadıq.

Nora. Ah, Torvald, sən hər şeyi yaxşı edirsən.

Helmer (*onun alından öpərək*). Hə, axır ki, torağay insan kimi dil açdı. Gördün Rank bu gün necə canlanmışdı?

Nora. Bəyəm eləydi? Mən onunla heç danışa da bilmədim.

Helmer. Mən də bir elə danışmadım. Ancaq onu çoxdan belə deyən-gülən görməmişdim. (*Bir an onu süzür, sonra ona yaxınlaşır*) Hm!.. Başqa yer nə qədər yaxşı olsa da, adamın öz evi hamısından yaxşıdır. Ah, Nora, sən nə qədər gəncsən, gözəlsən, füsunkarsan!..

Nora. Torvald, mənə belə baxma!

Helmer. Nə üçün? Bəyəm öz bənzərsiz gözəlimə baxa bilmərəm? Bir halda ki, bu gözəllik bütünü mənim üçün, yalnız mənim üçündür, ona necə baxmayım?

Nora (*stolun o biri tərəfinə keçərək*). Bu gün mənimlə bu cür danışma, Torvald.

Helmer (*onun dalınca gedə-gedə*). Deyəsən, sən qanında hələ də "Tarantella" qaynayır. Əslində sən ondan da füsunkarsan... Qonaqlar dağılışmağa başlayırlar, eşidirsən? (*Səsini yavaşdır*) Nora... Tezliklə evdə hər şey sahmana düşəcək, hər şey yaxşı olacaq.

Nora. Mən də elə bilirəm.

Helmer. Eh, heç bilirsən mən sənə bir yerdə, adam arasında olanda nə üçün sənə az danışmam, sənə uzaq gəzərəm, ancaq oğrun-oğrun sənə baxıram?.. Bilirsən nəyə görə? Ona görə ki, özlüyümdə elə təsəvvür edirəm ki, guya sən mənim gizli məhəbbətimdən, sənə gizli sevişirik, bizim aramızda nəse olduğuna heç kəs şübhə eləmir.

Nora. Hə, hə, hə, mən də həmişə onu bilirəm ki, sən bütün fikrin-zikrin mənim yanımdadır.

Helmer. Biz getməyə hazırlaşarkən mən şərfi sənə zərif, ətirli çiyninə salanda təsəvvür edirdim ki, sən mənim evimə yeni qədəm qoyan təzə gəlinimdən... Biz indicə evlənməmişik... Mən indicə birinci dəfə sənə evimə gətirəcəyəm... Təkcə sənə... Mənim ürəyi çırpına-çırpına evimə gələn gələn gözəlim! Bütün bu axşam boyu mən ancaq sənə xəyallarınla olmuşam, ancaq sənə. Sən "Tarantella"-nı oynadığını görəndə iso... qanım daha da qaynadı... Daha dözə bilmədim... Ona görə də sənə oradan tez evimə gətirdim.

Nora. Çəkil, Torvald, mənə rahat burax... İstəmirəm...

Helmer. Bu nə deməkdir? Sən mənə yaxın qoymursan, körpə Noram? İstəmirəm nədir? Bəyəm sənə orin deyiləm?..

Dəhlizin giriş qapısı döyülür.

Nora (*diksindir*). Eşidirsən, qapı döyülür.

Helmer (*dönərək*). Görəsən kimdir?

Rank (*qapının dalından*). Mənəm. Bir dəqiqəliyə olarmı?
 Helmer (*sakit, həvəssiz*). Görəsən indi ona nə lazımdır? (*Ucadan*)
 Bu saat. (*Gedib qapını açır*) Yaxşı eləyib gəlmişən.
 Rank. Yuxarıdan düşəndə sənin səsini eşitdim, ona görə sizə baş
 çəkmək istədim. (*Otağın hər tərəfinə göz gəzdirir*) Bu otaqlar mənə o
 qədər doğma, əzizdir ki,.. Bura sizin üçün də çox yaxşı, rahat olar.
 Helmer. Deyəsən, bu gün sənin üçün yuxarıda çox yaxşı idi.
 Rank. Hə, çox gözəldi. Nəyə görə də olmayaydı? Taleyin verdiyi
 qismətlərdən niyə imtina etməliyəm? Hər halda nə mümkündürsə,
 deməli o da qismətimdir. Şərab çox əla idi.
 Helmer. Ələxüsus da şampan!..
 Rank. Sən də hiss elədin? İnana bilmirəm ki, mən də o qədər içə
 bilərəmmiş.
 Nora. Torvald da bu gün çox şampan içdi.
 Rank. Hə?
 Nora. Hə. O, həmişə bundan sonra əla əhval-ruhiyyədə olur.
 Rank. Səmərelə keçən gündüzdən sonra axşam nəyə görə də yaxşı
 kef çəkməyəsen?
 Helmer. Səmərelə keçən gündən sonra? Təəssüf ki, bu gün mənim
 üçün çox da səmərelə olmayıb.
 Rank (*əlini onun çiyinə vuraraq*). Mən isə bu günə öyünə
 bilərəm.
 Nora. Həkim Rank, yəqin bu gün siz nəse elmi axtarışlarla məşğul
 olmusunuz?
 Rank. Elədir ki var.
 Helmer. Buna bax, mənim körpə Noram da elmi axtarışlardan,
 tədqiqatlardan danışır.
 Nora. Müvəffəqiyyət qazanmadığınız münasibətilə sizi təbrik etmək
 olarmı?
 Rank. Hm, olar.
 Nora. Deməli, yaxşı nəticə əldə etmişiniz?
 Rank. Həkim üçün də çox yaxşıdır, xəstə üçün də çox etibarlıdır.
 Nora (*tez, sinayıcı*). Etibarlı?
 Rank. Tam etibarlı. Axı bundan sonra necə kef çəkməyəsen?
 Nora. Siz düz eləmişiniz, həkim.
 Helmer. Mən də onu deyəcəkdim. Ancaq qorx ki, sabah bunun
 altını çəkməyəsiniz.
 Rank. Onsuz da bu dünyada insana əvəzsiz heç nə verilmir!

Nora. Həkim Rank, yəqin siz əvvəllər də maskaradı çox sevmi-
 siniz?
 Rank. Bəli, əgər orada çoxlu məzəli maskalar varsa.
 Nora. Onda deyin görək, gələn dəfə biz sizinlə necə geyinib mas-
 kalansaq yaxşıdır?
 Helmer. Ay səni qadın ağı! Sən hələ gələn dəfəki bal haqqında
 da fikirləşirsən?
 Rank (*Noraya*). Sizinlə birlikdə?.. Bu saat deyim. Sizə, yəni bal
 xoşbəxtlərinə..
 Helmer. Bax, elə bir geyim də ki, bu fikri aydın ifadə eləsin.
 Rank. Əvvəla, qoy ora sənin arvadın adı həyatda olduğu kimi
 gəlsin..
 Helmer. Bax, bu, yerində deyildi. Bəs sən özün necə geyimdə
 gəlmək fikrindəsen?
 Rank. Hə, dostum, o barədə də fikirləşmişəm.
 Helmer. Necə geyimdə?
 Rank. Gələn maskarada mən gözəgörünməz kimi gələcəyəm..
 Helmer. Gör nə fikirləşib-a-a!
 Rank. Elə bir iri, qara papaq var ki, adam onu başına qoyan kimi
 yoxa çıxır. Sən bu cür papaq haqqında heç eşitməmişən?
 Helmer (*gülməyini güclə saxlayır*). Eşitmişəm, eşitmişəm.
 Rank. Hm, mənim bayaqdan tamam yadımdan çıxıb deyim ki, bura
 nə üçün gəldim. Helmer, mənə bir siqar ver, Havana siqarı, bir az tünd
 olsun..
 Helmer. Böyük məmnuniyyətlə. (*Portsiqarı açıb onun qarşısına
 tutur*)
 Rank (*birini götürüb ucunu kəsir*). Sağ ol.
 Nora (*kibrit yandıraraq*). Mənsə, icazə verin, yandırım.
 Rank. Siz də sağ olun. (*Nora yanan kibriti onun qarşısına tutur.*
Həkim siqarını yandırır) İndisə xudahafiziniz.
 Helmer. Xudahafiz, xudahafiz, dostum!
 Nora. Yuxunuz şirin olsun, həkim Rank!
 Rank. Çox sağ olun.
 Nora. Mənə də bunu arzulayın.
 Rank. Sizə? Nə olar, bir halda ki, istəyirsiniz, sizin də yuxunuz
 şirin olsun. Siqarı yandırdığınız üçün də çox sağ olun. (*Onların hər
 ikisinə başının işarəsi ilə təzim edir və çıxıb gedir*)
 Helmer (*astadan*). Yaman çox içib.

Nora (*dalğın halda*). Yəqin. (*Helmer cibindən açarları çıxarıb dəhlizə gedir*) Torvald!.. Nə üçün?..

Helmer. Poçt qutusunu boşaltmaq lazımdır, dolub, səhər qəzetlər üçün yer olmayacaq.

Nora. Sən gecə də işləmək istəyirsən?

Helmer. Özün bilirsen ki, istomirəm... Bu nədir? Kimlə qıfılı ələşdirib.

Nora. Qıfılı ələşdirib?

Helmer. Bəs necə? Bu, niyə belə olub? Nəyə ilişib... Bundan sonra xidmətçiləri qoymaq olmaz ki... Hə, sınıq sancaq ilişib. Nora, sənın sancağındır!..

Nora (*tez*). Hə... yəqin uşaqlar...

Helmer. Onları belə şeylər etməyə qoymayın. Hm!.. Hm!.. Şükür, axır ki açdım. (*Qutudan məktubları çıxarır, mətbəxə tərəf qışqırır*) Helene! Helene! Dəhlizdə lampanı söndürmək lazımdır. (*Otağa gəlib dəhlizə açılan qapısını bağlayır, gətirdiyi bir yığın məktubu Noraya göstərərək*) Bax, görürsən nə qədər məktub yığılıb? (*Məktubları araşdırır*) Bu nədir?

Nora (*pəncərənin yaxınlığında*). Məktub! Lazım deyil, Torvald, lazım deyil.

Helmer. Oho, Rankdan iki vizit kartoçkası.

Nora. Rankdan?

Helmer (*kartoçkalara baxır*). "Həkim Rank". Bunlar üstə idilər. Görünür onları indi gedəndə qutuya salıb.

Nora. Üstlərində bir şey yazılıb?

Helmer. Öz adının üstünə qara xaç çəkib. Bir bax. Bu nə bəd işarədir. Öz ölümünü haqqında aydın xəbərdarlıq edib!

Nora. Elədir ki var.

Helmer. Necə yonı? Bəyəm sən bir şey bilirsen? Bəlkə bu barədə sənə bir şey deyib?

Nora. Bir halda ki, bu kartoçkaları almışdıq, deməli, o bizimlə vidalaşıb. İndi o, öz otağının qapısını bağlayacaq... Sonra isə... öləcək.

Helmer. Mənim zavallı dostum!.. Mən həmişə özüm də hiss edirdim ki, onu çox qoruyub saxlaya bilməyəcəyəm. Ancaq onun bu qədər tezliklə... İndi o adi bir canlı kimi hamıdan birdəfəlik ayrılıb uzaqlaşacaq.

Nora. Əlimizdən bir iş gəlmirsə, susmaq daha yaxşıdır, Torvald.

Helmer (*otaqda var-gəl edir*). Biz onunla bir-birimizə elə öyrəşmişdik ki! Mən onun bir daha olmayacağını heç cür təsəvvür edə bilmirəm. Onun tənhalığı, iztirabları həmişə bizim gəncliyimizin ən xoşbəxt anlarına zərif, dumanlı bir fon çəkirdi... Hə, bəlkə də belə olmalı imiş?! (*Dayanır*) Kim bilə, bizim taleyimizdə nə var, Nora. İndi biz daha təkik, ancaq bir-birimiz üçünük, o daha olmayacaq. (*Onu bağrına basır*) Mənim sevimlim... Mənə həmişə elə gəlir ki, hələ də səni istədiyim kimi saxlaya bilmirəm. Bilirsən, mən dəfələrlə istəmişəm ki, sənə nəse bir təhlükə üz versin, mən bütün həyatımı, qanımı-canımlı sənın xilasın yolunda qurban verim.

Nora (*onun qolları arasından çıxaraq qəti inamla*). Helmer, məktublarını oxu!

Helmer. Yox, yox, bu gün yox. Mən sənınlə olmaq istəyirəm, əzizim.

Nora. Dostunun öldüyünü bilə-bilə?

Helmer. Hə, düz deyirsən. Bu, bizim hər ikimizi həyəcanlandırmağlıdır, hüznü olmağlıdır. Çünki bu ölüm xəbəri beynimizi, ürəyimizi çox sıxıb. Əvvəlcə bütün bu hisslərdən xilas olmağlıdır, sonra, hələlik hərəmişə öz otağımıza gedək.

Nora (*qollarını onun boynuna dolayaraq*). Gecən xeyrə qalsın, Torvald, gecən xeyrə qalsın!

Helmer (*onun alından öpür*). Gecən xeyrə qalsın, mənim nəğməkar quşcuğazım! Yuxun şirin olsun, Nora! İndi mən məktubları oxuyaram. (*Məktubları götürüb öz otağına gedir, qapını içəridən bağlayır*)

Nora (*çaşqın nəzərlərlə o tərəf-bu tərəfə baxa-baxa otaqda gəzinir, səndəlayir. Helmerin dominosunu götürüb öz çiyinə salır və xırıltılı səslə kəsik-kəsik pıçıldayır*). Onu bir daha, heç vaxt görməməliyəm... Heç vaxt, heç vaxt! (*Şalı başına örtür*) Uşaqları da heç vaxt görməməliyəm... Heç vaxt, heç vaxt, heç vaxt... Eh, eh, birbaşa qaranlıq, buzlu suyun altına... sonsuz dərinliyə... eh, eh! Tezliklə bunu eləseydim... Tezliklə... Bax, indi o, orada, öz otağında məktubu götürüb... oxuyur... Yox, yox, hələ indi yox... Əlvida, Torvald! Sən də, uşaqlar da əlvida!... (*Dəhlizə yüyürmək istəyir. Bu vaxt birdən Helmerin iş otağının qapıları taybatay açılır, Helmer əlində məktub kəndərdə görünür*)

Helmer. Nora!

Nora (*bərkədən qışqırır*). Hə!

Helmer. Bu nədir? Sən bilirsen bu məktubda nə yazılıb?

Nora. Bilirəm. Burax məni! Qoy gedim!

Helmer (*onu tutub saxlayır*). Hara gedirsən?

Nora (*onun əlindən çıxmağa çalışır*). Məni heç cür xilas edə bilməyəcəksən, Torvald.

Helmer (*geri çəkilərək*). Düzdür?! Deməli, onun yazdığı doğrudur?! Dəhşət! Yox, yox! Ola bilməz ki, bu doğru olsun.

Nora. Həqiqətən elədir, Torvald. Mən səni dünyada hər şeydən çox sevirdim, ona görə...

Helmer. Ah, yaxşısı budur çıx get öz yalanlarınla, uydurmalarınla!

Nora (*ona tərəf bir addım ataraq*). Torvald!

Helmer. Ay bədbəxt... Heç bilirsən neyləmişən?!

Nora. Qoy çıxım gedim. Mənə görə sən cavab verməməlisən, bunu öz boynuna götürməməlisən.

Helmer. Oyun çıxarma! (*Dəhlizə açılan qapını açarla bağlayır*) Mənə cavab verməmiş yerindən tərpənməyəcəksən! De görüm, özün başa düşürsənmi neyləmişən? Cavab ver! Başa düşürsən?

Nora (*sifəti donuqdur. Gözlərini ona dikib zənlə baxır*). Hə, indi dərinədən başa düşməyə başlayıram.

Helmer (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Ah, ötən bu səkkiz ildə nə dəhşətli bir aşkarlıq oldu! Sən demə, mənim bu səkkiz ildəki sevincim də, fəxrim də... hamısı ikiüzlü, yalançı, saxta imiş... Çox qatı cinayətkar imiş! Uf, nə dərin çirkab bataqlığı, ölüm uçurumu! Tfu! Tfu!! (*Nora susur, yenə əvvəlki kimi dinməz ona baxır. Helmer Noranın qarşısında dayanır*) Görək mən bütün bu işlərin baş verəcəyini hiss edəydim, qabaqcadan biləydim. Sənin atanın bütün bivec prinsipləri... Sss! Sənin atanın bütün boş prinsipbazlığı sənə keçib. Sizin prinsipləriniz nə din-ilahiyyat tanıyır, nə də onlarda şəxsi mənəviyyat, insani keyfiyyətlər hissi var... Gör bir, mən o vaxt sənin atanın cinayət işinə barmaqarası baxdığım üçün indi necə cəzalandırıldım. Sənin mənə minnotdarlığın bu imiş?

Nora. Belə de... Belə de...

Helmer. İndi sən mənim bütün xoşbəxtliyimi məhv etmişən, mənim bütün gələcəyimi darmadağın etmişən! Adam fikirləşəndə dəhşətə gəlir. Sən demə mən insafsız, vicdansız bir adamın əlində oyuncaq olacağammış! İndi o, mənimlə istədiyi kimi rəftar edə bilər, məndən nə istəsə, onu da əmr edə bilər... Mənsə heç cınqırımı da çıxara bilmərəm. Kimə görə, kimə görə, başıboş bir qadına görə. İndi mən düşdüyüm bataqlıqda beləcə məhv olmalıyam!..

Nora. Torvald, bir halda ki mən artıq həyatda olmayacağam, deməli, sən istədiyin kimi asudə yaşaya bilərsən.

Helmer. Hoqqabazlıq lazım deyil! İşin bərkə düşəndə sən də atan kimi belə sözlər işlədirsən. Sənin həyatda olmamağının zərrə qədər də mənə xeyri yoxdur. Çünki iş açıla bilər. Aydın məsələdir ki, açılacaq da. Yeni o, bunu açacaq. Belə olduğu halda, sözsüz ki, mənə sənin cinayətindən xəbərdar olmaqda günahlandıracaq. Özü də fikirləşəcəklər ki, sənin arxanda mən durmuşam, səni bu işə mən təhrik etmişəm. O zaman mənim ancaq bir çarəm qalır ki, bu pislilik üçün sənə "minnetdarlıq" edim. Təqsirkar mən özüməm ki, səni həmişə bu qollarımın üstündə gəzdirmişəm. İndi başa düşürsən ki, mənə nə böyük ziyan vurmusan?

Nora (*soyuqqanlıqla*). Hə.

Helmer. Bu, o qədər ağlasığmazdır ki, mən hələ də heç cür inana bilmirəm. Vəziyyətdən birtəhər çıxmaq lazımdır. Açıq şalını, açıq deyirəm sənə! Birinci növbədə birtəhər onun könlünü almalyam. İş, nəyin bahasına olur olsun, ört-basdır etmək lazımdır. Biz isə elə dolanmalıyıq ki, guya heç nə olmayıb, hər şey əvvəlki kimidir. Əslində bu, əlbəttə, ancaq kənar adamların gözündən pərdə asmaq üçündür. Deməli, sən, aydın məsələdir ki, evdə qalacaqsan. Ancaq uşaqları sən tərbiyə etməyəcəksən. Mən onların tərbiyesini sənə etibar eləyə bilmərəm. Oh!-Oh!.. Mən bu sözləri dünyada hər şeydən artıq sevdiyim adama deyirəm. O adama ki, hələ də onu sevirəm. Ancaq yox, daha qurtardı. Bundan sonra xoşbəxtlik haqqında heç danışq da ola bilməz, ancaq onun qırıntıları, zahiri əlamətləri barədə danışmaq olar! (*Dəhlizdə zəng səslənir, Helmer səksənir*) Kimdir görəsən? Gecənin bu vaxtında kim bilə daha nə dəhşətlər görəyik?.. Görəsən doğrudan da odur gələn?.. Gizlən, Nora! Özünü xəstəliyə vur.

Xidmətçi (*yarıgeyirmiş halda dəhlizdən*). Xanım, məktub var.

Helmer. Ver bura. (*Məktubu alıb qapını örtür*) Hə, Kroqstaddandır. Sən oxumayacaqsan, mən özüm oxuyacağam.

Nora. Oxu.

Helmer (*lampaın yanında*). Heç cür ürək eləyə bilmirəm. Belkə biz artıq həlak olmuşuq... Sən də, mən də... Hər halda nə barədə olduğunu bilməliyəm. (*Həyəcanla zərfi açır, bir neçə sətiri tələsik gözəndən keçirir; məktubun arasına qoyulmuş kağıza baxır, birdən sevinclə qışqırır*) Nora! (*Nora sualedici nəzərlərlə ona baxır*) Nora... Yox, qoy bir də oxuyum... Hə, hə. Belədir ki var. Xilas oldum! Nora, mən xilas edildim!

Nora. Mən necə?

Helmer. Aydın məsələdir ki, sən də. Hər ikimiz xilas edildik, sən də, mən də. Bax! O, sənin borc barədə verdiyin iltizamı da özünə qaytarır. Yazır ki, peşman olub, təəssüflənir. Onu da bildirir ki, öz taleyində fərəhli dönüş yaratdığına görə... Hə, daha sonra yazdıqlarının sənə dəxli yoxdur. Əsas odur ki, biz xilas edildik, Nora! Daha heç kəs sənə bir şey edə bilməz. Ah, Nora, Nora! Yox, əvvəlcə bütün qara, qorxunc fikirləri üroyimizdən çıxarmalıyıq. Bir də baxaq görək. (*Kağızları bir də nəzərdən keçirir*) Yox, heç baxmaq da istəmirəm. Qoy bütün bunlar mənim üçün yuxuya dönsün. (*Məktubu da, borc iltizamını da tikə-tikə doğrayıb sobaya atır, necə yanmasına baxır*) Bax belə. Daha heç izi də qalmadı... O yazırdı ki, sən milad axşamından... Ah, bu üç gün sənün üçün necə də dəhşətli keçib, Nora!

Nora. Mən bu üç günü özüm-özümle çox çətin mübarizələr aparmışam. Hər dəfə də bir çıxış yolu tapa bilmədiyimi görəndə ezab çəkmişəm...

Helmer. Daha bütün bu dəhşətləri heç xatırlamaq da lazım deyil. İndi ancaq fərəhlə bu sözləri deməliyik: hər şey keçdi, birdəfəlik qurtardı. Qulaq as, Nora, sən deyəsən hələ də inana bilmirsən ki, doğrudan da hər şey keçib... Bu nədir, sənə nə olub, elə bil daşa dönmüsən? Ah, mənim zavallı körpə Noram, səni yaxşı başa düşürəm, başa düşürəm. Sən hələ də inana bilmirsən ki, mən səni bağışlamışam. Mən axı bilərəm ki, sən bütün bunları məni sevdinə görə eləmişən.

Nora. Bu düzdür.

Helmer. Sən məni doğrudan da sevardin. Əlbəttə, arvad ərini sevməlidir. Bir şey var ki, sən pul işlərindən yaxşı baş aç bilməmişən. Neynək. Elə də fikirleşmə ki, mən belə işlərə görə səni az istəyəcəyəm. Yox, yox, tam ürəklə mənə arxalana bilərsən. Mən həmişə sənün ən yaxın məsləhət verənin, həm də rəhbərin olacağam. Sənün bu qadın acizliyin səni mənim gözlerimdə ikiqat əziz, şirin edir, mən indi özümün kişi olduğumu daha aydın hiss edirəm. Mənim bayaq qorxudan dilimdən çıxan o sərt sözləri də qətiyyənlə üroyinə salma. Əvvəlcə mənə elə gəldi ki, ətrafımda hər şey uçulur, dağılır. Sonra hər şey keçdi, mən səni bağışladım, Nora. Nəyə deyirsən and içirəm ki, səni bağışlamışam.

Nora. Məni bağışladığına görə sənə minnətdaram. (*Sağ tərəfdəki qapıya doğru gedir*)

Helmer. Yox, dayan... Nora. (*Oraya baxır*) Nə etmək istəyirsən?

Nora (*həmin sağ tərəfdəki otaqdan*). Maskarad kostyumunu çıxarıb atmaq istəyirəm!

Helmer (*qapıda*). Hə, yaxşı. Çalış sakitləş, özünə gəl mənim zavallı, ürkmüş, nəğmekar quşcuğazım. Sakit ol, üroyin mənimlə olsun, mənə arxalan, mənim səni hər təhlükədən qorumağa möhkəm qanadlarım var. (*Qapının yanında gəzişə-gəzişə*) Ah, evimiz necə də yaxşıdır, rahatdır, Nora, sənün əsil toxunulmaz yuvan buradır. Burada mən səni çalağanın iti caynaqlarından xilas edilmiş göyərçin kimi əzizləyəcəyəm, sənün qorxudan çırpınan üroyini sakitləşdirəcəyəm. Nora, inan mənə, mən yavaş-yavaş buna nail olacağam. Sabah bütün bunlar sənə tamam başqa cür görünəcək, tezliklə hər şey öz yoluna düşəcək. Daha mən səni bağışladığımı tez-tez təkrar etməyəcəyəm. Sən özün hiss edəcəksən ki, hər şey mən deyən kimi oldu. Onu da qəti üroyinə salma ki, yenə səni özündən bezikdirmək, ya da nəyin üstündə danlamaq istəyərəm. Ah, Nora, sən necə də ərinin üroyini başa düşürsən. Bilsən ərin səni bağışladığına nə qədər şadırd. Özü də səmimi-qəlbdən bağışladı. Sən indi ərinin ikiqat məhəbbətinə layiq əzizləsən. Sən indi mənə özünə birlikdə ikinci həyat verirsən, mənim həm arvadım, həm də uşağım olursan. Sən indi bundan sonra mənim üçün hər ikisən, mənim kömək-siz, biçarə həyatım, özünü itirmiş göyərçinim. Heç nədən qorxma, Nora, ancaq mənimlə açıq ürəkli ol, mən sənün həm arxan-dayağın, həm də köksündə döyünən üroyin olacağam, mənimlə açıq ol, həmişə üroyində nə varsa da, mənə etibar et... Sən niyə uzanmırsan? Paltarını dəyişdin?

Nora (*adi ev paltarında*). Hə, Torvald, paltarımı dəyişdim.

Helmer. Axı, nə üçün? Bu gecə vaxtı nəyə görə?..

Nora. Mən bu gecə yatmayacağam.

Helmer. Nə üçün, əzizim?

Nora (*öz saatına baxır*). O qədər də gec deyil. Əyləş, Torvald. Mənim sənünlə danışmalı vacib söhbətim var. (*Stulda əyləşir*)

Helmer. Nora, üzündəki bu donuq ifadə nədir?

Nora. Əyləş, söhbətimiz uzun çəkəcək. Mənim sənə deməli çox sözüm var.

Helmer (*onun qarşısındakı stula əyləşir*). Nora, sən məni qorxudursan. Mən səni heç cür başa düşmürəm.

Nora. Elə əsil məsələ də bundadır ki, sən məni başa düşmürsən. Bugünkü axşama qədər mən də səni başa düşmürdüm. Yox, sözümü kəsmə, Torvald, ancaq mənə qulaq as, hər şeyi aydınlaşdıracağam.

Helmer. Bu nə deməkdir, sən heç bilirsən nə danışırısan?

Nora (*az sükutdan sonra*). Səni indi bizim belə əyləşməyimiz təəcübəndirir, hə?

Helmer. Axı nə ola bilər ki?

Nora. Biz səkkiz ildir evlənmişik. Yəqin heç ağlına da gəlmir ki, biz bu səkkiz ildə birinci dəfədir ki, ər-arvad belə ciddi danışığa əyləşmişik?

Helmer. Ciddi?.. Nə mənada?

Nora. Səkkiz il sərəsər... Nə az, nə çox... Çox təəssüflər olsun ki, tanışlığımızın ilk anlarından bu günədək biz səninlə bir dəfə də olsun aramızdakı ciddi məsələlər barədə danışmamışıq.

Helmer. Mənim iş-gücüm barədə deyirsənsə, mən onların hamısını sənə desəydim də, sən onları yüngülləşdirə bilməzdin.

Nora. Mən iş-güc bərsində demirəm. Onu deyirəm ki, biz ümumiyyətlə heç vaxt ciddi söhbət etməmişik, aramızdakı çox vacib olan ciddi bir məsələni aydınlaşdırmamışıq.

Helmer. Ay mənim əziz Noram, bütün bunlar sənə nəyinə gərəkdir?

Nora. Bax, indi əsil məsələyə çatdıq. Sən heç vaxt məni başa düşməmişən... Torvald, həmişə mənimlə uşaq kimi rəftar etmişən. Bununla da çox ədalətsizlik eləmişən. Əvvəllər atam, sonra da sən.

Helmer. Nə? İkimiz də?! Biz hər ikimiz sənə dünyada hamıdan çox istəmişik.

Nora (*başını yelləyərək*). Siz əslində məni heç vaxt müstəqil şəxs hesab etməmişiniz. Siz sadəcə olaraq mənə heyran olmusunuz, məndən xoşunuz gəlirdi, vəssalam.

Helmer. Nora, bu nə sözlərdir sən deyirsən?

Nora. Əsil həqiqət budur, Torvald. Bir vaxtlar evimizdə atamla olanda o, öz rəftarı ilə mənə özünün adicə olaraq hər şeyə qarşı münasibətini öyrədirdi, mən də hər şeyə onun kimi baxmağa çalışırdım. Öz xüsusi baxışlarım olanda isə onları atamdan gizlədirdim. Çünki bilirdim ki, bu, onun xoşuna gəlməyəcək. O məni özünün kukla qızı çağırırdı, mən öz kuklalarımıyla əylənən kimi o da mənimlə əylənirdi. Sonra mən sənə evinə düşdüm...

Helmer. Düşdün... Bizim nikahımız haqqında bu nə sözdür sən deyirsən?

Nora (*soyuqqanlıqla*). Mən demək istəyirəm ki, atamın əllərindən sənə əllərinə keçdim. Sən hər şeyi öz zövqünə, öz düşüncənə uyğun qurdun, mən də hər işdə sənə təkrar etməyə, sənə yamsılamağa başladım. Çox vaxt da özümü elə göstərdim ki, guya bu, elə belə də olmalıdır. Özüm isə saymazyanalıqla unudulur, daim özüm özümə xəyanət etmiş olurdum. Bəzən daha dözə bilməyib bir işdə özüm kimi hərə-

kət edəndə sən o dəqiqə öz münasibətinlə bunu amansızlıqla dəf edir, onu özünə tabe etdirirdin. İndi keçən günləri yada salanda mənə elə gəlir ki, burada – sənə evində çox yazıq həyat sürmüşəm... Məni yedirlirlər, içirdirlər, geyindirirlər, əvəzində mənim işim ancaq sənə əyləndirməkdən ibarətdir. Torvald, mənim həyatım beləcə fərəhsiz keçir. Onu sən belə qurmusan. Sən də, atam da mənim qarşımda çox günahkarsınız. Siz günahkarsınız ki, mən heç nəyə çevrilmişəm, heçnəyəm.

Helmer. Nora! Bu nə cəfəng sözlərdir danışsən?! Bu, nə nankorluqdur?! Nə üçün deyirsən ki, burada xoşbəxt olmamısan?!

Nora. Yox, olmamışam, heç vaxt! Mən həmişə zahirən özümü elə göstərdim ki, guya xoşbəxtəm. Əslində heç vaxt xoşbəxt olmamışam.

Helmer. Olmamısan... Xoşbəxt olmamısan?

Nora. Yox. Ancaq həmişə yalandan özümü şən göstərdim. Sən də həmişə mənimlə çox mülayim rəftar etmişən. Əslində bizim evimiz böyük uşaqlar evi olub. Mən atamın evində onun kukla qızı idimsə, burada sənə kukla arvadın olmuşam. Uşaqlar da mənim kuklalarımdır. Mənim onlarla oynamağım, əylənməyim uşaqların xoşuna gələn kimi, sənə də mənimlə oynamağın, əylənməyin mənim xoşuma gəlirdi. Bax, bizim günahımız ancaq bundan ibarətdir, Torvald.

Helmer. Bu sözlər nə qədər şişirdilmiş, təmtəraqlı olsa da, onlarda müəyyən həqiqət var. Ona görə də bildirişim ki, daha bundan sonra hər şey başqa cür olacaq. Əylənmək vaxtı keçdi! Tərbiyəyə başlamaq vaxtıdır.

Nora. Kimin tərbiyəsinə başlamaq, mənim, yoxsa uşaqların?

Helmer. Sənə də, uşaqların da, mənim əziz Noram.

Nora. Ah, Torvald, sən mənə özün üçün yaxşı arvad tərbiyə edə bilməzsən.

Helmer. Bunu sən deyirsən?

Nora. Hə. Bəyəm nə vaxtsa mənə uşaq tərbiyə etməyi öyrədən olub?

Helmer. Nora!

Nora. Elə indicə sən özün deyildin mənə deyən ki, bu vəzifəni mənə etibar etməzsən?!

Helmer. Hirsli vaxtımda demişəm. Buna fikir vermək lazım deyil.

Nora. Yox, sən əslində düz demişən. Bu vəzifə mənim işim deyil, bacarmaram. Mən əvvəlcə başqa vəzifəni yerinə yetirməliyəm, yəni özümü tərbiyələndirməliyəm, sonra. Bunun üçün mən sənə kömək gözləməməliyəm. Bu işlə tək mən özüm məşğul olmalıyam. Elə ona görə də sənə evindən çıxıb gedirəm.

Helmer. Nə dedin?

Nora. Mən özüm özümdən, başqa şeylərdən aydın baş açmaq üçün tək olmalıyam. Buna görə də heç cür sənin yanında qala bilmərəm.

Helmer. Nora! Nora!

Nora. Mən elə indi gedəcəyəm. Kristina yaqın mənə gecələməyə yer verir.

Helmer. Sənin ağlın başında deyil! Kimdən icazə istəyirsən?! Mən qadağan edəmə!

Nora. İndi mənə nəyisə qadağan etmək əbəsdir. Mən özümle ancaq öz şeylərimi götürəcəyəm. Səndən heç nə götürməyəcəyəm, nə indi, nə də sonra.

Helmer. Bu nə ağılsızlıqdır?!

Nora. Sabah mən çıxıb öz doğma şəhərimizə, oradakı evimizə gedəcəyəm... Orada işlərimi yoluna qoymaq mənim üçün asan olacaq.

Helmer. Ah, sən – gözləri pərdələnmiş təcrübəsiz insan!..

Nora. Torvald, axı mən nə vaxtsa təcrübə toplamalıyam.

Helmer. Evini, ərin, uşaqlarını atıb getməklə?! Bəs heç fikirləşməyəcəksən ki, buna camaat nə deyər?

Nora. Buna heç əhəmiyyət də verməyəcəyəm. Özüm yaxşı bilirəm ki, bu, mənim üçün zəruridir.

Helmer. Xeyr, bu, biabırılıqdır! Sən özünün ən müqəddəs vəzifələrinə görə necə laqeyd yanaşırsan?!

Nora. Səncə mənim ən müqəddəs vəzifəm nədən ibarətdir?

Helmer. Bunu da sənə mən deməliyəm? Bəlkə sən öz ərin, uşaqların qarşısında heç bir vəzifən yoxdur?

Nora. Mənim eynilə bu cür başqa müqəddəs vəzifələrim var.

Helmer. Ola bilməz! Nədir onlar?

Nora. Özümün özüm qarşısındakı vəzifələrim!

Helmer. Sən hər şeydən əvvəl həyat yoldaşın, anasan.

Nora. Mən buna daha inanmıram. Mən ancaq onu fikirləşirəm ki, hər şeydən əvvəl mən də sən kimi insanam, yaxud da insan olmağa çalışmalıyam. Bilirəm ki, çoxluq sən tərəfində olacaq, Torvald, nə olsun. Elə kitablarda da sən deyənlər yazılır. Ancaq mən daha nə çoxluğun, nə də kitabların dediylə razılaşa bilmərəm. Həyatdakı hər şey haqqında mən özüm ancaq özüm kimi fikirləşməliyəm, onları ayırd etməyə çalışmalıyam.

Helmer. Guya öz evindəki vəziyyətin bunlarsız da yaxşı deyil? Məgər sən evdə belə məsələlərdə bir məsləhət verənin, mötəbər bir rəhbərin yoxdur? Allahın da, dinin də yoxdur?

Nora. Ah, Torvald, mən heç yaxşı bilmirəm din nədir.

Helmer. Sən nə danışırısan?

Nora. Mən bunu o vaxt nikah mərasiminə hazırlaşanda pastor Hansenin sözlərindən eşitmişdim. O deyirdi ki, din filandır, filandır, filandır... Mən həyatımın bütün bu qarmaqarışlıqlarından azad olub tək qalanda bunu da aydınlaşdıracağam ki, görüm pastor Hansenin sözləri doğrudur, ya yox. Yaxud onun sözləri heç olmasa mənim üçün düz çıxıb bilər, yoxsa yox.

Helmer. Yox, belə sözlərin sən kimi gənc bir qadının dilindən çıxması yaxşı deyil. Əgər din səni yola gətirə bilmirsə, onda qoy sən vicdanın oyansın. Axı sənə mənəvi hissiyyat yoxdur?.. Mənə də görüm, bəlkə sənə heç o da yoxdur?

Nora. Bilirsen, Torvald, buna cavab vermək çətindir. Mən, düzü, bunu da bilmirəm. Bütün bu məsələlərdə qaranlıq meşədəki ayı kimi-yəm. Ancaq onu bilərəm ki, bunların hamısı barədə, səndən fərqli olan mənim öz mühakiməm var. Bəzən mənə deyirlər ki, guya qanunlar da mənim fikirləşdiyim kimi deyil. Ancaq bu qanunların doğru olması üçün neyləmək lazımdır, bax, bunu mən heç cür bilə bilmirəm. Məsələn, qanunlardan belə çıxır ki, qadının nə ölə qoca atasının, nə də ərinin həyatını xilas etməyə haqqı yoxdur. Mən belə qanuna inanmıram.

Helmer. Sən uşaq kimi mühakimə yürüdürsən, yaşadığın cəmiyyəti başa düşmürsən.

Nora. Düzdür, başa düşmürəm. Buna görə də onu öyrənmək istəyirəm. Mən özüm üçün ayırd etməliyəm ki, görüm mən öz mühakimələrimdə haqlıyam, yoxsa cəmiyyət öz mühakimələrində haqlıdır.

Helmer. Nora, sən xəstəsan. Sənin qızdırman var. Mən getdikcə daha aydın görürəm ki, sən doğrudan da ağlını itirmisən.

Nora. Mənim heç vaxt indiki kimi sağlam düşüncəm, möhkəm yaddaşım olmayıb.

Helmer. Sən bu cür sağlam düşüncə ilə, möhkəm yaddaşla ərin, uşaqlarını atırısan?

Nora. Hə.

Helmer. Onda ancaq bir şeyi güman etmək olar.

Nora. Nəyi?

Helmer. Sənin daha məni sevmədiyini.

Nora. Hə, elə bütün məsələlər də bundadır.

Helmer. Nora, bunu sən deyirsən?!

Nora. Ah, bunu demək mənim özüm üçün də ağırdır, Torvald. Sən həmişə mənimlə çox nəzakətli olmusan. Ancaq mən daha özüm özümü aldada bilmirəm. Mən səni daha sevmirəm.

Helmer (*güclə özünə gəlib*). Sən bunu da sağlam düşüncə ilə, möhkəm yaddaşa qərara almısan?

Nora. Hə, tamam sağlam düşüncə ilə. Elə ona görə də daha burada qalmaq istəmirəm.

Helmer. Mən nəyə görə sənin məhəbbətindən məhrum olmuşam? Bunun səbəbini mənə izah edə bilərsənmi?

Nora. Hə, bilərəm. Bu qətiyyət məndə bu gün axşam burada gözləmədiyimiz möcüzə baş verəndə yarandı. Mən gördüm ki, sən mənim düşündüyüm adam deyilsənmiş.

Helmer. Yaxşı, izah edə bilərsənmi? Mən səni heç cür başa düşmürəm.

Nora. Mən sənin evində düz səkkiz il səbirlə yaşadım. Amma həmişə düşünürdüm ki, aramızda nəsə bir möcüzə baş verəcək. Tək onu bilmədim ki, belə möcüzələr tez-tez olmur. Nəhayət, belə bir möcüzə bütün dəhşəti ilə məni çulğaladı. Əvvəlcə nə qədər ki, Kroqstadın məktubu poçt qutusunda idi, mənim heç ağıma da gəlməzdi ki, sən onun qoyaçağı şortə tabe olacaqsan. Elə bilirdim ki, sən ona deyəcəksən ki, buyurun, istəyirsiniz bunu bütün dünyaya car çəkin! Sən bütün günahları öz üstünə götürərək hamının qarşısına çıxıb deyəcəksən: günahkar mənəm!

Helmer. Nora!

Nora. Sən demək istəyirsən ki, mən heç vaxt belə özümü qurban verməyə razı olmazdım? Düzdür, bu, öz yerində. Bəs onda mənim sənə arxalanmağım harda qalardı? Mənə tək bir cəzə şey – sənin mətinliyin lazım idi; səbirsizliklə gözlədiyim möcüzə bax, bu idi. Onsuz da mən buna yol verməmək üçün özümü öldürməyi qərara almışdım.

Helmer. Nora, mən sənin üçün gecə-gündüz yorulmadan, fərhəle işləyərəm, sənə görə hər cür məhrumiyyətlərə, dərddə, bəlalara dözərəm. Ancaq özün də, kim öz şəxsiyyətinin ləkələnməsini hətta özünün ən əziz adamı üçün qurban verir?

Nora. Yüz minlərlə kişi qurban verir.

Helmer. Ah, sən lap düşüncəsiz uşaq kimi mühakimə yürüdürsən.

Nora. Qoy belə olsun. Bəs sən, mənim arxalana biləcəyim adam kimi mühakimə yürütmürsən, danışmırsan, ona nə deyək? Mənim üçün yox, özün üçün çox qorxduğun təhlükə sovuşandan sonra birdən-birə elə sakitləşdin ki, elə bil heç nə olmamışdı. Mən yenə əvvəlki kimi sən

quşcuğazın, torağayın, kuklan oldum. Halbuki sən bu yalançı adlarının sahibi məsələnin açıldığı vaxt elə zərif, kövrək idi ki, sən onu qorumalı, belə vaxtda ona ehtiyatla yanaşmalı idin. (*Ayağa qalxır*) Bax, Torvald, məhz həmin anda mənə tamam aydın oldu ki, mən bu səkkiz ili tamamilə yad adamlarla yaşamışam, hələ ondan üç uşaq da dünyaya gətirmişəm. O-o-o, aman Allah, bunu heç yadıma da sala bilmirəm!.. Özümü elə tikə-tikə didib parçalayırdım ki!

Helmer (*astadan*). Görürəm, görürəm... Doğrudan da bizim aramızda uçurum varmış... Ancaq onu doldurmaq olmazmı, Nora?

Nora. Mən indiki vəziyyətimlə heç cür sənə arvad ola bilmərəm.

Helmer. Mənim özümü dəyişdirməyə gücüm çatır.

Nora. Ola bilər, əgər sənin kuklanı səndən ayırsalar.

Helmer. Ayrılmaq... Səndən ayrılmaq!.. Yox, Nora, heç ağıma da gətirə bilmirəm!

Nora (*sağ tərəfə gedir*). Bu, vacibdir. (*Əlində mantosu və çox da iri olmayan yol çantası, qayıdır. Çantanı stolun yanındakı stulun üstünə qoyur*)

Helmer. Nora, Nora, indi yox! Heç olmasa səhərə qədər qal.

Nora (*mantosunu geyinərək*). Mən yad adamın yanında gecələyə bilmərəm.

Helmer. Bacı-qardaş kimi də qala bilmərik?

Nora (*şlyapasının lentini bağlaya-bağlaya*). Sən yaxşı bilirsən ki, bu cür də çox çəkməz... (*Şalını çiyninə salır*) Əlvida, Torvald. Mən uşaqlarla görüşməyəcəyəm. Bilirəm, onlar məndən də yaxşı əllərdədir. İndiki halda onlara mənim kimi ana lazım deyil.

Helmer. Lakin bir vaxt, Nora... Sənə nə vaxt?

Nora. Mən nə bilim. Mən heç özüm də bilmirəm necə olacağam.

Helmer. Lakin sən hara getsən də, mənim arvadımsan. İndi də, gələcəkdə də, hər necə olsan da.

Nora. Torvald, qulaq as. Bir halda ki, arvad ərini atır, mənim kimi, eşitdiyimə görə qanunla ər arvadı qarşısında bütün təəhhüdlərdən azaddır. Ona görə də mənim özümün səndən belə ayrılmağım səni hər şeydən tamam azad edir. Sən mənim kimi özünü heç bir şeyə bağlı hesab etmə. Hər iki tərəf tamam azad olmalıdır. Bu da sənin üzüyün. (*Üzüyü çıxarıb ona verir*) Sən də mənimkini qaytar.

Helmer. Hələ bu da?

Nora. Bu da!

Helmer (*üzüyü çıxarıb ona verir*). Al.

Nora. Belə. İndi hər şey qurtardı. Bax, mən açarları bura qoyuram. Xidmətçilər evdə nəyin harada olduğunu məndən yaxşı bilirlər. Sabah mən olmayanda Kristina mənim evimizdən gətirdiyim şeylərimi yığmağa gələcək. Qoy onları mənə göndərsinlər.

Helmer. Əlbəttə, əlbəttə! Nora, sən mənə heç yadına da salmaya-
caqsan?

Nora. Yox, mən düzü, səni də, uşaqları da, evi də tez-tez xatırla-
yacağam.

Helmer. Nora, olar ki, mən sənə məktub yazım?

Nora. Yox. Heç vaxt. Olmaz!

Helmer. Axı sənə nəse göndərmək istəyirəm...

Nora. Heç nə. Qətiyyən heç nə!

Helmer. Ehtiyacın olsa, qoy sənə kömək edim.

Nora. Yox deyirəm! Mən yad adamdan heç nə almaram.

Helmer. Nora, doğrudanmı mən sənin üçün həmişə yad adam
olacağam?..

Nora (*öz yol çantasını götürür*). Ah, Torvald, sənin yenidən doğ-
malaşmağın üçün möcüzələr möcüzəsi baş verməlidir.

Helmer. Yəni necə möcüzə?

Nora. Elə möcüzə ki, sən də, mən də o qədər dəyişək ki... Yox,
Torvald, mən daha möcüzələrə inanmıram.

Helmer. Mən isə inanacağam. Sən də söz ver! O qədər dəyişə-
coyik ki...

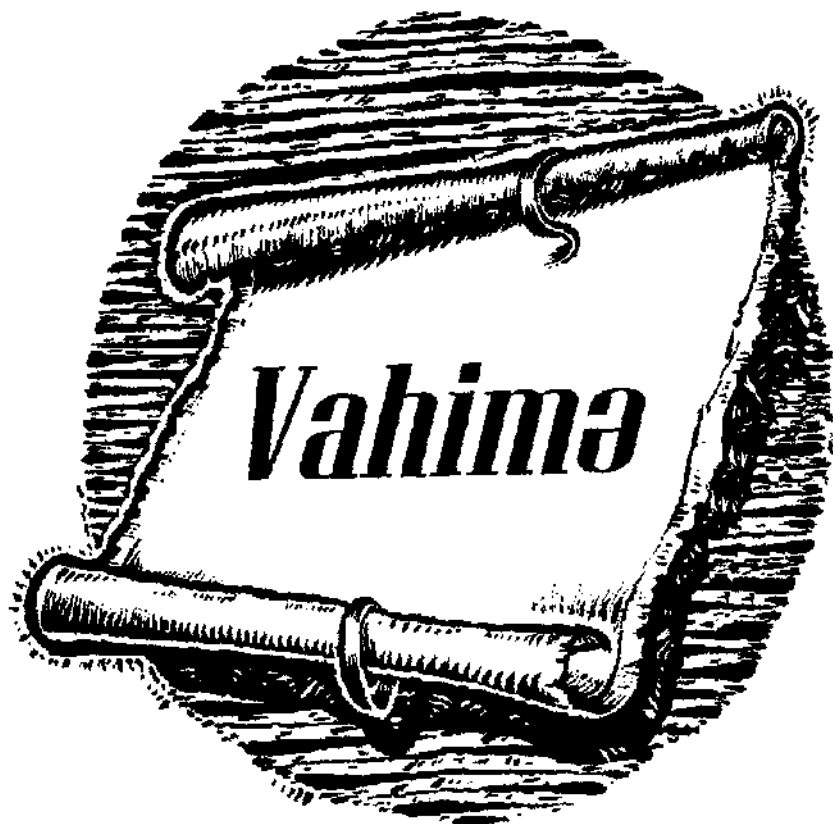
Nora. Bizim birgə yaşayacağımıza qədər, əsil nikah olana qədər.
Əlvida!

Dəhlizdən keçib gedir.

Helmer (*qapının yanında stula aylaşır, əlləri ilə üzünü örtür*). Nora!
Nora! (*Hər tərəfə göz gəzdirir, ayağa qalxır*) Boşluqdur, boşluq!.. O
daha burada yoxdur. (*Ümid şüası onun üzünü işıqlandırır*) Ancaq
möcüzələr möcüzəsi olmalıdır!..

Aşağıda çırpılan darvaza qapılarının səsi eşidilir.

SON

Üzü bağçaya açılan geniş otaq. Sol divarda bir, sağ divarda isə iki qapı var. Otağın ortasında deyirmi stol; ətrafında stullar düzülüb. Stolun üstündə kitab, qəzet və jurnallar var. Üzbəüzdəki pəncərənin yanında kiçik divan və kiçicik qadın iş stolu. Otağın o tərəfində ensiz, lakin bol yaşıllıqlı aynabənd; sağ tərəfindən həyəət bağçasına qapı açılır, hər tərəfinin şəffaf şüşələrindən çiskin-dumana bürünmüş sahil ağacları görünür. Dölgər Enqstrand bağçaya açılan qapıda dayanıb. Sol ayağı şikəstdir, uzunboğaz çəkme-sinin altına qalın taxta parçası vurulub. Regine, elində boş süsəpən, onun qabağını kəsir.

Regine (*boğuş səslə*). Nə istəyirsən? Bir yerdə dayansana... Üst-başından su axır.

Enqstrand. Allahın yağışdır, qızım.

Regine. Yox bir, şeytanın yağışdır!

Enqstrand. Ya Həzrəti İsa... Regine, axı nə üçün belə danışırısan, bilmirəm?! (*Çətinliklə ayaqlarını çəkə-çəkə bir neçə addım irəliləyir*) Bilirsən sənə nə demək istəyirdim?..

Regine. Ayaqlarını çox taqıldatma! Səs yuxarı gedir, cavan ağa-mız yatıb.

Enqstrand. Bu vaxtaca yatıb? Gün günortadır ki...

Regine. Onun sənə dəxli yoxdur.

Enqstrand. Dünən axşam əməlli-başlı kef çəkmişəm...

Regine. Elə şeyləri bacararsan.

Enqstrand. İnsanın zəif cəhətləri olur, qızım...

Regine. Hə, onda da sənün üçün!

Enqstrand. Heç bilirsən dünyada nə qədər kef çəkməli işlər var, qızım! Amma hər halda bax, bu gün Allah rızası ilə səhər tezden dur-dum. Budur, düz altının yarısıdır, işdəyəm.

Regine. Yaxşı, yaxşı, rədd ol get işinin dalınca, burda dayanma. Bura sənün üçün görüş yeri-zad deyil.

Enqstrand. Dayananda nə olar?

Regine. Lazım deyil. İstəmirəm ki, səni burda görənlər olsun. Bildin? Di xoş gəldin.

Enqstrand (*ona bir az da yaxınlaşır*). Yo-ox, mən olum sənünlə əməlli-başlı söhbətimi eləməmiş gedim, çətin! Bu gün axşamaca aşağıda – məktəbdə öz işlərimi qurtarıb gecə gəmi ilə şəhərə, birbaşa evimə gətməliyəm.

Regine (*astadan*). Yaxşı yol!

Üç pərdəli dram

İŞTİRAKÇILAR

Frü Helene Alvinq – kapitan-kamerger Alvinqin dul arvadı

Osvald Alvinq – onun oğlu, rəssam

Keşiş Manders

Dölgər Enqstrand

Regine Enqstrand – onun frü Alvinqin evində yaşayan qızı

Hadisələr Qərbi Norveçdə frü Alvinqin sıldırım qayalı böyük körfəzin sahilində yerləşən malikanəsində cərəyan edir.

Enqstrand. Çox sağ ol, qızım! Sabah burda yetimxanani açacaqlar. Yəqin kef məclisi də olacaq. Mən də olmalıyam. Qoy heç kim deməsin ki, Yakob Enqstrand belə işlərdə dala qalır.

Regine. Eh!

Enqstrand. Hə, çünki sabah bura, Allah bilir nə qədər mötəbər ağa gələcək. Hələ deyirlər ki, şöhrətdən keşiş Mandersin də gəlməsi gözlənilir.

Regine. O lap bu gün gələcək.

Enqstrand. Görürsən? Elə ona görə də mən burda olmalıyam ki, onunla bir məsələ barəsində yaxşı-yaxşı danışım, başa düşürsən?

Regine. Belə də, nə barədə?

Enqstrand. Bilirsiniz?

Regine (*düz onun gözlərinin içinə baxa-baxa*). Yoxsa yenə keşiş Mandersi sanmaq istəyirsən, hə?

Enqstrand. Ss... ss... Heç bilirsən nə danışırısan! Sanmaq nodir, keşiş Manders mənim xeyirxahımdır, alicənab adamdır. Hə, evə gəcə gedəcəyəm. Səninlə bu barədə çox vacib bir söhbət etmək istəyirdim.

Regine. Mən istəmirəm. Sən heç gəcəyə də qalma, nə qədər tez getsən, o qədər yaxşıdır.

Enqstrand. Yaxşı. Ancaq gedəndə səni də özüm ilə evə aparmaq istəyirəm axı, Regine.

Regine (*təəccübdən ağzı açıla qalır*). Məni? Nə danışırısan, heç bilirsən?

Enqstrand. Hə, deyirəm ki, səni evə aparmaq istəyirəm.

Regine (*həqarətlə*). Yox, onu görməyəcəksən, heç vaxt!

Enqstrand. Aparacağam, görərsən.

Regine. Nə istəyirsən elə, olmayacaq. Mən kamerger qadının evində böyümüşəm... Burda hamı mənə doğma kimidir... İndi durub birdən-birə soninlə gedim? Özü də hara, o cür evə? Tfu!

Enqstrand. Lənət şeytana ha! Yəni sən öz doğma atanın sözünə baxmayacağısan, ay qız?!

Regine (*ona baxmadan öz-özünə danışmış kimi*). Sən özün neçə kərə demisən ki, məndən sənə nə övlad, nə qız olar.

Enqstrand. Eh!.. Elə şeyləri yadında saxlayırısan ki, heç...

Regine. Özü də gör bu vaxtadan nə qədər acı sözlər demisən, məni pis söyləşlərlə söymüsən... Fi donc!

Enqstrand. Yox, mən kimə, kimə, sənə heç vaxt pis söz deməmişəm!

Regine. Demisən, min kərə, öz qulaqlarımla eşitmişəm!

Enqstrand. Nə bilim, bəlkə də haçansa... kefli olanda demişəm... Hm! Ax, qızım, heç bilirsən adamı bu dünyada yoldan çıxardan nə qədər şeylər var?

Regine (*ikrahla*). Uf!

Enqstrand. Hə, hərdən anan məni lap cinlədəndə, özümdən çıxanda olurdu. Axı, qızım, gerek bir şeylə hirsimi soyudaydım də. Yaman burnunu dik tuturdu ha!.. (*Onu yamsılayır*) "Çəkil, Enqstrand! Əl çək məndən! Düz üç il Rusenvolda kamerger Alvinqin evində xidmət eləmişəm". (*Rişxəndlə gülür*) İlahi, heç yadımdan çıxarda bilmirdi ki, onun burda xidmət elədiyi vaxt ərzində kapitanı kamergerliyə keçiriblər. Bununla fəxr eləyirdi.

Regine. Yazıq anam... Onu sən öldürdün...

Enqstrand (*qurcuxur*). Düzdür, belə çıxır ki, günahkar mənəm.

Regine (*üzünü yana tutub astadan*). Uf!.. Hələ ayağını da...

Enqstrand. Öz-özünə nə danışırısan, qızım?

Regine. Pied de mouton!¹

Enqstrand. Yenə başa düşmədim. Deyəsən, ingiliscə danışırısan.

Regine (*istehzayla gülür*). Hə, ingiliscə danışırım.

Enqstrand. Hə-ə, burda sənə öyrətməyinə çox şey öyrədiblər. Bax indi bu sənin karına gələr, qızım!

Regine (*bir qədər susub*). Şöhrətdə mən sənin nəyinə lazımdım ki?

Enqstrand. Hələ bir soruşursan da ki, yeganə övladı atanın nəyinə görəkdir? Bilirsiniz ki, mən yetiməm, heç kimim yoxdur, həm də dulam?

Regine. Ah, nə boş-boş çərənləyirsən! De görüm, məni neyçün şöhrə aparmaq istəyirsən?

Enqstrand. Düzü, bilirsən, təzə bir iş ağıma gəlib.

Regine (*həqarətlə üzünü döndərir*). Sənin elə neçə dəfədir ki, ağına bir iş görmək gəlir, heç nə də eləyə bilmirsən.

Enqstrand. İndi isə, Regine, görərsən, eləyəcəyəm! Yalan deyirəm, Allahın lənətinə gəlirəm.

Regine (*yeri tapıqlayır*). Bədsir lənət yağdırdın!

Enqstrand. Sss... sss!.. Bax onu düz dedin, qızım, tamamilə doğru deyirsən. Hə, sənə onu demək istəyirəm ki, bu yeni yetimxana işində şükür Allaha, bir az pul toplaya bilmişəm.

¹ Topal (*fransızca*)

Regine. Qazanmışan? Mən neyləyim?

Enqstrand. Burada nəyə xərcləyəcəkdin ki?.. Başlasaydım xərc-ləməyə uçacaqdı.

Regine. Yaxşı, bəs sonra?

Enqstrand. Bilirsən, mən bu pulu elə bir işə sərf etmək istəyirəm ki, gəlir gətirsin. Ona görə də dənizçilər üçün aşxana açmaq fikrindəyəm.

Regine. Tfu!

Enqstrand. Yaraşıqlı bir aşxana, başa düşürsən? Elə-belə, donuz damı yox-cy, matroslar üçün. Kapitanlar, şturmanlar üçün... Əsil ağalar, cənablar üçün, başa düşürsən?!

Regine. Mən də orada...

Enqstrand. Kömək edə bilərdin. Bilirsən, ancaq elə-belə, arada görünmək üçün. Daha qara işlərdə əlləşməyəcəksən ey... Lənət şey-tana, elə yox ki, hər gələn sənə bir buyruq versin! Özün istədiyin kimi işi qurarsan.

Regine. Gəl bir qurmayım da!

Enqstrand. Bilirsən, belə bir işi əlbəttə, qadınısız etmək olmaz. Gün kimi aydındır bu. Axşamlar qonaqları bir az əyləndirmək də lazımdır. Hə, orda musiqi, rəqs, başqa işlər də olmalıdır. Onu bil ki, matroslar çoxbilmiş olurlar. Çünki çox yerlər gəzirlər, çox şey görürlər. Dənizdə üzməyə alışıblar. *(Ona lap yaxınlaşır)* Ona görə də axmaq olma, Regine, çalış özünə gün ağla! Yoxsa burda batıb qalsan, səndən nə olacaq!? Xanımın sənə savadlanmağına çalışmağı boş şeydir. Bili-rəm, eşitmişəm ki, sənə təzə yetimxanada uşaq-muşağa baxmağı tap-şıracaqlar. Bu sənə işin deyil. Nəyinə gerek xalxın qotur-motur uşaq-larından ötrü özünü əzab-əziyyətə salasan...

Regine. Yox, əksinə, əgər bacara bilsəm... Bilmirəm, bəlkə bacardım... Yəqin bacararam...

Enqstrand. Nəyi bacararsan, hə?

Regine. Sənə dəxli yoxdur... Çox pul yığmışan?

Enqstrand. Təxminən yeddi-səkkiz yüz kron olar.

Regine. Pis deyil.

Enqstrand. İşə başlamaq üçün bəs elər, qızım!

Regine. Bir az mənə verməzsən ki?

Enqstrand. Yox, yox, sən nə danışırısan, hardan?!

Regine. Bari gedəndən sonra bir donluq parçanın pulunu da gön-dərməzsən?

Enqstrand. Mənimlə şəhərə gedək, onda necə paltar desən, o mənim boynuma.

Regine. İstəmirəm, istəsəydim, onlarsız da gedərdim.

Enqstrand. Yox, qızım, atanın məsləhətindən yaxşısı ola bilməz. İndi mənim Kiçik Havana küçəsində balaca da olsa, xoşa gələn bir otağım var. Bir qədər nağd pul qoyub dənizçilər üçün yaxşı bir sığına-caq yeri düzəltmək olar.

Regine. Yox, sənənin yanında yaşamaq istəmirəm, nə işim var orda? Rədd ol burdan!

Enqstrand. E-eh, mənim yanımda oturub qalmayacaqsan ki... Lənət şeytana! Məsələ burasındadır ki, orada işin çəmini tapasan, ağlın olsa... Bu iki ildə yaman gözəlləşmişən ha...

Regine. Yəni nə demək istəyirsən?

Enqstrand. Onu demək istəyirəm ki, orada çox keçməz, bir də görürsən ki, bir şturmanı, ya da kapitanı elə elə keçirmişən ki...

Regine. Mən kapitana, filana ərə getmək istəmirəm. Dənizçilərin heç bir savoir vivre-si¹ yoxdur.

Enqstrand. Nəyi yoxdur?

Regine. Deyirəm ki, mən dənizçilərə bələdəm. Onlara ərə getməyin mənası yoxdur.

Enqstrand. Ərə getmək istəmirsən, getmə. Bunsuz da pul qazanmaq olar. *(Səsinə yavaşdır, xəlvəti)* Bir ingilis, özünün yelkənli gemisi ilə gələn ingilisi deyirəm, bir xanıma üç yüz spetsiy-daler atdı hey... Əslində o xanım heç səndən gözəl də deyildi!

Regine *(üstünə cumur)*. İtil burdan!

Enqstrand *(dal-dalı çəkilərək)*. Yaxşı, yaxşı, məni döyməyə-cəksən ki!

Regine. Budur sənə deyirəm, əgər bir də anamın adını çəksən, döyəcəyəm! İtil burdan deyirəm! *(Onu bağa açılan qapıya sıxır)* Qapını da çırpma! Cavan ağamız narahat olar.

Enqstrand. Bilirəm, yatıb. Cavan ağamın yaman böyründə-başında fırlanırsan ha! *(Səsin yavaşdır)* Paho!.. Deyəsən iş o yere çatıb ki...

Regine. Bu dəqiqə rədd ol! Lap çəmişən, ay sarsaq!.. O tərəfə getmə! Görmürsən keşiş gəlir. Arxa pilləkənlə düşürsən!

¹ Evdarlıq qabiliyyəti *(fransızca)*

Enqstrand (*sağ tərəfə gedə-gedə*). Yaxşı, yaxşı. Onunla əməlli-başlı danış, qoy səni başa salsın ki, uşaq atası ilə necə davranar... Bil ki, necə olursa olsun mən sənə atanam. İnanmırsan, kilsənin kitabı ilə sübut eləyə bilərəm.

Reginenin onun üçün açdığı o biri qapıya tərəf gedir, çıxan kimi Regine tez qapını onun dalınca örtür. Regine tələsik güzgüdə özünə nəzər salır, yaylıqla üzünü yelleyir və boynundakı kiçik qalstuk düzəldib güllərin ətrafında qurdalanmağa başlayır. Keşiş Manders bağça qapısından eyvana daxil olur. Paltodadır, əlində çətir var, boynundan yol çantası asılıb.

Keşiş Manders. Salam, yomfrü Enqstrand!

Regine (*ona tərəf dönüb heyrat dolu fərəhlə*). Ah, xoş gördük, cənab keşiş! Nə əcəb gəmi belə tez gəlib?

Keşiş Manders. Elə indicə gəlib çatdı. (*Otağa keçir*) Bu günlər hava pis deyil.

Regine (*onun dalınca gedə-gedə*). Belə hava ən çox kənd camaatı üçün yaxşıdır, cənab keşiş!

Keşiş Manders. Hə, hə, əlbəttə siz düz deyirsiniz. Biz şəhər camaatı bu bərədə az fikirləşirik. (*Paltosunu çıxarmaq istəyir*)

Regine. İcazə verin kömək eləyim... Bax belə. Gör necə də islanıb! Gedim aynabənddən asım. Çətir də... Açım ki, tez qurusun. (*Sağ tərəfdən o biri qapıya tərəf gedir*)

Keşiş Manders yol çantasını çıxarıb şlyapası ilə birlikdə stulun üstünə qoyur. Regine qayıdır.

Keşiş Manders. Yaman yağış yağır. Bayırda heç gözmək mümkün deyil. Yaxşı, burda nə var, nə yox? Zənnimcə, hər şey yaxşı olmalıdır, hə?

Regine. Bəli, yaxşıdır, təşəkkür edirəm.

Keşiş Manders. Görürəm, sabahkı təntənə üçün çox əlləşmişsiniz.

Regine. Bəli, bəli, o qədər iş var ki...

Keşiş Manders. Frü Alvinq gözümə dəymir, evdədirmi?

Regine. Evdədir. Ancaq yuxarıdadır. Cavan ağamız üçün şokolad hazırlayır.

Keşiş Manders. Yaxşı, mən limanda eşitdim ki, Osvald da gəlib, deyən görüm, düzdür?

Regine. Hə, üçüncü gündür burdadır. Əslində biz gözləyirdik ki, bu gün gələr.

Keşiş Manders. Allahın köməkliyi ilə canı-başı necədir, yaxşıdır?

Regine. Yaxşıdır, sağ olun, pis deyil. Ancaq yol onu yaman yorub. Deyəsən bütün yolu Parisdən bura birbaşa qatarda gəlib. İndi bir az yatıb, dincəlir. Ona görə də görək yavaşdan danışaq ki, oyanmasın.

Keşiş Manders. Hə, əlbəttə, yavaşdan danışırıq.

Regine (*kreslonu stola tərəf çəkir*). Xahiş edirəm, cənab keşiş, bir az oyləşin, dincəlin. (*Keşiş Manders kresloya əyləşir. Regine kiçik skamyanı onun ayaqları altına çəkir*) Hə, cənab keşiş üçün belə rahatdırmı?

Keşiş Manders. Çox sağ olun, çox sağ olun, minnətdaram! (*Ona baxır*) Mənə belə gəlir ki, yomfrü Enqstrand, mən sizi axırıncı dəfə görəndən bəri xeyli böyümüşünüz.

Regine. Doğrudan? Bəs frü Alvinq deyir ki, həm də kökəlmişəm?

Keşiş Manders. Kökəlmisiniz?... Hə, düzdür, bir az... qaydasında.

Ani sükut.

Regine. İstəyirsiniz gəldiyinizi xanıma deyim.

Keşiş Manders. Yox, təşəkkür edirəm, tələsməyin nə mənası? Hə, mənim əziz Reginem, atanız üçün burda necə keçir?

Regine. Minnətdaram, cənab keşiş, pis deyil.

Keşiş Manders. Axırıncı dəfə mən şəhərdə olanda yanıma gəlmişdi.

Regine. Hə? O həmişə keşiş cənabları ilə görüşüb söhbət eləyəndə elə sevinçək olur ki...

Keşiş Manders. Siz də, yəqin ki, burda tez-tez onunla görüşə bilərsiniz.

Regine. Mən? Hə, vaxt tapanda baş çəkirəm...

Keşiş Manders. Sizin atanız, yomfrü Enqstrand, çox möhkəm adam deyil, həmişə mənəvi köməyə ehtiyacı var.

Regine. Hə, bəli, əlbəttə... yəqin elə olar.

Keşiş Manders. Ona tək yaşamaq olmaz, görək həmişə yanında bir adam olsun. Özü də elə yaxın adam ki, onunla yola getsin, bir sözünü iki eləməsin. Axırıncı dəfə mənim yanımda olanda özü də belə dedi, hər şeyi etiraf elədi.

Regine. Bəli, o mənə də nəse elə bir söz demişdi. Ancaq bilmirəm frü Alvinq mənim onu tərk etməyimə necə baxar... Ələlxüsus da indi, təzə yetimxananın qabaqda bu qədər işləri olan bir vaxtda. Əslində mən heç xanımdan ayrılmaq istəmirəm. Çünki bu vaxtadək mənə o qədər xeyirxahlıq edib ki...

Keşiş Manders. Bəs sən, mənim balam, bilirsenmi ki, övladlıq borcu... sən qızlıq borcun... Hə, elbəttə, evvəlcə xanımın razılığı almaq lazımdır.

Regine. Ondan başqa, mən bir şeyi də bilmirəm ki, bəs mənim kimi böyük bir qız, tək yaşayan bir kişinin evində necə qulluqçuluq eləyə bilər?

Keşiş Manders. Nə? Mənim balam, axı o, sizin doğma atanızdır?!

Regine. Düzdür, ancaq nə qədər olsa... Bilirsinizmi?.. Əgər mən bilsəydim ki, yaxşı bir evə, əsil ləyaqətli bir adamın yanına gedirəm...

Keşiş Manders. Axı, əziz Regine...

Regine. ...Onu doğrudan da istəyə biləcəyəm, ona hörmət eləyəcəyəm, ona əsil qız olacağam...

Keşiş Manders. Axı, mənim əziz balam...

Regine. ...Onda can-başla şəhərə gedərdim. Yoxsa, onsuz da təkəm, çox sıxılıram. Keşiş cənabları özü də bilir ki, tək, kimsəsiz olmaq adam üçün necə çətindir. Sıd q ürəkden onu da deyirəm ki, mən öz işimdə canyandıran, zərəkar adamam, harda olsa yaxşı işləyirəm. Bəlkə cənab keşiş mənim üçün münasib iş yeri bilir?

Keşiş Manders. Mən? Yox, düzü, bilmirəm.

Regine. Ah! Mərhəmətli keşiş cənabları!.. Sizdən çox xahiş eləyirəm, əgər elə bir iş olsa, məni yadınızdan çıxarmayın.

Keşiş Manders (*ayağa qalxır*). Yaxşı, yaxşı, yomfrü Enqstrand...

Regine. Çünki mənə...

Keşiş Manders. Yaxşı, bəlkə zəhmət olmasa, frü Alvinqi bura xahiş eləyirsiniz?

Regine. Bu saat gələr, cənab keşiş.

Keşiş Manders (*sol tərəfə gedir, aynabəndə çatanda dayanıb əllərini arxasında düyünləyərək başa baxır. Sonra yenə stolun yanına gəlir, kitablardan birini götürüb sərlövhəsinə baxır, nəse təəccüblənir, o birilərinə baxır*). Hm! Belə-belə işlər!..

Frü Alvinq soldakı qapıdan daxil olur. Onun dalınca gələn Regine tez otaqdan keçib sağdakı birinci qapıdan çıxır.

Frü Alvinq (*əlini keşişə uzadır*). Xoş gəlmisiniz, cənab keşiş! Keşiş Manders. Xoş gördük, frü Alvinq! Görürsünüzmü, vəd elədiyim kimi gəldim də...

Frü Alvinq. Siz həmişə sözlünüzdə dəqiqsiniz.

Keşiş Manders. Ancaq inanmırsan, iş-gücdən heç cür ayrılmaq mümkün deyildi. İştirak elədiyim bütün ilahiyyat cəmiyyətlərinin komissiyaları...

Frü Alvinq. Elə iltifat eləyib vaxtında gəldiyinizə görə də öz alicənablığını sübut etmişsiniz. Günortaya qədər bütün işlərimizi görüb qurtaracağıq. Yaxşı, bəs çamadanınız hanı?

Keşiş Manders (*talasik*). Bütün şeylərimi işlər müvəkkilinin yanında qoymuşam, elə orada da gecələyəcəyəm.

Frü Alvinq (*bir qədər ciddiləşir*). Yeni bu dəfə də bizdə qalmaqda qalmaq istəyirsiniz?

Keşiş Manders. Yox, yox, frü Alvinq. Sizə çox minnətdaram. Ancaq elə həmişəki kimi yenə orda qalsam yaxşıdır. Həm rahatdır, həm də limana yaxındır.

Frü Alvinq. Yaxşı, necə istəyirsiniz... Ancaq ümumiyyətlə mənə elə gəlir ki, sizinlə mənim kimi yaşa dolmuş adamlar...

Keşiş Manders. Siz yeni özünüzdü yaşa dolmuş hesab edirsiniz? İlahi, necə də zərəkar edirsiniz... Hə, hə, başa düşdüm, siz bu gün adicə olaraq zərəkar etmək, şənəlmək istəyirsiniz. Çünki əvvəla, sabahkı təntənələrə görə, ikincisi də Osvaldın gəlişi. Axır ki, bir yolla dilə tutub gətirdiniz onu!

Frü Alvinq. Hə, ən fərəhlisi odur. İki ildən çoxdu ki, ev üzün görmürdün. Söz verib ki, bütün qışı mənim yanımda qalacağ.

Keşiş Manders. Nə yaxşı!.. O doğrudan da əsil oğul itaətkarlığı eləyir. Çünki əslində Roma, Paris kimi şəhərləri qoyub burda qalmaq...

Frü Alvinq. Düzdür, o şəhərlər çox gözəldir, amma ananın yerini heç nə vermez. Mənim canım, gözü, tək bir cə balam... Onun ürəyi həmişə anasına bağlıdır.

Keşiş Manders. Əgər o doğrudan da oralarda öz sənət işlərinə aludə olub sizi yaddan çıxarsaydı, çox pis olardı. Təbii hisslər, ürək-dən bağlılıq... Bu, başqa şeydir.

Frü Alvinq. Əlbəttə, elədir. Amma o barədə həmişə ürəyim yerindədir. Çünki Osvald elə uşaqlardan deyil. Maraqlıdır, görəsən indi bura gələndə siz onu tanıyacaqsınız, ya yox. Bir azdan gələcək, yuxarıdadır, istirahət eləyir... Niyə ayaq üstə durmusunuz, xahiş edirəm, əyləşin, keşiş cənabları.

Keşiş Manders. Təşəkkür edirəm. Deməli, siz elə bu saat istəyirsiniz ki?..

Frü Alvinq. Hə, hə. *(Stolun yanında əyləşir)*

Keşiş Manders. Yaxşı. Deməli, belə... *(Bayaq çantasını qoyduğu stula yaxınlaşır, çantasından kağız qovluğunu çıxarır, keşiş stolun o biri tərəfində əyləşir, qarşısında kitab çox olduğundan kağızları qoymaq üçün stolun üstündə boş yer axtarır)* Hər şeydən əvvəl... *(Sözünü dəyir)* Zəhmət olmasa, deyin görüm bu kitablar kimindir, kim gətirib?

Frü Alvinq. Bu kitabları deyirsiniz? Mən oxuyuram onları.

Keşiş Manders. Siz belə kitablar oxuyursunuz?

Frü Alvinq. Hə, oxuyuram. Necə bəyəm?

Keşiş Manders. Yəni elə xoşal olursunuz? Zövqünüzü oxşayır?

Frü Alvinq. Mənə elə gəlir ki, oxuyandan sonra elə bil xəyli sakitləşirəm, nəse təskinlik tapıram.

Keşiş Manders. Qəribədir. Axı bu necə ola bilər?

Frü Alvinq. Hə, mən bu kitablarda özümü düşündürən bütün məsələlərin əsil cavabını tapıram. Özü də, keşiş cənabları, inanın, ən maraqlısı odur ki, hər gün gördüyümüz, duyduğumuz adi həyatdır. Amma səni özünə elə cəlb eləyir ki, oxuduqca sən həyatı, insanları, özünü daha yaxşı başa düşürsən. Axı burdakı adamlar da elə bizim kimi sadə adamlardır. Amma elə bil onların da heç biri bizim kimi özünü aydın görə bilmir, yaşadığı mühiti aydın dərk eləmir.

Keşiş Manders. Aman Allah! Yəni siz doğrudan da elə fikirləşirsiniz ki, insanların çoxu...

Frü Alvinq. Bəli, tam ciddi deyirəm.

Keşiş Manders. Axı orda yazılanlar ayrıdır, siz ayrı. Oradakı məsələlər tamamilə başqadır, sizin məsələlər deyil.

Frü Alvinq. Yox, niyə?.. Mahiyyətə elə hamısı birdir.

Keşiş Manders. Yaxşı, deyək ki, elədir!..

Frü Alvinq. Axı siz nə üçün bu kitablara etiraz eləyirsiniz?

Keşiş Manders. Etiraz? Ağılıma da gətirməyin ki, mən də belə əsərlərlə məşğul ola bilərəm.

Frü Alvinq. Yəni siz ömrünüzdə bu cür kitablardan heç birini oxumadan onları pisləyirsiniz?

Keşiş Manders. Yox, mən əvvəllər belə kitabları bol-bol oxumuşam ki, onları qadağan eləyim.

Frü Alvinq. Sizin şəxsi fikrinizdir?

Keşiş Manders. Əzizim frü Alvinq! Adətən insan öz həyatının çoxunu başqalarının fikirləri əsasında yaşayır. Əvvəldən bu dünya belə qurulub. Əslində elə belə də yaxşıdır. Yoxsa başqa cür... bilmirəm, onda bu camaatın işi necə olardı.

Frü Alvinq. Hə, hə, bu cəhətdən siz haqlısınız.

Keşiş Manders. Bununla belə, mən onu inkar edəmirəm ki, doğrudan da bu cür kitablar insanı çox maraqlandıra bilər. Burda da təəccüblü bir şey görmürəm ki, bu böyük dünyada müasir insanların necə düşündüklərini görmək, hər şeyi bilmək istəyirsiniz. Elə yəqin belə fikirlərlə də oğlunuzu iri şəhərlərə göndərmisiniz. Amma...

Frü Alvinq. Nə amma?

Keşiş Manders *(səsini yavaşdır)*. Amma... Adətən belə şeylər barədə danışmırlar, frü Alvinq. Öz evində dörd divar arasında nə oxuyursan, nə barədə fikirləşirsən, bu barədə hər kəsə məlumat verməyin nə mənası?

Frü Alvinq. Görünür belədir. Mən də o fikirdəyəm.

Keşiş Manders. Bir özünüz düşünün, siz hal-hazırda yetimxana açırırsınız. Özü də bildiyimə görə, onu hələ ruhi itaət məsələləri barədə tamamilə başqa mülahizələrin hökm sürdüyü vaxtlarda açmaq istəyirdiniz, elə deyilmi?

Frü Alvinq. Bəli, düzdür, sizinlə tamamilə razıyam. Biz elə yetimxana üçün də...

Keşiş Manders. Hə, biz elə sabah yetimxana barədə hərtərəfli götür-qoy etmək üçün yığışınq. Ona görə də, əziz frü Alvinq, ehtiyatlı olun! Hə, indi keçək öz işlərimizə. *(Qovluğunu açıb kağızları çıxarır)* Bax, görürsünüzmü?..

Frü Alvinq. Sənədlərdir?..

Keşiş Manders. Hamısı. Hamısı da qaydasındadır. Bilsəydiniz bunları vaxtında toplayıb çatdırmaq üçün nə qədər əziyyət çəkmişəm. Bütün işlərimi bir qırağa qoyub bunlarla məşğul olmuşam. Həm də axı, belə məsələlərin təsdiqi üçün hökumət idarələri adamı çox incidir, hər şeyə bir qulp qoyur. Şükür, nəhayət hamısı hazırlandı. *(Kağızları*

Frü Alvinq. Ta bəsdirin, hörmətli keşiş Manders, hər şey aydındır, təkəcə bu mülahizə hər şeyi həll edə bilər.

Keşiş Manders. Demoli, onda belə qənaəto gəlirsiniz ki, daha heç nəyi sığortalamaq istəmirsiniz.

Frü Alvinq. Yox. Bundan imtina edirəm.

Keşiş Manders (*stulun arxasına söykənir*). Bəs Allah eləməsin, birdən nəşə bədbəxt bir hadisə baş versə, onda necə olsun? Dünyanın işini nə bilmək olar? Siz onda bütün zərərləri özünüz ödəyəcəksiniz?

Frü Alvinq. Yox, açıq deyirəm ki, bunu heç cür öz üzərimə götürə bilmərəm.

Keşiş Manders. Onda, frü Alvinq, bu o deməkdir ki, biz hər şey üçün cavabdeh özümüz oluruq. Bu barədə düşünməliyik.

Frü Alvinq. Bəs sizcə neyləyə bilərik ki?

Keşiş Manders. Əsil məsələ orasıdır ki, biz heç cür yol verə bilmərik ki, bizi nədəsə büsbütün ittiham eləsinlər. Həmçinin heç bir haqqımız da yoxdur ki, hər bir kəsin, hər yerindən duranın narazılığına əhəmiyyət verək.

Frü Alvinq. Bilirəm, ələlxüsus sizə, bir keşiş kimi bu, heç cür yaramaz.

Keşiş Manders. Belə olan halda, əlbəttə, mən elə bilirəm ki, yetimxananın uğurlu olacağına inanmağa haqqımız var.

Frü Alvinq. Mən də elə bilirəm, keşiş Manders.

Keşiş Manders. Onda, deməli, hər şeyi olduğu kimi saxlayırıq.

Frü Alvinq. Əlbəttə, şübhəsiz.

Keşiş Manders. Yaxşı, siz deyən kimi olsun. (*Yazır*) Sığortalanmasın.

Frü Alvinq. Qəribədir, bəs bu barədə siz niyə bu gün danışırırsınız? Olmazdı ki, əvvəllər...

Keşiş Manders. Mən dəfələrlə bu barədə sizdən soruşmaq istəmişəm.

Frü Alvinq. Elə dünən burda az qalmışdı yangın olsun.

Keşiş Manders. Necə olmuşdu?

Frü Alvinq. Nə bilim, deyəsən necə olmuşdusa, dülğərxanada yonqara od düşmüşdü.

Keşiş Manders. Enqstrand sizdə nə iş görür?

Frü Alvinq. Hə, hə, deyirlər ki, həmişə o ehtiyatsızlıq edir, kibriti yandırır hara goldi atır, yan-yörəsinə fikir vermir.

Keşiş Manders. Düzdür, onun başı çox vaxt çaşqın, müəmmalı fikirlərlə dolu olur. Amma Allaha şükür ki, axır vaxtlar eşitdiyimə görə daha sakitdir, bir kəsle işi yoxdur, dinc yaşamağa çalışır.

Frü Alvinq. Hə? Bunu kim deyir elə?

Keşiş Manders. Özü dedi, mənə əmin elədi. Ümumiyyətlə, işləyən adamdır, bekar dayanmağı xoşlamır.

Frü Alvinq. Hə, ayıq olanda...

Keşiş Manders. Ah, bu içki azarı! Bəs o mənə deyir ki, ancaq hərdən, şikəst olduğuna görə içir. Axırıncı dəfə şəhərdə olanda mənə çox kövrəltdi. Yanıma gəlmişdi, ona burda iş düzəltdiyimə görə, Reginenin yanında, elə minnətdarlıq elədi ki, gözlerim yaşardı.

Frü Alvinq. Amma deyəsən heç o qədər də tez-tez bir-birini görmürlər axı...

Keşiş Manders. Nə danışırırsınız, özü deyir ki, hər gün görüşürlər.

Frü Alvinq. Hə, hə, ola bilər.

Keşiş Manders. Onu yaxşı bilir ki, görək həmişə yanında bir adam olsun, boş damarı tutanda onu bəd əməllərdən çəkindsin. Yakob Enqstrandın ən gözəl cohoti odur ki, o, adamın yanına gəlib özü bütün günahlarını etiraf eləyir, hər şeyi düz-düzünə boynuna alır. Qulaq asın, frü Alvinq, axırıncı dəfə o şəhərə gələndə mənə dedi ki... Əgər Regine onun yanında olsa... üroyi istəyir ki...

Frü Alvinq (*tez ayağa qalxır*). Regine!

Keşiş Manders. Gərəkdir siz zidd getməyəsınız.

Frü Alvinq. Əksinə, zidd gedərəm... Hə, onu da deyim ki... Regineyə yetimxanada iş veriləcək.

Keşiş Manders. Axı, özünüz fikirləşin, hər halda o, qızın atasıdır.

Frü Alvinq. Mən çox gözəl bilirəm o necə ata olub. Nə qədər ki, bu, məndən asılıdır, Regine heç vaxt onun yanına qayıtmayacaq.

Keşiş Manders (*ayağa qalxır*). Əziz frü Alvinq, çox həyəcanlanmayın. Düzü, çox təəssüf eləyirəm ki, dülğor Enqstranda qarşı bu cür yanlış fikirdəsiniz. Siz hətta elə bil nədənsə bərk qorxursunuz.

Frü Alvinq (*sakitliklə*). Necə olur olsun, Regineni mən yanıma getirmişəm, mənim yanımda da qalacaq. (*Yuxarı qulaq verir*) Sss... Kifayətdir, hörmətli keşiş Manders, bu barədə söhbəti kəsək. (*Fərəhlə gülümsünərək*) Eşidirsinizmi, Osvald pilləkənlərlə düşür. Onun yanında ayrı söhbət lazım deyil.

Osvald Alvinq yüngül paltoda, əlində şlyapa, uzun, odadavamlı mineraldan düzəldilmiş penka qəlyanını çəke-çəke sol tərəfdəki qapıdan daxil olur.

Osvald (*qapının ağzında dayanır*). Bağışlayın, mən elə bildim siz kontordasınız. (*Yaxın gəlir*) Salam, cənab keşiş!

Keşiş Manders (*heyrlə*) A-a!.. Çox təəccüblüdür!

Frü Alvinq. Hə, gördünüz mü? Onun barəsində nə deyə bilərsiniz, cənab keşiş Manders?

Keşiş Manders. Deyərəm... deyərəm... İnana bilmirəm ki, o belə dəyişib. Doğrudan o özüdür.

Osvald. Bəli, bəli, doğrudan da bu qarşınızdakı həmin naxələf oğuldur, cənab keşiş!

Keşiş Manders. Ancaq, mənim cavan dostum...

Osvald. Bəli, onu da əlavə edək ki, evlərinə qayıtmış cavan dostunuz.

Frü Alvinq. Osvald ona işarə vurur ki, o vaxtlar onun rəssam olacağına inanmırdınız.

Keşiş Manders. İnsanın gözüne çox şey şübhəli görünə bilər. Sonra isə hər şey... (*Osvaldın əlini sıxır*) Hə, xoş gəlmisiniz, xoş gördük!.. Amma əzizim Osvald... İnciməzsiniz ki, mən sizi sadəcə adınızla çağırıram?

Osvald. Bəs ayrı cür necə ola bilər ki?

Keşiş Manders. Yaxşı. Belədir, mən sizə onu demək istəyirdim ki, əzizim Osvald, elə fikirləşməyin ki, mən rəssamlar zümresini qınayıram. Mən onu bilərəm ki, bu dairələrdə də bir çoxları öz ürəklərinin təmizliyini daima qoruyub saxlaya bilirlər.

Osvald. Ümid etmək olar ki, belədir.

Frü Alvinq (*fərhətlə gülümsünərək*). Məsələn, nümunə üçün onlardan biri, baxın, keşiş Manders! (*Osvaldı göstərir*) Görün bütün qəlbi, qanı ilə necə təmizdir!

Osvald. Yaxşı, yaxşı, ana, söhbəti dəyişək.

Keşiş Manders. Düzdür, doğrudan da inkar etmək olmaz. Hətta onu da əlavə etmək olar ki, siz öz adınızı geniş tanıtmğa başlamısınız. Qəzetlər tez-tez sizin adınızı çəkir, özü də çox ehtiramla. Amma axır vaxtlar elə bil nəse daha yaddan çıxarıblar, susublar.

Osvald (*güllərin yanında*). Çünki mən axır vaxtlar çox işləyə bilməmişəm.

Frü Alvinq. Əlbəttə, rəssamlar da istirahət etməlidirlər.

Keşiş Manders. Başa düşürəm, üstelik həm də hazırlaşmalıdırlar, nəse böyük bir iş görmək üçün güc-qüvvə toplamalıdırlar.

Osvald. Hə... Yaxşı, ana, haçan nahar eləyəcəyik?

Frü Alvinq. Yarım saatdan sonra. Maşallah, maşallah, oğlumun iştahası pis deyil.

Keşiş Manders. Çubuq çəkmək üçün də...

Osvald. Yuxarıda atamın qəlyanını tapmışam, onu çəkirəm.

Keşiş Manders. Atamın?.. Bir gör, işə bax!

Frü Alvinq. Necə bəyəm?

Keşiş Manders. Osvald həmin qəlyanla bura gələndə elə bildim ki, eynən atası gəlib dayandı gözlərimin qabağında. Elə bil lap özü idi.

Osvald. Heqiqətən.

Frü Alvinq. Yox, nə danışırırsınız? Osvald eynilə mənə oxşayıb.

Keşiş Manders. Hə, amma bax, dodaqlarının ucları, ağzı, dodaqları lap elə bil atasınıkıdır ki var. Elə bil bir almadır yarı bölünüb. Ələlxüsus da qəlyanı çəkəndə.

Frü Alvinq. Qətiyyəni oxşatmıram. Mənə elə gəlir ki, onun ağzı, dodaqları lap keşislərin ağzına, dodaqlarına oxşayır.

Keşiş Manders. Hə, hə, doğrudan da mənim həmkarlarımdan çoxunun ağzı, dodaqları belədir.

Frü Alvinq. Qəlyanı bir tərəfə qoy, mənim balam, iyindən qəti xoşum gəlmir.

Osvald (*günahkarcasına*). Baş üstə. Elə-belə, uşaqlığım yadıma düşdü, ona görə çəkirəm. O vaxtlar da bir dəfə çəkmişdim.

Frü Alvinq. Sən?

Osvald. Hə, lap uşaq olanda. Yadımdadır, bir dəfə axşam atamın otağına gəldim, kefi bərk kökdü...

Frü Alvinq. Yox-yox, sən o vaxtlardan heç nə yadında qala bilməz.

Osvald. Lap yaxşı xatırlayıram. Məni dizlərinin üstünə götürdü, qəlyanı verdi mənə, deddi ki, çək oğlum, yaxşı-yaxşı çək. Mən də zorla çəkməyə başladım. Mənə baxa-baxa qəşş eləyib gülürdü. O qədər məni məcbur elədi ki, bir də gördüm boğuluram, üzümü tər basıb.

Keşiş Manders. Hm... Çox qərribədir.

Frü Alvinq. Heç cür ola bilməz. Yəqin bütün bunları yuxuda görmüsən.

Osvald. Yox, ana, qətiyyən yuxuda-zadda görməmişəm. Hələ sonra o da yadımdadır ki, sən də gəldin, məni götürüb apardın o biri kiçik otağa – uşaq otağına. Orda halım lap xarab oldu. Sən də ağlayırdın... Atam tez-tez bu cür zarafatlar eləyirdi?

Keşiş Manders. O cavanlıqda çox şənlenirdi, bu cür çox zarafatlar eləyib.

Osvald. Ancaq qısa ömrü ərzində az işlər görməyib. Özü də çox yaxşı işlər, faydalı işlər. Hələ gör çox yaşasaydı, nə olardı.

Keşiş Manders. Düzdür. Siz onun əsil davamçısı, varisisiniz, öziz Osvald Alvinq. Zənn eləyirəm ki, onun sizin üçün nümunə olması sizi öz işlərinizdə daha da həvəsləndirər.

Osvald. Əlbəttə, belə də olmalıdır.

Keşiş Manders. Hər halda siz çox yaxşı iş görmüsünüz ki, onun xatirəsinin yad olunması ilə əlaqədar evinizə gəlmisiniz.

Osvald. Atam üçün ancaq bunu eləyə bilərdim.

Frü Alvinq. Ən yaxşısı isə odur ki, mənim balam mənim yanımda çox qalmağa söz verib!

Keşiş Manders. Hə, bayaq eşitdim ki, siz bütün qışı burda qalacaqsınız.

Osvald. Özüm də bilmirəm burda nə qədər qalacağam, cənab keşiş... Amma burası var ki, doğrudan da bura – cvimiz çox xoşuma gəlir!

Frü Alvinq (*gülümsünür*). Doğrudan?

Keşiş Manders (*onu anlayır kimi*). Siz öz doğma yurd-yuvanızdan çox tez ayrılmısınız, onunçun çox qəribəmişiniz, əziz Osvald.

Osvald. Hə, hərdən bir özüm də fikirləşirəm ki, deyəsən, doğrudan da çox tez ayrılmışam.

Frü Alvinq. Bilirsiniz nə var, çox sağlam, gümrah uşaq üçün bu çox yaxşıdır. O bizim tək övladımızdı. Bəlkə də evdə, ata-anasının qanadları altında qalsaydı, çox ərköyün olardı.

Keşiş Manders. Xeyr, frü Alvinq, lap elə də demək olmaz. Atanın, ya ananın yanı uşaq üçün həmişə hər yerdən yaxşıdır, həmişə vacibdir.

Osvald. Keşişlə tamamilə razıyam.

Keşiş Manders. Lap elə götürək sizin oğlunuzu. Eybi yox ki, yanında danışsın, hə, hə, sizin zənninizcə onun doğma yurddan-yuvadan ayrılması ona necə təsir eləyib? Bu saat onun iyirmi altı, iyirmi yeddi yaşı var, hələ bu vaxtaçan əsil doğma ev, ocaq nədir, görməyib. Elə bilirsiniz çox yaxşı olub?

Osvald. Bağışlayın, cənab keşiş, bax burada səhv eləyirsiniz.

Keşiş Manders. Necə bəyəm, elə deyil? Bəyəm bütün bu müddəti həmişə rəssamların arasında olmamısınız?

Osvald. Əlbəttə, olmuşam.

Keşiş Manders. Özü də yəqin ki, cavanların arasında, taytuşların arasında.

Osvald. O da elədir.

Keşiş Manders. Əlbəttə, yəqin ki, onlardan çoxunun da nə evlənməyə pulu vardı, nə də doğma evdən-ocaqdan bir kömək uma bilirdilər.

Osvald. Orası da elədir ki, doğrudan da onlardan çoxunun evlənməyə pulu yoxdu, cənab keşiş.

Keşiş Manders. Bax, bax, mən də elə onu deyirəm.

Osvald. Ancaq bu, heç də o demək deyil ki, onların bir çoxu doğma evdən, ocaqdan məhrumdurlar, əslində çox gözəl, rahat evləri, ocaqları var.

Danışığı çox narahatlıqla izləyən frü Alvinq təsdiq əlaməti olaraq başını qaldırıb-endirir.

Keşiş Manders. Mən ev-ocaq deyəndə ailəni nəzərdə tuturam. Yeni ailə ilə yaşamaq, arvadınla, uşaqlarınla.

Osvald. Başa düşürəm, arvadla, uşaqların anası ilə yaşamaq.

Keşiş Manders (*birdən diksinən kimi olur, allərini qaldırıb dizlərinə çırpır*). Ey pərvərdigar!

Osvald. Necə bəyəm?

Keşiş Manders. Arvadla, uşaqların anası ilə yaşamaq!..

Osvald. Bəs sizcə necə, anaları ata, uşaqları tutmaq?

Keşiş Manders. Yoxsa siz qeyri-qanuni əlaqələrdən danışırırsınız? Necə deyərlər, heyvanat kimi kəbinsiz, necə gəldi yaşamaqdan?

Osvald. Kəbinsiz olanda nə olar? Mən bunda heç bir pislik görmürəm.

Keşiş Manders. Axı necə ola bilər ki, hər hansı bir əxlaqlı adam, istər kişi olsun, istərsə qadın, hamının gözü qabağında açıq-aşkar kəbinsiz-filansız yaşasın, hə?

Osvald. Bəs neyləsinlər? Hesab eləyin ki, biri cavan kasıb bir rəssam, o birisi də yoxsul bir qız... Qayda-qanunla evlənmək də nə qədər xərc istəyir. İndi özünüz deyın, onlar neyləməlidirlər?

Keşiş Manders. Neyləməlidirlər? Bu saat deyim neyləsinlər, cənab Alvinq. Onu eləsinlər ki, lap əvvəldən bir-birindən uzaq olsunlar, bildiniz?!

Osvald. Yox, cənab keşiş, siz belə sözlərinizlə cavanların ürəyinə yol tapa bilməzsiniz. Ələlxüsus da bir-birini ürəkden seven odlulovlu cavanların.

Frü Alvinq. Əlbəttə, yol tapa bilməzsiniz.

Keşiş Manders *(yənə öz sözüna davam edərək)*. Bilmirəm, hökumət belə şeylərə necə dözürlər! Belə çıxır ki, özləri bilə-bilə yol verirlər. *(Gəlib frü Alvinqin qabağında dayanır)* Bir özünüz deyir, yeni mən birinci növbədə sizin oğlunuzun xeyrinə danışmıram? Yəqin o da elə biədəblərin yaşadıkları yerlərə gedir? Elə yerlərə ki, orda belə şeylər günah sayılır.

Osvald. Açıqını sizə deyim ki, cənab keşiş, mən orda hər bazar günü iki-üç bu cür biədəb saydığımız ailədə olmuşam.

Keşiş Manders. Aman Allah, özü də bazar günləri!

Osvald. Əlbəttə, ancaq bazar günləri, əylənmək imkanı olanda. Onu da deyim ki, mən heç vaxt belə evlərdə nə birçə kəlmə pis söz eşitmişəm, nə də bir nalayiq hərəkət görmüşəm. Rəssamların arasında əsil biədəblilikləri, nalayiq danışmaları bilirsiniz haçan görmüşəm?

Keşiş Manders. Yox, vallah bilmirəm.

Osvald. Bu saat sizə deyim. Sizin ən hörmətli yerliləriniz, hamı üçün nümunə olan zadəganlar, ailə başçıları oralara qonaq gələndə. Özü də hər dəfə bizim sadə yeməxanalarımıza təşrif buyuranda. Biz əlbəttə, onlara çox hörmət edirdik. Onlarsa əvəzində bizə elə yerlərdən, elə şeylərdən danışdılar ki, bizim heç yuxumuza da girməzdi.

Keşiş Manders. Başa düşürəm. Siz demək istəyirsiniz ki, bizim həmin ləyaqətli yerlilərimiz...

Osvald. Siz yeni özünüz həmin ləyaqətli cənablardan heç nə eşitməmişiniz ki, sərhodin o tərəflərindəki diyarlarda necə ədəbsizliklər görüblər? Özü də bütün bunlar günü-gündən necə artır?

Keşiş Manders. Mən, əlbəttə...

Frü Alvinq. Mən də eşitmişəm.

Osvald. Özü də sözsüz ki, onların arasında əsil düzdən danışanlar, hər şeyi yaxşı-yaxşı bilənlər az deyil. *(Başını alləri arasına alır)* Of... Oraldakı o cür gözəl, azad həyata çirək atmaq...

Frü Alvinq. Sənə belə həyəcanlanmaq olmaz, Osvald, çox zərərdir.

Osvald. Hə, düz deyirsən, nə faydası... Hamısı bu zəhrimar yorğunluqandır... Nahara qədər çıxım bir az gözüm... Məni bağışlayın, cənab keşiş, xahiş edirəm görüşümüze heyifsilənməyəsiz. Bir az həyəcanlandım. *(Sağ tərəfdəki ikinci qapıya tərəf gedir)*

Frü Alvinq. Yazıq balam!..

Keşiş Manders. Nə işə... Görün iş nə yere gəlib çatıb! *(Frü Alvinq dinməz-söyləməz ona baxır. Keşiş irəli-geri var-gəl edir)* O özünə naxələf övlad dedi. Bir gör, işə bax, heyif, heyif!.. *(Frü Alvinq yənə də susa-susa keşişə baxır)* Bəs siz bu barədə nə deyə bilərsiniz?

Frü Alvinq. Onu deyə bilərəm ki, Osvald öz sözlərində təəvvəldən axıradək tamamilə haqlıdır.

Keşiş Manders *(dayanır)*. Haqlıdır?! Hə, haqlıdır!.. Bütün mülahizələri düzdür.

Frü Alvinq. Mən özümün tənhalığımdan sonra bu qətiyyətlə gəlmişəm ki, həmişə düz, qəti danışım, cənab keşiş! Ancaq bu vaxtdək heç nə danışmağa gücüm, qüdrətim çatmayıb. Ona görə də mənim demək istədiyim bütün fikirlərimi oğlum deyəcək.

Keşiş Manders. Sizin bu təəssüfə haqqınız var, frü Alvinq. Ancaq indi mən sizə ciddi öyüd-nəsihət vermək istəyirəm. Çünki hal-hazırda qarşınızdakı adam birinci növbədə sizin məsləhətçinizdir. Özü də təkcə sizin və ərinizin köhnə dostu kimi yox, ruhi ata kimi, həyatınızın ən çətin vaxtlarında tanıdığınız bir adam kimi.

Frü Alvinq. Mənim ruhani atam bununla nə demək istəyir?

Keşiş Manders. Hər şeydən əvvəl bir şeyi sizin yadınıza salmaq istəyirəm. Sabah həm də sizin ərinizin ölümünün düz on illiyidir. Bu münasibətlə mərhumun abidəsinin açılışı olacaq. Mən orada bütün yığışanların, camaatın qabağında nitq söyləyəcəyəm... Bugünkü sözümse hələlik sizədir.

Frü Alvinq. Buyurun, cənab keşiş, deyir.

Keşiş Manders. Yadınızdadırmı, siz ərə gedəndən heç bir il keçməmiş bir də gördünüz ki, uçuşum qarşınıdasınız? Öz doğma evinizi, ocağınızı atıb getdiniz, ərinizdən birdəfəlik üz döndərdiniz? Sonra, frü Alvinq, əriniz nə qədər xahiş elədisə, yalvardısa, qayıtmırdınız, gəlmirdiniz.

Frü Alvinq. Bəs nə üçün onu demirsiniz ki, hələ ərə getdiyimin birinci ilində mən necə əziyyətlərə dözmüşəm?

Keşiş Manders. Ah, bax məhz elə burada da sizin kinli olmanız, qisasçılıq ruhunuz özünü göstərir. Elə bilirsiniz ki, dünyadan ancaq xoşbəxtlik, səadət ummaqla ona çatmaq olar? Yox, frü Alvinq. Biz insanlar həmişə xoşbəxtliyə, səadətə çatmadığımızdan gileylənəndə birinci növbədə fikirləşməliyik ki, görəsən ona haqqımız var, ya yox. Unuduruq ki, frü Alvinq, bunun üçün biz hər şeydən əvvəl öz üzərimizə düşən borclarımızı ödəməliyik, vəzifələrimizi yerinə yetirməliyik. Bax ona görə də sizin o vaxtlar birinci borcunuz o idi ki, öz həyatınız üçün ömür yoldaşı kimi seçib ərə getdiyiniz, yeni müqəddəs tellərlə bağlandığınız həmin adama müqəddəs itaətdə olaydınız.

Frü Alvinq. Bəs siz bilmirsiniz ki, Alvinq necə adamdı, necə əyyaşlığa qurşanmışdı?

Keşiş Manders. Düzdür, mən o vaxtlar onun barəsində gəzən söz-söhbətləri eşitmişdim. Özü də onun bütün cavanlıq vaxtlarındakı hərəkətlərinə hamıdan az haqq qazandıran mən idim. Ancaq bir məsələ var ki, görək arvad heç vaxt özəri üzərində hökmranlıq fikrinə düşməsin. Sizin ona arvadlıqda ən ümdə borcunuz ilahi tərəfindən üzərinizə qoyulmuş xaça itaət etməkdə. Sizse əvəzində qəzəbnak oldunuz, müqəddəs xaçı öz üzərinizdən atdınız, bir balaca büdrəyən kimi onu yerə vurdunuz. Halbuki ona pənah gətirməliyidiniz, ondan imdad ummalıydınız, nəinki öz təmiz, pak adınızı alçatmalıydınız. Hələ üstəlik az qalmışdı ki, başqalarının da adına xələl gətirəsiniz.

Frü Alvinq. Başqalarının? Bəlkə başqasının demək istəyirsiniz?

Keşiş Manders. Bəli, mənim. Ağlınız necə çəmşmişdi ki, mənim yanımda özünüze sığınacaq tapmaq istəyirdiniz.

Frü Alvinq. Yəni mənəvi atanın, həm də evimizin ən yaxın adamının yanında sığınacaq istəmək ağilsizliqdi?

Keşiş Manders. Ağilsizliqdi. Amma Allaha şükür eləyin ki, mənim səbrim, dözüüm çatdı ki, sizi başa saldım. Sizi öz səhv fikirlərinizdən, niyyətlərinizdən çəkəndirdim, Allah-taalanın köməkliliyi ilə sizi öz doğma evinizə-ocağınıza, qanuni ərinizin yanına qaytardım.

Frü Alvinq. Düzdür, keşiş Manders, bunu siz elədiniz.

Keşiş Manders. Əlbəttə, əslində mən Allah-taalanın əlində olsa-olsa çox kiçik bir vasitə idim. İndi özünüz fikirləşin, bəyəm o

vaxtlar sizi öz vəzifələrinizi yerinə yetirməyə qaytarmağım – sizin sonrakı həyatınızın keyfinə deyildi? Bəyəm mənim bütün dediklərimin hamısının doğruluğunu sonra özünüz görmədiniz? Bundan sonra Alvinq əsil ər kimi özünün bütün yanlış əməllərindən dönmədi? O vaxtdan ta ömrünün sonuna kimi sizə sədaqətlə, mehribanlıqla yanaşmadı? Öz yurduğun əsil keyirxah övladına çevrilmədi? Hələ üstəlik sizi də özünün bütün nəcib işlərində əsil köməkçi eləyib yüksəltmədimi? Bəli, əsil layiqli köməkçi, frü Alvinq, mən bunu yaxşı bilirəm, bütün bunlara görə sizi alqışlamalıyam. Ancaq neynəyim ki, sonra siz öz həyatınızda ikinci böyük bir qəbahətə yol verdiniz.

Frü Alvinq. Yəni nə mənada demək istəyirsiniz?

Keşiş Manders. O mənada ki, oğər bir vaxt öz arvadlıq vəzifələrinizdən imtina eləmişdinizsə, sonra da analıq vəzifələrinizi yerinə yetirməkdən imtina elədiniz.

Frü Alvinq. Aha...

Keşiş Manders. Siz həmişə fəlakətlər yaradan özbaşınalıq ruhunda olmusunuz, həmişə sərbəst olmaq istəmişiniz, hər şeyi öz istədiyiniz kimi etmək istəmişiniz, heç vaxt heç bir şeyə tabe olmaq, ona dözmək istəməmişiniz. Çox qaydalara, qanunlara məhəl qoymayıb öz üzərinizə düşən borcları üstünüzdən atmağa çalışmışınız, özünüzlə elə aparmışınız ki, guya bütün bu borcları yerinə yetirmək sizin öz şəxsi istəklərinizdən asılıdır. Bəli, əvvəlcə öz qadınlıq vəzifələrinizi yerinə yetirmək istəmədiniz, ərinizi atdınız, sonra işə analıq borclarınız sizi tənə gətirdi, öz uşağınızı özgələrin ixtiyarına verdiniz.

Frü Alvinq. Düzdür, belə eləmişəm.

Keşiş Manders. Görürsünüz, elə buna görə də siz öz halal əriniz üçün tamam yad adama çevrildiniz.

Frü Alvinq. Yox, yox, heç vaxt yad olmamışam.

Keşiş Manders. Olmusunuz. Bir yadınıza salın, görün onunla barışanda o nə haldaydı. Yaxşı-yaxşı fikirləşin, frü Alvinq. Siz vaxtilə öz ərinizin qarşısındakı günahlarınızı yumaq üçün indi ona heykəl qoydurursunuz. Çox yaxşı. Oğlunuz qarşısında da günahlarınızı etiraf etməlisiniz. Onu əsil haqq yoluna qaytarmaq üçün ruhunu xılıtdan təmizləməlisiniz. Bəli. (*Şəhadət barmağını qaldırır*) Siz, frü Alvinq, həqiqətən çox günahkar anasınız! Mən bunu sizə deməyi özümə borc bilirəm.

Frü Alvinq (özünü *ələ alaraq yavaş-yavaş*). Beləliklə, cənab keşiş, nə vardısı, hamısını dediniz. Sabahsa öz nitqinizi ərimin xatirəsinə həsr edəcəksiniz. Mən orada danışmayacağam. Ancaq indi sizin sözlərinizin qabağında bəzi şeyləri demək istəyirəm.

Keşiş Manders. Başa düşürəm. Yüngülləşmək üçün hər şeyi özünüz açıb demək istəyirsiniz.

Frü Alvinq. Yox. Mən elə-belə bəzi vacib sözlərimi deməliyəm.

Keşiş Manders. Nə barədə?

Frü Alvinq. O barədə ki, mənim ərim, onunla taleyim və guya sizin səyinizlə haqq yoluna qayıtmağım kimi sözləriniz qətiyyəən düz deyil. Çünki əvvəla, siz mənim bütün başıma gələnlərin heç birini özünüz görməmişsiniz. İkincisi də axı necə görə bilərsiniz ki, siz, yeni bizim evin ən yaxın adamı bütün o vaxtlar ərzində, sonralar birçə dəfə də bizim evə gəlməmişsiniz.

Keşiş Manders. Axı siz bütün o vaxtlarda daha şəhərdə yaşamırdınız, bura köçmüşdünüz.

Frü Alvinq. Düzdür. Nə olsun? Siz mənim ərimin burda yaşadığı o qədər vaxt ərzində birçə dəfə də bizə baş çəkməmişsiniz. Ancaq yetimxananın rəsmiyyət işlərinə başlayanda tez mən yadınıza düşdüm, gəldiniz...

Keşiş Manders (*astadan, tərəddüdlə*). Helene... əgər bunu mənim başıma sərkə vurursunuzsa, onda xahiş edəyəm, bari mənim...

Frü Alvinq. Mövqeyinizi, vəzifənizi nəzərə alım... Hə, onu da unutmayım ki, mən vaxtilə öz ərimi atan adamam. Belə sarsaq adamlar-dansa, əlbəttə, nə qədər uzaq olsan, o qədər yaxşıdır.

Keşiş Manders. Əzizim... Frü Alvinq, siz məsələni çox şişirdirsiniz...

Frü Alvinq. Hə, hə, hə, qoy belə olsun. Mən onu demək istəyirəm ki, siz mənim ailə həyatım barədə ancaq ağızlarda gəzən qeybətlərə əsasən danışsınız.

Keşiş Manders. Necə bəyəm, elə deyil? Özgə nə ola bilər ki?

Frü Alvinq. Bu saat hər şeyin düzünü deyəcəyəm, Manders. Vaxt olub and içmişəm ki, bir gün hər şeyi sizin özünüze danışacağam. Ancaq özünüze, üzbəüz!

Keşiş Manders. Deyin görək nədir, bilim.

Frü Alvinq. Əvvəla odur ki, mənim ərim bütün həyatımı pozğunluqla yaşayıb, pozğunluqla da ölüb.

Keşiş Manders (*alləri ilə stulun söyənəcəyindən yapışır*). Heç cür başa düşə bilmirəm, axı siz nə danışsınız?!

Frü Alvinq. O bizim evləndiyimiz vaxt, yəni siz bizim kəbinimizi kəsən vaxtlar necə idisə, bizim onunla yaşadığımız bütün on doqquz ili də eləcə yaşayıb. Siz kəbinimizi kəsəndən qabaqlar da belə olub. Öz ehtiraslarının qurbanı.

Keşiş Manders. Deməli, siz cavanlığın bəzi beyni qanlığını, bədrexmələrini... lap istəyirsiniz deyək ki, əyyaşlığını da pozğunluq adlandırırırsınız?

Frü Alvinq. Bunu təkcə mən yox, hətta ev həkimimiz də belə adlandırdı.

Keşiş Manders. Mən sadəcə olaraq sizi heç cür başa düşürəm.

Frü Alvinq. Heç lazım da deyil.

Keşiş Manders. Mənim başım gicəllənir... Siz yəni bu sözlərlə onu demək istəyirsiniz ki, bütün ailə həyatımız, uzun illər ərzindəki ər-arvadlığınız tamam zillətdə keçib, çox əzab çəkmişsiniz. Gizli uçurum üstündə.

Frü Alvinq. Məhz elədir ki, var. Siz heç olmasa indi bunları bilin.

Keşiş Manders. Yox, yox... Heç cür beynimə batmır, hələ də inana bilmirəm. Başa düşürəm, axı bu necə ola bilər? Necə ola bilər ki, bu boyda məsələ bu vaxtadan camaatdan gizli qalıb, hə?

Frü Alvinq. Çünki hər şeyi birinci mən özüm gizlədirdim. Daha doğrusu, var qüvvəmlə çalışırdım ki, hər şey gizli qalsın, biabır olma-yaq. Bizim Osvald dünyaya gələndə Alvinq elə bil bir az dəyişdi, ciddi-ləşdi. Fikirləşdim ki, daha yaxşıdır. Ancaq sən demə müvəqqəti imiş. Çox keçməmiş o daha da korlandı. Mən bu vaxt daha da canımla, qanımla çalışırdım ki, qoy heç kim mənim balamın atasının necə adam olduğunu bilməsin. Bir də axı, siz özünü yaxşı bilirdiniz ki, o, zahirə necə sakit, hamının rəğbətini qazanan bir adamdı. Kimin ağlına gələrdi ki, o, əslində necə adamdır. Kim onun haqqında pis bir sözə inanardı? Mənsə ona qarşı nəseə namünasib bir hərəkət edəsəydim, heç vaxt başqalarının gözündən yayınmazdı. O belə adamdı. O özü isə həmişə gizlində qalırdı. Sizin, Manders, hələ bir çox başqa şeylərdən xəbəriniz yoxdur. Bilmirsiniz ki, o, lap sonralar necə dözülməz oldu, onunla aramızdakı məsələlər necə qatılaşdı.

Keşiş Manders. Yəni bütün bu dediklərinizdən də pis?

Frü Alvinq. Əvvəllər mən onun evdən qıraqda nələr elədiyini yaxşı bilsəm də, çox vaxt özümü bilməməzliyə vururdum, dözüürdüm.

Ancaq get-gedə bu biabırçılıqlar o dərəcəyə çatdı ki, öz evimizin içində də...

Keşiş Manders. Nə danışsınız? Yəni burda, bu evdə?

Frü Alvinq. Bəli, burda, bizim həmin bu evimizdə. Baxın, birinci dəfə mən orda (*sağ tərəfdəki birinci qapını barmağı ilə göstərir*), yemək otağında, hər şeyi lap öz gözlərimlə gördüm. Yəni bir gün nə üçünsə o otağa keçmək istəyirdim. Qapı yarıaçıqdı. Birdən onu hiss elədim ki, bizim qulluqçumuz gülləri sulamaq üçün aynabəndə gedir...

Keşiş Manders. Hə, hə, sonra?

Frü Alvinq. Bir azdan hiss elədim ki, Alvinq də ora keçdi, astadan qulluqçuya nəse dedi, birdən... (*Əsəbi gülüşlə*) İnanın, onun dediyi sözlər bu saat da qulaqlarımdadır. Elə şit, həyasız sözlər deyirdi ki... Onu eşitdim ki, qulluqçu pıçıldayır: "Məni buraxın, conab kamerger, buraxın!"

Keşiş Manders. Azgınlığa bax, azgınlığa bax! Frü Alvinq, bu əsil biabırçılıqdan, ağılsızlıqdan başqa şey deyil, inanın!

Frü Alvinq. Hə, mən ancaq bundan sonra hər şeyə, hər şeyə qəti inandım, başa düşdüm ki, o kimdir. Kamerger həmin qızla axır ki, öz istəyinə nail də oldu. Sonra, keşiş Manders, bu əlaqənin dəhşətli nəticələri də oldu...

Keşiş Manders (*ıldırım vurmuş kimi*). Hamısı da burda, bu evdə, bu evdəcə!

Frü Alvinq. Bu evdə mən çox əzablar çəkmişəm. Hər axşam... Hər gecə onu evdə saxlamaq üçün çox vaxt ya burda, ya da onun yuxarıdakı otağında xəlvəti içki stolları açırdım... Özüm də onunla oturub içirdim, onun hər cür hərcəyi, hətərə-n-pəterən sözlərinə, boşboğazlıqlarına qulaq asırdım, sonra da lap özünü itirəndə az qala dava-dalaşla onu yatağına sürü görüm, necə sürüyürsən...

Keşiş Manders (*heyratla*). Demoli, siz bütün bunların hamısına dözmüsünüz?!

Frü Alvinq. Mən öz oğlumun xatirinə hər şeyə dözürdüm. Ancaq həmin qulluqçumla elədiyi o axırıncı təhqirdən, alçaldılmağımdan sonra daha öz-özümə and içdim ki, hər şeyə birdəfəlik son qoyacağam. Var qüvvəmlə evdə bütün hakimiyyəti öz əlimə aldım, evin əsil sahibi oldum. Həm Alvinqin üstündə, həm də evdə hər şey barədə hökmranlıq etməyə başladım. O mənim yanımda heç cıncırını da çıxarda bilmirdi. Bax elə bu vaxtlarda da zavallı Osvaldımı burdan uzaqlaşdırdım. O, yeddi

yaşın içindəydi. Başqa uşaqlar kimi onun da hər şeyi görüb-götürən, hər şeyi öyrənən vaxtı idi. Elə bilirdim ki, o, evdə təmiz hava ovozino zəhər udur. Ona görə onu evdən uzaqlaşdırdım ki, nə bunları görsün, nə də üreyi bulansın. Nə qədər ki atası sağdı, ayağı doğma evin kənarına da dəymədi, bildinmi, Manders? Bu, kənardan necə görünsə də, əslində heç kim bilmir ki, bütün bunlar mənə necə baha başa gəlib.

Keşiş Manders. Hə, siz doğrudan da çox əziyyətlərə dözmüsünüz!

Frü Alvinq. Əgər iş olmasaydı, mən bütün bunlara tab gətirə bilməzdim. Sizə indi deyirəm ki, mən bütün bu vaxtları zəhmətə qatlaşmışdım. Elə bilərsiniz bütün bu malikanənin torpaq sahəsinin genişləndirilməsi, yaxşılaşdırılması, burdakı bir çox faydalı işləri Alvinq eləyib? Onu tərifləyirsiniz. Xeyr, hamısını mən eləmişəm. Onda o qədər güc-qüvvə hardandı? O ancaq bütün gün uzununu divanda uzanıb öz köhnə təqvimlərini oxuyurdu. Mən indi sizə hər şeyi, hər şeyi olduğu kimi deyirəm. Əgər o hərdənbir nə iş görürdüsə, onların hamısına onu mən məcbur eləyirdim. Bütün bu işlərdə mən onun imdadına çatırdım, bu zaman onun fəaliyyəti gözə çarpırdı. Mən bütün bunları ciynimdə daşıyırdım. Çox keçmirdi, yenə içkiyə qurşanırdı. Günlərlə ah-uf eləyə-eləyə xəstə yatanda da yenə mən əziyyətə düşürdüm, hər işdə özüm çalışıb-vuruşmalı olurdum.

Keşiş Manders. İndi belə bir adama abidə ucaldırsınız!

Frü Alvinq. Mən bütün bunları bilə-bilə indi vicdanımın əleyhinə gedirəm.

Keşiş Manders. Öz vicdanının əleyhinə... Bu necə olub belə?

Frü Alvinq. Məni həmişə vahimə basırdı. Gec-tez bir vaxt bütün həqiqətlər üzə çıxmaya bilməz. Ona görə də yetimxana məsələsini fikirləşdim. Dedim ki, qoy bu vaxta qədərki bütün söz-söhbətlər, dediqodular yetimxana ilə birdəfəlik aradan götürülsün.

Keşiş Manders. Siz əlbəttə, öz ölçü-biçilərinizdə səhv eləməmisiniz.

Frü Alvinq. Bundan başqa bir fikrim də vardı. İstomirdim ki, atasından oğluma nəse varislik bir şey qalsın.

Keşiş Manders. Yəni Alvinqdən qalan pulları deyirsiniz?

Frü Alvinq. Bəli. Mən hər il bütün gəlirin əsas bir hissəsini yetimxana üçün yığdım. O vaxta qədər yığdım ki, bu pul vaxtilə leytenant Alvinqin həsəd apardığı bir dərəcəyə gəlib çatdı.

Keşiş Manders. Sizi başa düşürəm.

Frü Alvinq. Elə bir dərəcəyə ki, bir vaxt Alvinq də məni bu məbləğə satın almışdı... İndi istəmirəm ki, bu pul Osvalda atasından varislik kimi qalsın. O, bütün varislik xeyirlərini məndən görməlidir.

Paltosunu və şlyapasını çıxarmış Osvald Alvinq sağ qapıdan daxil olur. Frü Alvinq onun qabağına gedir.

Frü Alvinq. Neyçün tez qayıtdın, mənim balam?

Osvald. Yağış ki belə tökür, necə gəzəydim. Yaxşı, eşitdim ki, süfrə arxasına oturmaq istəyirsiniz. Çox gözəl!

Regine (*əlində məktub yemək otağından daxil olur*). Sizə məktub var, xanım. (*Ona verir*)

Frü Alvinq (*keşişə baxır*). Yəqin ki, sabahkı təntənə üçün kantatalardır.

Keşiş Manders. Hm...

Regine. Süfrə də açılıb, hazırdır.

Frü Alvinq. Yaxşı, bu saat gəlirik. Ancaq istəyirəm ki... (*Zərfi açmağa başlayır*)

Regine (*Osvalda*). Cənab Alvinq, qırmızı portveyn istəyəcəksiniz, yoxsa ağ?

Osvald. Ondan da, o birisindən də, yomfrü Enqstrand.

Regine. Bien... Baş üstə, cənab Alvinq. (*Yemək otağına keçir*)

Osvald. Yəqin şüşələri açmağa kömək etmək lazımdır... (*Onun ardınca yemək otağına gedir. Qapı yarıcaq qalır*)

Frü Alvinq (*zərfi açır*). Hə, düz fikirləşmişəm, sabahkı təntənənin kantatalarıdır, keşiş Manders.

Keşiş Manders (*əlini əlinin üstünə qoyur*). Heç bilmirəm, sabah nitq söyləməyə necə ürəyim gələcək.

Frü Alvinq. Bir yolla vəziyyətdən çıxarsınız.

Keşiş Manders (*yemək otağındakılar onu eşitməsinlər deyərək yavaşdan*). Allah bəndələrindən heç kim bütün bu deyilənlərdən xəbər tutmamalıdır, onları şübhəyə salmaq olmaz.

Frü Alvinq (*səsini yavaşdır, lakin qətiyyətlə*). Düzdür. Mən ancaq açılışdan sonra həyatımın bütün bu uzun, əzablı komediyalarına son qoya biləcəyəm. Yəni daha ertəsi gündən mənim üçün Alvinq adında adam olmayacaq; elə bil heç vaxt bu evdə də yaşamayıb. Bun-

dan sonra burda yalnız mənim oğlum, bir də anası olacaq. (*Birdən yemək otağına gurultu ilə stul aşır və Reginenin sərt pıçıltıları eşidilir: "Osvald! Dəli olmusan, nədir?! Burax məni!" Frü Alvinq və keşiş Manders dəhşətdən dik atılırlar*) Al.. (*Şaşırmış halda yarıcaq qapıya baxır*)

Yemək otağından Osvaldın üskürək səsi eşidilir. Sonra o, nəyisə avazla oxumağa başlayır və nəhayət, içki şüşələrinin açıldığını bildiren səslər gəlir.

Keşiş Manders (*qeyzlə*). Bu nədir, frü Alvinq, nə olub orda?

Frü Alvinq (*xırıltılı səslə*). Bizi qara basır! Vahimədir! Aynabənd tərəfdən bir cüt mələk gəlir... O dünyanın mələkləridir...

Keşiş Manders. Siz nə danışsınız? Regineni deyirsiniz? Yeni o?..

Frü Alvinq. Bəli, bəli. Gedək. Bir kəlmə də!.. (*Keşişin əlindən yapışıb asta-asta yemək otağına aparır*)

İKİNCİ PƏRDƏ

Yenə həmin otaq. Həyat bağça-bağının üstünü yenə qatı duman alıb. Keşiş Manderslə frü Alvinq yemək otağından çıxırlar.

Frü Alvinq (*qapı ağzından*). Nuş olsun, cənab keşiş. (*Yemək otağına*) Bəs sən bizim yanımıza gəlməyəcəksən, Osvald?

Osvald (*yemək otağından*). Yox, təşəkkür edirəm, bir az gəzmək istəyirəm.

Frü Alvinq. Gəz, gəz, yağış kəsib, yaxşı havadır. (*Yemək otağının qapısını çəkir, aynabənd qapısına tərəf gedib çağırır*) Regine!

Regine (*aynabənddən*). Nə buyurursunuz?

Frü Alvinq. Get ora, çələng düzümünə kömək elə.

Regine. Baş üstə, xanım.

Frü Alvinq Reginenin getdiyini görüb öz ardınca qapını çəkir.

Keşiş Manders. Zənnimcə, Osvald bizim danışığımızı eşitməz.

Frü Alvinq. Yox, qapı örtüləndə səs getmir. Həm də bu saat gələcək.

Keşiş Manders. Mən hələ də özümə gələ bilməmişəm. Bilmi-rəm süfrə başında tikəni ağzıma necə qoydum. Osvald bu məsələdə özünü necə də ucuz aparır.

Frü Alvinq (*həyəcanını gizləyir, irəli-geri var-gəl edə-edə*). Görün bəs mən nə çəkirəm. İndi neyləmək olar?

Keşiş Manders. Çarə nədir? Doğrusu, heç özüm də bilmirəm nə deyim. Mənim belə işlərdə heç bir səriştəm yoxdur.

Frü Alvinq. Yənə min şükür ki, məsələ hələ bədbəxtlik meqa-mına çatmayıb.

Keşiş Manders. Yox, Allah eləməsin! Amma bu da var ki, ədəbsiz hərəkətlər göz qabağındadır.

Frü Alvinq. Bu, adicə olaraq Osvaldın törətdiyi ədəbsizlikdən başqa bir şey deyil, inanın buna.

Keşiş Manders. Yənə təkrar eləyirəm ki, bu işlərdə heç bir təc-rübəm yoxdur. Ancaq hər halda mənə belə gəlir ki...

Frü Alvinq. Rəğincni, əlbəttə, bu evdən uzaqlaşdırmaq lazımdır, özü də tez. Bu, gün kimi aydıdır...

Keşiş Manders. Şübhəsiz, şübhəsiz.

Frü Alvinq. Ancaq bilmirəm hara. Axı haqqımız yoxdur ki...

Keşiş Manders. Hara? Əlbəttə, atasının yanına, atasının evinə.

Frü Alvinq. Kimin evinə dediniz?

Keşiş Manders. Atasının... Ah, yaxşı yadıma düşdü, axı Enqst-rand... Pərvordigara, görəsən bu mümkündürmü? İşdir səhv eləmirsi-niz ki?

Frü Alvinq. Təəssüf ki, mən qətiyyənlə səhv etməirəm. O vaxt İohanna da bir gün özü mənə hər şeyi etiraf etməli oldu. Alvinqin buna cəsarəti çatmırdı. Çarə ona qaldı ki, məsələ ört-basdır olsun, qurtarsın getsin.

Keşiş Manders. Hə, daha özgə nə çıxış yolu olacaqdı ki?

Frü Alvinq. Ev qulluqçumuz İohannaya susması üçün xeyli pul verib tez burdan uzaqlaşdırdıq. Qalan işləri o özü həll elədi. Şəhərə köçdülər. Enqstrandla keçmiş yaxınlığını davam etdirməyə başladı. Hələ pul barədə bir yalan da quraşdırdı ki, guya yayda bura yelkonli gəmisi olan bir əcnəbi gəlmiş, bir təsadüf nəticəsində onun bu qədər pulu qalib ona. Beləliklə, onlar tez-tələsik nikahlarını kəsdirtilər. Hə, doğrudan, elə siz özünüz kəsdiniz.

Keşiş Manders. Özüm də bilmirəm bu necə olub... Təkcə o yadımdadır ki, Enqstrand xahişlə mənim yanıma gəldi ki, onların kəbi-nini kəsim. Özü də çox pejmürdə idi, çox təəssüf edirdi ki, yelbeyinlik eləyib gəlinlə, yəni həmin İohanna ilə kəbinsiz əlaqədə olub...

Frü Alvinq. Bəli, çünki məsələni öz boynuna götürməli idi.

Keşiş Manders. Sən bir saxtakarlığa bax! Özü də kimin, kimin, mənim qabağımda. Mən Yakob Enqstranddan heç bunu gözləməzdim. Neynək, dərslərini verərəm, sonra mənə tanıyar!.. Əxlaqsızlığa bax, mur-darlığa bax, gör pul üçün nələrə gedib... Qızın nə qədər pulu vardı bəyəm?

Frü Alvinq. Üç yüz spetsiy-daler.

Keşiş Manders. İşə bax a... Kimin ağlına gələrdi ki, cəmi üç yüz dalərə görə düşkün bir qadınla kəbin kəsdirər!

Frü Alvinq. Bəs mənim haqqımda nə deyirsiniz? Mənim ki kəbinim düşkün bir kişi ilə kəsilmişdi!..

Keşiş Manders. Allah, özün rəhm elə! Siz nə danışırırsınız, düş-kün kişi ilə?!

Frü Alvinq. Bəs necə. Elə bilirsiniz mən Alvinqə ərə gedəndə o, Enqstranda ərə gedən İohannadan təmiz idi?

Keşiş Manders. Axı Alvinq kişi idi, İohanna isə qadın, hər ikisi bir deyil...

Frü Alvinq. Elə bir fərqi yoxdur. Biri qadının korlanmış idi, o birisi isə kişinin. Yeganə fərq onların pulunda, varidatında idi. Birinin cəmi-cümlətəni üç yüz daləri vardı, o birisininə kifayət qədər var-dövləti.

Keşiş Manders. Yox, siz nəse tamamilə müqayisəolunmaz iki işi yan-yana qoyursunuz. Siz axı öz üreyinizin hökmü ilə, sizə yaxın olan adamların məsləhəti ilə ona ərə getdiniz.

Frü Alvinq (*ona baxmadan*). Mən o vaxtlar elə bilirdim ki, siz mənim əslində bu işdə səhv eləyib-eləmədiyimi mondən yaxşı başa düşürsünüz.

Keşiş Manders (*soyuqqanlıqla*). Əgər mən bir şey başa düş-səydim, onda hər gün ərinizin, evinizin qonağı olmazdım.

Frü Alvinq. Mənim ən böyük günahım ondadır ki, o vaxt çox şeyi yaxşı-yaxşı, dərinlən götür-qoy etməmişdim.

Keşiş Manders. Ancaq hər halda yaxın adamlarınız da sizi başa sala bilərdi; ananız, hər iki xalanız...

Frü Alvinq. Orası elədir. Onlarsa heç özləri də hər şeyi yaxşı bilməyə-bilməyə yığışb məsələni həll etdilər, tez-tələsik qərara gəldilər ki, mən ona ərə gedim. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, böyükler, təcrübəli adamlar bu cür səhv edə bilərlər. Sən demə əslində məsələ ayrı cür imiş. Kaş anam, bari indi məzarından birçə dəfə başını qaldırıb görəydi ki, qurduqları bu ailədə mənim başıma nə müsibətlər gəldi.

Keşiş Manders. Yox, əslində evlənmə məsələsində heç kim gələcəyə zəmin ola bilməz. Hər halda bir şey şeksizdir ki, sizin evlənməyiniz özü-özlüyündə tam qayda-qanunla olub.

Frü Alvinq (*pəncərənin qabağında*). Boli, madam ki, qanunla olub, deməli, hər şey yaxşıydı, hə? Bu günədək hələ də bu qənaətdəyəm ki, yer üzünün bütün balaları məhz belə şeylərdən törəyir.

Keşiş Manders. Frü Alvinq, siz özünüzü günaha batırırsınız.

Frü Alvinq. Ola bilər. Ancaq mən bizim əl-ayağımızı bağlayan formal şərtliliklərlə barışa bilmirəm. Bacarmıram. Mən azadlığa nail olmaq istəyirəm.

Keşiş Manders. Bütün bunlarla nə demək istəyirsiniz?

Frü Alvinq (*pəncərənin sürəhtisini taqqıldadaraq*). Gərək mən Alvinqin sürdüüyü həyatın üstünü örtməyə çalışmayaydım. Ancaq necəyəm ki, o vaxtlar öz qorxaqlığımdan ayrı cür hərəkət edə bilməzdim. Ən çoxu da mən öz fikirlərimin, düşüncələrimin dayazlığından edirdim bunları. Çox qorxaq idim.

Keşiş Manders. Qorxaqдыңız?

Frü Alvinq. Hə, elə fikirləşirdim ki, əgər camaat bir şey bilsə, birinci növbədə hamı onu bədbəxt hesab edəçək. Çünki bir dəfə onu aldatmışdım. İndi hamı deyəcəkdi ki, mənə görə əyyaşlığa qurşanıb, günahkar mənəm.

Keşiş Manders. Bəli, hətta bunun üçün lazımı dərəcədə əsasları da olardı.

Frü Alvinq (*dik onun üzünə baxır*). Əgər o vaxt indiki ağılım olsaydı, Osvaldı yanıma çağırıb ona deyərdim ki, oğlum, eşit, bil ki, sən atan əyyaşdır...

Keşiş Manders. Ancaq, mənim möhtərəm...

Frü Alvinq. Ona hər şeyi indi sizə dediyim kimi bütün açıq-saçıqlığı ilə deyərdim.

Keşiş Manders. Mən sizin bu sözlərinizdən hiddətə gəlirəm, xanım.

Frü Alvinq. Bilirəm, bilirəm. Bu fikirlər mənim özümü də hövsələdən çıxarır. (*Pəncərədən aralanır*) Gör mən necə qorxağam.

Keşiş Manders. Siz üzərinizə düşən borcunuzu, vəzifənizi qorxaqlıq adlandırırırsınız! Unudursunuz ki, uşaqlar öz valideynlərini sevməlidirlər, onlara hörmət etməlidirlər.

Frü Alvinq. Gəlin ümumiləşdirmələrə getməyək. Yaxşısı budur, özümüzlə belə bir sual verək: Osvald doğrudan da kamerger Alvinqi sevməlidir, yoxsa yox? Kamerger buna layiqdirmi?

Keşiş Manders. Bəyəm sizin ana ürəyiniz öz oğlunuzun ideallarının puç olmasını rəva bilər?

Frü Alvinq. Bəs onda əsil həqiqəti necə inkar etmək olar?

Keşiş Manders. Bəs ideallara qarşı necə çıxmaq olar?

Frü Alvinq. Ah, ideallar, ideallar! Kaş mən həyatda bu qədər qorxaq olmayaydım...

Keşiş Manders. Frü Alvinq, belə ideallara xor baxmayın. Yoxsa o, əvəzində adama dəhşətli belələr gətirər. Xüsusən də artıq hər şey keçib, indi məsələ ancaq Osvalda aiddir. Görünür, onun hələ o qədər də idealları yoxdur. Ancaq mənim gəldiyim qənaətə görə atası bu günədək həmişə onun nəzərində idealdır.

Frü Alvinq. Bu barədə siz haqlısınız.

Keşiş Manders. Özü də bu fikri onda ən çox siz yaratmışınız, öz məktublarınızla bu təsəvvürü daha da möhkəmlətmisiniz.

Frü Alvinq. Bəli, bir ana kimi mən həmişə öz vəzifəmin, müləhizələrimin təsiri ilə yaşamışam. Ona görə də oğluma yalan deyirdim... illərlə, illərlə yalan demişəm. Ah, mən necə də qorxaqdim, necə də qorxaqdim!

Keşiş Manders. Frü Alvinq, siz bütün bunlarla oğlunuzun qəlbində xoş, ülvə bir xəyal yaratmışınız... Gəlin bu xəyalları uçurmayın, təsirdən salmayın.

Frü Alvinq. Hm, kim bilir, bəlkə də belə yaxşıdır? Bilmirəm... Ancaq buna baxmayaraq, əgər onun Regine ilə bağlı nəşə bir işi varsa, buna qəti yol verməyəcəyəm. Mən heç cür razı ola bilmərəm ki, o, yazıq qızı bədbəxt eləsin.

Keşiş Manders. Allah, sən saxla. Əlbəttə, bu çox dəhşətli bir şey olar.

Frü Alvinq. Bari bilsəydim ki, onun bu barədə fikri ciddidir, qızla gələcəkdə xoşbəxt ola bilər...

Keşiş Manders. Nə? Yeni necə?

Frū Alvinq. Ancaq bu, ola bilməz, Reginə elə qız deyil.
Kosio Mando. — Bəs nəyə görə?

Keşiş Manders. Bəs əgər belə olsa... Siz axı nə etmək istəyirsiniz?

Frü Alvinq. Onu demək istəyirəm ki, əgər mən bu cür qorxaq olmasaydım, ona deyirdim ki, qızla evlən, necə istəyirsiniz elə də həyat qurun, ancaq arada heç bir yalan olmasın.

Keşiş Manders. Ya Tanrı! Onlara necə qanuni kəbin kəsmək olar?! Bu, mənim üçün tamam ağlagəlməz, dəhşətli bir işdir!..

Frü Alvinq. Nə üçün dəhşətli olur? Özünüz öz vicdanınızla deyin, geniş Manders, bəyəm bu vaxtdək az olub ki, əslində qohumluğu çatan adamlara kəbin kəsmisiniz?

Keşiş Manders. Mən sizi qətiyyon başa düşmürəm.

Frü Alvinq. Elə zənn eləyək ki, lap başa düşürsünüz.

Keşiş Manders. Siz yeni gözdən-nəzərdən qaçan o halları deyirsiniz ki... Əlbəttə, çox heyiflər olsun ki, hər qurulan ailə heç də həmişə uğurlu, pak olmur. Sizin işarə vurduğunuz məsələlər barədə isə hələ bu vaxtadək heç kimə heç nə məlum deyil, qətiyyən heç nə. Siz bir ana kimi istərdinizmi ki, sizin...

Frü Alvinq. Mən heç nə, heç nə istəmirəm. Mən bu işə heç cür yol verə bilmərəm! Qətiyyəən, heç vaxt! Dünya dağılsa da! Məhz bunu demək istəyirəm.

Keşiş Manders. Hə, aydındır. Bayaقدan özünüzün dediyiniz kimi vahimə basıb sizi. Bəs oğər qorxmasaydınız, onda necə olardı?.. Pərvərdigara, gör bir necə biabırçı əlaqədən söhbət gedir!

Frü Alvin q. Hər halda o da var ki, biz hamımız yaxşı-yaman belə əlaqələrdən yaranmışıq. Adətən belə deyirlər. Görəsən dünyada bu qayda-qanunları kim yaradıb, keşis Manders?

Keşiş Manders. Bu məsələləri mən sizinlə müzakirə etməyəcəyəm. Çünki siz o ruhun sahibi deyilsiniz. Amma mənə bir onu deyın görüm, axı siz nə üçün qorxaqсыız?

Frü Alvinq. Qulaq asın, bunu sizə izah eləyim. Keşiş Manders, mən ona görə qorxağam ki, mənim daxilimdə çoxdan ömrünü başa vurmuş, yəni qarabasma kimi bir şey yaşayır, vahimə orada özünə o qədər möhkəm yer tutub ki, mən ondan heç cür ayrıla bilmirəm.

Keşiş Manders. Siz onu necə adlandırırsınız?

Frü Alvinq. Vahimə kimi bir şey. Məsələn, Regine ilə Osvaldin orada – yeməxanadakı söslərini eşidəndə mənə elə gəldi ki, qabağında ölümlər dünyasından gəlmiş adamlar dayanıb. Bu vaxt mən elə özümüzü də az qala o dünyadan gəlmiş adamlar kimi hiss edirdim, keşş Manders. Bizim daxilimizdə təkcə bizə ata-anamızdan irsən keçmiş xüsusiyyətlər yox, həm də hər cür köhnədən qalmış ölü anlayışlar, inamlar, vahimə sayağı şeylər yaşayır. Yeni əslində bütün bunlar artıq bizim daxilimizdə fəaliyyətdə deyil, ancaq özlərinə elə möhkəm yer tutublar ki, onlardan ayrılmaq mümkün deyil. Qəzeti əlimə alan kimi görürəm ki, sətirlər arasında qəbiristanlıqdan çıxanlar o yan-bu yana qaçırlar. Əslinə qalsa, bütün ölkə bu cür vahimədədir. Özü də onlar dəniz qumu qədər saysız-hesabsızdırlar. Biz isə o qədər yazıq ki, işıqdan da qorxuruq...

Keşiş Manders. Aha, demoli, sizin oxuduğunuz kitabların məhsullarıdır bunlar!.. Maşallah, çox gözəl bəhrələrdir: başqa söz tapmıram deməyə! Görün insanları korlayan, zəhərleyən bu eybəcər osorlor nələr törədir!

Frü Alvin q. Hörmətli keşiş, yanırsınız. Əslində bütün bu fikirləri mənə siz oyatmışınız. Özü də buna görə siz xüsusi hörmətə layiqsiniz.

Keşiş Manders. Mon?!

Frü Alvinq. Bəli, siz hələ o vaxtlardan mənə mənəvi borc, etiqad kimi vəzifələrə tabe olmağa məcbur etdiniz. Mənim büllur kimi saf qəlbim, düşüncələrim nəyə qarşı qıyam qaldırırdısa, siz onları tərifi-yirdiniz. Ona görə də mən sizin bütün təlimlərinizi yaxşı-yaxşı fikir-leşməyə, öyrənməyə başladım. Hər şeyi əsil həyat həqiqətləri ilə müqayisə elədim. Mən tək birco əsas düşünü açmaq istəyirdim. Ancaq tək bircəsinə də açan kimi bütün başqa tikişlər öz-özünə söküldü, açıldı. Gördüm ki, hamısı yalandan tikilibmiş, özü də qara üstündə ağ saplarla.

Keşiş Manders (*sakit, lakin heyvətlə*). Görəsən, yəni bütün həyatım boyu nə qədər çətinliklər, mübarizələrlə qazandığım nailiyyətlərim elə ancaq bu imiş?..

Frü Alvinq. Nailiyyətler yox, yaxşısı budur, özünüzün ən acınacaqlı məğlubiyyətləriniz hesab edin bunları.

Keşiş Manders. Helene, bu, mənim həyatımda ən böyük qələbələrim, nailiyyətlərim idi. Öz üzerimdəki qələbə.

Frü Alvinq. Əslindəsə bu, bizim hər ikimizə qarşı cinayətdir.

Keşiş Manders. Cinayət hesab olunursa, mən sizə dedim, onda qayıdın öz qanuni ərinizin yanına. O zaman siz dəli kimi qışqıra-qışqıra mənim yanıma gəlib demişdiniz: "Bu da mən, al məni!" Onda nəhaq dedim ki, öz qanuni ərinizin yanına qayıdın? Bu idi cinayət?

Frü Alvinq. Bəli, mənəcə elədir.

Keşiş Manders. Biz bir-birimizi heç cür başa düşmürük.

Frü Alvinq. Daha doğrusu, başa düşmək istəməmişik.

Keşiş Manders. Heç vaxt... Mən hətta özümün ən gizli düşüncələrində də sizə ancaq başqasının arvadı kimi baxmışam, bundan başqa heç bir münasibətim olmayıb.

Frü Alvinq. Hə, yəni doğrudan?

Keşiş Manders. Helene!..

Frü Alvinq. Adam da hər şeyi belə asanlıqla yadından çıxarmış...

Keşiş Manders. Heç vaxt... Mən həmişə necə olmuşamsa, indi də eləyəm ki, var.

Frü Alvinq (*səsinin ahəngini dəyişir*). Hə, hə, hə... Daha keçənlər barədə danışmayaq. İndi siz çəkilmisiniz öz komissiyalarınıza, iclaslarınıza, mən isə burda vaxtımı boş-boş itirib həm öz daxilimdəki, həm də ümumən xaricdəki vahimələrlə mübarizə aparıram.

Keşiş Manders. Xaricinizdəkiləri qovmaqda mən sizə kömək edərdəm. Bu gün mən sizdən eşitdiyim bütün bu dəhşətlərdən sonra daha burdakı cavan, təcrübəsiz qızı bu evdə qoya bilmərəm, vicdanım yol verməz.

Frü Alvinq. Onu münasib bir yerə düzəltmək yaxşı olmazdı mı? Yəni yaxşı bir adama ərə vermək.

Keşiş Manders. Əlbəttə. Mən də elə bilirəm ki, bu, onun üçün hər şeydən yaxşı olardı. Bu saat Regine elə yaşdadır ki... Əslinə qalsa, belə işlərdən çox başım çıxmır, ancaq...

Frü Alvinq. Regine öz yaşına görə tez yetişib.

Keşiş Manders. Hə, yadımdadır, mən onu hələ kilsə üzvlüyünə qəbuletmə mərasiminə hazırlayanda artıq o, fiziki cəhətdən çox inkişaf etmiş qızıdır. Zənnimcə, indi hələlik onu öz evlərinə göndərmək lazımdır, atasının nəzarəti altına... Ah, yadıma düşdü, axı Enqstrand çox... Gör o... o... məni necə aldadıb!

Dehliz qapısının tuqqultısı eşidilir.

Frü Alvinq. Kimdir? Gəlin!

Enqstrand (*qapıda görünür, bayramsayağı geyinib*). Üzr istəyirəm, mən...

Keşiş Manders. Aha! Hm!..

Frü Alvinq. A-a, bu sizsiniz, Enqstrand?

Enqstrand. Otağa girmək üçün xidmətçilərdən heç kimi görmədim, ona görə xəbərsiz gəlib qapımı döydüm.

Frü Alvinq. Eybi yox, içəri keçin. Mənim yanıma gəlmisiniz?

Enqstrand (*içəri keçir*). Yox, çox minnətdaram. Mən cənab keşişə bir-iki kəlmə söz demək istəyirəm.

Keşiş Manders (*var-gəl eləyə-eləyə*). Hm, demək belə... Mənimlə danışmaq istəyirsiniz, hə?

Enqstrand. Bəli, çox istərdim.

Keşiş Manders (*onun qabağında dayanır*). Lütfən deyın görüm nə sözlünüz var?

Enqstrand. Cənab keşiş, məsələ belədir, bu saat orda, bizdə daha iş qurtarıb... Sizə də çox-xox minnətdarıq, xanım!.. Deməli, sizinlə işimizi tamamilə başa çatdırdıq. İndi gethagetdə onu demək istəyirdim ki... Biz axı həmişə çox mehriban olmuşuq. Mənə elə gəlir ki, yaxşı olardı getməmişdən qabaq vida ibadəti eləyəydik, dualar oxuyaydıq.

Keşiş Manders. İbadət eləmək? Yetimxanada?

Enqstrand. Yoxsa cənab keşiş elə fikirləşir ki, olmaz?

Keşiş Manders. Yox, əlbəttə, olar, ancaq... Hm...

Enqstrand. Mən özüm də bir vaxtlar burda axşamlar elə söhbətlər aparırdım ki...

Frü Alvinq. Doğrudan?

Enqstrand. Eybi yox, başqa bir vaxt... Necə deyərler, təsəlliverici savab üçün... Amma mən sadəcə adamam, oxumuş deyiləm ha... Özün mənə nur ver, ilahi!.. Hə, mən hər cür elmi biliklərdən uzağam. Ona görə də fikirləşdim ki, madam ki, cənab keşiş burdadır...

Keşiş Manders. Bilirsinizmi, Enqstrand, mən əvvəlcə sizə bir sual vermək istəyirəm. Deyin görüm, siz bu dua üçün hazırsınız mı? Yəni bunun üçün qəlbiniz, vicdanınız pak və sərbəstdirmi?

Enqstrand. Pərvədigara, sən özün günahlarımızdan keç! Cənab keşiş, vicdan paklığı barəsində necə danışa bilərik?!

Keşiş Manders. Yox, biz elə məhz vicdan haqqında danışmalıyıq. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

Enqstrand. Hə, vicdan, vicdan... Əlbəttə, günahsız deyiləm.

Keşiş Manders. Deməli, boynunuza alırsınız. Onda sidq üreklə Regine barədə mənə nə deyə bilərsiniz?

Frü Alvinq (tez). Keşiş Manders!

Keşiş Manders (sakitləşdirici tərzdə). Deyin mənə görüm.

Enqstrand. Regine barədə? Ya həzrəti İsa! Gör məni necə qorxutdunuz! (Frü Alvinqə baxır) Görəsən başına bir iş-zad gəlməyib ki?

Keşiş Manders. Zənn eləyirəm ki, yox. Siz mənim sualıma cavab verin. Sizin Regineyə münasibətiniz necədir? Hamı sizi onun atası bilir, ancaq...

Enqstrand (tərəddüdlə). Hə... Hm... Cənab keşişə məlumdur ki, mərhum İohanna ilə bizim nikahımız necə olub...

Keşiş Manders. Özünüzdən heç nə quraşdırmayın, hər şeyi düz-düzünə, açıq-saçıqlıqla! Sizin mərhum arvadınız İohanna burdan, özünün işlədiyi evdən gedəndə hər şeyi Frü Alvinqə etiraf edib, boy-nuna alıb.

Enqstrand. Ax, onu görüm... Deməli... Yəni...

Keşiş Manders. Bəli, sizin qəbahətinizin üstü açılıb, Enqstrand.

Enqstrand. Bəs axı, o, dünyada hər şeyə and içirdi, özünü qınayırdı ki...

Keşiş Manders. Qınayırdı?

Enqstrand. Yox, ancaq, görünür başqa çıxış yolu yox imiş...

Keşiş Manders. Deməli, siz bütün bu illər ərzində hər şeyi mən-dən gizlətmisiniz? Mənim sizə inanmağımdan istifadə eləyib əsil həqiqəti mənə deməmisiniz?

Enqstrand. Hə, belə görünür, belə çıxır də, söz yox.

Keşiş Manders. Enqstrand, yəni mən sizin qarşınızda buna layiqdim? Bəyəm mən həmişə gücüm çatan qədər sizə həm sözlə, həm işlə kömək etməyə, sizi hər bir çətinlikdə müdafiə etməyə hazır deyildim? Hə? Cavab verin! Belədimi?

Enqstrand. Düzdür, doğrudan da keşiş Manders bu vaxtadan bir dəfə yox, iki dəfə yox, dəfələrlə məni çətinliklərdən xilas edib. Əgər o olmasaydı, mənim üçün çox pis keçərdi.

Keşiş Manders. Əvəzində də siz mənim xəcalətimdən belə çıxdınız? Məni kilso kitabında saxtalaşdırılmış qeydiyyat aparmağa vadar etdiniz! Üstəlik, sonra da neçə illər boyu əsil həqiqəti mənə gizlətdiniz! Enqstrand, sizin bu qəbahətlərinizi heç cür bağışlamaq olmaz. Daha bundan sonra aramızda hər şey qurtardı.

Enqstrand (köks ötürür). Düzdür, doğrudan da belə çıxır.

Keşiş Manders. Siz bəyəm özünüze haqq qazandırmaq üçün bir söz düşünüb deyə bilməzdiniz?

Enqstrand. Axı, iş işdən keçəndən sonra o necə kilsəyə gedib bu məsələni aləmə car çəkəydi, özünü biabır eləyəydi, hə? Bir özünüz fikirləşin, cənab keşiş, mərhum İohannanın bu məsələni sizinlə ayırd etməsi...

Keşiş Manders. Mənimlə!

Enqstrand. Ya həzrəti İsa! Mən o mənada demədim! Onu demək istəyirdim ki, əgər o, belə xoşagəlməz məsələni keşişlə ayırd etseydi, necə dəyərlər, qıraqdan baxan camaat nə deyərdi? Sizə, bir kişi kimi bədbəxt bir qadını qatı mühakimə etmək yaraşmazdı.

Keşiş Manders. Mən heç də onu mühakimə etmək istəmirəm. Mən sizi günahkar sayıram.

Enqstrand. Bəs onda, cənab keşiş, kiçik bir sual vermək olar?

Keşiş Manders. Soruşun.

Enqstrand. Yıxılan adamı ayağa qaldırmaq lazımdır, ya yox?

Keşiş Manders. Əlbəttə, lazımdır.

Enqstrand. Adam öz təmiz üreklə dediyi sözünün üstündə dayan-malıdır, ya yox?

Keşiş Manders. Əlbəttə. Ancaq...

Enqstrand. Onun başına hansı bir ingilis, ya amerikalı, ya rus, ya nə bilim kim tərəfindənsə bədbəxtlik gətirilib. Bundan sonra o, yığılıb şəhərə gəlib. Yazıq övvəllər bir dəfə, iki dəfə bunu mənə gizlədirdi. Axır bir gün hər şeyi açıb dedi. O, gözəl olmağına çox gözəldi, mənimse ayağım şikəst. O da cənab keşiş özü yaxşı bilir ki, necə olub. Bir dəfə mən fədakarlıq edib bir rəqs müəssisəsinə girmək istəyirdim, orada avaralananları, hətta, necə dəyərlər, eys-ışrətdə olan matrosları düzgün yola çəkmək istərkən...

Frü Alvinq (pəncərənin önündə). Hm...

Keşiş Manders. Bilirəm, Enqstrand. O dələduzlar sizi pillə-kəndən aşağı atıblar. Bu barədə mənə danışmısınız. Ona görə də bu şikəstliyinizi sizə ancaq şərəf gətirir.

Enqstrand. Mən bununla, cənab keşiş, özümü şişirtmirəm. Ancaq bunu demək istəyirəm ki, mərhum İohanna mənim yanıma gələndə dişlərini qıcayıb utana-utana hər şeyi acı göz yaşlarıyla mənə danışdı, ağladı. Deməliyəm ki, cənab keşiş, düzü, ona yazığım gəldi.

Keşiş Manders. Yeni doğrudan bu belədir, Enqstrand? Yaxşı, bəs sonra?

Enqstrand. Hə, mən ona deyirdim ki, indi sən o amerikalın Allah bilə, özü üçün harda gəzir, sənə biabır olmusan, başını itirmisən. Sonra dedim ki, Yakob Enqstrand səni ayağa qaldırmaq üçün arxanda bərk dayanıb. Yeni, cənab keşiş, mən, necə deyirlər, bununla ona heka-yət danışmırdım.

Keşiş Manders. Başa düşürəm. Sözlünüzü davam eləyin, danışın.

Enqstrand. Hə, bax mən ona arxa durdum, onunla qanuni kəbin də kəsdirdim ki, qoy onun xaricilərlə başına nə oyun gəldiyini heç kim bilməsin.

Keşiş Manders. Bu barədə siz çox gözəl hərəkət eləmişiniz. Mən ancaq bir şeyi heç cür qəbul eləyə bilmirəm ki, siz ondan pul almaq istəmişiniz...

Enqstrand. Pul? Yox, heç bir quruş da.

Keşiş Manders (*sualedici nəzərlərlə frü Alvinə baxır*). Bəs axı...

Enqstrand. Hə, hə, dayanın, yadıma düşdü. Düzdür, İohannada çox vaxt nəse pul olurdu. Mən bu pulla maraqlanmırdım. Deyirdim ki, haramdır, zəhrimardır; istər qızıl pul olsun, istər kağız, bəd əməllərlə qazanılıb. Deyirdim ki, əgər o amerikalı, cənab keşiş, dənizlə cəhənnəm olub getməsəydi, biz bu pulları aparıb düz onun sifətinə çırpardıq.

Keşiş Manders. Mənim əziz Enqstrandım, yeni doğrudan da belədir?

Enqstrand. Hə, bəs necə? Ona görə də İohanna ilə belə qərara gəldik ki, bu pulu bir uşağın böyüməsinə, tərbiyəsinə sərf eləyək. Hə, bax belə də elədik. Sözümdür ki, mən bütün bu əməliyyatda heç bir quruş da özümə sərf etməmişəm, o barədə vicdanım tərtəmizdir.

Keşiş Manders. Onda bax bu, məsələyə münasibəti xeyli dəyişdirir.

Enqstrand. Cənab keşiş, bax, bütün işlər belə olub. Cəsarətlə deyə bilərəm ki, mən var gücüm çatdıqca Regineyə əsil ata olmuşam... Axı mənim kimi köməksiz bir adam özge daha neyləyə bilərdi ki?

Keşiş Manders. Bilirəm, bilirəm, əziz Enqstrand...

Enqstrand. Ancaq cəsarətlə deyirəm ki, uşağı lazımcıca tərbiyə eləyib böyütdüm; onun mərhum anası ilə də həmişə canbır qəlbə də yaşamış, q, həmişə də onu müqəddəs kitablarda yazıldığı kimi itaətdə olmağa öyrətmişəm. Heç vaxt ağılıma da gətirməmişəm ki, keşişin

yanına gedib özümü tərifləyim, ya deyim ki, bax, ömrümdə bir dəfə də olsa savab iş gördüm. Yox, Yakob Enqstrand heç vaxt öz elədiyini dilinə gətirməz. Onsuz da, necə deyirlər, nə qədər olsa, hələ az iş görmüşəm. Hər dəfə də adam keşişin yanına gələndə birinci yadına öz günahlarından danışmaq düşür ki, bəlkə Allah-taala keçsin onun günahlarından. Bayaq demişəm, yenə deyirəm, mənim vicdanım heç də pak deyil, günahlarım var, çoxdur günahlarım.

Keşiş Manders. Əlinizi mənə uzadın, Yakob Enqstrand.

Enqstrand. Həzrəti İsayə uzadan kimi, cənab keşiş?

Keşiş Manders. Ayn söz lazım deyil. (*Onun əlini sıxır*) Bax belə!

Enqstrand. Görsən doğrudanmı mən indi sidq ürəklə keşişdən özümün bağışlanmağımı xahiş eləyə bilərəm?..

Keşiş Manders. Siz? Əksinə, mən sizdən xahiş eləməliyəm ki, məni bağışlayasınız...

Enqstrand. Ah, pərvərdigara, sən özün kömək ol!

Keşiş Manders. Bəli, bəli. Mən sizdən rica edirəm bağışlayın ki, bayaq sizi nahaqdan çox danladım. Allah qismət eləsin elə bir gün olsun ki, sizə özümün bayaqkı ədaletsiz rəftarıma necə peşman olduğumu, sidq ürəkdən hörmətimi sübut eləyə bilim.

Enqstrand. Yeni cənab keşiş doğrudan belə edər?

Keşiş Manders. Bəli, çox böyük məmnuniyyətlə.

Enqstrand. Onda bir məsələ lap yerinə düşdü. Mən burda işlədiyim pulları yığmışam, şəhərdə dənizçilər üçün bir ev açmaq istəyirəm.

Frü Alvinq. Doğrudan?

Enqstrand. Hə, necə deyirlər, yetimxana kimi bir şey. Çünki bədbəxt dənizçini hər dəfə sahilə olanda nə qədər yoldan çıxardan, günaha batıran yerlər özünə çəkir. Mənim dediyim həmin evdə isə o özünü doğma atasının evindəki kimi rahat hiss edəcək, nəzarətdə olacaq.

Keşiş Manders. Siz buna nə deyirsiniz, frü Alvinq?

Enqstrand. Ancaq pulum azdır, əl-qol ata bilmirəm. Allah özü kömək eləsin. Əgər mənə kömək əlini uzadan olsaydı...

Keşiş Manders. Yaxşı, yaxşı, bu barədə götür-qoy eləyərək, danışar. Sizin bu fikirləriniz mənim çox xoşuma gəlir. İndisə Alvinqin yetimlər evinə gedin, orada açılışa hazırlıq görün, hə, şamları yandırın, qoy açılış daha da təntənəli olsun. Orada söhbət eləyərək, birlikdə dua oxuyarıq, əzizim Enqstrand. İndi mən tamamilə əmin oldum ki, siz əsil mərasim əhval-ruhiyyəsindəsiniz.

Enqstrand. Elə mən də o fikirdəyəm. Salamat qalın, xanım, Allah sizdən razı olsun. Mənim Reginəmi qoruyun. *(Gözlərinin yaşını silir)* Mərhum İohannanın qızı böyüyüb, lap mənim üroyim istəyən kimi olub... Hə, nə isə... *(Təzim edib dahlizə gedir)*

Keşiş Manders. Hə, indi buna nə deyə bilərsiniz, frü Alvinq? Məsələ dəyişib tamam başqa şəkil aldı.

Frü Alvinq. Bəli, belə görünür.

Keşiş Manders. Görürsünüz yaxın adamı mühakimə edəndə necə ehtiyatlı olmaq lazımdır? İnsanın öz səhvini vaxtında görüb düzəltməsi dünyada hər şeydən fərəhlidir. Nə deyərsiniz?

Frü Alvinq. Mən ancaq onu deyə bilərəm ki, siz, Manders, həmişə necə uşaqsaxsiyyətdinizsə, elə də qalmısınız.

Keşiş Manders. Mən?

Frü Alvinq *(hər iki əlini onun çiynlərinə qoyur)*. Bir də onu deyirəm ki, sizi səmimi-qəlbə qucaqlamaq istədim.

Keşiş Manders *(tez dalı-dalı çəkilir)*. Yox, yox, Allah xatirinə, lazım deyil...

Frü Alvinq *(gülümsünür)*. Yaxşı, yaxşı, qorxmayın.

Keşiş Manders. Sizin bəzən elə ağlagəlməz hərəkətləriniz olur ki... Hə, indi mən hər şeydən əvvəl bütün kağızlarımı yığıb çantama qoymalıyam. *(Kağızları üst-üstə yığıb çantasına qoyur)* Bax belə. Di xudahafisiniz. Osvald qayıdanda hər ikisinə göz qoyun. Sonra yenə sizə dəyəcəyəm. *(Şlyapasını götürüb dahlizə çıxır)*

Frü Alvinq *(dərinə köks ötürüb pəncərədən baxır, otaqda nələrisə yıx-yığış edir, sonra yemək otağının qapısını açıb ora keçmək istərkən birdən kəndə durub boğuş səslə)* Osvald, sən hələ də burdasan? Bayaقدan elə stol arxasındasan?

Osvald *(yemək otağından)*. Hə, siqarımı çəkirəm.

Frü Alvinq. Mən də elə bildirdim gəzməyə getmişən?

Osvald. Belə havada hara? *(Stəkan cingiltisi eşidilir. Frü Alvinq qapını açıq qoyub pəncərənin qabağındakı kiçik divanın üstündə əyləşərək öz işinə davam edir. Osvald yenə yemək otağından)* Keşiş Manders hələ indi çıxdı?

Frü Alvinq. Hə, yetimxanaya getdi.

Osvald. Hm...

Qrafinin stokana dəyməsi ilə yenə cingilti eşidilir.

Frü Alvinq *(o tərəfə qayğılı bir nəzər salaraq)*. Osvald, əzizim, sən Allah, bu likördən əl çək, çox tündüdür.

Osvald. Bu cür yağmurlu havada likör yaxşıdır.

Frü Alvinq. Bolke bura, mənim yanıma gələsən?

Osvald. Orda siqar çəkməyə qoymursan axı...

Frü Alvinq. Eybi yox, çək.

Osvald. Onda gələrəm. Qoy bir qurtum da... Belə. *(Siqarla yemək otağından çıxır, qapını ardınca örtür. Qısa sükut)* Bəs keşiş hamı?

Frü Alvinq. Sənə dedim ki, yetimxanaya getdi.

Osvald. Hə, yadıma düşdü.

Frü Alvinq. Sən gərək stol arxasında bu qədər oturmayaydın, Osvald.

Osvald *(siqarı arxasında tutmuş halda)*. Bəs əgər oturmaq istəyirdimsə? *(Onu nəvazişlə oxşaya-oxşaya)* Sən bilirsən mənim üçün evimizə qayıdıb doğma anamın stolunun arxasında oturmaq, anamın otağında anamın ləzzətli xörəklərini yemək nə deməkdir?!

Frü Alvinq. Mənim əziz, sevimli balam!

Osvald *(siqarı tüstülədə-tüstülədə azacıq səbiliklə otaqda gəzişərək)*. Özüm də bilmirəm burda nə işlə məşğul olum? İşləmək mümkün deyil.

Frü Alvinq. Niyə mümkün deyil?

Osvald. Belə pis havada? Səhər açıldandan bir az da olsa günəş özünü göstərməyib. *(İrəli-geri var-gəl edə-edə)* Ah, bekar oturmaقدan dəhşətli şey yoxdur.

Frü Alvinq. Deyəsən, sən evə qayıtmaqda bir az tələsmisən.

Osvald. Yox, ana, belə lazımdı.

Frü Alvinq. Səni burda görmək mənim üçün nə qədər xoş olsa da, belə görməkdənsə, görməmək yaxşıydı...

Osvald *(onun qabağındakı dayanaraq)*. Ana, de görüm, yəni doğrudan da mənə burda görmək sənə üçün böyük xoşbəxtlikdi?

Frü Alvinq. Xoşbəxtlikdirmi deyirsen, mənim üçün!

Osvald *(qəzeti bürmələyərək)*. Mənə belə gəlir ki, mən dünyada varam, ya yoxam, bunun sənə üçün heç bir fərqi yoxdur.

Frü Alvinq. Sən hansı cəsarətlə anana belə söz deyirsen, Osvald?!

Osvald. Axı sən əvvəllər mənə qat-qat yaxşı yaşamışan.

Frü Alvinq. Hə, düzdür, yaşamışam.

Osvald (*anasının qabağında dayanaraq*). Ana, olar ki, bu kiçik divanda sənin yanında oturum?

Frü Alvinq (*bir az çəkilib böyründə ona yer verir*). Otur, otur, mənim əziz balam.

Osvald (*əyləşir*). Mən sənə bezi şeyləri demək istəyirəm, ana.

Frü Alvinq (*gərginliklə*). Nə barədə? Nəyi? De!

Osvald (*gözlərini məchul bir nöqtəyə zilləyib*). Mən daha bu ağırlığa dözə bilmirəm.

Frü Alvinq. Ağırlıq nədir? Sənə nə olub, Osvald?

Osvald (*yənə o cür*). Mən öz məktublarımda sənə bu barədə heç cür yazı bilmirdim. İndi qayıdandan sonra da...

Frü Alvinq (*onun əlindən yapışır*). Nə olub, Osvald?

Osvald. Dünən də, bu gün də nə qədər çalışdım ki, bütün bu fikirləri başımdan çıxarıp, barı yadıma salmayım, yənə olmadı.

Frü Alvinq (*ayağa qalxır*). Bu saat hər şeyi deməlisən, Osvald!

Osvald (*onu yənə divanda öz yanına çəkir*). Yox, otur, otur, mən çalışacağam ki, sənə deyim... Mən bura gələndə hey deyirdim ki, yolda yorulmuşam...

Frü Alvinq. Hə. Nə olsun?

Osvald. Əslində elə deyil. Bu, yol yorğunluğu deyil.

Frü Alvinq (*yerindən sıçramağa hazır vəziyyətdə*). Osvald, sən xəstə deyilsən ki?

Osvald (*yənə onu özünə tərəf çəkir*). Otur, ana, özün də bir az sakit ol. Mən qətiyyənlə xəstə-zad deyiləm. Qıraqdən çoxlarına belə görünse də, qəti elə deyil. (*Əllərini başının dalında çarpazlayıb*) Ana, mən ruhən yorğunam, sınığam... Bundan sonra daha mən heç vaxt işləyə bilməyəcəyəm, ana, heç vaxt! (*Əlləri ilə üzünü tutub başını anasının dizləri üstünə ayərək hönkürür*)

Frü Alvinq (*həyəcədən asə-asə*). Osvald! Mənə bax. Yox, yox, belə olmaz.

Osvald (*tamam ümitsizliklə ona baxır*). Heç vaxt işləyə bilməyəcəyəm! Heç vaxt... Heç vaxt!.. Mən həmişə diri gözlü ölü olacağam! Bu dəhşəti başa düşürsənmi, ana?

Frü Alvinq. Mənim zavallı balam! Axı nəyə görə səndə belə dəhşətli hal əmələ gəlib?

Osvald (*yənə oturub özünü dikəldərək*). Bax, bunu bilmirəm. Mən bu vaxta kimi heç bir şeyə aludə olmamışam, heç bir mənada. Mənim barəmdə heç nə pis fikirləşmə, ana, mən bu vaxta qədər heç bir pis iş görməmişəm.

Frü Alvinq. Mən heç nə fikirləşmiyəm də, Osvald.

Osvald. Amma buna baxmayaraq mənə ağır bədbəxtlik çulğalayıb.

Frü Alvinq. Fikir vermə, mənim balam, keçib gedər. Sadəcə olaraq çox yorğunsan, üzülürsən. Başqa heç nə yoxdur, inan mənə.

Osvald (*məyus-məyus*). Əvvəllər mən də elə fikirləşirdim. Ancaq sonra gördüm ki, yox, elə deyil.

Frü Alvinq. Sən hər şeyi bir yaxşı-yaxşı mənə danış görüm, hamısını, hamısını.

Osvald. Elə mən də onu istəyirəm.

Frü Alvinq. Haçandan özünü belə hiss eləməyə başlamısan?

Osvald. Axıncı dəfə burdan, evdən yənə Parisə qayıdanda. Başım çox pis ağrımağa başladı. Ən çox da boynumun dalı ağrıyırdı. Elə bil başımı dəmir mənqonəyə salmışdılar, peysərimi sıxırdılar.

Frü Alvinq. Bəs sonra?

Osvald. Əvvəl elə fikirləşdim ki, yənə elə-belə, yaşın keçid dövrü ilə əlaqədardır, sakitləşər.

Frü Alvinq. Hə, hə...

Osvald. Ancaq sonra gördüm ki, yox, elə deyil. Daha işləyə bilmədim. Təzə iri bir əsər çəkməyə başlamaq istəyirdim, olmadı. Elə bil bütün həvəsim, bacarığım artıq yox olub getmişdi, məndən üz döndərmişdi. Fikirlərimi heç cür cəmləşdirə bilmirdim, get-gedə heysizləşirdim. Bütün fikirlərim beynimdə bir-birinə qarışmışdı. Çox dəhşətli hal idi! Axırı həkim dalınca adam göndərdim. O, hər şeyi mənə başa saldı.

Frü Alvinq. Yəni nəyi?

Osvald. Oranın ən yaxşı həkimlərindən idi o. Mən özümün bütün fikirlərimi, hiss elədiklərimi yerli-yerində ona danışdım. O mənə elə suallar verməyə başladı ki, əvvəlcə elə bil bunların mətləbə heç bir dəxli yox idi. Heç cür başa düşə bilmirdim ki, o, nəyi öyrənmək istəyir.

Frü Alvinq. Sonra?

Osvald. Haçandan-haçana açıqladı ki, guya mən hələ anadan doğulanda ürəyim qurdlu imiş. O, mənim anadangəlmə xəstəliyimi belə adlandıırırdı: "Vermoulu"¹.

¹ İçəridən yeyilə-yeyilə üzülmiş (*fransızca*)

Frü Alvinq (*hayəcanla*). Axı bununla o nə demək istəyirdi?

Osvald. Əvvəlcə mən də bunu başa düşmədim, ondan fikrini aydın deməsini xahiş elədim. Həmin ədəbsiz qoca bilirsən nə dedi?.. (*Yumruqlarını düyünləyir*) Aman Allah!..

Frü Alvinq. Axı nə dedi?

Osvald. Dedi ki, ataların günahlarını övladları çəkir.

Frü Alvinq (*fikirləşə-fikirləşə ayağa qalxır*). Ataların günahlarını...

Osvald. Hirsimdən az qalmışdı onu sillələyim.

Frü Alvinq (*yan tərəfə keçir*). Ataların günahlarını...

Osvald (*yorğun-yorğun gülümsünür*). Buyur, necədir səninçin?! Əlbəttə, mən hər cür onu başa salmağa çalışdım ki, bu sözlərin qətiyyəti yəni matləbə doxlu yoxdur, elə bir şey ola bilməz. O isə elə bilirsən razılaşıdı? Xeyr, öz dediyini dedi ki, dedi. Ancaq mən sənin məktublarını ona göstərəndə, onlardan ən çox atam haqqında yazdığın yerləri ona tərcümə eləyəndə...

Frü Alvinq. Sonra?

Osvald. Onda, əlbəttə, razılaşmalı oldu və mən əsil həqiqəti, heç vaxt ağılıma da gətirmədiyim bir həqiqəti anladım. Bildim ki, gerek mən yoldaşlarımla özümü bir tutub şən, qayğısız həyat tərzini keçirməyəydim, ona uymayaydım. Çünki mən bunun üçün fiziki cəhətdən çox zəif idim. Beləliklə, günahkar mən özüməm!

Frü Alvinq. Osvald! Yox! Buna inanma!

Osvald. O qoca həkim də mənə yaxşı demişdi ki, bu işi başqa heç cür izah etmək olmaz. Bax, əsil dəhşət budur. Ancaq bir yol vardı – özümü yelbeyinliyə qoyub birdəfəlik məhv etmək! Mənim bütün planlarım, məqsədlərim sə... Bütün bunlar barəsində heç düşünməmək, heç düşünməyə cəsarət də etməmək! O-o-o, əgər həyatı yenidən başlamaq, əvvəlki bütün olub-keçənləri silib atmaq mümkün olsaydı!.. (*Özünü üzüqoylu divanın üstünə yıxır. Frü Alvinq dinmədən öz-özü ilə çarpışaraq əllərini bir-birilə əzişdirə-əzişdirə otaqda gəzişir. Osvald bir azdan dirsəklənib qalxaraq anasına baxır*) Əgər mənim bu vəziyyətim nəsillicə keçmə xəstəlik olsa, çarəsi yoxdur. Lakin bu!.. Bu cür təhqiramiz şəkildə, məqsədsizliklə, yelbeyinliklə yaşamaqdansa, öz həyatımı, ömrünü, taleyini, xoşbəxtliyini, gələcəyini alt-üst etmək, məhv etmək...

Frü Alvinq. Yox, yox, mənim əziz balam, bu ola bilməz. (*Onun üzərinə əyilir*) Əslində sənin vəziyyətin düşündüyün qədər də ağır deyil, burda elə bir şey yoxdur.

Osvald. Ah, sən bilmirsen!.. (*Yerindən sıçrayaraq*) Çox vaxt mənim qabağımı o kəsib ki, sənin az dərddin vardı, birini də mən verim. Dəfələrlə düşünmüşəm, özümü inandırmağa çalışmışam ki, əslində, həqiqətən sənin mənə o qədər də ehtiyacın yoxdur.

Frü Alvinq. Mənim, Osvald? Sən nə danışırısan, özün bilmirsen ki, sən mənim tək bir oğlumsan... Mənim dünyada yeganə varım-dövlətim sənsən... Dünyada səndən əziz kimim var axı...

Osvald (*onun əllərini əllərinin içinə alıb döndə-döndə öpür*). Düzdür, düzdür, görürəm, görürəm. İndi evdəyəm, özüm görürəm. Bu, mənim üçün hər şeydən ağırdır. İndi sən daha hər şeyi bilirsən. Bu gün daha bu barədə danışmayacağıq. Mən bu haqda çox fikirləşə bilmirəm... (*Yan tərəfə keçir*) Mənə içməyə bir şey ver, ana.

Frü Alvinq. Nə istəyirsən?

Osvald. Nə olsa, fərqi yoxdur. Soyuq punşun olar?

Frü Alvinq. Ancaq, mənim Osvaldım...

Osvald. Yaxşı ana, sözümlə yerə salma, xahiş eləyirəm. Axı gerek beynimi didən bu fikirləri bir şeylə özümdən rədd eləyim, ya yox? (*Eyvana gedir*) Üstəlik burdakı qaranlıq sıxır məni! (*Frü Alvinq zəngi çalır*) Bu aramsız yağın yağış... Elə bil həftələrlə, aylarla yağacaq. Güneşdən də heç əsər-əlamət yoxdur. Bura gələndən bir dəfə də olmayıb ki, günəşi görüm.

Frü Alvinq. Osvald... Sən yoxsa məni qoyub getmək istəyirsən?

Osvald. Hm... (*Ağır nəfəs ala-ala*) Mən heç nə barədə fikirləşmirəm. Heç nə barədə də fikirləşə bilmirəm. (*Boğuş səsə*) Yəqin hələ burda olacağıam.

Regine (*yemək otağından gəlir*). Zəng çaldınız, xanım?

Frü Alvinq. Bəli. Lampa lazımdır bura üçün.

Regine. Bu saat. Yandırmışam. (*Gedir*)

Frü Alvinq (*Osvaldın yanına gələrək*). Osvald, sən məndən heç nəyi gizlətmə.

Osvald. Heç nəyi gizlətmirəm, ana. (*Stolun yanına gəlir*) Məncə sənə hər şeyi dedim.

Regine yanan lampanı getirib stolun üstünə qoyur.

Frü Alvinq. Gör nə deyirəm, Regine, bizə bir şüşə şampan gətir.
Regine. Yaxşı, xanım. (*Gedir*)

Osvald (*anasının başını sinəsinə sıxır*). Bax belə. Mən bilirdim ki, anam məni yangından əzab çəkməyə qoymaz.

Frü Alvinq. Əlbəttə, mənim əziz, beləli balam. Mən səndən bir şeyi əsirgəyə bilərəmmi?

Osvald (*ruhlanaaraq*). Ana, doğrudan, bunu ciddi deyirsən?

Frü Alvinq. Məhz nəyi?

Osvald. Yəni doğrudan da heç bir şey məndən əsirgəməzsən?

Frü Alvinq. Mənim əzizim Osvald...

Osvald. Sss!

Regine (*podnosda bir şüşə şampan, iki qədəh gətirib stolun üstünə qoyur*). Açım?

Osvald. Yox, sağ ol, mən özüm...

Regine gedir.

Frü Alvinq (*stola yaxın oturur*). Osvald, yəni mənim səndən heç bir şeyi əsirgəməyəcəyimi deyəndə, nəyi nəzərdə tuturdu?

Osvald (*şüşəni aç-aça*). Gəl bir-iki qədəh içək, sonra. (*Şüşənin tıxacını partıltı ilə açır. Qədəhlərin birini doldurur, ikincisinə də süzmək istəyəndə frü Alvinq əli ilə qədəhin ağzını tutur*)

Frü Alvinq. Yox, mən istəmirəm.

Osvald. Onda yenə özümçün süzərim. (*Qədəhi başına çəkir, bir də süzüb içəndən sonra stolun arxasına əyləşir*)

Frü Alvinq (*hələ də onun nə deyəcəyini gözləyir*). Nə oldu?

Osvald (*ona baxmadan*). Mənə bax, bayaq mənə elə gəldi ki, siz keşişlə stolun arxasında nəşə çox qəribə... hm... üstüörtülü söhbət...

Frü Alvinq. Sən hiss elədin?

Osvald (*ani sükutdan sonra*). Hə. Hm... De görüm, Regine sənənin xoşuna gəlir?

Frü Alvinq. Mənim xoşuma gəlir, ya yox?

Osvald. Hə. Doğrudanmı, o, qəşəng qızıdır?

Frü Alvinq. Mənim Osvaldım, sən onu mən tanıyan kimi yaxından tanıdırsan...

Osvald. Necə bəyəm?

Frü Alvinq. Regine təəssüf ki, öz valideynlərinin yanında çox yaşayıb. Gərək onu çoxdan öz yanıma gətirəydim.

Osvald. Elədir. Bəs gözəlliyinə nə deyirsiniz? Yoxsa, elə deyil? (*Yenə özünə şampan süzür*)

Frü Alvinq. Reginenin çox çatışmazlıqları var, ciddi çatışmazlıqları.

Osvald. Nə olsun ki? (*İçir*)

Frü Alvinq. Buna baxmayaraq mən onu çox istəyirəm. Onun cavabdehliyi də mənim üstümdədir. Dünyada heç vaxt istəmərim ki, onun başına bir iş gəlsin.

Osvald (*yerindən dik atılır*). Ana, mənim xilasım ancaq Reginədən asılıdır.

Frü Alvinq (*ayağa qalxaraq*). Nə mənada?

Osvald. Mən öz ürəyimin dərdlərini, müsibətlərini tək çəke bilmirəm.

Frü Alvinq. Bəs anan? Yəni o sənə kömək eləyə bilməz?

Osvald. Əvvəllər mən də elə fikirləşirdim. Elə ona görə də bura, sənənin yanına gəldim. Ancaq yox, heç nə alınmır, belə olmaz. Görürəm ki, burda da dözə bilməyəcəyəm.

Frü Alvinq. Osvald!

Osvald. Mənə tamam başqa cür həyat lazımdır, ana. O olmasa, sənənin yanından çıxıb getməliyəm. İstəmirəm ki, sən də mənə görə əzab çəkəsən.

Frü Alvinq. Mənim bədbəxt balam! Oh! İndi hələ ki, sən xəstəsen, Osvald!..

Osvald. Əgər xəstəliyim tək birçə bu olsaydı, sənənin yanında qalardım, ana. Axı sən bu dünyada mənim ən yaxın ürək dostumsan.

Frü Alvinq. Əlbəttə, Osvald!

Osvald (*narahatlıqla otaqda var-gəl eləyə-eləyə*). Ancaq mənim bütün əzablarım, ürək ağrıları, peşmançılıqlarım... bir də heç cür məndən əl çəkməyən ölüm vahimələrim... Oh, oh, oh, bu, dözülməz dəhşətdir!..

Frü Alvinq (*onun dalınca gedə-gedə*). Dəhşətdir? Nə dəhşət? Sən nə danışırısan, Osvald?

Osvald. Soruşma. Heç mən özüm də bilmirəm. İzah edə bilmirəm. (*Frü Alvinq sağ tərəfə gedir, zəngi çalır*) Nə istəyirsən?

Frü Alvinq. İstəyirəm ki, mənim oğlumun ürəyi bir az açılsın, fikirləri dağılsın, dörd onu basmasın. (*İçəri girən Regineyə*) Yenə şampan gətir. Bir şüşə.

Regine gedir.

Osvald. Ana!

Frü Alvinq. Sən elə bilirsen biz burda, kənd yerində yaşaya bilərik?

Osvald. Bəyəm Regine doğrudan da cazibədar deyil? Gör təbiət onu necə gözəl yaradı! Necə qəşəngdir!

Frü Alvinq (*stolun arxasında əyləşərək*). Otur, Osvald, gəl ikinizdə açıq danışaq.

Osvald (*o da stolun arxasında əyləşir*). Ana, görünür sən mənim Reginenin qarşısında günahkar olduğumu bilmirsən. Mən öz günahlarımı yumaq istəyirəm.

Frü Alvinq. Sən?

Osvald. Daha doğrusunu bilmək istəyirsənsə, mənim düşüncəsizliyim ucbatından. Onu da deyim ki, tamamilə günahsız, sadə bir qızı... Ötən dəfə mən bura, evimizə gələndə...

Frü Alvinq. Hə?

Osvald. O məndən hey Paris haqqında xəbər alırdı. Mən də hər şey barədə danışmışdım. Bir gün ondan soruşdum: "Sən orada olmaq istərdin?"

Frü Alvinq. Sonra?

Osvald. Tez, ürək dolusu dedi ki, əlbəttə, çox istəyirəm. Mənsə ona belə bir söz dedim: Yaxşı, biz bu işi çalışıb həll edirik!.. Yaxud bir şey düzəldib qəşarırıq.

Frü Alvinq. Sonra?

Osvald. Sonra, əlbəttə, hər şey yadımdan çıxdı. Üstündən üç gün keçəndən sonra ondan soruşdum ki, o mənim burda çox qalmağıma sevinir, ya yox?

Frü Alvinq. Sonra?

Osvald. O mənə nəse çox qoribə bir nəzər saldı, soruşdu ki, bəs mənim Parisə getməyim necə oldu, gedəcəyəmmi?

Frü Alvinq. Onun getməyi!

Osvald. Mən ondan hər şeyi sorğu-sual eləyəndə gördüm ki, o mənim bütün sözlərimi ciddi bilib, ancaq elə hey bu barədə xəyallara dalırmış. Hətta fransızca da öyrənməyə başlayıb...

Frü Alvinq. Belə de...

Osvald. Mən bu zaman, ana, birdən öz qarşımda bu gözəl, cazibədar qızı bütün füsunkarlığı ilə görəndə... Özüm də bilmirəm övvəllər mən nə üçün onun gözəlliyinə belə yaxından fikir verməmişdim... İndi o qarşımda elə dayanmışdı ki... Elə bil mənə bağırmağa başlayırdı...

Frü Alvinq. Osvald!

Osvald. Birdən beynimdən şimşək kimi bir fikir keçdi ki, mənim xilasım ancaq ondadır! Çünki onun bütün həyatsevərliyi, əsil həyat cövhəri olması açıq-aşkar göz qabağında idi.

Frü Alvinq (*heyrtlə*). Həyatsevərliyi!.. Sənin xilasın onunla ola bilər?

Regine (*əlində bir şüşə şampanlu yemək otağından gəlir*). Bağışlayın, bir az yubandım, zirzəmiyə düşmüşdüm, şampan gətirməyə. (*Şüşəni stolun üstünə qoyur*)

Osvald. Qədəhin birini də gətir.

Regine (*təəccüblə ona baxır*). Burda xanımın da qədəhi var, cənab Alvinq.

Osvald. Bilirəm. Yəni deyirəm ki, özün üçün də gətir, Regine. (*Regine diksindir, qorxmış halda çəpəki frü Alvinqə baxır*) Nə oldu?

Regine (*astadan dili dolaşa-dolaşa*). Xanım icazə verərmimi?

Frü Alvinq. Gətir, Regine.

Regine yemək otağına gedir.

Osvald (*onun ardınca baxa-baxa*). Sən onun yerinə fikir verdin? Gör necə məğrur, asudə yerləşdir!

Frü Alvinq. Sən fikirləşən olmayacaq, Osvald!

Osvald. Artıq olub. Özün görürsən ki, mübahisə lazım deyil. (*Regine əlində boş qədəh, qayıdır*) Əyləş, Regine.

Regine sorgulu nəzərlərlə frü Alvinqə baxır.

Frü Alvinq. Əyləş. (*Regine hələ də boş qədəhi əlində tutduğu halda yemək otağının qapısı yanındakı stula əyləşir*) Deməli, Osvald, sən həyatsevərlikdən danışmışdın?

Osvald. Bəli, ana, həyatın sevincindən, fərəhindən. Adətən buralarda o barədə çox az bilirlər. Mən nəse buralarda heç vaxt bunları hiss etməmişəm də.

Frü Alvinq. Yəni sən burda, mənim yanımda olanda?

Osvald. Burda, evdə olanda. Sənsə bunu başa düşmürsən.

Frü Alvinq. Yox, yox, mənə elə gəlir ki, deyəsən axır vaxtlar başa düşürəm.

Osvald. Həyatın fərəhi-zəhmətin sevinci. Əslində onların ikisi bir-birinin eynidir. Buralarda bunu anlamırlar.

Frü Alvinq. Düzdür, sən haqlısan, Osvald. Danış, danış, ürəyini boşalt, hər şeyi aç, danış.

Osvald. Mən ancaq onu demək istəyirdim ki, burda insanları əməyə, zəhmətə əzab kimi baxmağı öyrədirlər. Elə bil beyinlərə yeridirlər ki, siz ancaq öz günahlarınızı yumaq üçün işləməli, çalışmalısınız. Həyat isə yalnız elə dərdlərdən, ələmlərdən ibarətdir ki, ondan nə qədər tez ayrılсан o qədər yaxşıdır.

Frü Alvinq. Bəli, möhnətli dünya, məşəqqətli dünya. Biz daim özümüzün həqiqətlərimizi, ya qeyri-həqiqətlərimizi bu kökə salmağa çalışırıq.

Osvald. Orda – Parisdə isə insanlar bütün bunlardan uzaqdırlar. Bu bərədə heç düşünmək də istəmirlər. Orada daha heç kim belə fikirlərə inanmır, yalnız həyatdan zövq almaq üçün yaşayırlar. Onlar üçün həyat zövq mənbəyidir. Ana, sən heç fikir vermirsənmi ki, mənim bütün rəsmlərim ancaq bu mövzudadır? Onların hamısı həyatın sevincindən, fərəhindən danışır. Gör onlarda nə qədər işıq, günəş, bayram əhval-ruhiyyəsi, gülümsünən bəxtəvər insan çöhrələri var. Bax, bütün bu ruhu, bu gözəllikləri burda görmədiyimə görə sənın yanında qalmaq mənim üçün dəhşətdir, əzabdır.

Frü Alvinq. Əzabdır? Axı sən mənim yanımda nədən qorxursan?

Osvald. Qorxuram ki, bütün məndə olanların hamısı burda alt-üst ola, eybəcərliyə çevrilsin.

Frü Alvinq (*gözlərini ona zilləyir*). Yəni sən doğrudan da elə hesab edirsən?

Osvald. Mən bunu qəti bilərəm. Əgər mən burada ordakı ruhda yaşasam, bu heç cür alınmayacaq, mümkün olmayacaq.

Frü Alvinq (*həyəcanla onun hər sözünü izləyə-izləyə geniş açılmış düşüncəli gözləri ilə ayağa qalxır*). Gör bütün bunlar hardan törənibmiş. İndi başa düşdüm.

Osvald. Nəyi başa düşdün?

Frü Alvinq. Ömrümdə birinci dəfə başa düşdüm, dərk elədim. Deyə də bilərəm...

Osvald (*ayağa qalxır*). Ana, mən səni anlamıram.

Regine (*o da ayağa durur*). Bəlkə mən gedim?

Frü Alvinq. Yox, qal. İndi mən hər şeyi dəyəərəm, özün başa düşərsən, mənim balam, ayırd edərsən!.. Osvald, Regine...

Osvald. Sss! Keşiş!..

Keşiş Manders (*dəhlizdən keçib gəlir*). Bax belə. Xoş bir saatımızı da səmimi söhbətlərlə keçirdik.

Osvald. Biz də həmçinin.

Keşiş Manders. Doğrudan da Enqstranda dənizçilər üçün gecələmə evi açmaqda əl tutmalıyıq. Bunun üçün Regine də onun yanına gedib kömək etməlidir.

Regine. Yox, təşəkkür edirəm, cənab keşiş...

Keşiş Manders (*ancaq indi onu görür*). Nə?.. Sən burda əlində də qədəh belə danışırısan?

Regine (*qədəhi tez stolun üstünə qoyaraq*). Pardon!

Osvald. Regine mənimlə gedir, cənab keşiş.

Keşiş Manders. Sizinlə gedir?

Osvald. Bəli. Özü də mənim arvadım kimi, bunu tələb etməyə ixtiyarım var.

Keşiş Manders. Ya Tanrım!

Regine. Mənlük burda bir iş yoxdur, cənab keşiş.

Osvald. Yox əgər mən getməyib burda qalsam, o da qalacaq.

Regine (*qeyri-iradi*). Burda?

Keşiş Manders. Mən bu işlərə quruyub qalmışam, frü Alvinq!

Frü Alvinq. Nə elə olmayacaq, nə də belə. Mən indi bütün həqiqətləri açə bilərəm.

Keşiş Manders. Axı siz əslində bunu istəmirdiniz? Yox, yox, yox!

Frü Alvinq. Düzdür, istəmirdim. Ancaq indi istəyirəm. Bununla heç kimin də ideyaları alt-üst olmaz.

Osvald. Ana, nəyi məndən gizlədirsiniz?

Regine (*bayırdan gələn səslərə qulaq verərək*). Xanım! Camaatın qışqırığını eşidirsiniz? (*Aynabəndə gedib pəncərədən bayıra baxır*)

Osvald (*sol tərəfdəki pəncərəyə yaxınlaşır*). Nə olub? Bu işıq hardandır?

Regine (*qışqırır*). Yetimxana yanırlar!

Frü Alvinq (*özünü pəncərəyə sarı atır*). Yanır?!

Keşiş Manders. Yanır? Ola bilməz, mən bu saat ordan gəlirəm.

Osvald. Həni mənim şlyapam? Hər halda... Atamın yetimxanasıdır!.. (*Tez aynabəndədən bağə yüyürür*)

Frü Alvinq. Mənim şalımlı ver, Regine! Bütün bina yanırlar!..

Keşiş Manders. Dəhşətə bax!.. Frü Alvinq, bu da sizin evin ixtifaflarının, hərc-mərcliklərinin axırı. Bu, bütün bu vaxta qədər olmuşların son nəticəsidir!

Frü Alvinq. Hə, hə, əlbəttə. Gedək, Regine. (*Təlaşik Regine ilə dəhlizdən keçib gedirlər*)

Keşiş Manders (*əllərini yelləyərək*). Ay-hay! Heç sığorta da olunmayıb! (*Tələsə-tələsə onların dalınca çıxır*)

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Yenə həmin otaq. Bütün qapılar taybatay açıqdır. Bayaqqı kimi yenə stolun üstündə lampa yanır. Həyat qaranlıqdır, yalnız sol tərəfin arxa hissəsində solğun işıq görünür. Başına şal salmış frü Alvinq aynabənddə dayanıb başa baxır. Regine də həmçinin başında şal, ondan bir az arxada dayanıb.

Frü Alvinq. Hamısı tamam yanıb heç oldu.

Regine. Zirzomilə hələ də yanır.

Frü Alvinq. Osvald gəlib çıxmaq bilmir. Daha orda xilas edilməli heç nə qalmayıb.

Regine. Şlyapasını aparım verim?

Frü Alvinq. O heç şlyapasını da qoymayıb?

Regine (*dəhlizi göstərərək*). Odur, asılıb.

Frü Alvinq. Qoy qalsın. Yəqin indi gəlib çıxar. Yenə bir özüm gedim ora. (*Aynabənddən çıxıb gedir*)

Keşiş Manders (*dəhlizdən keçib gəlir*). Frü Alvinq burda yoxdur?

Regine. Elə indiçə başa çıxdı.

Keşiş Manders. Mən ömrümdə bu cür dəhşətli gecə görməmişdim.

Regine. Elədir, cənab keşiş, böyük bədbəxtlikdir.

Keşiş Manders. Ah, daha danışmayın. Adam fikirləşdikcə dəhşətə gəlir.

Regine. Bilmək olmur, axı bu, nədən oldu, necə oldu?

Keşiş Manders. Məndən soruşmayın, yomfrü Enqstrand. Mən hardan bilim? Bəyəm siz də... Atanız... nə olsun ki, sizin atanızdır.

Regine. O neyləyib?

Keşiş Manders. Məni tamam o çaşdırdı.

Enqstrand (*dəhlizdən keçib gəlir*). Cənab keşiş...

Keşiş Manders (*qorxa-qorxa ona tərəf dönür*). Siz burda da addımbaaddım dalınca gəzirsiniz?

Enqstrand. Neyləyim axı, Allah qənim olsun mənə. Ah, ya həzrəti İsa! Gör bir nə böyük bədbəxtlik, nə günah törəndi, cənab keşiş!

Keşiş Manders (*var-gəl edə-edə*). Ah, təəssüf! Təəssüf!

Regine. Yəni nə olub boyəm?

Enqstrand. Ax, hamısını bizim dualarımız clədi. (*Yavaşdan Regineyə*) Biz indi quşu dimdiyindən vuracağıq, qızım. (*Bərkdən*) Cənab keşişin mənə rəhmi gəlib bu bədbəxtliyi törətdi.

Keşiş Manders. Xeyr, sizi inandırınram ki, Enqstrand...

Enqstrand. Orda kim idi, siz keşiş deyildiniz orda şamla qurdlanan?

Keşiş Manders (*duruxur*). Bunu siz deyirsiniz. Mənim heç yadımda da deyil ki, əlimdə şam vardı, ya yox.

Enqstrand. Mən isə bax, bu gözlərimlə gördüm ki, keşiş yanan şamı götürdü, barmağı ilə közünü çırpıb yonqarlığa atdı.

Keşiş Manders. Siz gördünüz?

Enqstrand. Bəli, öz gözlərimlə.

Keşiş Manders. Heç nə başa düşmürəm. Heç ömrümdə belə şey olmayıb ki, barmağımla şamın közünü harasa çırpım.

Enqstrand. Elə közü çırpma bilmədiyinizə görə də belə oldu də. Məsələ açılsa, cənab keşiş, sizin üçün çox pis olacaq. Elə deyil, cənab keşiş?

Keşiş Manders (*təşvişlə otaqda gəzişə-gəzişə*). Məndən soruşmayın.

Enqstrand (*onun ardınca gələ-gələ*). İşə bax ha, cənab keşiş orda heç nəyi sığortalamamışdı da. Elə deyil?

Keşiş Manders (*gəzişməyində davam edə-edə*). Sizə dedilər ki, yox, yox, yox!

Enqstrand (*yenə onun ardınca gedir*). Sığortalamamısınız. Üstəlik də yandırdınız. Ya həzrəti İsa, müsibətə bax!

Keşiş Manders (*alınının tərəfini silə-silə*). Hə, etiraf edirəm!..

Enqstrand. Axı nə üçün gərək, necə deyirlər, o cür xeyirxah məqsədlərlə hasilə gətirilən binada belə bədbəxtlik törədiləydi? Özü də gör şəhər camaatı, yaxında-uzaqda yaşayanlar ondan nə qədər fayda

gözləyirdilər. Yox, qəzetlər cənab keşişə bu əməlini heç cür bağışlamayacaqlar.

Keşiş Manders. Hə, rəhm eləməzlər. Elə mən də onu fikirləşirəm. Hər şeydən ağır da elə odur. Nə qədər kin-küdrətli, qəzəbnak adamlar var, hücum çəkəcəklər üstümə. Ax... fikirləşəndə adamı dəhşət bürüyür.

Frü Alvinq (*bağdan çıxıb gəlir*). Oradan da onu əməlli görmək olmur. Söndürənlərə kömək eləyir.

Keşiş Manders. Ah, bu sizsiniz, frü Alvinq?

Frü Alvinq. Daha təntənəli nitq söyləməkdən canınız qurtardı, keşiş Manders.

Keşiş Manders. Nə danışırırsınız, mən canla-başla...

Frü Alvinq (*səsini yavaşdır*). Bir cəhətdən elə yaxşı ki, belə oldu. Daha nə yetimxana olar, nə də ibadət duaları.

Keşiş Manders. Siz elə fikirləşirsiniz?

Frü Alvinq. Bəs siz necə?

Keşiş Manders. Siz nə deyirsiniz deyin, bu, böyük bədbəxtlikdir.

Frü Alvinq. Buna təmiz işgüzarlıq nöqteyi-nəzərindən baxmaq lazımdır. Enqstrand, siz keşişin yanına gəlmisiniz?

Enqstrand (*dəhlizə açılan qapının yanında*). Elədir ki var.

Frü Alvinq. Onda hələlik əyləşin.

Enqstrand. Çox sağ olun, ayaq üstə duraram.

Frü Alvinq (*keşişə*). Siz yəqin gəmi ilə gedəcəksiniz?

Keşiş Manders. Bəli, bir saatdan sonra yola düşür.

Frü Alvinq. Zəhmət olmasa, bütün kağızlarınızı da özünüzlə aparın. Mən daha bu məsələ barədə heç nə eşitmək istəmirəm. İndi mənim başqa qaygıları var.

Keşiş Manders. Frü Alvinq...

Frü Alvinq. Vəkalətnaməni sonra hazırladıb sizə göndərəm. Qalan işləri necə bilirsiniz, elə də eləyin.

Keşiş Manders. Mən bu işi tamamilə ürekdən öz öhdəmə götürməyə hazıram. Birinci hədiyyənin müəyyən edilməsi təəssüf ki, hazırkı vəziyyətə görə dəyişdirilməlidir.

Frü Alvinq. Məlum məsələdir.

Keşiş Manders. Mənə belə gəlir ki, hələlik elə etmək lazımdır ki, Sulvik malikanəsi burdakı icmanın hesabına keçsin. Hər halda

torpaq heyifdir, bu iş üçün olmadısa da, başqa iş üçün yarıyar. Əmanət kassasına qoyulmuş pulların faizləri isə, zənnimcə, gələcəkdə şəhərin hər hansı bir müəssisəsinin işinə sərf oluna bilər.

Frü Alvinq. Necə istəyirsiniz. Mənim üçün heç bir fərqi yoxdur.

Enqstrand. Cənab keşiş, mənim dənizçilər üçün sığınacaq evimi də yadınızdan çıxarmayın.

Keşiş Manders. Bilirəm, bilirəm, yaxşı fikirdir! Ancaq hələ fikirləşmək lazımdır.

Enqstrand. Burda götür-qoy ələməli nə var ki... Oh, ya həzreti İsa!..

Keşiş Manders (*dərindən köks ötürür*). Mən hələ heç bilmirəm ki, bu işlərlə uzun müddət məşğul ola biləcəyəm, ya yox. İctimaiyyətin rəyləri məni bütün səlahiyyətimdən ayrılmağa vadar eləyə bilər. Hər şey yangının səbəblərini istintaqın necə açacağından asılıdır.

Frü Alvinq. Siz nə danışırırsınız?

Keşiş Manders. Nəticəsini indi, qabaqcadan heç cür bilmək olmaz.

Enqstrand (*ona yaxınlaşır*). Necə yeni bilmək olmaz? Bəyəm Yakob Enqstrand hal şahidi deyil?!

Keşiş Manders. Bəli, bəli, ancaq...

Enqstrand (*səsini yavaşdır*). Yox, Yakob Enqstrand necə deyərlər, elə adam deyil ki, ona arxa-dayaq olmuş adamı bəd ayaqda satsın.

Keşiş Manders. Bəs onda, mənim əzizim...

Enqstrand. Yakob Enqstrand, necə deyərlər, sirlər ilahəsidir...

Keşiş Manders. Yox, yox, mən belə bir minnəti nə olur olsun götürmərim.

Enqstrand. Yaxşı, qoy belə olsun. Mən bir nəfəri tanıyıram, o bir özgəsinin günahını öz boynuna götürüb...

Keşiş Manders (*onun əlini sıxır*). Yakob! Siz nadir şəxsiyyətsiniz. Əvəzində sizin dənizçilər evi məsələsinə kömək olacaq. Mənə əmin ola bilərsiniz. (*Enqstrand ona təşəkkür etmək istəyir, lakin onu çulğalayan hisslər bunu etməyə imkan vermir. Keşiş çantasını çiyindən asır*) Yola çıxaq. Bir yerdə gedəcəyik.

Enqstrand (*yemək otağının qapısının yanından keçərkən yavaşdan Reginəyə*). Gəl gedək mənimlə, ay qız, yağ içində böyrək kimi bəslənəcəksən.

Regine (üzünü döndərir). Mersi! (Dəhlizə keçib ordan keşişin paltosunu götürür)

Keşiş Manders. Salamət qalın, frü Alvinq. Allah-taala özü bu evdə bir asayış, qayda-qanun yaranmasına kömək olsun!

Frü Alvinq. Xoş gəldiniz, Manders. (Bağdan qayıdan Osvaldı qarşılamaq üçün aynabəndə çıxır)

Enqstrand (Regine ilə birlikdə keşişə paltosunu geyməkdə kömək edir). Xudahafiz, qızım. Yaxşı-yaxşı fikirləş. Əgər sənə bir şey lazım olsa, bilirsən də, Yakob Enqstrandı harada axtarmaq olar? (Yavaşdan) Kiçik Havana... Hm!.. Yadımdan çıxartma. (Frü Alvinqlə Osvalda xitabən) Dənizçilər üçün yaratmaq istədiyimiz həmin gecələmə evini isə "Kamerger Alvinqin evi" adlandıracağıq. Əgər bütün işlər mənim istədiyim kimi getsə, ev mərhum kamergerin adına layiq olacaq.

Keşiş Manders (qapı ağzında). Hm... hm!.. Gəl gedək, mənim əziz Enqstrandım. Sağ olun, salamət qalın. (Enqstrandla birlikdə dəhlizdən keçib gedirlər)

Osvald (stola yaxınlaşır). O nə ev barədə danışdı?

Frü Alvinq. Keşişlə birlikdə nəse yataqxanaya bənzər bir ev yaratmaq istəyirlər.

Osvald. Buradakı kimi o da yanacaq.

Frü Alvinq. Neyçün belə fikirləşirsən?

Osvald. Hamısı yanacaq. Atam haqqında heç bir xatirə qalmayacaq. Mən də burda yanacağam.

Regine heç nə anlamadan ona baxır.

Frü Alvinq. Osvald, mənim yazıq balam! Sən gərək orda çox qalmayıydın.

Osvald (stolun arxasında oturaraq). Qalanda nə olar?

Frü Alvinq. Dayan üzünü silim, Osvald. Tamam suyun içində-sən. (Öz dəsmalı ilə onun üzünü silir)

Osvald (ləqəyd, ona baxa-baxa). Sağ ol, ana!

Frü Alvinq. Yorulmusan, Osvald? Bəlkə yatmaq istəyirsən?

Osvald (hayəcanla). Yox, yox... Yata bilmərəm. Mən heç vaxt yatmıram. Ancaq özümü yatan kimi göstərirəm. (Boğuş səslə) Vaxt gələr, yataram.

Frü Alvinq (qayğılı-qayğılı ona baxaraq). Hə, sən doğrudan da xəstəsen, mənim balam...

Regine (gərgin). Cənab Alvinq xəstədir?

Osvald (hayəcanla). Bütün qapıları bağlayın. Bu ölüm vahiməsi...

Frü Alvinq. Regine, bağla. (Regine bütün qapıları bağlayır, özü dəhlizə açılan qapının ağzında dayanır. Frü Alvinq salı başından atır. Regine də həmçinin. Frü Alvinq stulu çəkib Osvaldın yanında oturur) Bax, sənın yanında otururam...

Osvald. Hə, otur. Regine də burda qalsın. Qoy Regine həmişə mənimlə olsun. Regine, sən öz kömək əlini məndən əsirgəməzsən ki, hə?

Regine. Mən heç nə başa düşmürəm.

Frü Alvinq. Köməyini deyir.

Osvald. Hə, lazım olanda.

Frü Alvinq. Osvald, sənın anan var. O, kömək eləyər.

Osvald. Sən? (Gülümsünür) Yox, ana, sən mənə lazım olan köməyi göstərə bilməzsən. (Məyus təbəssümlə) Sən! Ha-ha! (Ciddiyyətlə ona baxır) Əlbəttə, sən mənə hamıdan yaxın ola bilərdin. (Çılğınliqlə) Regine, sən nə üçün mənimlə "sən"lə danışmırsan? Nə üçün məni elə-bələ, Osvald çağırırsan, hə?

Regine (yavaşdan). Bilmirəm, bu, xanımın xoşuna gələrmə?

Frü Alvinq. Tələsmə, bu yaxınlarda icazə verilər. Gəl burda, yanımda əyləş. (Regine ciddi, lakin mütərəddid halda gəlib stolun o biri tərəfində əyləşir) Mənim başı beləli, zavallı oğlum, mən sənın üroyindəki bütün ağırları dəf edəcəyəm.

Osvald. Sən, ana?

Frü Alvinq. Hə, mən səni, ürəyini didən bütün sarsıntılardan, mənəvi əzablardan xilas edəcəyəm...

Osvald. Elə bilirsən bacaracaqsan?

Frü Alvinq. Hə, Osvald, indi bacararam. Bayaq sən həyat sevinc-lərindən, həyat fərəhindən danışanda elə bil mənim beynimi işıqlandırdın, bu vaxta qədər həyatımda nə olubsa, hamısını ancaq indi başa düşdüm.

Osvald (başını yelləyir). Heç nə başa düşmürəm.

Frü Alvinq. Kaş sən atamı lap cavan vaxtlarında, leytenant olanda görəydin! Onda həyat sevinci, həyat fərəhi bulaq kimi qaynayırdı.

Osvald. Bilirəm.

Frü Alvinq. Elə birco dəfə ona baxanda adamın ürəyi fərəhlə dolurdu. Üstolik də son dərəcə gənclik eşqi, gənclik qüvvəsi!..

Osvald. Sonra?..

Frü Alvinq. O vaxtlar o, ilkin gəncliyə qədəm qoyan uşaq kimi şən, həyatsevər idi. Bizim bu kiçicik şəhərdə ancaq boş, mənasız eyləncələrdən başqa onu fərhləndirə bilən heç nə yoxdu. Ona görə də məcbur oldu boş, mənasız həyat sürməyə. Təkcə quru hərbi xidmətdən başqa heç bir ciddi həyat məqsədi yox, ürəyinə yatan heç bir başqa iş də yox idi ki, can-başla işləsin; yüngül, bezikdirici işlərsə nə qədər desən... Həyatın mənasını, sevincini, fərəhini aydın dərk edən bir dostu, yoldaşı da yox idi ki, onunla yaxınlıq etsin. Hamısı elə-belə, səfeh-avara içki dostları...

Osvald. Ana?..

Frü Alvinq. Ona görə də nə olmalıydısa, o da oldu.

Osvald. Axı nə olmalıydı?

Frü Alvinq. Axşam sən özün dedin ki, sənə nəşə olsa, evdə qalarsan.

Osvald. Yəni demək istəyirsən ki, atam...

Frü Alvinq. Sənin atanın qeyri-adi həyatsevərliyi üçün burada heç bir şərait, lazımı mühit yox idi. Mən də onun evinə işıq, fərəh gətirməmişdim.

Osvald. Sən də?

Frü Alvinq. Məni uşaq vaxtımdan həyatda ancaq öz borcumu, vəzifələrimi yerinə yetirmək üçün yaranmış bir adam kimi öyrətmişdilər. Mən sonralar da uzun müddət bu müti qayda-qanunlardan ayrılma bilmirdim. Sənin atanla bizim evdəki bütün söz-söhbətlərimiz də ancaq bu barədə olurdu – bir qadın, ana kimi mənim borcum, bir ata kimi onun borcu... Ona görə də, Osvald, mənə belə gəlir ki, bu evin sənin atan üçün dözülməz olmasında əsil günahkar mənəm.

Osvald. Bu vaxta qədər nə üçün bütün bunlar barədə mənə heç nə yazmamısan?

Frü Alvinq. Çünki bu günə qədər heç vaxt elə olmayıb ki, mən indiki kimi hər şeyi belə aydın başa düşüm, hamısını atanın bir övladı kimi sənə açıq danışa bilim.

Osvald. Bəs sən bütün bunlara necə baxırdın?

Frü Alvinq (*aram-aram*). Mən ancaq bir şeyi görürdüm ki, sənin atan hələ sən dünyaya gəlməmişdən qabaq ölmüşdü...

Osvald (*boğuş*). Ah... (*Qalxıb pəncərəyə tərəf gedir*)

Frü Alvinq. Həmişə başımda bu fikir də gəzib ki, əslində Regine də bu evdə oğlum kimi doğma bir adamdır mənim üçün.

Osvald (*tez geriye dönür*). Regine?

Regine (*yerindən sıçrayıb güclə anlaşılan tərzdə*). Mən?

Frü Alvinq. Bəli. Daha indi ikiniz də bilirsiniz.

Osvald. Regine!

Regine (*öz-özünə danışmış kimi*). Deməli, mənim anam elə adammış...

Frü Alvinq. Sənin anan, Regine, bir sıra cəhətlərdən çox yaxşı qadındı.

Regine. Bununla bərabər, həm də elə adammış... Hə, herdən mənim özümə də elə gəlirdi. Ancaq... Nə işə, xanım, mənə icazə verin elə bu saat çıxım gedim.

Frü Alvinq. Sən, yəni doğrudan getmək istəyirsən?

Regine. Hə, əlbəttə.

Frü Alvinq. Nə deyirəm ki, sən azadsan. Ancaq...

Osvald (*Reginenin yanına gəlir*). Gedirsən? Bəs sən axı bu evdə doğma adam hesab olunursan?

Regine. Mersi, cənab Alvinq... Bəli, indi daha sizi doğrudan da Osvald çağırma bilərəm. Ancaq mən başqa cür fikirləşmişdim, istədiyim kimi alınmadı.

Frü Alvinq. Regine, mən heç vaxt səninlə açıq olmamışam...

Regine. Hə, daha keçmiş ola! Mən Osvaldın xəstə olduğunu bilə-bilə... Bir halda ki, daha bizim aramızda ciddi heç nə ola bilməz... Yox, daha mən burda, kənddə qıfıllanıb qala bilmərəm, öz gəncliyimi də hədəf yerə itirib xəstələrə qulluq eləyə bilmərəm.

Osvald. Yəni sənə bu qədər yaxın olan bir adamın yanında da?

Regine. Yox, bilirsiniz, bəsdir. Zavallı gənc qız öz gəncliyindən istifadə etməlidir. Yoxsa bir də gözüünü açıb görər ki, yaşı keçib, qarayıb qalıb evin küncündə. Bəs axı mən də insanam, məndə də sizin dediyiniz həyatsevərlik var, xanım!

Frü Alvinq. Əlbəttə, bəs necə... Özünü çürütmə, Regine!

Regine. Hə, olacağına çarə yoxdur. Əgər Osvald atasına oxşayıbsa, onda yəqin ki, mən də anama çəkmişəm... İcazə verin, xanım, bir söz soruşum: keşis mənim bəməmdə dediyiniz məsələni bilir?

Frü Alvinq. Keşis Manders hər şeyi bilir.

Regine (*cəld şalı başına atır*). Tez yığışib getməliyəm, gəmiyə çatım. Keşis elə adamdır ki, onunla yollaşmaq olar. Belə görünür ki, o murdar xarrat kimi mən də pul qazanmağın yolunu öyrənməliyəm.

Frü Alvinq. Arzu eləyirəm ki, o pullardan həmişə xeyir görsən.

Regine (*düz onun gözələrinin içinə baxa-baxa*). Siz isə, xanım, yaxşı olardı ki, mənim kimi nəcib bir kişinin qızına ayrı cür öyüd-nəsihət verəydiniz. Mənim üçün bu, daha yaxşı olardı. (*Kəskinliklə üzünü döndərir*) Tüpürüm ona da! (*Əsəbiliklə ağzı bağlı şampan şüşəsinə baxır*) Əlbəttə, mənim çox yüksək şəxslərlə şampan içəcəyim vaxtlar olacaq.

Frü Alvinq. Regine, əgər sənə doğma ev lazım olsa, yenə mənim yanıma gəlsən.

Regine. Çox sağ olun, çox minnətdaram. Yəqin ki, keşis Manders mənim qeydimə qalar. Əgər işim pis gətirsə, tanıdığım başqa yaxın ev var.

Frü Alvinq. Kimin evidir elə?

Regine. Kamerger Alvinq adına dənizçilər evi.

Frü Alvinq. Regine, mən indidən görürəm ki, sən məhv olacaqsan!

Regine. Eh, bəsdirin! (*Təzim edərək dəhlizdən keçib gedir*)

Osvald (*pəncərədən baxa-baxa*). Getdi!

Frü Alvinq. Hə.

Osvald (*öz-özünə astadan*). Nə yaman pis iş oldu!..

Frü Alvinq (*ona yaxınlaşıb əllərini çiynlərinə qoyur*). Bütün bunlar səni çox sarsıtdı hə, Oswald?

Osvald (*üzünü ona tutur*). Atam barəsində danışdıqların, yoxsa nə?

Frü Alvinq. Hə, sənin bədbəxt atan barəsində danışdıqlarım. Qorxuram ki, sənə çox pis təsir eləyə.

Osvald. Nahaq yerə belə fikirləşirsən. Əlbəttə, bu məni son dərəcə heyrləndirdi. Ancaq nə qədər olsa da, mənim üçün elə bir ciddi əhəmiyyəti yoxdur.

Frü Alvinq (*əllərini çəkir*). Əhəmiyyətli deyil? Yeni atanın o cür bədbəxtliyinin sənə dəxli yoxdur?!

Osvald. Əlbəttə, onun yerinə başqa birisi olsaydı da yazığım gələrdi. Ancaq...

Frü Alvinq. Nə ancaq? Axı doğma atandır?!

Osvald (*əsəbiliklə*). Ah, atan... atan!.. Mən heç atamı əməlli-başlı görmüşəm ki? Tək birçə o yadımdadır ki, bir dəfə məni qucağına götürüb oxşayanda ürəyim bulanmağa başladı.

Frü Alvinq. Adam fikirləşəndə dəhşətə gəlir! Axı necə ola bilər ki, uşaq öz doğma atasına bağlılığını dərk eləyə bilməsin.

Osvald. Bəs əgər uşaq heç bir şeye görə öz doğma atasına minnətdarlıq eləyə bilmirsə, heç onu tanımırsa, onda necə? Yoxsa sən kimi savadlı, təcrübəli bir adam hələ də öz köhnə mülahizələrindən ələkə bilmirsən?

Frü Alvinq. Bu axı cəmi bir mülahizədir!..

Osvald. Sən özün bilməliyənsə ki, ana, bu elə-belə ara sözüdür... Ortaya atılmış bir çox ara sözlərindən biri. Ona görə ki, sonra bu sözlər...

Frü Alvinq (*sarsılmış halda*). Qarabasmaya, vahiməyə çevrildi.

Osvald (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Bəli, istəyirsən onları qarabasma, ya vahimə adlandır.

Frü Alvinq (*ani*). Oswald... yəni sən məni də sevmirsən?

Osvald. Yox, necə olsa səni tanıyıram...

Frü Alvinq. Elə təkcə tanıyırsan, vəssalam?!

Osvald. Onu da bilirəm ki, sən məni çox istəyirsən. Bunun üçün, əlbəttə, sənə minnətdar olmalıyam. Xüsusən də sən bu xəstə vaxtımda mənə çox lazım ola bilsən.

Frü Alvinq. Elədir, düzdür, Oswald. Bəs necə? Mən sənə bu xəstəliyinə ancaq ona görə şükür eləyə bilərəm ki, səni bura o gətirib. Mən indi görürəm ki, sən hələ mən istəyən övlad deyilsən, nəyin bahasına olursa olsun, sənə ürəyini ələ almalıyam.

Osvald (*əsəbiliklə*). Yaxşı, yaxşı, yaxşı, bunların hamısı boş-boş söhbətlərdir. Ana, bir şeyi yadında saxla ki, mən xəstə adamam, heç özüm barədə çox fikirləşə bilmirəm, nəinki başqaları ola.

Frü Alvinq (*zaif səslə*). Mən hər şeye dözəcəyəm, Oswald.

Osvald. Həm də sən olmalısan, ana!

Frü Alvinq. Hə, hə, düz deyirsən, mənim balam, sən haqlısan. (*Ona yaxınlaşır*) De görüm, səni tənələrin ağırlığından, ruhi əzablarından xilas eləyə bildimmi?

Osvald. Hə. Bəs vahimələrdən kim xilas eləyəcək?

Frü Alvinq. Vahimələrdən?

Osvald (*otaqda var-gəl edə-edə*). Heç Reginədən də xahiş eləməzdik bunu.

Frü Alvinq. Başa düşürəm, qorxu, vahimə hara, Regine hara?

Osvald. Artıq çox gecdir, ana...

Frü Alvinq. Sübh çağıdır. (*Aynabəndin pəncərəsindən bayıra baxır*) Dan sökülür. Hava işıqlanır, Osvald. Bir azdan günəşi görəcəksən.

Osvald. Çox şadam. Oh, mənim hələ heyatda çox fərəhli günlərim ola bilər, nəyinse naminə yaşamaq olar.

Frü Alvinq. Niyə də olmasın.

Osvald. Əgər heç işləyə bilmirəmsə də...

Frü Alvinq. O-o-o, sən tezliklə işləyə biləcəksən, mənim öziz oğlum. İndi daha yaxşısan, ürəyin bütün didişmələrdən, şübhələrdən xilas olub.

Osvald. Düzdür, yaxşı ki, sən məni bu xülyalardan xilas elədin. Ancaq əgər bir şeydən də xilas ola bilseydim. (*Kiçik divana oturur*) Gəl söhbət eləyək, ana.

Frü Alvinq. Eləyək, eləyək! (*Kreslonu divana tərəf çəkib onun yanında əyləşir*)

Osvald. O vaxta qədər gün də çıxar. Sən də hər şeyi bilərsən. Mən də bu vahimədən xilas olaram.

Frü Alvinq. Axı mən nəyi bilərəm?

Osvald (*onu eşitməmiş kimi*). Ana, sən axşam dedin ki, əgər mən səndən nə xahiş eləsəm, heç nə əsirgəməzsən.

Frü Alvinq. Düzdür, dedim.

Osvald. Sözüünün üstündə dayanırsan?

Frü Alvinq. Lap arxayın ola bilərsən, mənim əziz, birco balam!.. Mən ancaq səndən ötrü yaşayıram.

Osvald. Yaxşı, yaxşı, onda qulaq as... Sən, ana, mən bilirəm ki, ruhən çox güclüsen. Ancaq bir söz deyəcəyəm, eşidəndə yerində sakit ol.

Frü Alvinq. Axı nədir o elə? Nədir dəhşətli olan şey...

Osvald. Qışqırma ha... Mən bağirtını xoşlamıram. Eşidirsən? Söz verirsən? Sakitcə yerində oturub mənimlə o barədə söhbət edəcəksən? Söz verirsən?

Frü Alvinq. Hə, hə, söz verirəm, ancaq sən danış!

Osvald. Belədir, ana, bil ki, bütün bu yorğunluq, işləmək barədə fikirləşə bilməmək heç də əsas xəstəlik deyil...

Frü Alvinq. Bəs nədir əsas xəstəlik?

Osvald. Məne irsən keçən xəstəlikdir... (*Öz alnını göstərib güclə eşidiləcək səslə əlavə edir*) Bax, burdadır.

Frü Alvinq (*elə bil dili tutulur*). Osvald!.. Yox, yox!

Osvald. Qışqırma. Mən bağirtıya dözə bilmirəm. Hə, bax burdadır, öz vaxtını gözləyir. Haçan istəsə, onda da buranı deşib aşkara çıxacaq.

Frü Alvinq. O-o, dəhşətə bax!

Osvald. Ancaq sakit... Hə, mənim vəziyyətim belədir...

Frü Alvinq (*yerindən sıçrayaraq*). Yox, elə deyil, Osvald! Bu ola bilməz! Yox, yox, elə deyil!

Osvald. Bir dəfə ürəkkeçməmə də olub. Tez keçdi. Ancaq sonra özüm öz vəziyyətimi biləndə məni dəhşətli vahimə, içəridən didilmə, dözülməz qorxu бүrdüdü. Ona görə tez evə, sənin yanına gəldim.

Frü Alvinq. Belə, deməli qorxu, vahimə!..

Osvald. Hə. Özü də elə iyrendir ki, adam onu izah etməyə heç söz də tapa bilmir. O-o, əgər bu, adi ölümqabağı xəstəlik olsaydı... Mənim üçün yaşamaq nə qədər şirin olsa da, ölümdən qorxmuram, ancaq tək...

Frü Alvinq. Başa düşürəm, mənim Osvaldım, sən yaşayacaqsan!

Osvald. Yox, mən belə yaşamaq istəmirəm, bu müsibətdir. Yenə yazıq, bədbəxt bir uşağa çevrilmək... Yeməyi də ağzıma qaşıqla versinlər... Heç vaxt! Mən belə yaşamağı heç dilimə də gətirmək istəmirəm.

Frü Alvinq. Sən uşaq kimi də olsan, anan var, baxacaq.

Osvald (*yerindən sıçrayır*). Yox, heç vaxt! Əgər bilsem ki, bu cür ömür sürməklə lap qocalana qədər, saçlarım ağarınca yaşayacağam, yenə razı deyiləm! Xüsusən o vaxta qədər sən də ölüb gedəcəksən. (*Anasının oturduğu kreslonun yanına əyləşir*) Həkim də deyib ki, adətən bu xəstəlik çox çəkmir, adam tez ölür... O bu xəstəliyə bir növ beynin yumşalması... ya nə isə buna bənzəyən bir ad deyirdi. (*Miskin təbəssümlə*) Bu ad zənnimcə, çox gözəl səslənirdi. Hər dəfə yadıma düşəndə elə bil gözlərimin qabağında tünd-qırmızı rəngdə məxmər örtük canlanır. Elə hey onu tumarlamaq, tumarlamaq istəyirəm...

Frü Alvinq (*dik ayağa qalxır*). Osvald!

Osvald (*tez yerindən sıçrayıb yenə otaqda var-gəl eləməyə başlayır*). Sən Regineni əlimdən aldın. Barı yanımda olsaydı, o mənə öz kömək əlini uzadardı.

Frü Alvinq (*ona yaxınlaşaraq*). Sən nə barədə deyirsən, mənim balam. Axı sən mənə hansı köməklik demisən ki, mən eləməmişəm?

Osvald. O ürəkkeçməmədən sonra həkim mənə dedi ki, əgər bu, bir də təkrar olsa, əslində bilərəm ki, olacaq da, onda daha heç bir ümid yeri qalmayacaq.

Frü Alvinq. Nə yaman qəddar adammış!

Osvald. Yox, mən onu sorğu-suala tutandan sonra dedi. Mən də cavabında dedim ki, onda buna bir çarə axtararam... (*Hiyləgərliklə gülümsəyir*) Tapdım da. (*Alt yan cibindən kiçik bir qutu çıxarır*) Görürsən, ana?

Frü Alvinq. Nədir elo?

Osvald. Morfi tozu.

Frü Alvinq (*dəhşətlə ona baxır*). Oswald, mənim balam...

Osvald. On iki dəfəlik yığmışam...

Frü Alvinq (*qutunu onun əlindən almaq istəyir*). Ver mənə, Oswald!

Osvald. Hələ tezdir, ana. (*Qutunu təzədən gizlədir*)

Frü Alvinq. Mən ölürəm, o günü görə bilmərəm.

Osvald. Dözmək lazımdır. Bu saat Regine burda, yanımda olsaydı, mən əsil dərdimi ona deyərdim... Ondan xahiş eləyərdim ki, axırıncı köməyini məndən əsirgəməsin. O, sözümü yəro salmazdı, dediyimi eləyərdi, bilirəm, əlini mənə uzadardı.

Frü Alvinq. Heç vaxt!

Osvald. Yox, görəndə ki, dəhşət məni bürüyüb, necə köməksiz, çarəsiz halda diri gözlü ölüm kimi düşüb qalmışam...

Frü Alvinq. Regine ömründə bunu eləməzdi.

Osvald. Eləyərdi. O, hər şeyi elə tez, asanlıqla eləyən qızı ki... Ancaq burası da var ki, bu cür xəstə ilə əlləşmək onu tez bezikdirərdi.

Frü Alvinq. Allaha şükür ki, burda yoxdur.

Osvald. Onda bu işi mənim üçün sən eləyəcəksən, ana.

Frü Alvinq (*qışqırıqla*). Mən?!

Osvald. Sən olmamış bəs kim?

Frü Alvinq. Mən? Sənin anan?

Osvald. Ancaq sən!

Frü Alvinq. Səni dünyaya gətirən, həyat verən mən!

Osvald. Səndən xahiş eləməmişdim ki, məni dünyaya gətirəsən. Bir də, bu nə həyatdır ki, sən mənə vermişən? İstəmirəm belə həyatı! Geriyə al məndən!

Frü Alvinq. Kömək eləyin! Kömək eləyin! (*Dəhlizə yüyürür*)

Osvald (*özünü ona çatdırıb*). Məni qoyub hara gedirsən?

Frü Alvinq (*dəhlizdə*). Həkim üçün gedirəm, Oswald! Burax məni.

Osvald (*orada*). Buraxmayacağam. Heç kim də bura gəlməyəcək.

Qapı kilidinin bağlanma səsi eşidilir.

Frü Alvinq (*qaydır*). Oswald!.. Oswald!.. Mənim balam!..

Osvald (*onun ardınca gələ-gələ*). Ana, sənin ürəyin varmı, ana ürəyin varmı ki, çəkdiyim bu dəhşətli əzabları, məni çulğalayan vahi-məni görə biləsən, əlini mənə verəsən?

Frü Alvinq (*ani bir sükutdan sonra qətiyyətlə*). Al, bu da əlim.

Osvald. Deməli, razısan?..

Frü Alvinq. Əgər bir ana kimi bu da lazımsa, kömək eləyəcəksən... Amma eləməyəcək. Yox, yox, heç vaxt! Mümkün deyil!

Osvald. Ümid yaxşı şeydir. Sonra çalışırıq ki, bacardıqca uzun müddət bir yerdə yaşayaq. Çox sağ ol, ana. (*Frü Alvinqin kiçik divanın yanına çəkdiyi kresloya aylaşır*)

Sübh açılır, lampa isə hələ də stolun üstündə yanmaqdadır.

Frü Alvinq (*ehtiyatla Osvalda yaxınlaşır*). İndi dincoldin?

Osvald. Hə.

Frü Alvinq (*ona sarı ayılaraq*). Səni büsbütün dəhşət bürümüşdü, Oswald. Elə bil özündə deyildin, tamam xeyallar aləmindəydin. Sən sarsıntılara dözə bilmirdin. İndi daha dincələ bilərsən, evdə, öz ananın yanındasan, mənim öziz balam. Ürəyin nə istəsə, nə desən onu də eləyəcəyəm, uşaqlıqda olduğun kimi. Gördün, ürəkkeçməni ötüb-keçdi, həm də asan keçdi. Mən bilirdim ki, belə olacaq!.. Bu gün özü də gör necə gözəl havadır, Oswald! Aydın, günəşli. İndi sən doğulduğun yurdu əsil rənglərilə görəcəksən. (*Stola yaxınlaşıb lampanı söndürür*)

Günəş getdikcə dikəlir. Göz işlədikcə uzanıb gedən bağ-bağatdan uzaqlardakı başı qarlı dağlar sübh günəşinin gözqamaşdırıcı şəfəqlərinə bürünüb.

Osvald (*tərpənmədən arxası aynabəndə, kreslodə oturub. Birdən*). Ana, mənə günəş ver.

Frü Alvinq (*stolun yanında, çəşqınlıqla*). Sən nə deyirsən?

Osvald (*boğuş səslə güclə təkrar edir*). Günəş... Günəş...

Frü Alvinq (özünü onun üstünə atır). Osvald, sənə nə olub? (Osvald sanki kreslonun içinə batıb, bütün əzələləri süstləşib, ağappaq ağarmış sifəti donuq şəkllə düşüb, küt baxışları məchul bir nöqtəyə dikilib. Frü Alvinq dəhşətdən titrəyərək) Bu nədir? (Qışqırır) Osvald! Sənə nə oldu?! (Qarşısına yüyürərək dizi üstə çöküb onu silkələyir) Osvald! Osvald! Mənə bax! Məni tanımırsan?

Osvald (bayaqki kimi ahəstə). Güneş... Güneş...

Frü Alvinq (sonsuz həyəcanla yerindən sıçrayıb saçlarını yola-yola qışqırır). Daha gücüm yoxdur, dözə bilmirəm! (Dəhşətdən sifəti donub, pıçıldayır) Dözə bilməyəcəyəm! Heç vaxt! (Birdən) Fikirləş-diyi dərmanları hamı? (Şaşqın halda onun sinəsini axtarır) Budur! (Bir neçə addım geri atılıb qışqırır) Yox! Yox! Yox!.. Hə!.. Yox! Yox! (Ondan iki addım aralıda barmaqlarını saçlarında daraqlayaraq sonsuz dəhşətlə oğluna baxa-baxa durur)

Osvald (donub qaldığı halda təkrar-təkrar). Güneş... Güneş...

SON

Beş pərdəli dram

İŞTİRAKÇILAR

Verle – iri kommersant, fabrik sahibi və s.
 Qregers Verle – onun oğlu
 Qoca Ekdal – keçmiş leytenant, ovçu
 Yalmar Ekdal – qoca Ekdalın oğlu, fotoqraf
 Gine Ekdal – Yalmarın arvadı
 Hedviq – onların on dörd yaşlı qızı
 Frü Berta Sörbiy – ata Verlenin menzil təsərrüfatçısı
 Rellinq – həkim
 Molvik – keçmiş ilahiyyatçı
 Qroberq – mühasib
 Pettersen – ata Verlenin xidmətçisi
 Yensen – nökar
 Solğun-şişman cənab
 Dazbaş cənab
 Korazehin cənab
 Digər altı cənab – ata Verlenin qonaqları
 Bir neçə nökar

Birinci pərdə ata Verlenin evində, digər dörd pərdə isə fotoqraf Ekdalın evində cərəyan edir.

Verlenin evi. Zəngin və yaraşlıq bəzədilmiş kabinet: kitab dolu dolablar, gözəl mebel, ortada yazı stolu, üstündə kağızlar və kontor dəftərləri, zərif nur saçan yaşıl abajurlu lampalar. Orta divarın qapıları təybatay açıqdır; pərdələri də aralanıb. Buradan çilçirəq və divar işıqları ilə daha yaraşlıq olan ikinci otaq görünür. Kabinetin sağ tərəfin qarşı hissəsində, yəni kontora açılan, üzərinə boyhaboy kağız yapışdırılmış kiçik bir qapı da var. Sol tərəfin qarşı hissəsində divar sobası yanır. Ondan o yanda, içəridə isə yemək otağına qoşa qapılar açılır. Kommersant Verlenin livreyalı¹ xidmətçisi Pettersen və qara frak geymiş nökar Yensen kabinetdə yır-yığışla məşğuldurlar. İkinci, daha iri olan otaqda həmçinin sil-süpürlə, işıqları yandırmaqla məşğul olan iki-üç nökar da görünür. Yemək otağından çoxlu adamın hay-küylü danışmaları, gülüşləri və çəngəl-bıçaq, stəkan və qədəh cingiltiləri eşidilir. Sükut çökür, kimsə sağlıq deyir, yerlərdən "Əhsən!", "Bravo!" – deyə qışqırırlar. Yenə danışqlar, hay-küy başlanır.

Pettersen (*divar sobasının üstündəki lampayı yandırır abajurunu qoya-qoya*). Yox, Yensen, bir qulaq asın, görün bizim qoca, frü Sörbiyin sağlığına nə fəğan eləyir.

Yensen (*kreslonu qabağa çəkir*). Görəsən adamlar düz deyirlər ki, aralarında nəşə var?

Pettersen. Kim bilə, nə desən olar.

Yensen. Vaxtilə o, belə işlərin ustası olub.

Pettersen. Hə, bilirəm.

Yensen. Deyirlər bu qonaqlığı oğlunun şərəfinə verir.

Pettersen. Hə, dünən gəlib.

Yensen. Mən heç bu günədek kommersant Verlenin oğlu olduğunu eşitməmişdim.

Pettersen. Yox, varıdır. Dağ vadisindəki zavodda yaşayır. Daim ordadır. Ancaq neçə illərdir ki, mən bu evdəyəm, heç vaxt onun şəhərə gəldiyini görməmişəm.

O biri nökar (*ikinci otağın qapısından*). Bir baxın, Pettersen, orada bir qoca var...

Pettersen (*deyingənliklə*). Gecənin bu vaxtı onun burda nə iti azıb? (*Qoca Ekdal sağ tərəfdən görünür. Köhnə, boynu qaldırılmış qısa paltodadır; yun əlcəklər geyinib; əlində əsa və tüklü papaq, qoltuğunda içi kağız-kuğuzla dolu qovluq var. Başına çirkətab, tükləri yapışmış qara parik keçirib; ağarmış qısa bıqları var. Pettersen ona*

¹ Livreyə – keçmişdə qapıcıların, xidmətçilərin və faytonçuların xüsusi biçimli zərbaftalı geyimi

yaxınlaşır) Ay allah bəndəsi, nə üçün gəlmisiniz, kimi istəyirsiniz, nə istəyirsiniz?

Ekda l. Kontora gəlmişəm, Pettersen, vacib işim var.

Pettersen. Kontor bir saat bundan qabaq bağlanıb, işçiləri də...

Ekda l. Mən bunu hələ bura gələndə, darvazada eşitmişəm. Onu da bilirəm ki, Qroberq hələ orada, içəridədir, oturub. Xahiş eləyirəm, Pettersen, mənə burdan onun yanına burax. *(Kiçik qapını göstərir)* Mən bura yaxşı bələdəm, burdan çox girib-çıxmışam.

Pettersen. Di yaxşı, keçin. *(Qapını açır)* Ancaq yadınızda saxlayın, çıxanda hamının girib-çıxdığı qapıdan çıxın. Qonaqlarımız var.

Ekda l. Bilirəm, bilirəm... hm! Çox sağ ol! Çox sağ ol, dostum. *(Yavaşdan öz-özünə)* Heyvərə! *(Kontora girir)*

Pettersen onun ardınca qapını çəkir.

Yensen. Bəyəm bu da kontor işçilərindəndir?

Pettersen. Yox, lazım olanda gəlib elə-belə bəzi şeylərin üzünü köçürdür. Amma vaxt vardı bu qoca Ekda l da özünə görə bir adamdı.

Yensen. Elə üz-gözündən də görünür ki, o qədər də sadə adam deyil.

Pettersen. Bəs necə? Leytenant olub, zarafat deyil!

Yensen. Leytenant?! Bax ha!

Pettersen. Bəli, leytenant. Nə bilim meşə matcrialları və ya nəyləse ticarət eləyirdi. Deyirlər ki, bizim kommersantla da böyük ticarət sövdələşmələri olub. Həmin dağ vadisindəki zavod da onların ikisininmiş, şərikli. Mən bu qocanı yaxşı tanıyıram. Hər dəfə onunla görüşəndə madam Eriksenin mağazasında azdan-çoxdan ya bir qədəh acı şərab, ya da bir şüşə Bavariya pivəsi içərdik.

Yensen. Görəsən indi də qonaq eləyir?

Pettersen. Yox, hardan? Görəndə o mənə yox ey, mən onu qonaq eləyirəm! Çarə nədir, bədbəxtliyə düşər olub. Zənnimcə, qonaq eləməyinə deyər, başa düşən adamdır.

Yensen. Yeni belə müflisləşib?

Pettersen. Hə. Ondan da pis. Eh, vaxt olub qalada da yatıb.

Yensen. Qalada?

Pettersen. Yəni türmədə. *(Qulaq asır)* Sss!.. Ayağa dururlar.

Nökrərlərdən ikisi yemək otağının qapılarını içəridən taybatay açır. Əvvəlcə frü Berta Sörbiy iki cənabla söhbət eləyə-eləyə gəlir. Bir az keçmiş onların ardınca o birilər, o cümlədən ata Verle çıxır. Ən axırda Yalmar Ekda l və Qregers Verle görünür.

Frü Sörbiy *(keçə-keçə)*. Pettersen, konsert zalına qəhvə verərsiniz.

Pettersen. Baş üstə, frü Sörbiy.

Frü Sörbiy iki müsahibi ilə ikinci otağa keçir və oradan sağa dönür. Pettersenlə Yensen də onların ardınca gedirlər.

Solğun-şişman cənab *(dazbaş)*. Pəh!.. Varam belə yeməklərə! Yaxşı stol açıblar.

Dazbaş. Doğrusu, adam heç inana bilmir ki, cəmi üç saata bu qədər iş görüldü.

Solğun-şişman cənab. Hə, bəs sonra, sonra bizim sevimli kamergerimiz!..

Üçüncü cənab. Deyirlər qəhvəni də, maraskini də konsert zalına verəcəklər.

Şişman. Əhsən! Bəlkə frü Sörbiy də bizim üçün bir şey çaldı?

Dazbaş *(yavaşdan)*. Qorx ki, əvəzində başımıza bir oyun açmasın.

Şişman. Yo-ox, frü Sörbiy öz köhnə dostlarına sədaqətlidir.

Her ikisi gülə-gülə o biri otağa keçir.

Verle *(yavaşdan, qayğılı)*. Zənnimcə, heç kim fikir vermədi, yox, Qregers?

Qregers *(onu süzür)*. Nəyə?

Verle. Sən də fikir vermədin?

Qregers. Nəyə fikir verməliydim?

Verle. Stolun arxasında on üç adam oturmuşdu.

Qregers. Belə de. On üç?

Verle *(Yalmar Ekda l-a nəzər salır)*. Əslində biz həmişə hər şeyi on iki nəfərlik hazırlamağa öyrəşmişik... *(O biri qonaqlara)* Buyurun, cənablar. *(Qregers və Yalmar Ekda l-dan başqa digər qonaqlar sağdakı ikinci otağa keçirlər)*

Yalmar *(danışığı eşidib)*. Sən gerek mənə dəvətnamə göndərməyəydin, Qregers.

Qregers. Bu nə sözdür! Bir halda ki, qonaqları mənə görə çağırblar, mən də özümün tək birçə ən yaxın dostumu çağırmaıaydım?..

Yalmar. Elədir. Ancaq mənə belə gəldi ki, atan bunu istəmirdi. Axı mən heç bu evdə olmamışam.

Qregers. Hə, hə, bilirəm, eşitmişəm. Bəs axı, səninlə görüşüb əhvallaşmalıyıdıq. Xüsusən də bu günlərdə yenə yola düşməliyəm. Biz axı köhnə dostuq, yaşadıq. Amma görürsən, yollarımız necə ayrı düşüb? On altı-on yeddi ildir ki, görüşmürük.

Yalmar. Doğrudan o qədər keçib?

Qregers. Bəs necə? Yaxşı, nə var, nə yox, necə yaşayırsan? Üzdən yaxşı görünürsən. Elə bil xeyli ciddiləşmişən, bərkimisen, alıcə-nab olmusan.

Yalmar. Hm, çox da sən deyən kimi deyil, amma olsa-olsa o vaxtdan çox ötüb, yaşa dolmuşam, ciddiləşmişəm.

Qregers. Hə, hə, görünüşün elə də dəyişməyib.

Yalmar (*xeyli tutqun*). İçərimdən xəbər yoxdur! Biləsən ürəyimdə nələr var! Axı sən özün bilirsən ki, bizim görüşmədiyimiz bütün bu vaxt ərzində başımıza nə dəhşətli oyunlar gəlib.

Qregers (*səsini yavaşdır*). Atan indi necədir?

Yalmar. Gəl bu barədə danışmayaq, dostum. Mənim yazıq, bəd-bəxt atam, əlbəttə, mənim yanımda yaşayır. Axı məndən başqa kimi var ki, ona da həyan olaydı. Eh... Yaxşısı budur de görüm orda, zavodda necə yaşayırsan?

Qregers. Çox yaxşı. Tamam asudəlikdir. Özün üçün dünyada nə barədə istəyirsən düşün, götür-qoy elə. Deyən yox, dolaşan yox. Gəl bura, rahat oturaq. (*Divar sobasının yanında oturub Yalmarı da yanındakı kresloya dəvət edir*)

Yalmar (*müəssir halda*). Hər halda çox sağ ol ki, Qregers, mənı atanın evində duz-çörək kəsməyə dəvət elədin. İndi aydın görürəm ki, daha mənə qarşı heç bir özge niyyətin yoxdur.

Qregers (*taəccüblə*). Özge nə niyyətim ola bilirdi ki? Axı nəyə əsasən belə deyirsən?

Yalmar. Nə isə. Əvvəlki vaxtlar hər halda nə isə vardı.

Qregers. Yeni nə vaxt?

Yalmar. O dəhşətli hadisələr başımıza gətiriləndən sonra. Sənin tərəfindən... Bilirəm. Özünü də az qalmışdı ki, sənın atanı da... o belalara qoşaydılar.

Qregers. Yeni mən ona görə sənə əsəbiləşməliyədim? Bunu kim sənın beyninə yeridib?

Yalmar. Artıq hər şeyi bilirəm, Qregers. Sənin atan özü mənə deyib.

Qregers (*heyratla*). Atam?! Belə de! Hm... Deməli, sən ona görə bu vaxtadək məndən kənar qaçmısan?.. Barı birçə kəlmə də söz demə-misen?

Yalmar. Bəli.

Qregers. Hətta fotoqraf olmağı qərara alanda da?

Yalmar. Sənin atan dedi ki, sənə heç bir şey yazmayım.

Qregers (*nəzərləri məchul bir nöqtəyə zillənir*). Aydındır, aydındır, deyəsən o, haqlıymış... Yaxşı, onu de görüm, Yalmar... indi vəziyyə-tindən razısan?

Yalmar (*yüngül köks ötürür*). Niyə? Əslində şikayətə haqqım yoxdur. Əvvəlcə, bildiyin kimi, nəse istədiyim kimi deyildi. Elə bil tamam başqa mühitə düşmüşdüm, hər işim tərsinə gəlirdi. Atamın başına gətirilən bütün zillətlər, müflisləşmə, xəcalət, rüsvayçılıq, Qregers...

Qregers (*sarsılır*). Hə-hə, hə-hə...

Yalmar. Daha bundan sonra heç təhsili davam etdirmək barədə düşünməyime də deyməzdi. Bir quruş da olsa pulumuz qalmamışdı. Əksinə, borcun içində boğulurduq. Ən çoxu da zənnimcə, sənın atana...

Qregers. Hm...

Yalmar. Bəli, bütün bunlardan belə qərara gəldim ki, yaxşısı budur bütün köhnə əlaqələri birdəfəlik kəsim. Xüsusən də bunu sənın atan özü məsləhət görürdü. Sonra birdən sənın mənə kömək eləmək istədiyini deyəndə...

Qregers. Atam?

Yalmar. Hə, özün bilirsən də. Yoxsa hardandı o qədər pulum ki, şəkil çəkmək öyrənəydim, fotoqrafiya dəstgahı alaydım. Asan deyil.

Qregers. Bütün bunların hamısının pulunu atam verdi?

Yalmar. Bəli, mənim əzizim. Bəyəm bu vaxtacan bilmirdin? Mənə elə gəlirdi ki, o hər şeyi sənə yazıb?

Qregers. Bütün bu dediklərin barədə bir kəlmə də. Bəlkə də yadımdan çıxıb. Biz onunla həmişə məktublaşmışıq, ən çoxu da iş-güclə əlaqədar. Deməli belə, bütün işlərə atam əncam çəkibmiş!

Yalmar. Düzdür, o qəti istəmirdi ki, bu barədə kimse bir şey bil-sin, amma hər şey ondan asılıydı. Mənə evlənmək üçün şəraiti də o yaratdı. Yoxsa... sən bunu da bilmirdin?

Qregers. Yox, bundan da xəbərim olmayıb. (*Onun çiyindən tutub yüngülca silkələyir*) Əzizim, Yalmar, bilsən bütün bunlar məni necə həm sevindirir, həm də əzab verir. Onda belə görünür ki, bu vaxtadək mən bir sıra məsələlərdə atama qarşı səhv etmişəm, onu düz başa düşməmişəm. Əslində, sən demə, ürəyi varmış... Vəcdandan da kasıb deyilmiş...

Yalmar. Vəcdandan?!

Qregers. Bəli. Ayrı cür nə fikirləşmək olar ki... İnan, nəyə deyirsən and içə bilərəm ki, necə sevindiyimi deməyə söz tapa bilmirəm... Deməli, həm də evlənmişəm. Bu barədə məni də ötmüşəm. Nə yaxşı! Yəqin yaxşı adamdır, xoşbəxtsən?

Yalmar. Bəs necə? Elə gözəl, işgüzar qadındır ki, ayrısını heç ağılıma da gətirmirəm. Özü də sən deyən savadsız da deyil.

Qregers (*bir qədər ciddi*). Əlbəttə, əlbəttə.

Yalmar. Bilirsən, ailə özü ona hər şeyi öyrədir. Hər gün mənimlə söhbətləri... Üstəlik də ara-sıra evə gəlib-gedən yüksək mədəni, istedadlı dostlarım... Yəqin indi Gineni görsən tanımazsan.

Qregers. Gineni?

Yalmar. Bəli, mənim əzizim, yoxsa onun adının Gine olduğunu da bilmirdin?

Qregers. Hardan biləydim? Vallah, mən heç bilmirdim kimdir o.

Yalmar. Axı necə ola bilər ki, bilməyəsən? Bir vaxt sizin bu evdə qulluqçuluq eləyib.

Qregers (*onu süzə-süzə*). Hə, Gine Hanseni deyirsən?..

Yalmar. Şübhəsiz, Gine Hansen.

Qregers. Anam yorğan-döşəyə düşəndən sonra ev işlərinə baxardı.

Yalmar. Bəli, bəli. Axı, əziz dostum, gerek ki, atan mənim evləndiyimi sənə yazmışdı.

Qregers (*kreslodan qalxır*). Düzdür, yazmışdı... Amma yazmamışdı ki... (*Otaqda var-gəl edir*) Dayan... belkə... qoy yaxşı-yaxşı yadıma salım... Ax, mənim bu atam həmişə hər şeyi elə qısa yazır ki... (*Kreslonun yancağına əyləşir*) Mənə bax, Yalmar, de görüm... Çox maraqlıdır... De görüm, sən Gine ilə... arvadınla necə tanış oldun?

Yalmar. Çox sadəcə. Gine sizin evinizdə çox qalmadı. Orda işi çoxdu. Çox çətin idi, anan yorğan-döşəkden heç qalxa da bilmirdi. Gördü ki, daha işin öhdəsindən gələ bilmir, əldən düşür, birdefəlik imtina elədi. Anan rəhmətə getməmişdən bir il qabağın, ya da elə həmin ilin söhbətidir...

Qregers. Elə həmin ilin. Mən o vaxt artıq zavoddaydım. Nə isə, sonra?

Yalmar. Sizdən gedəndən sonra Gine anası madam Hansenin yanında yaşadı. O da çalışqan, işgüzar qadındı. İki otaqları vardı. Kiçik yemək otağını özələrinə saxlamışdı, o birisini kirayə vermişdi. Elə yaxşı rahat, təmiz otaqdı ki...

Qregers. Yəqin onu da sən kirayə tutmuşdun?

Yalmar. Hə-ə. Elə onu da sənin atan mənə demişdi. Belə... Görürsənmi, Gine ilə də şəxsən onda tanış olmuşdum.

Qregers. Elə orda da evləndin?

Yalmar. Hə. Cavan adamların sevimliyi nədir ki?.. Hm...

Qregers (*ayağa qalxıb o yan-bu yana gəzişir*). Mənə onu da görüm... sən evləndə... atam sənə o vaxt pul... Yeni onu soruşmaq istəyirəm ki, sən evləndəndən sonra foto çəkməyi öyrəndin?

Yalmar. Elədir ki, var. Mən axı çoxdan bunu istəyirdim, həmişə bunun arzusundaydım. Ona görə də sənin atanla belə qərara geldik ki, mən elə bu işin qulpundan yapışsam yaxşıdır. Gine də razı idi. Üstəlik, sonra Gine də şəkil retuşlamağı da öyrəndi...

Qregers. Qəribədir, gör hər iş necə düz gəlir.

Yalmar (*çox razı halda yerindən qalxır*). Hə, fikir verirsən? Çox nadir hallarda adamın işi belə düz gətirir!

Qregers. Bəli, əsil məsələ ondadır ki, atam doğrudan da nağıllardakı kimi sənin üçün çox iş görüb.

Yalmar (*mütəəssir halda*). O öz köhnə dostunun oğlunu ən bəd ayaqda atmadı. Sənin atanın çox böyük ürəyi var.

Frü Sörbiy (*Verle ilə qol-qola o biri otaqdan çıxır*). Sözümə qulaq asın, mənim əziz kommersantım. Nə orda dayanıb gözlerinizi oda zilləyirsiniz. Bəyem bilmirsiniz ki, ziyandır?

Verle (*onun əlini buraxıb gözələrini ova-ova*). Hə, doğrudan da elədir.

Pettersenlə Yalsen məcməyi ilə gəlirlər.

Frü Sörbiy (*ikinci otaqdakı qonaqlara müraciətlə*). Cənablar, buyurun! Kim bir stəkan punş istəyirsə, bura təşrif buyursun!

Şişman cənab (*ona yaxınlaşır*). Siz allah, doğrudanmı papiros çəkmək kimi sərbəstlik tələb edən bir işi burda qadağan eləyirsiniz?

Frü Sörbiy. Bəli, cənab kamergerin apartamentində papiros çəkmək qadağandır.

Dazbaş cənab. Siz papiros çəkmək barədə nə vaxtdan belə sərt qərara gəlmisiniz, frü Sörbiy?

Frü Sörbiy. Keçən ziyafətdən sonra, cənab kamerger. Çünki bəziləri lap ağ eləmişdilər.

Dazbaş cənab. Bəs indi buna necə baxırsınız, siz tərəfdən çox sərtlik deyilmi, frü Sörbiy? Yəni qəti qadağan edirsiniz?

Frü Sörbiy. Qəti, kamerger Belle. Heç cür, heç vəchlə olmaz.

Qonaqların əksəriyyəti kabinetdədir. Xidmətçilər
punş gətirib onlara paylayırlar.

Verle (*stolun yanında dayanan Yalmar*). Burda nəylə məşğulsunuz, Yalmar?

Yalmar. Elə-belə, alboma baxıram, cənab Verle.

Dazbaş cənab (*otaqda gəziş-gəziş*). Hə, fotolar! Doğrudan, axı o sizinkilərdir!

Şişman cənab (*kresloda*). İşdir siz öz sənətinizə aid bir şey getirməmişsiniz?

Yalmar. Yox, heç nə.

Şişman cənab. Nahaq yerə. Mədənin yaxşı həzm eləməsi üçün çox yaxşı olar ki, bax belə oturub şəkillərə baxasan.

Dazbaş cənab. Onda söhbət üçün mövzu da tapmaq asan olur.

Korazehin cənab. Yaxşı niyyətlə görülən hər iş həmişə minnətdarlıqla qarşılanır.

Frü Sörbiy. Kamergerlər belə hesab edirlər ki, kimi nahara dəvət edirlərsə, həmin şoxs nə ilə öz duz-çörəyinin əvəzini verməyə çalışmalıdır, cənab Ekdal.

Şişman cənab. Ələlxüsus da elə bir evdə ki, adamı lap üreyi istəyən kimi yedizdirirlər!

Dazbaş cənab. Aman Allah! Yaşamaq üçün belə mübarizələr getdiyi bir vaxtda...

Frü Sörbiy. Tamamilə haqlısınız!

Zarafat və gülüşlərlə söhbəti davam etdirirlər.

Qregers (*yavaşdan*). Söhbətə qoşul, Yalmar.

Yalmar (*çiyinlərini çəkir*). Nədən danışım?

Şişman cənab. Necə bilirsiniz, cənab Verle, tokay çaxırını mədə üçün lazımi dərəcədə xeyirli hesab etmək olarmı?

Verle (*dívar sobasının qabağından*). Hər halda bu gün içdiyiniz tokay üçün zəmin dura bilərəm. Çox yaxşı hazırlanmış çaxırlardandır. Gərək ki, elə özünüz də içəndə dediniz.

Şişman cənab. Bəli, çox zərif çaxırdı.

Yalmar (*tərəddüdlə*). Bəyəm bütün çaxırlar bir cür hazırlanmışdır?

Şişman cənab (*gülür*). Yox, eləhəzrət!

Verle (*gülümsünür*). Belə çaxır bilicilərini bu cür zərif çaxırla da təəccübləndirmək olmaz.

Dazbaş cənab. Tokay çaxırını da eynilə sizin çəkdiyiniz fotosəkillər kimidir, cənab Ekdal, gün işığını çox sevir. Adətən fotosəkil üçün də gün işığı çox vacib olur, elə deyilmi?

Yalmar. Əlbəttə, işıq çox vacibdir.

Frü Sörbiy. Fotoqrafiya işi eynilə kamergerlərlə olan iş kimidir. Adətən belə deyirlər ki, onlara da "gün işığı" çox lazımdır.

Dazbaş cənab. Fu, fu! Tamam çeynənmiş sözlərdir!

Korazehin cənab. Xanım söz oynadır...

Şişman cənab. Özü də bizim işığımız barədə! (*Onu hədələyir*)
Frü Sörbiy, frü Sörbiy!

Frü Sörbiy. Hər halda aydın həqiqətdir ki, çaxırlar insanlar kimi bir-birindən çox fərqlənirlər. Adətən köhnələr çox yaxşı olur, çünki çox illər görüblər.

Korazehin cənab. Siz mənə də o köhnələrə aid eləyirsiniz?

Frü Sörbiy. Yox, nə danışırırsınız?

Dazbaş cənab. Bildik! Bəs mən necə, əziz frü Sörbiy?

Şişman cənab. Mənə necə? Bizi hansılardan hesab eləyirsiniz?

Frü Sörbiy. Sizi mən cəmiyyətin ən şirin adamları qəbilindən hesab edirəm. (*Stəkanda yarımçıq qalmış punşunu axıradək içir*)

Kamergerlər gülüşərək onunla zarafat edirlər.

Verle. Frü Sörbiy həmişə hər bir vəziyyətdən çıxmağı çox gözəl bacarır. Qədəhləri çox "soyumağa" qoymayın, cənablar!.. Pettersen, ətrafa göz yetirin, görün kim yubanır. Qregers, gərək sənə ilə qədəh-

qədəhə vuraq. (*Qregers ona məhəl qoymur*) Sizinlə də, Ekdal. Hərçənd bayaq stol arxasında vura bilmədik.

Mühasib Qroberq kiçik qapıdan içəri baxır.

Qroberq. Bağışlayın, cənab Verle, mən burdan çıxı bilmirəm.

Verle. Nə olub, yenə sizi orda qoyub qapını bağlayıblar?

Qroberq. Hə, Flakstad da açarı götürüb gedib.

Verle. Yaxşı, gəlin.

Qroberq. Burda hələ məndən başqa biri də var...

Verle. Gəlin, gəlin, ikiniz də, utanmayın.

Qroberq və qoca Ekdal kontordan çıxırlar. Ekdal qəflətən oğlu Yalmarı görəndə heyret və təəccübünə çəşir. Qonaqların danışığı və gülüşləri davam edir. Yalmar da atasını görəndə kənər. O, stəkanı tələsik stolun üstünə qoyub üzünü divar sobasına tərəf çevirir.

Ekdal (*başını qaldırır heç kimə baxmadan hər iki tərəfə baş əyərək öz-özünə danışmış kimi*). Bağışlayın, üzr istəyirəm, səhv etmişəm... Bura gəlmək fikrim yox idi. Darvazalar bağlıydı... Hə, darvazalar bağlıydı. Bağışlayın! (*Qroberqin ardınca sağ tərəfdəki ikinci otağa keçir*)

Verle (*dişlərini qıcamış halda*). Axır ki, Qroberq də üzə çıxdı!

Qregers (*ağız açılı qalmış halda gözələrini Yalmarla zilləyir*). Bu, sənin atandı? Ola bilməz!..

Şişman cənab. Nə olub? Kimdi ki o?

Qregers. Heç. Mühasib idi, bir də bir nəfər.

Korazehin cənab (*Yalmarla*). Siz onu tanıyırdınız?

Yalmar. Tanımıram... Heç fikir vermədim...

Şişman cənab (*ayağa qalxır*). Lənətə gələsən şeytan, axı nə olub? (*Bir-birlərlə öz aralarında danışan o biri qonaqların yanına gedir*)

Frü Sörbiy (*Pettersenin qulağına*). Baxın görün, orda ona yaxşı bir şey verin.

Pettersen (*baş əyir*). Baş üstə. (*Gedir*)

Qregers (*astadan, lakin həyəcanla Yalmarla*). O idi?

Yalmar. Hə.

Qregers. Sən də, hələ bir dedin ki, onu tanıyırsan?

Yalmar (*pıçıltı ilə yanıqlı*). Özge neyləyə bilərdim ki?!

Qregers. Doğma atanı danmaq...

Yalmar (*yana-yana*). Ah, sən mənim yerimdə olsaydın, onda görərdin nə çəkirim!

Bayaqdan qonaqlar arasında sakit və pıçıltıyla gedən danışığı indi bərkən səslənir.

Dazbaş cənab (*Qregerslə Yalmarla yaxınlaşıb dostyana*). E-e-e... tələbək illərini xatırlayırsınız? Bu nədir, siz papiros çəkirsiz, cənab Ekdal? Alışdırırmı? Dedilər axı burda papiros çəkmək olmaz.

Yalmar. Təşəkkür edirəm, mən özüm...

Dazbaş cənab. Bəlkə bizə nəşə gözəl bir şey oxuyasınız, cənab Ekdal? Yadımdadır, qabaqlar çox əla şey oxumağınız vardı.

Yalmar. Təəssüf ki, heç biri yadımda qalmayıb.

Şişman cənab. Heyif, çox heyif. Yaxşı, bəs özge neyləyək, bir fikirləş gör, Balle?

Hər ikisi kabinetdə gəzişir, ikinci otağa tərəf gedirlər.

Yalmar (*tutqun halda*). Qregers, mən gedirəm! Atanı gördünüz. Başında acı taleyin ən ağır zərbələri çatlayan adamdır o... Atanıza ən dərin ehtiramımı izhar edirəm.

Qregers. Yaxşı. Birbaş evə gedirsen?

Yalmar. Hə. Necə bəyem?

Qregers. Bəlkə sonra bir sənə deydim.

Yalmar. Yox, lazım deyil, gəlmə. Mənim evim çox cansıxıcıdır. Ələlxüsus da belə gözəl qonaqlıqdan sonra... Nə vaxt deyirsen, ayrı yerdə görüşmək olar.

Frü Sörbiy (*ona yaxınlaşıb astadan*). Gedirsiniz, Ekdal?

Yalmar. Hə.

Frü Sörbiy. Gineyə təzim edərsiniz.

Yalmar. Təşəkkür edirəm.

Frü Sörbiy. Deyərsiniz ki, bu günlərdə necə olursa olsun ona baş çəkəcəyəm.

Yalmar. Təşəkkür edirəm. (*Qregersə*) Məni ötürmə. Elə gedəcəyəm ki, heç kim hiss etməsin. (*Elə-belə gəzişirmiş kimi bir az var-gəl edəndən sonra ikinci otağa tərəf gedib sağa dönmür*)

Frü Sörbiy (*qayıdıb gələn Pettersenə yavaşdan*). Nə oldu, qocaya bir şey verdiniz?

Pettersen. Bəs necə? Cübünə bir şüşə konyak soxdum.

Frü Sörbiy. Ondan yaxşı şey tapmadınız?

Pettersen. Onun üçün bundan yaxşı nə ola bilər ki, frü Sörbiy?

Şişman cənab (*əlində notlar tutmuş halda qapının ağzında*).

Bəlkə sizinlə bir yerdə bir şey çalaq, frü Sörbiy?

Frü Sörbiy. Nə deyirəm, gedəyin.

Qonaqlar. Əla, əla! Bravo!

Frü Sörbiy və bütün qonaqlar sağ tərəfdəki ikinci otağa keçirlər.

Qregers divar sobasının yanında qalır. Verle yazı stolunun üstündə nə

isə axtarırmış kimi özünü məşğul göstərir. Hiss olunur ki, əslində

Qregersin də getməyini gözləyir. Qregersə yerindən tərpənmir. Verle qapıya tərəf yollanır.

Qregers. Ata, bir dəqiqə olarmı?

Verle (*ayaq saxlayır*). Nə istəyirsən?

Qregers. Sənə iki kəlmə söz demək istəyirəm.

Verle. Sonraya qoymaq olmaz? İkilikdə qalanda deyərsən.

Qregers. Yox, olmaz. Bəlkə iş elə gətirdi ki, bir də heç vaxt ikilikdə görüşə bilmədik.

Verle (*ona yaxınlaşır*). Bu nə deməkdir?

Sonrakı bütün söhbətlər boyu zaldan fortepianoğun aram səsi eşidilir.

Qregers. Necə olub ki, o ailənin bu günə düşməsinə yol vermisen?!

Verle. Zənnimcə, Ekdalın ailəsi barədə deyirson.

Qregers. Bəli. Axı leytenant Ekdal bir vaxtlar səninlə çox yaxındı.

Verle. Təəssüf ki, hələ sən biləndən də yaxındı. Elə ona görə də illərlə bunun altını çəkməli oldum. Görünür, ona minnətdar olmalıyam ki... O olmasaydı, az qala, təmiz adım ləkələnəcəkdı.

Qregers (*yavaşdan*). Tək o günahkardı?

Verle. Səncə ondan başqa daha kim günahkar ola bilərdi ki?

Qregers. Bəs, axı siz məşəni bir yerdə, şərikli almışdınız?

Verle. Orası elədir. Ancaq sahələrin planlarını çəkən Ekdal deyildimi?.. Hamısını da səhv. Onun işiydi, onun. Çünki bütün bu işlərə o başçılıq edirdi; mən könərdaydım, leytenant Ekdalın elədiklərindən xəbərim yoxdu.

Qregers. Bəs, axı leytenant Ekdal işləri təkbaşına görmürdü.

Verle. Elə də düşünmək olar. Əsil faktsa belədir ki, məhkəmədə o, günahkar sayıldı, mən bəraət aldım.

Qregers. Bilirəm. Çünki səninlə bağlı heç bir dəlil yox idi.

Verle. Dəxli yoxdur, bəraət almışam, vəssalam. Axı sənə nə düşüb ki, bu işlərə bu qədər baş sındırırsan? Onsuz da vaxtında başım az ağrımayıb, saçlarım vaxtından tez ağardı. Yoxsa bütün illər ərzində zavodda oturub ancaq bu məsələləri götür-qoy eləmişən? Çox nahaq, Qregers, bəri başdan sənə deyim ki, bizim bu şəhərimizdə həmin işləri çoxdan unudublar, özü də məhz mənə aid olduğu üçün.

Qregers. Bəs Ekdalın ailəsi bədbəxt oldu axı.

Verle. Sənin fikrincə, mən onlar üçün neyləməliydim? Ekdal azadlığa çıxanda tamam sınımışdı, tamam yararsız bir adam olmuşdu. Elə adamlar var ki, hər hansı bir çətinliyə düşən kimi həyatın dibinə enirlər, bir də üzə çıxıb bilmirlər. Mən, inan Qregers, bütün o məsələlərdən sonra qoca Ekdal üçün gücüm çatan nə varsa eləmişəm... Nə varsa. Özü də elə eləmişəm ki, ətrafda heç bir şübhə, özge fikir oyatmasın.

Qregers. Şübhə, özge fikir?.. Bəli, görünür, belə olub.

Verle. Mən özüm tapşırıdım ki, qocaya kontorda üzüköçürmə işi versinlər. Özü-də buna görə, əslində lazım olandan da çox pul verdirirəm.

Qregers (*atasına baxmadan*). Hm... buna şübhə eləmirəm.

Verle. Sən istəhza edirsən? Yəni mənim sözlərimə inanmırsan? Əlbəttə, bu vaxtadək ona nə qədər maaş verdiyimi kitabla yoxlamaq olmaz, çünki belə xərcləri heç vaxt dəftərə saldırmıram.

Qregers (*soyuq təbəssümlə*). Aydınır. Əlbəttə, elə xərclər var ki, onları heç kitabla salmağına da doyməz.

Verle (*heyfətlə*). Bu ikibaşlı sözlərinlə nə demək istəyirsən?

Qregers (*cəsarətini toplayıb*). Yalmar Ekdalın fotoqrafıq öyrənməsi xərclərini necə, kitabla saldırmısan?

Verle. Mən? Kitabla saldırmaq?

Qregers. İndi bildim ki, sən bu xərcləri öz üzərinə götürmüşən. Onu da bilirəm ki, sən cavab Ekdalın işə düzəlməsi, bir yana çıxması üçün doğrudan da əlindən gələni əsirgəməmişən.

Verle. Bax, görürsən, yoxsa çox vaxt deyirlər ki, mən Ekdal üçün heç nə eləməmişəm. İnan mənə, bu ata-oğul mənə çox baha başa gəlib.

Qregers. O xərclərin də bəzilərini kitabla yazdırmamısan?

Verle. Axı sən bu sualları nə üçün verirsən?

Qregers. Çünki səbəbləri var. Qulaq as, mənə de görüm... sən öz köhnə dostunun oğlunun evlənmək məsələsi meydana çıxandan sonra ona belə can yandımağa başladın?

Verle. Yox, sən nə danışır-san!.. Lənət şeytana!.. Gör o vaxtdan neçə illər keçib, bu vaxtadan neçə yadımda saxlayaydım?..

Qregers. Sən o vaxtlar mənə məktub yazırdın, çoxusu da iş-güc barədə idi. Ancaq cəmi birçə dəfə qısaca onu yazdın ki, Yalmar Ekdal fröken Hansen'i aldı.

Verle. Hə, elədir, onu elə adlandırırıdılar.

Qregers. Ancaq məktubunda yazmırdın ki, bu fröken Hansen elə bizim evin keçmiş qulluqçusu Gine Hansendir.

Verle (*zorla gülümsünərək*). Mən hardan biləydim ki, sən bizim keçmiş qulluqçumuzla çox maraqlanırsan?

Qregers. Yox, mən heç maraqlanmamışam da. Ancaq məsələ orasıdır ki... (*Səsini alçaldır*) Görək ki, bizim bu evdə onunla çox maraqlanan olub.

Verle. Bununla nə demək istəyirsən? (*Hirsət*) Belkə mənə nəzərdə tutursan?

Qregers (*astadan, lakin qəti*). Bəli, sənə nəzərdə tuturam.

Verle. Nə cəsarətlə?... Necə cəsarət eləyirsən?! O mənim yaxşılığımı yerə vuran fotoqraf... hansı ağılla mənim bəmədə belə fikirlər yayır?!

Qregers. Yalmar özü bu barədə mənə heç bir kəlmə də deməyib.

Verle. Bəs onda hardan eşitmisən? Kim bu sözü çıxarıb?

Qregers. Mənim yazıq, bədbəxt anam. Mən onu... axırıncı dəfə görəndə dedi.

Verle. Sənin anan? Hə, elə ondan bunu gözləmək olardı. Siz onunla həmişə dilbir idiniz. Elə əvvəldən sənə mənə qarşı düşmən eləyən də o idi.

Qregers. Xeyr! O yox, onu daim əzən, yeyən iztirabları, müsibətləri. Elə onun axırına çıxan da bunlar oldu.

Verle. Xeyr, əslində onun o qədər də fikir eləməyə bir dərdi yoxdu. Camaatın ondan da çox dərdi var. Neynəyim, biri xəstə, o biri iflic, bu biri əfəl, necə ayağa qaldırım, necə işə düzəldim. E-eh, vaxt olub ki, çox sınamışam... Sən də indi burda cürbəcür şübhələrlə, eyhamlarla mənim yaxşılıqlarımı minnətdən çıxardırsan... Köhnə küllükləri eşələyirsən, atanı hörmətdən salan hər sözü üreyinə dərd eləyirsən. Bəyəm

uşaqsan, çox az yaşın var? Sənin bu saat o vaxtıdır ki, gərək böyük məsələlərlə, daha faydalı işlərlə məşğul olasan.

Qregers. Bəli, düzdür, daha o vaxtım yetişib.

Verle. Sən bilmirsən, əgər sözə qulaq assan, yəqin sənin də üreyin indikindən işıqlı olar, daha bu cür mızımızılıq eləməzsən. Axı nə üçün orda, zavodda əlləşəsən, adi bir kontorçu kimi belin bükülsün? Bəyəm boğazını yırtır ki, çox pul qazanasan? Nə vaxtadək qəpik-quruşu sayacaqsan? Nə üçün başa düşmərsən ki, bu, səfehlikdir?

Qregers. Əgər inansaydım ki, belə olacaq...

Verle. Mən sənə başa düşürəm. Sən heç kimdən asılı olmaq istəmirsən. Ələlxüsus da məndən. Fikirləşirsən ki, sonra minnət qoyaram. Sözü yoxdur. Amma bil, bu saat sənin üçün elə bir şərait yaranıb ki, daha heç kimdən asılı olmaya bilərsən, əsil müstəqil bir cənab olarsan.

Qregers. Doğrudanmı? Necə?

Verle. Bilirsən ki, mən özüm sənə yazmışdım tezliklə bura – şəhərə gələsən, düzdür?... Hm...

Qregers. Düzdür... Amma onu yazmamışdın ki, nə üçün? İndi düzünü de görüm, əslində sən məndən nə istəyirsən? Mən bütün günü bunun cavabını gözləmişəm.

Verle. Mən sənə firmanın şərqli sahibi olmağı təklif etmək istəyirəm.

Qregers. Mənə? Sənin firmanın şərqliisi?

Verle. Hə. Əgər belə olsa, onda biz bir-birimizdən ayrı olacağıq. Sən burdakı işləri apararsan, mən də keçərəm zavoda.

Qregers. Sən?

Verle. Bilirsən, Qregers, daha əvvəlki kimi işləyə bilmirəm, göz-lərim pis görür, nəse gücdən düşmüşəm, özümü qorumaıyam.

Qregers. Sən elə əvvəllər də pis görürdün.

Verle. Yox, indi lap zəifləyib. Ondən başqa da... Mənə belə gəlir ki... hər halda bir müddətliyə də olsa, ora keçməyim yaxşıdır.

Qregers. Bunu heç vaxt ağıma da gətirməzdim.

Verle. Qulaq as, Qregers, biz bir çox cəhətlərdən bir-birimizə oxşamırıq, çox fərqlənirik. Ancaq bütün bunlardan asılı olmayaraq, hər halda ata-oğuluq, elə deyilmi? Ona görə də başa düş, biz ümumi bir dil tapsaq yaxşıdır.

Qregers. Yəni elə-belə, üzdən də olsa, hə?

Verle. Barı elə olsun. Xahiş edirəm, bu barədə fikirləş, Qregers. Necə bilirsən, arxayın ola bilərəm, hə?

Qregers (*soyuq nəzarətlə ona baxır*). Burda nə isə var.

Verle. Yəni nə ola bilər ki?

Qregers. Mən nə üçünsə sənə lazımam.

Verle. Əlbəttə, əgər doğrudan da insan bir-birinə çox yaxınsa, onda hökmən bir-birindən işi keçməlidir.

Qregers. Hə, elə deyirlər.

Verle. Ona görə də mən çox istərdim ki, sən indi bir müddət burada, evimizdə qalasan. Tokəm, Qregers. Bütün həyatım boyu da həmişə özümü tək hiss eləmişəm. Axır vaxtlar qocaldıqca bunu daha çox hiss eləyirəm. Onu bilirəm ki, hökmən kiməsə yanında olmalıdır.

Qregers. Bəs frü Sörbiy, o ki, yanıdadır?

Verle. Orası elədir. Özü də ona elə öyrəşmişəm ki, evdə onsuz heç nə eləyə bilmirəm. Xasiyyətə də şəndir, deyib-güləndir, açıq danışandır, evə elə nəfəs verən də odur... Yoxsa onsuz lap bataram.

Qregers. Yaxşı, deməli, yanında əsil sənə lazım olan adamın var. Daha ayrı nə istəyirsən?

Verle. Bilirsən... qorxuram ki, vəziyyət dəyişə, işlər daha belə getməyə. Qadın tayfası elədir ki, sabah bir az külək o yana əsən kimi üz döndərə bilər. Bir özün fikirləş, kişi xeylağı, özü də mən yaşda, onda nə vəziyyətdə qala bilər?

Qregers. Sözsüz ki, əgər evin kişisi sənə kimi belə qonaqlıqlar verirsə, bu qədər adam çağırırsa, onda əlbəttə, nə desən olar, o da istədiyini eləyər.

Verle. Elə məsələ də orasındadır, Qregers. O belə istəyir, vəziyyət belə tələb eləyir. Qorxuram ki, o mənə münasibətini dəyişə. Bu vaxta qədər mənim barəmdə eşitdiyi bütün sözləri, şayiələri qulaqardına vursaydı, onlara məhəl qoymasaydı, yenə dərd yarıydı... Başa düşürsən, Qregers? Axı sən o qədər həqiqətpərəst, düzdanışan oğlansan ki, hər şeyi görə...

Qregers (*onun sözünü kəsir*). Mənə düzünü de görüm, sən onunla evlənmək istəyirsən?

Verle. Əgər evlənsəm, nə olar?

Qregers. Elə mən də səndən onu soruşmaq istəyirəm ki, onda nə olar?

Verle. Sən buna qəti razi deyilsən?

Qregers. Nahaq elə fikirləşirsən. Qətiyyətlə!

Verle. Çünki mən heç cür başa düşə bilmirəm... Bəlkə rəhmətlik anana görə...

Qregers. Mən elə fikirlərə qulluq eləmirəm.

Verle. Sən uzun illər yanımda olmasan da, fikirlərimiz başqa-başqa olsa da, indi elə bil bu çətin gündəmdə ürəyimdəki böyük bir qubarı yox elədin. Sən mənə bu cür düz, aydın başa düşməyinlə elə bil vəziyyətimi xeyli yüngülləşdirdin.

Qregers (*düz onun gözlərinin içinə baxır*). İndi başa düşdüm ki, mən sənə nə üçün lazım imişəm.

Verle. Nə üçün? Bu nə deməkdir?

Qregers. Hər sözü çürütməsən də olar. Onsuz da bir-birimizin üzündən, gözlərindən oxuyuruq. (*Qırıq-qırıq gülərək*) Nə isə, deməli, belə! Sən demə, mənə ona görə hökmən şəhərə gəlməliymişəm ki, frü Sörbiyin ürəyi istəyən kimi bu evdə ailə qurulsun. Yəni ata və oğulun birgə tablosu yaransın! Bu, nə isə təzə məsələ deyil.

Verle. Sən nə cəsarətlə mənimlə belə danışırısan?!

Qregers. Bu evdə nə vaxt ailə olub, hə? Mənim ağlım kəsəni heç vaxt! İndi isə görüldüyü kimi, nə isə ailə olmasa da, ailəyə bənzər bir şey yaratmaq lazım gəlir. Hamı da qıraqdan baxıb desin ki, bax, oğul xeyir-dua vermək üçün sevinə-sevinə atasının nikah mərasiminə təşrif buyurub. Hələ onu qoyaq bir qırağa ki, bütün bu aləmə yayılan sözlər yazıq, bəd xətt anamın ruhuna necə təsir bağışlayar, ona necə əzab verir. Xeyr, belə şey olmayacaq! Oğlu onun ruhuna zərər qədər də toxunulmasına yol verməz, hamısını darmadağın edib havaya sovurar!

Verle. Qregers!.. Belə çıxır ki, sənə üçün dünyada menden mənfi adam yoxdur.

Qregers (*yavaşdan*). Mən indi sənə daha yaxından, daha dərinləndirən oxudum.

Verle. Sən mənə sadəcə olaraq ananın gözüylə baxırsan. (*Səsini azca yavaşdır*) Sən ancaq onu bilmirsən ki, sənə ananın gözləri çox vaxt dumanlı olurdu, hər şeyi vaxtılı-vaxtında yaxşı görə bilmirdi.

Qregers (*titrək səslə*). Bilirəm nəyə işarə edirsən. Bəs onun bəd xəttliyi üçün əsil günahkar kimdi? Əlbəttə, sən, bir də sənə ətrafındakılar!.. Yəni sənə sonrakı qadınların. Axırıncısı, sənə özündən sonra Yalmar Ekdala sırdığın qadın... O-o-o!..

Verle (*çiyinlərini çəkir*). Ananın sözü olmasın, lap dil-dil ötürsən.

Qregers (*ona məhəl qoymadan*). Sadələvh, uşaq kimi hər şeyə inanar Yalmar da o gündən qulaqlarının dibinədək çirkəbə batdı. Özü də bilə-bilə ki, hamı hər şeyi başa düşür... Onun barəsində nələr danış

şırırlar... Yeni o, sənin... istifadə eləyib atdığına bu günədək bir damın altında ömür-gün sürür... (*Atasına tərəf bir addım da atır*) Mən hər dəfə sənin keçdiyin yolları fikirləşəndə elə bil gözlərimin qabağında döyüş meydanına bənzər dəhşətli qırğınlar mənzərəsi açılır. Nə qədər qanlar tökülür, fəryadlar asimana bülənd olur, talelər şikəst olur.

Verle. Hm, indi lap yaxşı başa düşürəm ki, bizim aramızdakı uçu- rum daha dərinmiş.

Qregers (*özünü ələ alıb təzimlə*). Mən bunu səndən də qabaq başa düşmüşdüm; elə ona görə də təzim edib... Gedirəm.

Verle. Gedirsən? Evdən tamamilə gedirsən?

Qregers. Hə. İndi, nəhayət mən öz qarşımdakı yolu, həyat məqsədini aydın görürəm.

Verle. Axı nədən ibarətdir o məqsədin?

Qregers. Əgər sənə desəm, gülecəksən.

Verle. Yalnız və kimsəsiz adamlar həyatda rastlaşdıqlarına gül- məyə tələsmirlər, Qregers.

Qregers (*ikinci otağı göstərir*). Ora bax, ata, kamergerlər sənin firü Sörbiyinlə jmurki¹ oynayırlar... Gecən xeyrə qalsın... Sağ ol! (*ikinci otaqdan keçib gedərək sağ tərəfdə gözəndən itir*)

İkinci otağın sol tərəfindəki qonaqların şaqraq gülüş və zarafat səsləri eşidilir.

Verle (*Qregersin dalınca istehza ilə öz-özünə*). Ay bədbəxt! Hələ deyir də ki, təsir altına düşən deyiləm.

İKİNCİ PƏRDƏ

Yalmar Ekdalın atelyesi. Çardaqlı ev, geniş otaq. Sağ tərəfə doğru maili tavanı. Mavi pərdələri yarıyaçıq çəkilmiş iri pəncərələr. Sağ tərəfdə içəriyə doğru küncdə giriş qapısı, ön hissənin sağ səmtində isə yaşayış otaqlarına açılan qapı. Sol divarda iki qapı var, aralarındakı hissədə dəmir divar sobası nəzərə çarpır. Səhnə dərinliyi ilə ön hissəni kəsən divarda enli çəkilib-örtülmə qapılar. Otağın avadanlığı və ümumi görü- nüşi ciddi və yaşayış üçün münasibdir. Qapıların arasında, sağ tərəfdə divardan bir qədər aralıda divan, stol və etrafında bir neçə stul. Stulun üstündə abajurlu lampa yanır, etrafında fotolar, fırça, kağız, qələm və s. müxtəlif ləvazimat var. Küncdəki sobanın

qarşısında köhnə kreslo. Ara-bərdə müxtəlif fotoqrafiya aparatları və digər ləvazi- matlar gözə çarpır. Orta divarın qapısında, çəkilib-örtülmə qapıların sol tərəfindəki rəflərdə bir neçə kitab, cürbəcür kimyevi maddə şüşələri və belə şüşələrlə dolu yeyik- lər, ləvazimatlar və sair. Gine Ekdal stulun arxasında əyləşib paltar tikməklə məşğuldur. Divanda oturmuş Hedviq barmaqları ilə qulaqlarını tutub, gözlərini bir əli ilə işıqdan qoruyaraq kitab oxuyur.

Gine (*gizli bir həyəcanla qızını xeyli süzəndən sonra*). Hedviq! (*Hedviq eşitmir. Bərkədən*) Hedviq!

Hedviq (*barmaqlarını qulaqlarından aralayır*). Nədir, ana?

Gine. Mənim gülüm, Hedviq, sənə çox oxumaq olmaz.

Hedviq. Ah, ana, qoy bir az da oxuyum. Lap bir az!

Gine. Yox, yox, kitabı bir yana qoy. Atan görüb acığı tutar. Gör- mürsən axşamlar o heç özü də kitab oxumur.

Hedviq (*kitabı örtüb*). Hə, düzdür, atam kitab oxumağı o qədər də xoşlamır.

Gine (*əlindəki tikməni bir yana qoyub stulun üstündəki dəftəri və qələmi götürür*). Bilmirsən, bu gün biz yağa nə qədər pul verdik?

Hedviq. Bir kron altmış beş ere.

Gine. Düzdür. (*Dəftərə yazır*) Dəhşətdir, gör yağa nə qədər pulumuz gedir. Hələ kolbasa, pendir... (*Yazır*) Doğrudan, vətçinə da... hm... (*Hamısını hesablayır*) Gör nə qədər çıxır...

Hedviq. Pivə qaldı.

Gine. Hə, onu da. (*Yazır*) Qəpik-quruşa olsa da neynəyəsən, almaq lazım gəlir.

Hedviq. Hələ yaxşı ki, atam getdiyi üçün xörək də bişirmədik.

Gine. Hə, elədir. Hələ mənə şəkillər üçün səkkiz kron əlli ere də vermişdilər, o da getdi.

Hedviq. Yeni o qədər?

Gine. Cəmi səkkiz akkurat əlli kron!

Sükut. Gine yenə tikiş tikməyinə davam edir. Hedviq kağız-qələm götürüb diqqətini sol əlində cəmləyərək nə işə çəkir.

Hedviq. Çox gülməlidir. Atam bu gün kommersant Verlenin böyük ziyafətinə gedib.

Gine. Onu kommersantın özü yox, nəsə oğlu çağırırdı, ya dəvət eləmişdi. (*Bir az keçəndən sonra*) Kommersantla bizim heç bir əlaqəmiz yoxdur.

¹ Jmurki – oyundur. Birisinin gözünü bağlayırlar, o, başqalarını axtarıb tapır.

Hedviq. Eh, atam gəlsəydi yaxşı olardı. O mənə söz vermişdi ki, frü Sörbiyden mənim üçün nə isə ləzzətli bir şey gətirəcək.

Gine. Hə, düz deyirsən, orda hər cür ləzzətli yeməklər olar.

Hedviq (*şəkil çəkməyində davam edir*). Mən deyəsən bir az acımışam da.

Qoca Ekdal qoltuğunda kağız-kuğuz, paltosunun da cibində nəsə bir bükülü, giriş qapısından daxil olur.

Gine. Baba bu gün nə gec gəldi?!

Ekdal. Kontoru bağlamışdılar. Qroberqin yanında xeyli gözləməli oldum. Sonra da otaqlardan keçib... Hm...

Hedviq. Təzə köçürmə işi veriblər, baba sənə?

Ekdal. Bir bax, gör nə qədərdir?

Gine. Çox gözəl.

Hedviq. Cibində də nəsə bir bükülü var.

Ekdal. Nə? Boş şeydir! Heç nə deyil. (*Əlindəki ağacı küncə qoyur*) Bu iş xeyli vaxta bəs edər, Gine. (*Çardağ qapısının bir layını açır*) Sss! (*İçəri dərin bir nəzər salıb yenə ehtiyatla qapını örtür*) He-he! Hamısı büzüşüb yatıb. Ördək də öz səbətinə girib. He-he!

Hedviq. Yəqin soyuqdan üşüyüb ora girib, baba.

Ekdal. Gör daha nə fikirləşərsən. Soyuq, yox daha nə bilim nə. Orada o qədər saman var! (Sol tərəfin içəri qapısına tərəf gedir) Görəsən kibritim orda qalıb?

Gine. Kamodun üstündədir.

Ekdal öz yataq otağına keçir.

Hedviq. Yaxşı ki, baba yenə köçürmə işi gətirdi.

Gine. Hə, yazıq qoca, indi barı cibi qəpik-quruşsuz qalmaz.

Hedviq. Daha səhərlər ifritə madam Eriksenin aşxanasında oturub gözlərini döyməz!

Gine. Hə, o barədə də yaxşı olar.

Kiçik fasilə.

Hedviq. Ana, sən necə bilirsən, onlar hələ də süfrə arxasında oturmaqda davam edirlər?

Gine. Kim bilir, bəlkə də.

Hedviq. Gör indi atamı necə dadlı yeməklərə qonaq eləyirlər! Yəqin bu dəfə lap kefi kök gələcək, yox, ana?

Gine. Hə, üstəlik biz də otağı kirayə vermiş olsaydıq, onu sevin-dirə bilərdik!

Hedviq. Eybi yox, hökm deyil bu gün olsun.

Gine. Pis olmazdı. Onsuz da boş-boşuna qalıb.

Hedviq. Deyirəm ki, bu gün olmasa da olar. Onsuz da bu gün kefi kök olacaq. Çox yaxşı olar ki, başqa bir gündə onu nəyləse sevindirək.

Gine (*onu süzür*). Sən axşamlar atamı nəyləse yaxşı bir şeylə sevin-dirməyi çox xoşlayırsan?

Hedviq. Bəs necə?! O saat kefi kökəlir, üzü gülür.

Gine (*fikrə gedir*). Hə, hə, düz deyirsən, elədir ki var. (*Qoca Ekdal öz otağından çıxıb sol tərəfdəki birinci qapıya doğru gedir. Gine ona tərəf dönür*) Mətbəxdən bir şey lazımdır, baba?

Ekdal. Hə, lazımdır. Sənin işin yoxdur, otur yerində. (*Mətbəxə keçir*)

Gine. İndi gedib orda kömürlə o qədər qurdalanacaq ki... (*Onu gözləyir*) Hedviq, get bax gör orada nəyləyir...

Ekdal əlindəki qabda buğlanan su mətbəxdən çıxır.

Hedviq. Qaynar su üçün getmişdin, baba?

Ekdal. Hə. Lazımdır. Yazmaq istəyirəm, mürekkəbin suyu quruyub xəşilə dönüb... Hm!..

Gine. Bir az çörək yeyərdin, baba, axı orda xörək hazırlayıb qoymuşam.

Ekdal. Yox, yox, istəmirəm, qoy qalsın. Görürsən ki, çox məşğulam. Heç kim də yanıma gəlməsin, bildiniz? Heç kim... Hm!.. (*Öz otağına gedir*)

Gine ilə Hedviq onun ardınca baxırlar.

Gine (*yavaşdan*). Səncə pul hardandır onda?

Hedviq. Yəqin... Qroberqdən alıb.

Gine. Yox, nə danışırısan. Qroberq pulu həmişə ancaq mənə gəndərir.

Hedviq. Onda yəqin hardansa borca bir şüşə alıb.

Gine. Çətin. Yazıq babaya kimdi borc verən. (*Yalmar Ekdal pal-toda və boz şlyapada daxil olur. Gine əlindəki tikməsinə kənara qoyub ayağa qalxır*) Ah, gəldin, Ekdal!

Yalmar (*şlyapasını bir yana qoyur*). Hə, demək olar ki, hamı dağılışdı, mən də çıxıb gəldim.

Hedviq. Belə tez dağılışıdılar?

Yalmar. Hə. Əslində ancaq nahara çağırılmışdılar. (*Paltosunu əynindən çıxarmaq istəyir*)

Gine. Dayan, kömək eləyim.

Hedviq. Mən də. (*Onun paltosunu çıxarırlar, Gine divardan asır*) Qonaq çox idi, ata?

Yalmar. Yox, çox deyildi. Biz stol arxasında oturanlar cəmi on iki, on dörd nəfərdik.

Gine. Sen də hamı ilə danışib-eləyirdin?

Yalmar. Hə, hərdən bir. Ən çoxu da Qregers söhbətə tuturdu mənə.

Gine. Yəni əvvəlki kimi səliqəsizdir, ya bir az düzəlib?

Yalmar. Hə, özünə fikir verən deyil... Bizim qoca hələ gəlməyib?

Hedviq. Necə gəlməyib?! Otağındadır, işləyir, yazır.

Yalmar. Bir şey danışib-elədi?

Gine. Yox, bəyem nə danışacaqdı?

Yalmar. Görsən Qroberqin yadına salmadı?.. Axı deyirdilər ki, o, Qroberqin yanında olub. Dayan bir, özünü görüm.

Gine. Yox, yox, lazım deyil, indi yox.

Yalmar. Nə üçün? Bəyem özü deyib ki, mənə yanına buraxmayasınız?

Gine. Bu gün nəse heç kimin yanına keçməsinə istəmir.

Hedviq (*işarələrlə təsdiq eləyir*). Hm!.. Hm!..

Gine (*onu hiss etmədən*). Qaynar su üçün mətbəxə keçmişdi.

Yalmar. Hə, başa düşdüm. Deməli, oturub...

Gine. Yəqin ki, elədir.

Yalmar. Uf, aman Allah! Yazıq mənim ağ saçlı atam!.. Yaxşı, qoy oturub öz işi ilə məşğul olsun.

Qoca Ekdal yüngül şürtükunda, əlində qəlyanı
tüstülənə-tüstülənə otağından çıxır.

Ekdal. Gəlmişən? Bayaقدan elə səsini eşidirəm, deyirəm görsən odur, ya yox.

Yalmar. Elə bu saat gəlmişəm.

Ekdal. Sən görə ki, orda mənə görmədin, yox?

Yalmar. Yox. Amma barədə danışığı eşitdim, deyirdilər ki, guya son nəse haradansa keçib... Elə ona görə də nigaran qaldım, tez dalınca gəldim.

Ekdal. Hm... Çox sağ ol!.. Oradakılar kim idilər axı?

Yalmar. Müxtəlif adamlardı. Kamerger Flor, kamerger Balle, kamerger Kaspersen, nə bilim filan kamerger, daha hansı... hamısını tanımuram.

Ekdal (*başını yelləyir*). Eşidirsən, Gine! Ərin kamergerlərlə oturub-durur ey.

Gine. Hə, görünür, hələ də oranın ab-havasının təsiri altındadır.

Hedviq. Kamergerlər mahnı oxuyurdular, yoxsa qəzetdən, kitablardan nəse danışırıdılar?

Yalmar. Yox, hərəsi ağzına gələnə danışdı. Aradabir dedilər ki, mən nə isə bir şey deyim, başımı qaçırdım.

Ekdal. Nə üçün?

Gine. Nə üçün? Sən ki, yaxşı qıraətçisən.

Yalmar. Yox, nəyləse hamıya mənim xidmət göstərməyimdənsə, qoy onlar mənə qulluq ələsinlər. (*Otaqda gəzişir*) Hər halda mən o adamlardan deyiləm.

Ekdal. Əlbəttə, Yalmar o adamlardan deyil.

Yalmar. Axı mən nə üçün qonaqları əyləndirməliyəm, hə? Onsuz da mən belə yerlərə çox az-az hallarda gedirəm, adam arasına az çıxıram. O onlardır, iki gündən bir yemək-ichmək üçün bu evdən o evə, o evdən bu evə gedirlər. Qoy özləri də zəhmət çəkib bir-birini əyləndirsinlər, şeyir desinlər, nə bilim nəyləsinlər.

Gine. Doğrudan, orda belə dedin?

Yalmar (*oxuya-oxuya*). Ha-ha-ha! Hər halda dolayısı yolla da olsa sırdım.

Ekdal. Kamergerlərin lap üzlərinə?

Yalmar. Bəs necə? (*Ötən*) Sonra tokay çaxını barədə bir az mübahisəmiz də düşdü.

Ekdal. Tokay barədə? Zərif şeydir!

Yalmar (*dayanır*). Hə, zərifi də olur. Əlbəttə, hamısı bir cür olmur. Üzümün üstünə çox gün düşüb-düşməməsindən asılıdır.

Gine. Hamısını bilirsən, Ekdal!

Ekda1. Onlar da mübahisə eləyirdilər?

Yalmar. Çox çalışdılar, bacarmadılar. Bir şeyi anladılar ki, çox şeydən xəbərsizdirlər. Yəni onlar özləri də başqa-başqa adamlardı. Olsa-olsa biri o birisindən bir az yaxşıdır, bu birisi o birisindən.

Gine. Gör bir nələrə baş aparırsan ha!

Ekda1. He-he! Elə onların özlərinə beləcə dedin?

Yalmar. Hə, özü də necə, birbaş gözlərinin içinə dedim!

Ekda1. Fikir verirsən, Gine? Kameronlərə deyib ey! Lap gözlərinin içinə!

Gine. Yox bir! Düz gözlərinin içinə?

Yalmar. Bəli. Ancaq bu barədə heç kimə bir kəlmə də demək lazım deyil. Belə şeyi yaymaq olmaz. Həm də söhbətlərimiz əlbəttə, tamam yoldaşcasına, bir qədər də zarafatyana gedirdi. Çünki bu adamlar əslində elə zərif, həssasdırlar ki... Axı nə üçün özümə incik salaydım. Yo-ox, olmaz!

Ekda1. Amma bunu bilə-bilə... düz gözlərinin içinə demisən.

Hedviq (*atasını qucaqlayır*). Ata, heç bilirsən frak sənə necə yaraşır? Yaxşı tutur seni.

Yalmar. Doğrudan? Həqiqətən mənə yaxşı tutur. Elə bil lap mənim əynimə tikilib, hə... Amma bir az qoltuqlarından sıxır... Kömək elə, Hedviq. (*Frakı çıxarır*) Yaxşısı budur pencəyi geyim. Pencəyimi hara qoymusan, Gine?

Gine. Bu saat. (*Pencəyini gətirir, geyməyə kömək edir*)

Yalmar. Bax belə. Yadından çıxmasın, sabah səhər tezdən Molvikin frakını qaytararsan.

Gine (*frakı bir yana qoyur*). Yox, yox, yadımdan çıxmaz.

Yalmar (*əsnəyir*). A-a... Öz pencəyim necə də rahatdır?! Adamın öz geyimi ona daha çox yaraşır, özü də deyəsən hər şeydən çox yaraşır, elə deyil, Hedviq?

Hedviq. Düzdür, ata!

Yalmar. Üstəlik, şax bir qalstuk da taxasan... Hə, necə olar?

Hedviq. Sənin topa bıqla, gur, qıvrım saçlarınla lap yaxşı tutur.

Yalmar. Qıvrım yox, dalğavari.

Hedviq. Hə, çox buruq-buruq olduğuna görə dedim.

Yalmar. Burulub dalğavari olur.

Hedviq (*bir az keçəndən sonra əlindən tutub dartır*). Ata!

Yalmar. Nə var?

Hedviq. Özün bilirsən də...

Yalmar. Heç nə bilmirəm.

Hedviq (*gülə-gülə içini çəkir*). Ata, ay ata! Axı nə qədər gözləyim?

Yalmar. Başa düşmürəm, axı nə deyirsən?

Hedviq (*onu o yan-bu yana dartışdırır-dartışdırır*). Nə qədər gözləyəcəyəm axı, ver də, ata! Özün mənə söz verməmişdin ki, gələndə nə isə dadlı bir şey gətirəcəksən?!

Yalmar. Vay seni, lap yadımdan çıxıb!

Hedviq. Düz demirsən, düz demirsən! Yəqin gizlədirsən, özün bilə-bilə vermirsən ki, çox yalvarım, mənə cınlədəsən. Harda gizlətmisən, de!

Yalmar. Vallah, düz deyirəm, lap yadımdan çıxıb. Dayan, dayan! Doğrudan da deyəsən cibimdə bir şey var axı. (*Gedib frakın ciblərini axtarır*)

Hedviq (*atılıb-düşərək əllərini bir-birinə vurur*). Ana, ana!

Gine. Görürsən... Bir imkan ver də...

Yalmar (*bir vərəq kağız çıxarır*). Budur ey.

Hedviq. Bu?... Kağız?..

Yalmar. Süfrədəki bütün xörəklərin siyahısıdır bu. Görürsən, "menyu" yazılıb. Yəni xörəklərin adları.

Hedviq. Bəs ayrı heç nə gətirməmişən?

Yalmar. Dedim yadımdan çıxıb də. Həm də, başa düş, əslində tamahsızlanmaq yaxşı şey deyil. Yaxşısı budur, otur bax orda, stolun yanında, bütün burda yazılan xörəklərin adlarını bir-bir oxu, mən də deyim ki, hansı necə idi, nə dadırdı. Ala.

Hedviq (*göz yaşlarını sıxa-sıxa*). Çox sağ ol. (*Stolun qırağına oturur, amma siyahını oxumur*)

Gine ona işarə edir. Yalmar onu başa düşür.

Yalmar (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Yazıq ata, hansının dərini çək-sin. Nə yamanmış ailə başçısı olmaq. Çətini odur ki, bir şey çatışmadı, ya yadımdan çıxdı, onda di gəl də... Başqa çarə yoxdur, dözməliyəm. (*Sobanın qarşısında oturmuş atasına tərəf gəlir*) Ata, axşam ora baxa bildin?

Ekda1. Hə, bəs necə! Ördək acığından girib səbətin içinə, çıxmaq bilmir.

Yalmar. Doğrudan? Axır ki, bura alışıdı. Deməli, bu gündən sonra həmişə belə olayacaq.

Ekdal. Hə, bəs mən nə deyirdim? Bundan sonra bəzi şeyləri qaydaya salmaq lazım gələcək.

Yalmar. İşimiz var də.

Ekdal. Hə, işini bil. Sənə hələ bəzi şeyləri də başa salacağam.

Yalmar. Nə deyirəm ki. Gəl divanda əyləşək.

Ekdal. Əyləşək! Dayan, evvəlcə qəlyanı doldurum... Yox, təmizləmək də lazımdır. Hm... (*Öz otağına keçir*)

Gine (*gülümsünərək Yalmarə*). Sən ona bax. Qəlyanımı da burda təmizləmək istəyir, görürsən də.

Yalmar. Yaxşı, yaxşı, Gine, qoy neyləyir eləsin. Bədbəxt o qədər müsibətlər çəkib ki... Qoy görüm mənə nə deyəcək, sabah o qədər işim var ki.

Gine. Sabah heç yana gedə bilməzsən, Ekdal.

Hedviq (*tez*). Sən nə deyirsən, ana.

Gine. Təcili hazırlanmalı şəkillər var. Bu gün neçə kərə gəlib-gediblər.

Yalmar. Bildim! Uf, yenə bu şəkillər! Çatdıraram. Təzə şəkil çəkdirmək istəyənlər olmamışdı?

Gine. Yox. Mənim əlimdə sabahlıq cəmi iki portret var, bilirsən də.

Yalmar. Elə o? Yaxşı, gör daha neyləyirsən. Yoxsa...

Gine. Daha ayrı neyləyə bilərəm ki... hələ yaxşı ki, gücüm çatdıqca qəzetlərdə də çap etdirirəm.

Yalmar. Qəzetlər, qəzetlər! Verdikləri də qopik-quruş. Hə, evə baxmağa təzə gələnlər olmamışdı ki?

Gine. Hələ ki gələn yoxdur.

Yalmar. Əgər özümüz çalışmasaq, hələ çox çəkəcək. Çalışmalıyıq, Gine, yoxsa vəziyyətimiz pis olacaq.

Hedviq (*ona yaxınlaşır*). Ata, fleytanı gətirim çalırsan?

Yalmar. Bir elə fleytam çatmırdı. Lazım deyil. (*Otaqda var-gəl edir*) Hə, sabah işləməliyəm. Çalışıb çox işləmək lazımdır, özge çarə yoxdur. Gücüm çatdıqca işləməliyəm.

Gine. Mənim əzizim, o mənada demirdim...

Hedviq. Ata, sənə üçün pivə gətirim?

Yalmar. Lazım deyil, heç nə istəmirəm. (*Dayanır*) Pivə? Sən pivə dedin, qızım?

Hedviq (*sevincək*). Hə, ata, çox yaxşı pivədir, təptəzədir.

Yalmar. Hə?... Yaxşı, nə deyirəm ki, istəyirsən, bir şüşə gətir də.

Gine. Hə, hə, çox yaxşıdır, iç.

Hedviq mətbəxə tərəf qaçır. Sobanın qarşısında dayanmış

Yalmar onu saxlayıb xeyli üzünə, gözünə baxır, sonra qoşa əlləri ilə başını tutub özünə sıxır.

Yalmar. Hedviq! Hedviq!

Hedviq (*sevincindən ağlaya-ağlaya*). Mənim mehriban atam!

Yalmar. Yox, mənə belə demə, qızım. Özüm orda varlıların məclisində oturub... o cür ləzzətli şeylərdən yeyirəm... sənə üçün barı...

Gine (*stolun ətrafında oturduğu halda*). Elə şeyləri ürəyinə salma, Ekdal.

Yalmar. Bəli! Siz gerek mənim bütün bu xırda-para səhvlərimə fikir verməyəsiz. Axı bir şeyi bilirsiniz ki, mən sizi çox istəyirəm... çox istəyirəm.

Hedviq (*onu qucaqlayıb bərk-bərk bağrına sıxır*). Biz də səni çox istəyirik, ata, lap çox!

Yalmar. Əgər bundan sonra bir də nəse belə səhv eləsəm... necə deyim, özüm də bilmirəm... Bilin, qayğı başımdan aşır, gecə-gündüz sizin fikrinizi çəkirəm, bilirsiniz?! Eh! (*Gözlərinin yaşını silir*) Pivə lazım deyil, fleytanı gətir. (*Hedviq cəld fleytanı gətirib atasına verir*) Çox sağ ol!.. Bax belə, əzizlərimin, mehribanlarımin arasında, əlimdə də fleyta... O-o-o... (*Hedviq anasının qucağına oturur. Yalmar otaqda gəzişə-gəzişə fleytada qədim bir cəx xalq rəqs motivini ən asta elegiya tempində sonsuz şövlə çalmağa başlayır. Haçandan-haçana çalğıya ara verib sol əlini arvadına tərəf uzadaraq həyəcanla*) Bizim bu komamız nə qədər kiçik, yoxsul olsa da, Gine, hər halda öz komamızdır. Sizə baxıb o qədər fərəhlənirəm ki, elə bil burda hər şey, hər şey çox yaxşıdır, gözəldir. (*Yenə çalmağa başlayır. Birdən bayır qapısı döyülür*)

Gine (*qalxır*). Sss... Deyəsən, kimsə gəlib.

Yalmar (*fleytanı rəfə qoyur*). Yenə qoymadılar!..

Gine gedib qapını açır.

Qregers Verle (*qapı arxasından*). Bağışlayın...

Gine (*keçməyə yol göstərir*). Ah!

Qregers. Fotoqraf Ekdal burda yaşayır?

Gine. Burda yaşayır.

Yalmar (*qapıya tərəf gedir*). Qregers! Gəldin?! Çox yaxşı, içəri keç.

Qregers (*içəri girir*). Görürsən, demişdim ki, gəlmək istəyirəm, gəldim.

Yalmar. Bəs bu gün... qonaqları qoyub necə gəldin?

Qregers. Qonaqları da, doğma evi də. Salam, salam, frü Ekdal. Məni tanıyırsınız?

Gine. Əlbəttə. Bəyəm bizim gənc cənabımızı tanımamaq olar?

Qregers. Hə, mən anama oxşamışam, əlbəttə, o, sizin yadınızda qalmış olar.

Yalmar. Sən doğma evinizi qoyub gəlmisən dedin?

Qregers. Hələlik mehmanxanada qalıram.

Yalmar. Belə de! Madam ki, gəlmisən soyun, qonağımız ol.

Qregers. Təşəkkür edirəm. (*Paltosunu çıxarır. İndi aynında sadə, kəndsayağı tikilmiş boz kostyum var*)

Yalmar. Bura, divana gəl, rahat əyləş.

Qregers divana, Yalmarşa stolun ətrafında əyləşir.

Qregers (*atrafı göz gəzdirərək*). Deməli, sənin evin bu imiş, Yalmar. Güzerana bax.

Yalmar. Gördüyün kimi, əslində bura həm də mənim şəxsi emalatxanamdır...

Gine. Bu otaq daha genişdir. Ona görə də çox vaxt burda oluruq.

Yalmar. Əvvəlki evimiz bundan yaxşıydı. Amma bura ona görə yaxşıdır ki, burda əlahiddə künc-konələr də var...

Gine. Bura gələn dəhlizin o başında da bir kiçik otağımız var. Qapısı, yolu ayırıdır, kirayə veririk.

Qregers (*Yalmar*). Belə de... Sənin belə bir otağın var, kirayəyə verirsən?

Yalmar. Hələ ki, verməmişəm. Bilirsən, vaxt uzanır, adam axtarırıq. (*Hedviqə*) Yaxşı, bəs piva nə oldu?

Hedviq başının işarəsilə "bu saat" deyib mətbəxə gedir.

Qregers. Bu sənin qızındır?

Yalmar. Hə, Hedviqdir.

Qregers. Bir dənədir?

Yalmar. Tək bircədir. Dünyada ancaq bir sevincimiz, fərəhimiz varsa, o da odur. (*Səsini yavaşdır*) Elə dünyada on böyük dərdimiz də odur, Qregers!

Qregers. Necə yeni, nə mənada?

Yalmar. Onu dəhşətli bir bədbəxtlik gözləyir. Gözləri tutulacaq!

Qregers. Gözləri tutulacaq?

Yalmar. Hə. Hələ ki, əlamətləri var. Bir qədər çəkəcək. Həkim deyib, müalicəsi yoxdur.

Qregers. Bədbəxtliyə bax! Axı nədən belə olub?

Yalmar (*dərindən köks ötürür*). Gərək ki, nəsildən gəlmədir.

Qregers (*heyfətlə*). Nəsildən gəlmədir?

Gine. Ekdalın anasının da gözləri belə olubmuş.

Yalmar. Hə, atam deyir. Mənim yadıma gəlmir, o, dünyadan köçəndə çox kiçik olmuşam.

Qregers. Yazıq qız! Özü bilir bunu?

Yalmar. Nə danışsən, bunu ona deyə bilərik? Özüntün heç yuxusuna da girməz. Çox şən, deyib-gülən qızıdır. Elə bil dünyanın ən bəxtiyar quşudur, yerlərin, göylərin nə qədər qəmi-qüssəsi varsa, qova-qova daim irəli, yüksəklərə uçar. (*Tamam sarsılaraq*) Ah, bu məni lap öldürür, Qregers. (*Hedviq məcməyidə bir şüşə piva və stəkanları gətirib stolun üstünə qoyur. Yalmar onun başını sıgallayır*) Ay çox sağ ol, mənim Hedviqim. (*Hedviq bir əli ilə onun başını öyib qulağına nəşə deyir*) Yox. Buterbrod gərək deyil. (*Qregersə baxır*) Dayan görüm, Qregers, bəlkə bir şey yeyəsən?

Qregers (*əli ilə "yox" işarəsi verir*). Yox, yox, təşəkkür edirəm.

Yalmar (*həmin kədərlə*). Yaxşı, get gətir... Amma, bax gör... Yaxşı olardı çörəyin qırağı olsun... Yağı da yaxşı-yaxşı yax ha.

Hedviq şadyanılıqla başının işarəsilə "bu saat" – deyib yenə mətbəxə gedir.

Qregers (*nəzərləri ilə onu izləyə-izləyə*). Amma qıraqdan baxanda çox sağlam, gümrah görünür.

Gine. Hə, şükür Allaha, ayrı heç bir dərdi yoxdur.

Qregers. Bir vaxt gələcək, o da yaşa dolacaq, bizim kimi olacaq, yox, frü Ekdal? İndi neçə yaşı var?

Gine. Bu günlərdə on dörd olacaq. Sabah yox, biri gün ad günüdür.
Qregers. Yaşına görə boyu çox hündürdür.
Gine. Hə, axır vaxtlar çox boy atıb.

Qregers. Adam onların necə böyüdüyünü gördükcə, elə bil özünün də yaşa dolduğunu hiss eləyir... Siz neçə ildir ailə qurmusunuz?

Gine. Neçə olacaq... Bu yaxınlarda on beş.

Qregers. İşə bax, illər gör nə tez keçib!?

Gine (*nədənsə ehtiyat edərək ona baxır*). Hə, elədir.

Yalmar. Elədir, elədir. Nə az, nə çox, düz on beş il. (*Səsinin ahəngini dəyişir*) Zənnimcə, bu müddət ancaq sizin üçün orda, zavodda daha ləng keçmiş olar, Qregers.

Qregers. Düzdür, çox ləng keçib, elə bil iki bu qədər, üç bu qədər, elə bil qocalmışam da. Özüm də bilmirəm necə olub o illər.

Qoca Ekdal öz otağından çıxıb aram addımlarla bura gəlir.
Köhnə hərbi furajkasını qoyub. Qəlyansızdır.

Ekdal. Hə, Yalmar, gəl söhbətimizi davam etdirək... Hm!.. Sözü-müz harda qalmışdı?..

Yalmar (*ona doğru gedə-gedə*). Ata, qonağımız var, Qregers Verle gəlib... Bilmirəm yadındadır, ya yox.

Ekdal (*ayağa qalxan Qregersə baxır*). Verle? Yoxsa Verlenin oğludur? Xeyir olsun, nə əcəb?

Yalmar. Heç elə belə. Mənim yanıma gəlib.

Ekdal. Hə, onda deməli həqiqətən bəd bir şey yoxdur.

Yalmar. Əlbəttə, heç nə.

Ekdal (*əllərini yelləyərək*). Belkə ona görə gəlib ki... Qorxmağına qorxmuram ha, amma...

Qregers (*ona yaxınlaşır*). Leytenant Ekdal, mən keçmiş ov yerlərinizdən sizə çoxlu salamlar gətirmişəm.

Ekdal. Ov yerlərinə?

Qregers. Bəli, mənim olduğum zavodun salındığı Dağ vadisindən.

Ekdal. Hə, belə de! Bir vaxt o yerləri qarış-qarış gəzmişəm.

Qregers. O vaxtlar siz çox mahir ovçu olmusunuz.

Ekdal. Düzdür, düzdür. Bəs necə. Siz furajkamdan da görürsünüz. Həmişə evdə özüm üçün elə-belə qoyuram. Küçəyə çıxanda qoymuram, vaxtında çox qoymuşam...

Hedviq nimçədə buterbrod gətirib stolun üstünə qoyur.

Yalmar. Ata, otur, bir stəkan pivə iç. Qregers, buyur.

Ekdal öz-özünə nəse deyə-deyə asta-asta divana tərəf gəlir. Qregers onun yanındakı stula əyləşir. Yalmar da gəlib Qregersin yanında oturur. Gine bir qədər aralıda tikişlə məşğuldur. Hedviq Yalmarın yanında dayanıb.

Qregers. Leytenant Ekdal, bir vaxt mənim Yalmarla yayda tətillə vaxtı sizin yanınıza gəlməyimiz yadınızdadır? Milad günü idi.

Ekdal. Siz də gəlmişdiniz? Yox, yox, yadımda deyil. Ancaq onu deyə bilərəm ki, o vaxtlar mən doğrudan da mahir ovçuydum. Ayı da vurardım. Düz doqquzunu yerə sərmişəm.

Qregers (*darın rəğbətə ona baxa-baxa*). İndi daha ova getmirsiniz?

Ekdal. Eh, yaman yadıma saldınız. Hərdən bir gedirəm. Ancaq daha əvvəlki sayaq yox. Çünki meşələr, bilirsinizmi... Meşələr, meşələr... (*İçir*) O meşələr yenə əvvəlki kimi gözəldir?

Qregers. Sizin vaxtınızdakı kimi yox. Vədansızcasına qırıb-töküblər.

Ekdal. Qırıb-töküblər? (*Səsinə alçaldaraq sanki qorxuyla*) Bu yaxşı iş deyil, belə olmaz, meşələrin də qisası var.

Yalmar (*onun stəkanına pivə süzür*). Sənin sağlığına, ata, iç. Bir az da.

Qregers. Bilmirəm sizin kimi... həmişə açıqlığa, təmiz havaya öyrənmiş bir adam... bu cür havası boğuc şəhərdə, dörd divar arasında necə qahr.

Ekdal (*mənəli gülə-gülə Yalmarla baxır*). Yox, bura o qədər də darıxdırıcı deyil, çox elə pis deyil...

Qregers. Hani sizin uzun illər boyu alışdığınız o təbiət, o şərait? Hani o küləklərin təmiz nəfəsi, təbiətin qoynunda cürbəcür heyvanatlarla, quşlarla keçən azad-asudə həyatınız?..

Ekdal (*gülümsünərək*). Yalmar, gəlsənə göstərim ona, hə?

Yalmar (*tez çəşqin halda*). Yox-yox, ata. Bu gün yox.

Qregers. O bəyəm nəyi isə mənə göstərmək istəyir ki?

Yalmar. Heç, boş şeydir. Gələn dəfə göstərer.

Qregers (*qoca ilə həmin söhbətini davam etdirərək*). Hə, bütün bunlarla sizə onu demək istəyirdim ki, gələn mənimlə zavoda gedəyin,

leytenant Ekda l. Mən deyəsən tezliklə yenə ora qayıdacağam. Buradakı köçürmə işlərinizdən orda da çox tapılar. Axı, burda sizin gündəlik həyatınızı, ömrünüzü-gününüzü fərləndirən heç nə yoxdur.

Ekda l (*təəccüblə ona baxır*). Heç nə yoxdur?.. Nə olacaqdı ki...

Qregers. Bilirəm, düzdür, Yalmar sizin üçün dünyada hər şeydir, ancaq onun ailəsi var. Sizin kimi həmişə genişliyə, təbiətə, asudəliyə öyrəşmiş adam isə...

Ekda l (*əlini stola çırpır*). Yox, Yalmar, o, ora baxmalıdır, qoy görsün.

Yalmar. Lazım deyil, ata, hava qaralıb...

Ekda l. Zorər yoxdur, ay çıxıb, işıq olacaq. (*Ayağa durur*) Mən deyirəm ki, o görməlidir oranı. Gəl mənə kömək elə, keçim ora, Yalmar!

Hedviq. Hə, hə, ata!

Yalmar (*ayağa durur*). Yaxşı.

Qregers (*Gineyə*). Orda nə var bəyəm?

Gine. Narahat olmayın, elə bir şey deyil.

Ekda lla Yalmar otağın dərinliyi boyunca uzanan tor pərdənin arxasındakı qoşa lay qapıları itələyə-itələyə açmağa başlayırlar. Hedviq də onlara kömək edir. Qregers divanın yanında dayanıb. Gine sakitcə tikməsi ilə məşğuldur. Geniş açılmış qapılardan iri, çəpəki tavanlı çardağın dirəkləri və soba boruları görünür. Tavanın bir neçə pəncərəsindən içəri süzülən mavi ay işığı çardağın bəzi yerlərini işıqlandırır. Qalan yerlər qaranlıqdır.

Ekda l (*Qregersə*). Siz bura, yaxına gəlin.

Qregers (*onlara yaxınlaşır*). Axı burda nə var, bilmirəm.

Ekda l. Yaxşı-yaxşı baxın. Hm...

Yalmar (*bir qədər utancaqlılıqla*). Bura atamın iqamətgahıdır, başa düşürsən?

Qregers (*qapının ağzında dayanıb çardağa baxır*). Siz burda toyuq saxlayırsınız, leytenant Ekda l!

Ekda l. Hə, demək olar ki, toyuq da saxlayırıq. Bu saat hamısı şüyüllərin üstündə yatıb. Amma heyif, görək bu toyuqlar saxlanan yerə səhər-səhər yaxşı-yaxşı baxaydınız.

Hedviq. Onda özünüz görərdiniz ki, orada...

Ekda l. Sss!.. Hələ bir kəlmə də!

Qregers. Deyəsən, göyərçinləriniz də var.

Ekda l. Əlbəttə, göyərçinlərimiz də var! Lap yuxarıda onların bala çıxarması üçün əlahiddə yeşiklər də qoymuşuq. Yəqin bilirsiniz ki, göyərçinlər hündür yerdə yuva salmağı xoşlayırlar.

Yalmar. Özü də bizim göyərçinlər adi göyərçin deyil.

Ekda l. Yox, zənnimcə, elə adi göyərçinlərdir. Hamısı da göydə oynamağı çox sevirlər. Döşü güllüləri də var. Bir bura gəlin! Divarın dibindəki o yeşiyi görürsünüz?

Qregers. Hə, hə, o nə üçündür?

Ekda l. Dovşanların gecə orada yatması üçün.

Qregers. Deməli, dovşanlarınız da var?

Ekda l. Bəli, gördüyünüz kimi, dovşanlarımız da var? Eşidirsən, Yalmar, soruşur ki, dovşanlarımız da var. Hm... hələ ayrı şey də var, özüm. Bəli, indi gələk əsil mətləb üstünə. Bu saat. Çəkil, Hedviq. Siz gəlin bura. Bax bura. Belə. İndi ora baxın, içinə saman doldurulmuş səbəti görürsünüz?

Qregers. Görürəm. İçində nəse bir quş da oturub.

Ekda l. Hm... Quş!..

Qregers. Deyəsən, ördəyə oxşayır.

Ekda l (*mütəəssir*). Hə, gördüyünüz kimi, ördəkdir.

Yalmar. Axı ördəklər cürbəcür olur. Yaxşı bax, hansındandır?

Hedviq. Elə-belə ördək deyil...

Ekda l. Sss!..

Qregers. Adi olmasa da, hər halda türk ördəyi də deyil.

Ekda l. Elədir, cənab... Verle, türk ördəyi deyil. Vəhşi ördəkdir.

Qregers. Nə danışırırsız? Vəhşi?!

Ekda l. Bəli, vəhşi! Bu quş vəhşi ördəkdir. Bizim vəhşi ördəyimizdir, özüm.

Hedviq. Özü də mənəm, mənəm vəhşi ördəyimdir.

Qregers. Burda, çardaqda yaşaya bilər? Yoxsa öyrəşib?

Ekda l. Orda onunçun iri bir təknədə su da qoymuşuq, istədiyi vaxt nə qədər istəyir, üzür, özü üçün kef çəkir.

Yalmar. Günəş suyu dəyişirik.

Gine (*Yalmarla müraciətlə*). Yalmar, içərini lap soyutdunuz. Çəksəniz qapıları!

Ekda l. Hm... Yaxşı, çəmək də. Əslində heç gecə vaxtı onları narahat etmək də düz deyil. Çək ordan qapını, Hedviq. (*Yalmarla Hedviq hərəsi bir tərəfdən yapışib qapı laylarını çəkirlər*) Gələn dəfə

yaxşı-yaxşı baxarsınız. (*Sobanın yanındakı kresloya oturur*) Bu vəhşi ördəklər elə qəribə quşdurlar ki...

Qregers. Necə tutmusunuz, leytenant Ekdal?

Ekdal. Mən tutmamışam. Biz onun üçün bu şəhərdə bir nəfər cənaba minnətdar olmalıyıq.

Qregers (*birdən heyratla*). Yoxsa mənim atamı deyirsiniz?

Ekdal. Bəli, onu deyirəm. Sizin atanıza minnətdarıq. Hm...

Yalmar. Qəribədir. Nə tez bildin, Qregers?

Qregers. Sən axı bayaq özün atama minnətdarlığından danışır-dın... Ondan yadıma düşdü...

Gine. Elədir ki var. Amma biz onu kommersantın özündən almamışıq.

Ekdal. Dəxli yoxdur, Gine. Biz həmin ördəyə görə hökmən Hokon Verleyə minnətdar olmalıyıq. (*Qregersə*) Belədir, bir gün o, bizim qayıqda dənizə çıxmışdı, bu ördəyi güllə ilə vurdu. Sən demə ördək pis görürmüş... Hm... onu yaraladı.

Qregers. Hə-ə-ə! Deməli, bilə-bilə ki, pis görür, qırmanı tutuzdurdu ona.

Yalmar. Hə, iki-üç qırma.

Hedviq. Düz qanadından, uça bilməyib.

Qregers. Yəqin ki, özünü vurub suyun dibinə.

Ekdal (*dili dolaşa-dolaşa yuxulu kimi*). Bilirsiniz ki, vəhşi ördəkləri vuranda həmişə belə olur, cumurlar suyun dibinə, gedirlər hey lap dərinliyə, orda nədən gəldi yapışırlar, otdan, yosundan... hə... daha üzə çıxmırlar

Qregers. Onda yəqin necə olubsa, bu ördək üzə çıxıb, elədir, leytenant Ekdal?

Ekdal. Yox, özü çıxmayıb. Atanızın elə sərt bir iti var ki, heç qoyardı onu orda qala? Tez suyun dibinə cumub onu çıxardı.

Qregers (*Yalmarə*). Deməli, sonra da ördək size qismət oldu, hə?

Yalmar. Birdən-birə yox. Əvvəlcə sənin atan apardı. Ancaq ördək ora heç cür öyrəşə bilmədi, günü-gündən arıqlamağa başladı. Atan Pettersenə tapşırdı ki, öldürüb bir yana atсын.

Ekdal (*mürğüləyə-mürğüləyə*). Hm... Hə, hə. Heyvərə Pettersenə.

Yalmar (*səsini yavaşdır*). Bəli, bu yolla da o bizə gəlib çıxdı. Atam bir az Pettersenlə tanışdır; ondan məsələni eşidib biləndə, birtəhər quşu alıb evə getirdi.

Qregers. Yəqin sizin çardaqda yaxşı hiss oləyir özünü, hə?

Yalmar. Çox yaxşı! Hələ kökəlib də. Bura elə öyrəşib ki, sanki dənizi də, səmanı da tamam yadından çıxarıb. Məsələ burasındadır.

Qregers. Hm, indi başa düşdüm, deməli, dəniz də, o mavi göylər də yadından çıxıb... (*Yalmarə*) Yaxşı, deyəsən mən vaxtınızı çox aldım, atan görə ki, daha otura bilmir, mürğüləyir.

Yalmar. Eybi yox, buna görə...

Qregers. Hə, doğrudan, bayaq deyəsən axı sən deyirdin ki, otaq kirayəyə verirsiniz? Hələ tutulmayıb?

Yalmar. Yox, necə bəyəm? Yoxsa belə bir adam tanıyırsan?..

Qregers. Olar ki, mən götürüm?

Yalmar. Sən?

Gine. Siz nə danışsınız, cənab Verle?!

Qregers. Mənə verərsiniz? Əgər verirsiniz, günü sabah səhərdən yığışb gəlim.

Yalmar. Böyük məmnuniyyətlə!

Gine. Yox, cənab Verle, sizin üçün qətiyyəən yaramaz, münasib deyil.

Yalmar. Sən nə danışsən, Gine, nə üçün belə deyirsən?

Gine. Axı necə ola bilər? Həm darısqaldır, həm əməlli gün düş-mür, həm də ki...

Qregers. Bunların hamısına dözmək olar, frü Ekdal.

Yalmar. Zənnimcə, çox yaxşı otaqdır. Avadanlığı da pis deyil.

Gine. Bir özün fikirləş, bilmirsən qonşuluğunda kimlər yaşayır?.. Həmin iki nəfəri deyirəm...

Qregers. Kimdir o iki nəfər?

Gine. Biri əvvəllər ev müəllimi olub...

Yalmar. Namizəd Molvik.

Gine. O birisi də Rellingq familiyalı bir həkimdir.

Qregers. Rellingq? Deyəsən onu tanıyıram. Bir vaxt Dağ vadisində təcürbə keçirdi.

Gine. Sizin üçün namünasib cənablardır! Çox vaxt axşamlar əyyaşlıqla məşğul olurlar, evə gecə yarısı gəlirlər, özləri də kefli.

Qregers. Buna tez öyrəşmək olar. Zənnimcə, mən də vəhşi ördək kimi...

Gine. Hm... Mənə belə gəlir ki, sabaha qədər bir də yaxşı-yaxşı fikirləşərsiniz. Necə deyirlər, gecenin xeyrindənə səhərin şəri yaxşıdır.

Qregers. Siz, frü Ekdal, nədənsə heç cür istəmirsiniz ki, mən sizin evdə yaşayım.

Gine. Yox, siz nə danışsınız, Allah eləməsin!

Yalmar. Hə, doğrudan da təəccüblüdür, Gine, sən niyə belə edirsən? (Qregersə) Yaxşı, de görüm, bəyən sən hələ bir müddət şəhərdə qalmaq fikrindəsən?

Qregers (*paltosunu geyə-geyə*). Hə, indi belə qərara almışam.

Yalmar. Bəs nə əcəb atanın yanında qalmırsan? Neyləmək fikrindəsən ki?

Qregers. Əgər bilsəydim, onda dərd yarı olardı. Bir halda ki, mən indi öz adımın Qregers olmağına görə də özümü bədbəxt hesab eləyirəm... Qregers... Özü də Verle... Bundan da ağır bir şey ola bilərmi?!

Yalmar. Heç nə başa düşmürəm...

Qregers. Brr! Əgər bu, başqasının adı olsaydı, mən onun üzünə tüpürərdim. Amma bir halda ki, mənim özümə bu mənfur Qregers Verle adı qismət olub...

Yalmar (*gülür*). Ha-ha-ha! Bəs əgər Qregers Verle olmasaydın, onda kim olmaq istərdin?

Qregers. Əgər mənədən asılı olsaydı, inan, hər şeydən əvvəl yaxşı bir it olmaq istəyirdim.

Gine. It?!

Hedviq (*qeyri-iradi*). Siz nə danışsınız?!

Qregers. Vallah, düz sözümüdür. Yaxşı bir ağıllı, zirək it. Bari, o, lazım gələndə suyun dibinə cumub orda otdan-avardan yapışb qalan zavallı vəhşi ördəyi xilas eləyir.

Yalmar. Yox, Qregers, düzü sən bu sözlərdən heç nə başa düşmürəm.

Qregers. Əslində burda başa düşülməyən bir şey yoxdur. Nə isə, deməli, sabah sizo yığışırım. (*Gineyə*) Sizə o qədər də əziyyət verməyəcəyəm, hər işi özüm görməyə öyrəşmişəm. (*Yalmarə*) Qalan məsələlər barədə sabah danışarıq. Gecəniz xeyrə qalsın, frü Ekdal. (*Hedviqin saçlarını oynadır*) Gecən xeyrə qalsın.

Gine. Xeyrə qarşı, cənab Verle.

Hedviq. Xeyrə qarşı.

Yalmar (*tez şamı yandıra-yandıra*). Dayan, işıq tutum, pilləkəndə qaranlıqdır, dayan. (*Qregersi ötürür*)

Gine (*fikirli-fikirli tikməsinə yenə dizləri üstünə alır*). Bilmirəm o özünün it olmaq istəməsi ilə nə demək istəyirdi.

Hedviq. Bilirsen, ana, mənə elə gəlir ki, o, bununla üreyində nəşə başqa şey tuturdu.

Gine. Yəni nəyi?

Hedviq. Bilmirəm. O elə danışır ki... hiss eləyirsən ki, əslində nəşə başqa bir şey haqqında fikirləşir.

Gine. Sən də hiss elədin? Qoribodur!

Yalmar (*qaydır*). Sən demə, orda lampa yanırmış. (*Şamı söndürüb stolun üstünə qoyur*) Hə, indi, nəhayət bir az çörək yemək olar. (*Buterbrod götürüb yeməyə başlayır*) Bax, görürsənmi, Gine, adam bir işin üstünə düşəndə...

Gine. Hansı işin?

Yalmar. Yeni deyirəm ki, yaxşı oldu ki, axır otağı kirayə verdik. Özü də gör kimə – Qregerse, çoxdankı dostumuza.

Gine. Heç özüm də bilmirəm sənə nə deyim.

Hedviq. Ah, ana, görürsən nə yaxşı olacaq!

Yalmar. Səndən baş açmaq olmur. Evi kirayəyə vermək üçün o qədər-fikir eləməyin nədir, indiki narazılığın nə?

Gine. Əgər başqa adama versəydin, Ekdal... heç bir fikirləşirsən ki, kommersant bunu eşidəndə nə deyər?

Yalmar. Qoca Verle? Onun nə işinə qalıb?

Gine. Necə nə işinə qalıb. Əgər Qregers evdən gedib başqa yerdə qalrsa, deməli, hökmən aralarında söz-söhbət olacaq. Özün bilirsən ki, onsuz da əməlli-başlı yola getmirlər.

Yalmar. Başa düşürəm, əlbəttə, söz-söhbət ola bilər. Amma...

Gine. İndi görürsən, kommersant fikirləşəcək ki, bu sən işindir...

Yalmar. Qoy fikirləşsin! Bilirəm, Verle bu vaxtaca mənim üçün az iş görməyib, yaxşılığı olub. Minnətdaram, çox minnətdaram. Amma indi daha buna görə ömürlük ondan asılı ola bilmərəm ki...

Gine. Mənim əziz Ekdalım, hələ o da var ki, bu, bizim babanın da işlərini korlaya bilər. Elə onu götür ki, tutub kontordakı işlərini əlindən alarlar, xırda-para qazancı da əlindən çıxar. Hə, sonra?..

Yalmar. A!.. Belə də. Yaxşı, tutaq ki, qoy lap belə olsun, nə olar. Onsuz da hər dəfə yadıma düşəndə ki, o cür ağsaçlı atam, mənim kimi oğulun atası dilənçi kimi qəpik-quruşa göz dikib, xəcalətimdən ölüb yerə girirəm. Ancaq indi deyərsən, nəhayət vaxt çatıb ki... (*Bir buterbrod*)

da götürür) Madam ki, ailə qayğıları ilə ata qayğısının ikisi birdən boynuma düşüb, deməli, özge yol yoxdur, yerinə yetirməliyəm.

Hedviq. Düzdür, düzdür, ata! Hökmən!

Gine. Sss! Oyadarsan, qoy yatsın.

Yalmar (*yavaşdan*). Hə, yerinə yetirəcəyəm! Çünki vaxt gələcək ki, mən də... Yaxşı ki, evi verdik, indi asudə nəfəs almaq olar, pulsuzluq cəhətdən bir az fikrim azalar. Bu, mənim kimi həyatda öz qarşısına məqsəd qoymuş adam üçün ən vacib şərtidir. (*Kreslonun yanında ayaq saxlayıb həyəcanla*) Mənim ağsaçlı, başı belalı yazıq atam!.. Hələ senin Yalmarın ölməyib, səni çarəsiz qoymaz!.. Nə qədər canında can var, o senin üçün, ailəsi üçün çalışacaq, sizdən heç nə əsirgəməyəcək. Vaxt gələr, elə bir gün yetişər ki, sən bir də ayılıb görərsən ki... (*Gineyə*) İnanmırsan, Gine?

Gine (*ayağa qalxaraq*). Əlbəttə, inanmıram. Əvvəlcə gəl onu oyadaq, yatağına uzadaq.

Yalmar. Yaxşı, gəl.

Ehtiyatla qocanı oyadıb ayağa qaldırırlar.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Yenə Yalmar Ekdalın pavyonu. Səhərdir. Tavandakı iri pəncərədən işıq düşür. Pərdələr açıqdır. Yalmar stolun arxasında oturub bir fotosəkli retuş edir; qabağında hələ neçəsi də var. Sonra Gine giriş qapısında görünür; başında üz örtüklü şlyapa, əlində səbət var.

Yalmar. Nə tez gedib-qayıtdın, Gine?

Gine. Vaxt itirməyin nə mənası. Getdim də, qayıtdım da. (*Səbəti stolun üstünə qoyur, üz örtüklü şlyapasını çıxarır*)

Yalmar. Qregersə baş çəkdin?

Gine. Hə, hə. Mən özümü çatdıranacan otağı elə təmizləyib, elə səliqəyə salıb ki, gəl görəsən.

Yalmar. Necə bəyəm?

Gine. Necə olacaq, göz dəyməsin, məşallah, hər şey öz yerindədir, bal tök, yala. Hamısını da özü, özü eləyib. Axı deyirdi ki, ona heç kimin

xidməti lazım deyil. Hə, əvvəlcə sobanı yandırıb. Heç yelçəkərin gözünü də açmayıbmış. Hər tərəfi tüstü bürüyüb, göz-gözü görmürdü.

Yalmar. Nə danışırısan?!

Gine. Hə, gör hələ sonra nə olub. Görüb ki, odu söndürə bilmir, götürüb əlüzuyandakı xıltılı-mıltılı suyu əndərib ora. Qapqara çirkəb yayılıb döşəməyə. Mən içəri girəndə otaqda idən baş çatlayırdı.

Yalmar. Gör ha!

Gine. Dalandar qadını çağırıb dedim ki, təmizləsin. Otaqda o qədər iş açıb ki, günortayadək ora girmək olmaz, ancaq səliqə yaratmaq olar, iy də çəkilər.

Yalmar. Özü hara getdi?

Gine. Dedi ki, bir az gedim gəzim.

Yalmar. Arada mən də ora dəymişdim... Sən bazar-dükanda olan vaxt.

Gine. Hə, mənə dedi. Gəzməyə getdi. Onu sabah səhər yeməyinə dəvət elədim.

Yalmar. Bəlkə, indi günortayadək bir şey hazırlayıydın. Hələlik, birinci dəfə üçün pis olmazdı. Bilirəm, səndə süfrəyə qoymağa bir şey olmamış olmaz.

Gine. Olar, düzəldərəm.

Yalmar. Ancaq, Gine, xahiş eləyirəm dadım-doyum olmasın, bir az gen-bol elə. Çünki yaqın Rellinqlə Molvik də gələcəklər. Bayaq mən Qregersə dəyməyə gedəndə, pilləkəndə onlarla da rastlaşdım. Onlara da təklif elədim ki...

Gine. Deməli, iki nəfər də bu yandan!

Yalmar. Yaxşı, sən allah!.. İki nəfərlə nə olacaq ki! Axı nə fərqi var?! Bir tikə artıq, bir tikə əskik.

Qoca Ekdal (*öz otağının qapısını açıb bura nəzər salır*). Qulaq as, Yalmar... (*Gineni görüb*) Sənsə-ən?

Gine. Nə lazımdır, baba?

Ekdal. Heç, heç nə. Nə fərqi var ki... Hm. (*Yenə qapısını çəkir*)

Gine (*səbəti götürür*). Zəhmət olmasa, ona göz qoy, çıxıb getməsin.

Yalmar. Hə, hə, bu saat. Mənə bax, Gine, yaxşı olardı ki, duza qoyulmuş siyenəklə soyutma da... Görək ki, Rellinqlə Molvik yenə gecə möhkəm vurmuşdular.

Gine. Nə olur olsun, vaxtından tez gəlməsinlər.

Yalmar. Gəlsələr də eybi yox, çatdırarsan.

Ginc. Sən deyən olsun. Yaxşı, o vaxta qədər bir az oturub işləsənə.
Yalmar. Görmürsən işləyirəm, daha neyləməliyəm?!
Ginc. Bax, ha, belə elə ki, hamısını qurtarasan. *(Səbati götürüb mətbəxə gedir)*

Yalmar oturub yarıkənüllü, yarıkənülsüz fırçanı
bir fotoşəklin üzərində gəzdirməyə başlayır.

Ekdal *(yenə qapısını açıb otağın o yanına–bu yanına göz gəzdirir. Yavaşdan)*. Sən çox məşğulsan?

Yalmar. Hə, şəkillərlə məşğulam.

Ekdal. Bildim, bildim, başa düşdüm!.. Madam ki, çox məşğulsan... hm!.. *(Qapını örtmədən çəkilib gedir)*

Yalmar *(sakitcə bir qədər də işləyir. Sonra fırçanı qoyub qocanın otağına gedir)*. Bəs sən necə, çox məşğulsan, ata?

Ekdal *(otaqda öz-özünə danışmış kimi)*. Əgər sən çox məşğulsansa, onda elo mən də məşğulam. Hm!

Yalmar. Nə deyirəm, yaxşı. *(Yenə öz işinə qayıdıb işləməyə başlayır)*

Ekdal *(bir azdan yenə qapıda görünür)*. Hm! Bilirsən... mən işimi qurtardım, Yalmar.

Yalmar. Mən elə bilirdim ki, sən də yazı işinlə məşğulsan.

Ekdal. Yox, cəhənnəm olsun hər şey! Yəni Qroberq heç olmasa iki gün, ya bir az çox gözləyə bilməzdi? Qaçacaq deyildi ki!

Yalmar. Orası elədir. Bəs, axı sən də muzdur-zad deyilsən, nə vaxta kimi belə zarıncı-zoruncu...

Ekdal. Orda, çardağda vacib işlər var, onları görməliyəm...

Yalmar. Hə, hə. Ora getmək istəyirsən? Qapını səninçün açım.

Ekdal. Pis olmazdı.

Yalmar *(ayağa durur)*. Yaxşı oldu, daha biz ora əl gəzdirməyə vaxt itirmirik.

Ekdal. Hə, hə, sabah səhərə kimi hər şey qaydasında olmalıdır. Axı sabah səhər... hm?

Yalmar. Sabah, sabah səhər. *(Hərəsi bir tərəfdən çardağın qapılarını çəkib aralayır. Damın pəncərələrindən səhər günəşinin şəfəqləri süzülür. İçəridə göyərçinlərdən bəziləri uçuşur, bəziləri yerində dayanıb, bəzilərisə gəzişərək quruldaşırlar. Çardağın içərilərindən ara-bir ördək qaqqılısı eşidilir)* Hə, sən məşğul ol, ata.

Ekdal *(çardağa keçir)*. Bəs sən gəlmirsən?

Yalmar. Bilirsən... deyəsən mən... *(Mətbəx qapısından Ginenin gəldiyini görür)* Vaxt yoxdur, işləmək lazımdır... Ancaq bu örtükləri səninçün... *(İpi çəkir. Çardağın açılı qapıları boyu tavandan döşəməyədək pərdə asılıb. Aşağıları köhnə parusın parçadan, yuxarı hissəsi boyhaboy tarım çəkilmiş balıq torundandır. İndi çardağın aşağı hissəsi daha görünür. Yalmar stolun yanına qayıdır)* Belə. İndi yaqin heç olmasa bir saat rahat otura bilərəm.

Ginc. Yəne orda nə işi vardı, keçdi ora?

Yalmar. Bəs madam Eriksenin yanına getsəydi yaxşı olardı? *(Oturur)* Yaxşı, mənlilik bir iş var? Özün deyirdin ki...

Ginc. Ancaq soruşmaq istəyirdim görüm, süfrəni burda açacağam?

Yalmar. Hə. Düz deyirsən, qonaqlar burda olanda özgə birisi gəlib-ələməz ki?

Ginc. Yox. Olsa-olsa, ancaq həmin dediyim iki nəfər gələ bilər, bir yerdə şəkillərini çəkdirməyə.

Yalmar. Lənət şeytana! Başqa bir vaxt gəlib çəkdiro bilməzdilər?

Ginc. Narahat olma, özizim, mən onlara demişəm ki, ancaq günortadan sonra, sən yatan vaxt gəlsinlər.

Yalmar. Hə, onda lap yaxşı. Rahat oturarıq.

Ginc. Hələ nə qədər ki, süfrə açılmaz, stol da boşdur, otur, işini gör.

Yalmar. Görürsən, neçəsini ələmişəm.

Ginc. Bilirəm. İşlərini gör qurtar, sonra nə qədər istəyirsen dincəl, göz özünçün. *(Yenə mətbəxə keçir)*

Qısa fasilə.

Ekdal *(çardağın qapısının ağzında, torun arxasından)*. Yalmar!

Yalmar. Nə var?

Ekdal. Deyəsən, təknənin yerini dəyişməli olacağıq. Yoxsa qorxuram ki...

Yalmar. Gördün? Həmişə sənə demirdim?

Ekdal. Hm... hm... hm... *(Qapıdan çəkilir)*

Yalmar bir az da işləyəndən sonra tərs-tərs çardağa tərəf baxır.
Durmaq istərkən Hedviq mətbəxdən çıxır.

Yalmar *(yenə stolda oturur)*. Hə, niyə gəldin?

Hedviq. Elə belə, sənün üçün darıxdım, ata.

Yalmar *(ani sükutdan sonra)*. Bəlkə, burda bir işin var, hə? Bəlkə mənə yoxlamağa göndəriblər?

Hedviq. Qətiyyən yox.

Yalmar. Anan orda neyləyir?

Hedviq. Soyutma, şoraba hazırlamaqla məşğuldur. Yumurta da bişirib, kartof da. *(Stola yaxınlaşır)* Bəlkə sənə bir az kömək eləyim, ata.

Yalmar. Yox! Hər işimi özüm tək görməyə alışmışam. Belə xoşlayıram. Hələ ki, gücüm çatır!.. Qorxma, mənəm Hedviqim, atan hələ heydən düşməyib...

Hedviq. Ay ata, sən Allah belə demə!.. Yaxşı deyil. *(Otaqda gəzişə-gəzişə gedib çardağın qabağında dayanır, ora baxır)*

Yalmar. Bax gör o neyləyir orda.

Hedviq. Deyəsən, ördəyin təknəsinin qabağını açır ki, ora rahat keçib getsin.

Yalmar. Tək eləyə bilməyəcək! Mən də burda ilişib qalmışam!

Hedviq *(ona yaxınlaşır)*. Fırçanı ver mənə, ata... Mən eləyərim, bacararam.

Yalmar. Sənlik iş deyil, gözlərin ağrıyır.

Hedviq. Ağrımaz. Ver mənə fırçanı.

Yalmar *(ayağa durur)*. Yaxşı, bir-iki dəqiqəyə gəlirəm, çox çəkməz.

Hedviq. Fırçayla işləməyin nə ziyanı var ki, niyə qorxursan? *(Fırçanı götürür)* Bax belə. *(Əyləşir)* Gör necə bacarıram.

Yalmar. Nə eləyirsən elə, gözlərini korlama! Eşidirsən? Yoxsa sonra bir şey olsa, günahkar sən özünsən, bildin?

Hedviq *(işləyə-işləyə)*. Yaxşı, yaxşı, bildim.

Yalmar. Sən çox bacarıqlı qızsan, Hedviq. Ancaq çox yox, iki dəqiqə işləyəcəksən, oldu? *(Pərdənin arxasına, çardağa keçir. Hedviq işləyir. Yalmarla Ekdalın çardaqda nə barədə mübahisəsi eşidilir. Yalmar pərdəni qaldıraraq çıxır)* Hedviq, rəfdən kəlbətini ver mənə. Çəkici də. *(Geriə dönür)* Ata, bu saat görərsən, ki... Necə lazımdır elə də eləyərim. Hedviq deyilən ləvazimatı rəfdən götürüb ona verir. Sağ ol! Lap vaxtında gətirdin. *(Qapıdan aralanır. Çardaqda taqquiltə və danışq səsləri eşidilir. Hedviq ayağa durub tordan içəri baxır. Bir azdan giriş qapısının döyülməsi səsi eşidilir. Hedviq eşitmir)*

Qregers Verle *(şlyapasız, paltosuz içəri girib qapının ağzında dayanır)*. Hm!..

Hedviq *(dönüb ona tərəf gedir)*. Salam, xoş gəlmisiniz, buyurun.

Qregers. Təşəkkür edirəm. *(Çardağa baxır)* Kim var orda?

Hedviq. Atamla babamdır. Bu saat çağırım onları.

Qregers. Yox-yox, lazım deyil. Yaxşısı budur bir qədər gözləyərim. *(Divana əyləşir)*

Hedviq. Bura yaman səlqişsizdir... *(Stolun üstündən şəkilləri yığıdırmaq istəyir)*

Qregers. Qoyun qalsın, narahat olmayın. İşlənməli şəkillərdir?

Hedviq. Hə, bir az atama kömək edirdim.

Qregers. Onda məndən çəkinməyin, işləyin.

Hedviq. Yaxşı. *(Oturub yenə fırçanı götürür, fotoşəkilləri qarşısına çəkib işləməyə başlayır)*

Qregers sakitcə onu süzür.

Qregers. Vəhşi ördək necə gecələyib?

Hedviq. Çox sağ olun, gerek ki, yaxşı.

Qregers *(çardağa tərəf dönüb)*. Dünən gecə ay işığında ora heç belə görünmürdü. İndi gündüz işığında tamamilə ayrı cür görünür.

Hedviq. Hə, qəribədir, tamamilə başqa cürdür. Axşam başqaydı, səhər tamamilə başqa cür, yağış yağanda da bir başqa cür görünür.

Qregers. Ona da fikir vermisiniz?

Hedviq. Baxanda görünür də...

Qregers. Siz də vəhşi ördəyin yanına getməyi çox xoşlayırsınız?

Hedviq. Hə, vaxt tapanda.

Qregers. Görünür, sizin boş vaxtınız az olur. Məktəbə gedirsiniz?

Hedviq. Yox, daha getmərəm. Atam qorxur ki, gözlərimi korlayaram.

Qregers. Bəs onda özü sizinlə məşğul olur?

Hedviq. Hə, deyib ki, özüm məşğul olacağam, ancaq özünün də vaxtı yoxdur.

Qregers. Ayrı adam da yoxdur məşğul olsun?

Hedviq. Var, Molvik məşğul olur. Ancaq o da hərdənbir... çünki çox vaxt...

Qregers. İçir?

Hedviq. Gərək ki...

Qregers (*çardağa işarə ilə*). Bəs orda necə, maraqlı bir məşğuliyyət yoxdur? Zənnimcə, orda gərək tamam başqa aləm olsun, elə deyil?

Hedviq. Elədir. Orda o qədər qərribə şeylər var ki...

Qregers. Məsələn, nə var?

Hedviq. Kitabla dolu böyük şkaflar. Özü də kitabların çoxusu şəkillidir.

Qregers. Belə de!

Hedviq. Hə, köhnə, kiçik bir paltar şkafları da var. Siyirməli. Qapılarının üstündə adam fiqurları, böyük bir saat da var. Qapılar açılanda fiqurlar elə bil adamın üstünə atılır. Ancaq saat xarab olub, işləmir.

Qregers. Belə çıxır ki, vəhşi ördəyin yanında vaxt dayanıb, hərəkət eləmir.

Hedviq. Hə. Hələ orda bir qutu da var, içində cürbəcür rənglər, nə bilim başqa-başqa şeylər, sonra yeno kitablar. Hey, o qədər kitab var ki...

Qregers. Yəqin oxuyursunuz, hə?

Hedviq. Hərdənbir, vaxt olanda. Çoxusu ingiliscədir, mən oxuya bilmirəm. Aralarında lap iri bir kitab da var: "Harrysons. History of London"¹. Bəlkə də yüz il bundan qabaq çıxıb. O qədər şəkilləri də var ki! Lap birinci səhifəsində ölümün şəkl; bir əlində qum saati, o birində bir qız. Mənim yaman xoşuma gəlir. Qalanları kilsələrin, qəsrlərin, küçələrin, yelkənli gəmilərin şəkilləridir.

Qregers. Bu cür nadir şeylər sizdə hardandır belə?

Hedviq. Bilirsiniz, vaxtilə burda qoca bir dənizçi kapitan yaşayırmış, onundur. Dəniz səfərlərindən gətiribmiş. Onun adını bilirsiniz nə qoyubmuşlar? "Uçan hollandiyalı". Fikir verirsiniz, necə qərribə ad qoyublar? Əslində, heç hollandiyalı da deyilməmiş.

Qregers. Hollandiyalı deyilməmiş?

Hedviq. Yox. Hə, bir gün birdən-birə yoxa çıxıb. Bütün bu şeylərinin hamısı qalıb burda.

Qregers. Deyin görüm, siz o şəkillərə baxanda heç istəmisiniz ki, özünüz bütün dünyanı gözüb görösünüz?

Hedviq. Yo-ox! Mən həmişə öz evimizdə olmaq, atama, anama kömək eləmək istəyirəm.

Qregers. Şəkil retuşlamaq da istəyirsiniz?

Hedviq. Yox, tək bunu yox. Mən ən çox ingilis kitablarındakı kimi şəkilləri qravürlərdə çəkməyi öyrənmək istəyirəm.

Qregers. Hm... Bəs atanız buna nə deyir?

Hedviq. Deyəsən onun xoşuna gəlmir. Bu barədə atam nəse elə sirli, elə qərribə görünür ki, özüm də başa düşmürəm. Bir görün mənə nə deyir. Deyir ki, yaxşı olar mən qamışdan, samandan səbət, ya nə bilim daha nə toxumağı öyrənəm. Bilmirəm, axı bunun nəyi yaxşıdır?!

Qregers. Mən də elə bilirəm, elə bir iş deyil.

Hedviq. Amma atam onu düz deyir ki, əgər mən qamışdan nəse toxumağı öyrənsəm, onda vəhşi ördək üçün də təzə səbət toxuyaram.

Qregers. Əlbəttə, bax o yaxşı olar. Bunu siz eləməsəniz, bəs kim eləyər?

Hedviq. Hə, hə də, axı ördək mənimkidir.

Qregers. Tamamilə doğrudur.

Hedviq. Hamıdan çox mənimkidir. Atamla babam elə-belə, mənim əvəzimə ona baxırlar, əslində mən məşğul olmalıyam.

Qregers. Belə de... Yəni məşğul olub neyləyirlər ki?..

Hedviq. Yəni həm onunla əylənirlər, həm də yerini düzəldirlər, yeməyini-suyunu verirlər.

Qregers. Başa düşdüm. Belə görünür ki, ümumiyyətlə sizin çardaqdakı vəhşi ördək ən çox sevilən, qulluq olunan bir məxluqdur. Hamı onu əzizləyir.

Hedviq. Bəs necə, o əsil vəhşi ördəkdir. Mənim də ona çox yazığım gəlir. Axı o, dünyada heç nə görmür, yanında tayı, yoldaşı da yoxdur, yalqızdır.

Qregers. Düzdür, o mənada yəqin ordakı dovşanlar da ondan xoşbəxtdir.

Hedviq. Əlbəttə, hətta toyuq-cücə də ondan xoşbəxtdir ki, hamısı bir yerdə olur, gözüb dolanırlar. Bu yazıqsa təkdir, dənizdən, bütün yoldaşlarından ayrı düşüb. Çox vaxt bu barədə fikirləşəndə mənə elə gəlir ki, onda nəse bir sır var. Elə bir sır ki, heç kes nə o sirri bilir, nə də bu ördəyin özünü başa düşür.

Qregers. Hələ üstəlik, dənizin girdabına da düşüb.

Hedviq (*birdən ona iti bir nəzər salıb tez gözlərini çəkir, təbəssümünü gizlədib*). Siz nə üçün dənizin girdabına deyirsiniz?

Qregers. Bəs necə deyim?

¹ Harrison. Londonun tarixi (*ingiliscə*)

Hedviq. Elə-belə, dənizin dibinə.

Qregers. Bəyəm hər ikisi bir deyil? Nə fərqi var ki?

Hedviq. Həmişə dənizin girdabı sözünü eşidəndə, mənə elə qəribo gəlir ki...

Qregers. Axı nə üçün?

Hedviq. Yox, deməyəcəyəm. Pis çıxar.

Qregers. İnanmıram. Onda deyin görüm, bu sözü deyəndə niyə gülümsədiniz?

Hedviq. Ona görə ki, mən həmişə orda nə varsa gözümün qabağına gətirəndə mənə elə gəlir ki, bu ev, burdakı cansıxıcılıq əslində dəniz girdabı kimidir. Amma bir şey var ki, bunu mənim deməyim yaxşı çıxmaz, səfehlik kimi görünər.

Qregers. Elə deməyin.

Hedviq. Ona görə də, əslində bizim çardağımız adi çardağ deyil.

Qregers (*nəzərlərini diqqətlə ona dikir*). Buna çox əminsiz?

Hedviq (*təəccüblə*). Məgər adidir?

Qregers. Yox, siz özünüz buna tam əminsiz? (*Hedviq ağzı açıla qalmış halda ona baxır. Gine əlində süfrə mətbəxdən çıxır. Qregers ayağa qalxır*) Deyəsən, mən çox tez gəlmişəm, he?

Gine. Neyləmək olar ki, yəqin darıxırsınız. Yaxşı eləyib gəlmisiniz, bu saat hər şey hazır olar. Hedviq, stolun üstünü yığışdır.

Hedviq stolun üstünü yığışdırır, sonra süfrəni sərməkdə anasına kömək eləyir. Qregers kresloya əyləşib albomu vərəqləməyə başlayır.

Qregers. Frü Ekdal, deyirlər ki, siz retuş işini yaxşı bacarırsınız, düzdür?

Gine (*yanakı ona baxa-baxa*). Düzdür, bacarıram.

Qregers. Nə yaxşı, nə yaxşı!

Gine. Nə üçün bəyəm? Nə mənada yaxşı?!

Qregers. O mənada ki, Ekdal fotoqraflıq eləyir, siz də ona retuşda kömək eləyirsiniz.

Hedviq. Anam foto çəkməyi də bacarır.

Gine. Hə, onu da öyrənməli olmuşam.

Qregers. Onda belə görünür ki, bütün əsas işləri siz görürsünüz.

Gine. Ekdalın vaxtı olmayanda, mən...

Qregers. Yəqin atası qoca olduğu üçün ona çox vaxt sərf eləyir.

Gine. Elədir. Axı həm də əslində bütün bu işlər Ekdalın işi deyil. Kimisi şəkil çəkdirməyə gəlir, kimisi şəkil böyütdürmək istəyir, hamı ilə dil tapmaq...

Qregers. Başa düşürəm. Bir halda ki, boynuna götürüb, görək siz də...

Gine. Cənab Verle özü də yaxşı bilir ki, Ekdal əslində adi bir fotoqraf deyil.

Qregers. Orası elədir. Ancaq hər halda... (*Çardaqda atəş açılır. Qregers diksinir*) Nə oldu orda?

Gine. U-u, yenə güllə atırlar.

Qregers. Onlar orda güllə də atırlar?

Hedviq. Ovçuluq öyrənirlər.

Qregers. Nə ovçuluq? (*Çardağın qapısına yaxınlaşır*) Yalmar, deyəsən orda ovçuluq eləyirsən?

Yalmar (*torun arxasından*). Gəlmisən? Heç bilmirdim. Başım elə qarışıb ki... Hedviq, sən nə ecəb deməmişən? (*Çıxıb gəlir*)

Qregers. Axı çardaqda da güllə atırlar, bu nə deməkdir?

Yalmar (*qoşalülə tapançanı göstərə-göstərə*). Elə-belə, bundan atırdım.

Gine. Baba ilə sən axırı ki, bu levolverlə bir oyun çıxaracaqsınız.

Yalmar (*əsəbiliklə*). Səno nəçə kərə demişəm ki, bu cür atəş açan silahlara revolver deyirlər, levolver yox.

Gine. Nə fərqi var ki, revolver, ya levolver.

Qregers. Nə oldu, ovçuluq öyrəndin axırı, Yalmar?

Yalmar. Yavaş-yavaş. Gələn dəfələr də bir-iki dovşan vurarıq... Ən çoxu qocaya görə öyrənirəm, bilirsən?

Gine. Kişilər belədirlər də. Gərək başlarını bir şeylə qatsınlar.

Yalmar (*hirsli-hirsli*). Əlbəttə, gərək başımızı qataq.

Gine. Hə, elə mən də onu deyirəm də.

Yalmar. Di yaxşı! Hm... (*Qregersə*) Görürsən, çardağ nə yaxşı xəfədir? Bizim burda güllə atmağımızı da heç kim eşitmir. (*Tapançanı lap yuxarıdakı rəfə qoyur*) Hedviq, tapançaya əl vurma ha! Bir gözü doludur, yadından çıxmasın.

Qregers (*tordan içəri baxır*). Deyəsən orda ov tüfənginiz də var.

Yalmar. Atamın köhnə tüfəngidir. Atmır, deyəsən çaxmağı xarab olub; elə-belə qoymuşuq ora. Söküb-təmizləmək, yağlamaq, təzədən yağmaq lazımdır... Atam özü əlləşir, görək nə olar.

Hedviq (*Qregersin yanında*). Hə, şeylərin yerləri dəyişdirilib, təknənin qabağı açılıb, indi vəhşi ördəyi yaxşı görmək olur.

Qregers. Mən elə ona baxıram. Deyəsən bir qanadı sallaqdır, hə?

Yalmar. O vaxt dənizdə güllə qanadından doymuşdı.

Qregers. Bir ayağı da axsayır görək ki. Ya elə deyil?

Yalmar. Deyəsən bir balaca.

Hedviq. İt qışından tutub çıxarmışdı.

Yalmar. Amma belə baxanda elə bil ona heç nə olmayıb. Yəni yaxşı qalıb. Bir yandan güllə deyib, bir yandan da it tutub...

Qregers (*Hedviqə baxa-baxa*). Üstəlik bir xeyli də... dənizin gir-dabında qalıb...

Hedviq (*gülümsünür*). Düzdür.

Gine (*siolun ətrafında narahatlıqla*). Bu əcaib vəhşi ördəyə elə qulluq eləyirlər ki, elə bil şahzadə qıza qulluq eləyirlər.

Yalmar. Hm! Yaxşı, tez hazır olar?

Gine. Bu saat. Hedviq, gəl mənə kömək elə.

Gine və Hedviq mətbəxə gedirlər.

Yalmar (*yavaşdan*). Mənə belə gəlir ki, burda dayanıb qocaya baxmasan yaxşıdır. Ona baxanda xoşu gəlir. (*Qregers çardağın astanasından aralanır*) Həm də nə qədər ki, o biri qonaqlar gəlməyib, qapıları örtüm. (*Əlini yelləyir*) Kiş-kiş! Rədd olun görüm ha! (*Pərdəni qaldıraraq qapıları çəkir*) Gördüyün bu mexanikamı mən özüm icad eləmişəm. Əlbəttə, fikirləşib tapmaq, quraşdırmaq, xarab olanda düzəldib qaydasına salmaq asan deyil. Bura üçün hökmən bu cür çökilmə qapılar olmalıdır. Çünki adi açılan qapılar olsa, nə qədər yer tutardı. Açıq da ki, olmaz, toyuqlar, dovşanlar içəri, atelyeyə girəndə Gine hirsələnir.

Qregers. Əlbəttə, hirsələncək də. Yəqin evin bütün işləri onun boynunadır.

Yalmar. Mən evin bütün işlərini onun öhdəsinə qoymuşam. Yoxsa elə olmasa, özümün daha vacib işlərimi görə bilmərəm.

Qregers. Yəni hansı işlərini, Yalmar?

Yalmar. Bəs nə əcəb bu vaxta qədər xəbər tutmamısan? Heç olmasa, mənim hansı ixtira-axtarışlar apardığım haqqında soruşub öyrənəydin.

Qregers. Nə ixtira-axtarışlardır elə?

Yalmar. Doğrudan eşitməmişən? Bəs axı, sizin orda, meşə cəngəlliklərində...

Qregers. Yəni demək istəyirsən ki, nəse ixtira eləmişən?

Yalmar. Tamam ixtira demək olmaz, axtarışlar aparıram. İş davam elətdirirəm. Sən özün bilirsən ki, mən bir işlə məşğul olanda ona soyuqqanlı yanaşa bilmirəm. Yəni əgər özümü fotoqrafiyaya həsr eləmişəmso, deməli, orda nəse daha faydalı bir şey tapmalıyam. Yoxsa hər gəlib-gedənin şəklini çəkməkdən nə olacaq.

Qregers. Elədir. Elə bir az qabaq arvadın da o barədə danışmışdı.

Yalmar. And içmişəm ki, əgər özümü, bütün qüvvəmi bu sənətə həsr eləyirəmsə, onu elə bir zirvəyə çatdıracağam ki, o əsil incəsənət kimi, elm kimi yüksək səviyyəyə qalxsın. Ona görə də hər foto ilə bir ixtira eləmək, nəyisə kəşf eləməyə çalışıram.

Qregers. Axı necə? Bu ixtira, bu kəşf necə ola bilər?

Yalmar. Bilirsən, əzizim, gəl hələlik onun xırdaqlarını soruşma. Onların hamısını izah eləmək çox uzun çəker. Elə də fikirləşmə ki, mən ancaq şöhrət axtarıram. Yox. Onu da bilirsən ki, mən tok özüm üçün çalışıb-əlləşən adam deyiləm. Əslində mənim fotoqrafiya ilə bağlı qarşında çox böyük bir məqsəd durur.

Qregers. Axı nə məqsəddir elə?

Yalmar. Nə olacaq? Görmürsən saç-ı-saqqalı ağarmış atam haçandan dörd içindədir?

Qregers. Atanı deyirsən? Məlumdur ki, qocalıb, indi sən onun üçün neyləyə bilərsən ki?

Yalmar. Mən onun Ekdal adının şərəfini, şöhrətini özünə qaytarmaq istəyirəm. Çünki ancaq o vaxt onun ləyaqət hissi dirçələ bilər, onu ayağa qaldırar.

Qregers. Deməli, sənin həyatının əsil məqsədi budur.

Yalmar. Mən fəlakətə uğramış qocanı, nəhayət xilas etmək istəyirəm. Axı sən özün yaxşı bilirsən ki, onun başına nə müsibətlər gətirilib. Yazıq atam, uzun-uzadı davam edən o qədər istintaqlardan necə başını itirmişdi... İndi dovşan vurduğumuz bu tapança da... Hm... O tapançadır ki, bizim nəslimizin faciəsində böyük rol oynayıb...

Qregers. Tapança? Necə yeni?

Yalmar. Atamın həbs olunması barədə hökm oxunanda... tapança onun əlində idi...

Qregers. Əlindəydi?

Yalmar. Bəli. Ancaq ürək eləmədi, qorxdı. Çünki çox üzülmüşdü, tamam ruhdan düşmüşdü. Bilmirəm, sən bütün bunları başa düşürsən, ya yox. Doqquz ayını vurub yan-yana düzən, iki podpolkovnik nəslindən olan zabit... Özün bilirsen də nə deyirəm, nəcəbatlı nəsiləndən olan adam... Qregers...

Qregers. Bəli, çox gözəl başa düşürəm.

Yalmar. Mənsə çox şeyi anlamıram. Bax, bu tapança sonra da bizim ailəmizin həyatında ikinci dəfə böyük rol oynadı. Atama boz rəngli dustaq paltarı geyindirib həbsxanaya salanda... O-o-o! Bu, mənim həyatımın ən dəhşətli anlarıydı, inan! Baş vermiş dəhşətdən sanki evin pəncərələrinin pərdələri də sallanmışdı. Mən pərdələrin arxasından baxıb görəndə ki, evin qabağında, küçədə-bayırda günəş elə əvvəlki kimi öz işığını hər yana səpir, vəhşətdən yerə-göyə sığmırdım. Düşünürdüm ki, axı yer, göy bu dərdə necə dözürlər?! Görəndə ki, küçədə adamlar elə əvvəlki kimi gedib-gəlirlər, nə barədəsə danışirlar, gülürlər, gözlərimə inanmırdım, axı nə üçün belədir? Nə üçün gün tutulmur, bütün canlı həyat dayanmır, durmur. Bəlkə dayansaydı, sonra həyat yenidən başlayanda hər şey qaydasınca olardı, hər şey dəyişərdi.

Qregers. Anam öləndə mən də elə düşünürdüm.

Yalmar. Hə, bax o anlarda Yalmar Ekdal həmin tapançanı öz ürəyinə tuşlamışdı.

Qregers. Yeni sən istəyirdin ki...

Yalmar. Bəli.

Qregers. Ancaq atəş açmadın.

Yalmar. Yox. Bu ən çətin anında mən öz üzərimdə qələbə çaldım. Yaşamağa üstünlük verdim. Belə bir anda ölümdənsə həyatı seçmək, inan, son dərəcə çətin, ağlagəlməz bir həldi.

Qregers. Hə... baxır kim üçün, necə...

Yalmar. Yox, sözsüz ki, bu belədir. Ancaq necə dəyərlər, hər şərin özündə də bir xeyir var. Hazırda mənim axtarışlarım başa çatmaqdadır. Həkim Relling də bu fikirdədir ki, hər şey başa çatandan sonra atamın təzədən mündir geyinmək hüququ qaytarılacaq. Mən bunu özümə yeganə mükafat kimi tələb eləyəcəyəm.

Qregers. Yeni o, mündir üçün belə dərd çəkir?..

Yalmar. Bəli, onun bütün dərdi-səri ancaq bu barədədir. Sən heç ağlına da getirməzsən ki, mən bunun üçün nə qədər iztirab çəkirəm. Görsən ki, hər dəfə evdə kiçik bir şənliyimiz olanda, Gine ilə toy

günümüzü, ya nəyisə qeyd eləyəndə qoca öz keçmiş xoşbəxt anlarını, zabitliyini, ağ mündirli günlərini necə xatırlayır... Görsən ki, qapıda kiçik bir taqqıltı eşidəndə o, necə tez ayaqlarını çəkə-çəkə özünü bir yana verib gizlənir ki, heç kim onu bu görkəmdə görməsin... İndi özün fikirləş, oğul doğma atasının bütün bu iztirablarına necə dözsün, hə?

Qregers. Sən nə vaxt axtarışlarını başa çatdırarsan?

Yalmar. Aman Allah, axı bunu mən qabaqcadan necə bilə bilərəm? Yaradıcılıq axtarışları, tapıntılar büsbütün adamın özündən asılı olan şey deyil. Çoxu adamın əhval-ruhiyyəsi ilə bağlıdır... ilhamdan asılıdır... Ona görə də indidən heç nə demək olmaz.

Qregers. Amma hər halda iş gedir, eləmi?

Yalmar. Əlbəttə. Hər gün ancaq bu barədə çalışıram. Mənim ən ümdə məqsədim də odur. Hər gün səhər bir balaca çörək yeyən kimi otağın qapısını bağlayıb oturub işləyirəm. Özü də görək heç kim mənə az da olsa maneçilik törətməsin, məni tələsdirməsin, tamamilə sərbəst olum. Yoxsa heç nə alınmayacaq. Elə Relling də deyir ki, hər ixtira işi ancaq belə olmalıdır.

Qregers. Bəs çardaqdakı bütün o işlər, o heyvanat səni işindən yayındırmır, fikirlərini dağıtmır?

Yalmar. Qətiyyətlə yox, əksinə. Axı insan bütün günü necə oturub baş sındıra bilər? Bu mümkün deyil. Ələlxüsus da belə çətin iş ola. Belədir ki, lazımı əhval-ruhiyyə, ilham gözləyəndə asudə vaxtı nə iləsə, tamam başqa şeylə məşğul olmalıyam ki, ruhlanım. Belə də eləyirəm. Başımı qata-qata bir də görürəm ki, oturub işləməyə həvəsim gəlib.

Qregers. Əzizim Yalmar, mənə elə gəlir ki, sənə nəsə vəhşi ördəyin təsiri keçib.

Yalmar. Vəhşi ördəyin? Yeni nə mənada?

Qregers. O mənada ki, sən də onun kimi zərbədən suyun dibinə getmisən, ancaq orda – lehməlikdə yosunlara ilişib qalmısan.

Yalmar. Bəlkə o mənada deyirsən ki, atama da, hələ üstəlik mənə də o bədbəxt ördək kimi ölüm gülləsi atılıb, bizi birdəfəlik öldürə bilməsə də, qanadlarımızı qırıb yanımıza salıb?

Qregers. Yox, elə də yox. Mən heç də demək istəmirəm ki, sən də şikəst olmusan. Onu demək istəyirəm ki, sən də, Yalmar, suyun dibində ilişib qalmısan, girdabdasan. Elə bil dibə elə getmisən ki, orda – üfunətdə həmişəlik qalıb çürüyəsən.

Yalmar. Mən? Çürüyüb qalım? Çətin. Qregers, yaxşısı budur gəl. heç belə sözləri dilinə də gətirmə.

Qregers. Amma narahat olma. Mən seni bu girdabdan çıxarmağa çalışacağam. Sən onu bilirsen ki, mən də dünənki gündən özümün əsil həyat yolumu, həyat məqsədimi müəyyən etmişəm?

Yalmar. Ola bilər, inanıram. Ancaq xahiş edəyirəm məndə işin olmasın. Səni inandırırım ki, əgər mənim bozi ruhi sarsıntılarımla nəzərə almasaq, əslində mən xoşbəxt adamam. Lap bir çox adamların arzu elədiklərindən də çox.

Qregers. Sən özünü xoşbəxt hesab edəyirsən ona görə ki, artıq həmin ağrı-acılar demək olar ki, sizdən uzaqlaşmış.

Yalmar. Yox, əzizim Qregers, mənə başa düşmədin. Zənnimcə, daha bir də bütün bu girdablar, lehmələr, nə bilim ağrı-acılar, xəstəliklər barədə danışmasan yaxşıdır. Mən belə söhbətlərə qəti öyrəşməmişəm. Mənim evimdə də heç vaxt belə xoşagəlməz sözlər olmayıb.

Qregers. Bilirəm, bilirəm! İnanıram.

Yalmar. Həm də belə danışmalar mənə çox ziyandır. Şəxsən mən özümdə, ailəmdə heç bir girdab, üfunət əlaməti hiss etməyirəm. Adi kasıb fotoqrafam, özüm bilirəm neyləmək lazımdır... Deməli, qismət belə imiş... Ancaq bir şey var, mən axtarışlar aparıram, tapıram, yaradıram. Elə bu mənə bəsdir, qismətdən artıq yemək olmaz... O-o-o, səhər yeməyimizi tontənə ilə gətirirlər!

Gine və Hedviq piva şüşələrini, araqla dolu kiçik qrafini, stəkanları və s. gətirirlər. Bu vaxt Molviklə Relling də giriş qapısında görünürlər. Hər ikisi şlyapasız, paltosuzdur. Molvik qara pələndir.

Gine (*şüşələri stolun üstünə qoyur*). Gördünüz, əkilərlər gecikmədilər.

Relling. Molvik uzaqdan yeməklərin iyini duymuşdu. Özü də, iyi ki duydu, daha onu saxlamaq mümkün deyil. Bir də salam, frü Ekdal.

Yalmar. Qregers, icazə ver elmlər namizədi Molviki sənə təqdim edəyim. Bu işə həkimdir – Relling... Hə, yadıma düşdü, deyəsən sən özün də onu tanıyırsan.

Qregers. Belə, bir balaca.

Relling. E-e, bu ki kiçik Verle cənablarıdır. Düzdür, biz orda – dağ vadisindəki zavodda sizinlə bir az tutuşmuşduq. Yəqin lap bu günlərdə gəlmisiniz.

Qregers. Bu gün səhər.

Relling. Biz Molviklə sizdən aşağıdakı evdə yaşayırıq. Yeni haçan həkim, ya keşiş lazım olsa, xəbər edəyiniz.

Qregers. Təşəkkür edirəm. Lazım gəlsə. Dünən biz on üç nəfər stol arxasında oturmuşuq.

Yalmar. Eh, deyəsən yenə nəşə bəd bir söz deyəcəksən.

Relling. Niyə narahat olursan, Ekdal, bəlkə deyəcəyimi sözün heç sənə daxil yoxdur.

Yalmar. Ailəyə görə çox istədim ki, belə söhbətlər... Di gələn əyləşək, yeyək, içək, şadlanaq.

Qregers. Bəs atanı gözləməyək?

Yalmar. Yox, dedi ki, sonra onun yeməyini öz otağına göndərsinlər. Əyləş!

Kişilər stol arxasına əyləşirlər, yeyib-içməyə başlayırlar. Gine ilə Hedviq tələsik onlara qulluq edəyirlər.

Relling. Dünən Molvik yenə cürbəcür oyunlardan çıxıb, frü Ekdal. Gine. Belə de! Dünən yenə?

Relling. Gecə mən onu evə gətirəndə eşitmədiniz?

Gine. Yox, necə olubsa eşitməmişəm.

Relling. Elə yaxşı ki, eşitməmişsiniz. Bir hay-küy salmışdı ki, gəl görəsən.

Gine. Yeni düz deyir, Molvik?

Molvik. Gecə hadisələrinin üstündən bir xətt çəkək. O, mən olmuşam, başqa Molvik olub.

Relling (*Qregersə*). Bəzən onun ağlına necə əcaib şeylər gəlirsə, elə bil onu qara basır, sayıqlayır. Həmin vaxtlarda mənim çarəm ona qalır ki, gərək hökmən ona qoşulub harasa gedim, keflənək. Əsil məsələ burasındadır ki, bizim bu elmlər namizədi Molvik iblis kimi şeydir, adamı ovsunlayır.

Qregers. İblis kimi?

Relling. Bəli, əsil iblis kimi.

Qregers. Hm...

Relling. Onu da bilirsiniz ki, həmişə iblislər hamıya yolu düz getməyi təlqin edirlər. Ancaq özlərisə bir də baxıb görürsən ki, çəp gedirlər... Yaxşı, siz yenə orda, his-pas basmış zavoddasınız?

Qregers. Son günlərə kimi hə.

Rellinq. Nə oldu, öz "tələblərinizlə" orada istədiyiniz şeyləri eləyə bildiniz?

Qregers. Tələblərlə? *(Birdən yadına düşür)* Hə, əlbəttə!

Yalmar. Veksel göstərirdin, Qregers?

Qregers. Eh, boş şeydir.

Rellinq. Hər halda göstərirdin. Orda bütün şəxsi mənafeyi ilə yaşayanların yanına gedib onlara nə isə öz "ideal tələblərini" bildirirdin.

Qregers. O vaxt çox cavandım.

Rellinq. Tamamilə doğrudur, siz həqiqətən onda çox cavandınız. Elə ona görə də mənim orda yaşadığım bütün vaxt ərzində bir dəfə də görmədim ki, sizin bu "ideal tələblərinizə" əməl olunsun.

Qregers. Elə sonralar da həmçinin.

Rellinq. Zənnimcə, indi daha ağıllanarsınız, öz tələbkərliliğinizi azaldarsınız.

Qregers. Heç vaxt. Ancaq əsil insanla qarşılaşmış olsam.

Yalmar. Nə olar ki... Zənnimcə, o da mümkün olar. Yağ varındır, Gine?

Rellinq. Molvikə də bir tikə piy ver.

Molvik. Brr! Yox, yox! Nə verirsiniz verin, piy yox!

Çardağ qapısının taqıltısı eşidilir.

Yalmar. Hedviq, get aç, baban çıxmaq istəyir.

Hedviq gedib qapının bir tayını azca yana çəkir.

Qoca Ekdal elində dovşan dərisi ordan çıxır.

Hedviq yenə qapını örtür.

Ekdal. Salam, cənablar! Yaxşı ov eləmişəm. Görün, necə yekəsini vurmuşam.

Yalmar. Özün də mənsiz soymusan!..

Ekdal. Hələ duzlamışam da. Dovşanın çox zərif eti olur! Özünü də şirin! Dadlı-ləzzətli... lap qənd kimi. Hə, nuş olsun, cənablar. *(Öz otağına gedir)*

Molvik *(yerindən sıçrayıb dik atılır)*. Bağışlayın... o məsələ... Mən daha dözmə bilmirəm. Tez aşağı düşməliyəm...

Rellinq. Ay dost, sodalı su iç!

Molvik *(bir-bir qapılara doğru yüyürür)*. U-u-u! *(Çıxıb qaçır)*

Rellinq *(Yalmar)*. İçək qoca ovçunun sağlığına!

Yalmar *(qədəhini onun qədəhinə vurur)*. Məzarın qırağında dayanmış idmançının sağlığına!

Rellinq. Ağsaqqalın sağlığına!.. *(İçirlər)* Yaxşı yadıma düşdü, bir də görüm, onun saçları çallaşmış, yoxsa tamam ağarıb?

Yalmar. Sənə necə deyim? Həm elə, həm də belə. Əslinə qalsa, təpəsində lap az tük qalıb.

Rellinq. Hə, axı çox adam parik qoyur. Vallah sən xoşbəxt adamsan, Ekdal! Xoşbəxtsən ki, qarşına gözəl bir məqsəd qoymusan, daim vacib bir işə can atırsan!

Yalmar. Hələ atacağam da, inan!

Rellinq. Özünü də elə mehriban həyat yoldaşın var ki... Gör bir zərif keçə ayaqqabılarında yırğalana-yırğalana necə o yan-bu yana gedir, necə sənə qulluq edir.

Yalmar. Hə, Gine... *(Başının işarəsi ilə onu çağırır)* Sən doğrudan da mehriban həyat yoldaşı, gözəl insansan.

Gine. Yaxşı-yaxşı, bədsir məni tərif elədiniz.

Rellinq. Hedviq qaldı, Ekdal, hə?

Yalmar *(həyəcanla)*. Hə, qızım qalıb! Hamıdan əvvəl qızımın sağlığı lazımdır. Mənim Hedviqim, bir bura gəl görüm. *(Onun başını sığal-layır)* Sabah nə günüdür, hə?

Hedviq *(özünü darta-darta)*. Demə, ata, lazım deyil.

Yalmar. Fikirləşəndə ki, həmin günü təmtəraqla qeyd edə bilməyəcəyik, elə bil adamın ürəyinə bıçaq soxurlar. Neynək, qızım... biz bu bayramı çardaqda keçiririk...

Hedviq. Lap yaxşı olar, atacan!

Rellinq. Bir dayan, Hedviq, vaxt gələr biz sən ilə o çətin axtarışların ecazkar nailiyyətlərini görərik.

Yalmar. Hə, hə! Onda görərsən!.. Mən sənə gələcəyini təmin etməliyəm, Hedviq. Sən bütün həyatını yaxşı yaşamalısan. Bunun üçün mənə hələlik bezi şeylər lazımdır... Sonra isə bütün qazandıqlarım ancaq yoxsul zəhmətkeşlərə mükafatım olacaq.

Hedviq *(onun boynunu qucaqlayaraq pıçıldayır)*. Mənim mehribanım, əziz atam!

Rellinq *(Qregersə)*. Sizcə, görəsən dünyada ailənlə bir yerdə, yaxşı yemək-içmək stolu arxasında oturmaqdan gözəl nə ola bilər?

Yalmar. Düzdür. Mən indi, bu stolun arxasında keçən anları ömrümün ən gözəl anları hesab eləyirəm.

Qregers. Mənsə bu bataqlıq ab-havasında özümü qəti özüm kimi hiss edə bilmirəm.

Relling. Bataqlıq ab-havasında?

Yalmar. Sən yenə cəfəng sözlər danışsan?!

Gine. Cənab Verle, burda heç cür bataqlıq ab-havası ola bilməz. Çünki Allahın hər verən günü evin havasını dəyişirəm.

Qregers (*stolun arxasından qalxır*). Siz mənim burda duyduğum, hiss elədiyim üfunəti çətin ki, dəyişə bilərsiniz.

Yalmar. Üfunəti?!

Gine. Görürsən bir, Ekdal?!

Relling. Bağışlayın, bəlkə bu üfunəti siz özünüzlə zavod çirkəblindən bura gətirmisiniz?!

Qregers. Bax, siz ancaq onu bacararsınız ki, mənim bu sözlərimi tərsinə yozasınız. Sizə mən gətirmişəm bu üfunəti?!

Relling (*ona yaxınlaşaraq*). Qulaq asın, cənab kiçik Verle! Mən şübhə eləmirəm ki, siz bura da həmişə öz dal cibinizdə gəzdirdiyiniz "ideal tələblərinizlə" gəlmisiniz.

Qregers. Mən o tələbləri həmişə sinəmdə gəzdirirəm.

Relling. Belədir, harda gəzdirirsiniz-gəzdirin, ancaq, lənət şeytana, nə qədər ki, mən burdayam, onları mənim qabağımda irəli sürməyin!

Qregers. Yoxsa nə olar?

Relling. O olar ki, sizi pilləkənlərdən düz üzü aşağı buraxarlar, bildiniz?!

Yalmar (*ayağa qalxır*). Yaxşı, Relling!

Qregers. Nə olar, buraxın...

Gine (*gəlib onların arasında dayanır*). Yox, belə olmaz, Relling. Ancaq sizə də deyirəm, cənab Verle, orda, öz otağınızda sobayla törətdiyiniz üfunəti bura aid eləməyin, yaxşı deyil!

Giriş qapısının taqıltısı eşidilir.

Hedviq. Ana, qapı döyülür.

Yalmar. Hə, deyəsən, üstəlik kimə də gəldi.

Gine. Dayan, baxım görüm... (*Gedib qapını açır, tez də heyvəllə geri çəkilir*) Oh!..

Verle (*xəz paltoda astanadan içəri keçir*). Xahiş edirəm, bağışlayın. Deyirlər mənim oğlum burda yaşayır, düzdür?

Gine (*həyəcədən boğula-boğula*). Bəli.

Yalmar (*Verleyə yaxınlaşır*). Bəlkə cənab kommersant içəri buyursun?

Verle. Təşəkkür edirəm. Mən ancaq oğlumla danışmaq istəyirəm.

Qregers. Nə demək istəyirsən? Burdayam.

Verle. Mən sənənin sənənin otağında danışmaq istəyirəm.

Qregers. Mənim otağımda? Yaxşı... (*Getmək istəyir*)

Gine. Yox-yox, ora hələ əməlli təmizlənməyib, səliqəsizdir.

Verle. Onda dəhlizdə danışaq, ya necə? Mən sənəninlə toklikdə söhbət etmək istəyirəm.

Yalmar. Cənab kommersant, siz burda da danışa bilərsiniz. Biz keçək qonaaq otağına, Relling.

Yalmarla Relling sağdakı qapıya, Gine ilə Hedviqə mətbəxə keçirlər.

Qregers (*bir qədər susandan sonra*). Hə, indi təkik.

Verle. Sən dünən işə vururdun ki... Madam ki, o söhbətdən sonra Ekdalın evinə yığılmısan, onda elə bilirdim ki, mənə qarşı nəse bir niyyətin var.

Qregers. Niyyətim odur ki, Yalmar Ekdalın gözələrini açım. Qoy özünün bu dünyada düşdüyü vəziyyəti aydın görsün. Vəssalam.

Verle. Deməli, sənənin dünən söylədiyin həyat məqsədin bu imiş?

Qregers. Bəli. Sən mənə bundan başqa şey verməmişən.

Verle. Mən bəyəm bu vaxtaca bir şeylə sənənin ürəyinə döymüşəm? Qregers?

Qregers. Sən mənim ürəyimə yox, bütün həyatıma döymüşən. Hələ anamı demirəm... Ancaq bütün bunlarla bərabər sənə minnətdaram ki... Bəlkə də bütün bunlar olmasaydı, indi mən vicdan əzabı çəkməzdim.

Verle. Ah, indi bildim ki, sənənin vicdanın çox şeyi ayırd eləyo də bilmir!

Qregers. Mən görək hələ sən leytenant Ekdalı tora saldıgın vaxtlarda sənə qarşı çıxaydım. Heç nə olmasa da, görək o vaxt sənənin hiylələrini açıb ona xəbərdarlıq edəydim, işin nə yerdə olduğunu anladaydım.

Verle. Nə deyirəm ki, əgər bilirdinse, gerek deyəydin.

Qregers. Ürək eləmədim. Çox qorxaq idim. Səndən çəkinirdim. Məni çox qorxuzmuşdun – onda da, sonralar da.

Verle. Deməli, indi qorxun daha keçib-gedib.

Qregers. Şükür ki, nəhayət. Qoca Ekdala, mənə, üstəlik də başqalarına edilən bütün o günahları heç vaxt heç nəylə yumaq mümkün olmayacaq. Olsa-olsa, ancaq Yalmarı salındığı yalan və riya torlarından xilas eləyə bilərəm.

Verle. Yeni bununla böyük bir xeyirxahlıq göstərmək istəyirsən?

Qregers. Çox güman edirəm ki, göstərəcəyəm.

Verle. Sən yeni elə bilirsən ki, fotoqraf Ekdal buna görə sənə minnətdarlıq eləməyə qabil adamdır?!

Qregers. Bəli, qabil adamdır!

Verle. Hm... Baxarıq.

Qregers. Ondan başqa... ümumiyyətlə əgər mən yer üzündə yaşayıramsa, gerek onda hər cür insan münasibətlərindən ağrıyan xəstə vicdanım üçün həmişə dərman tapmağa çalışım.

Verle. Heç vaxt tapa bilməyəcəksən. Sənin hələ uşaq yaşlarından vicdanın xəstədir. Anandan keçib bu sənə, Qregers. Onun sənə verdiyi varislik ancaq bu olub.

Qregers (*nifrət dolu təbəssümlə*). Sən hələ də heç cür bağışlaya bilmirsən ki, qazanmaq istədiyini nə qədər var-dövlət ona görə heç-puç olub.

Verle. Mətləbə daxil olmayan şeylərlə baş aparma... De görüm heç bilirsən ki, fotoqraf Ekdala təlqin etdiyini yol nə dərəcədə düzdür, ya yox?

Qregers. Qəti inanıram ki, düzdür.

Verle. Bilsəydim heç bu qədər yolu gəlməzdim, əziyyət çəkib bu qədər pilləkənləri də qalxmazdım. Belə çıxır ki, bu saat sənin evə getmək istədiyini, ya istəmədiyini də soruşmaq artıqdır.

Qregers. Elədir, soruşmağına dəyməz.

Verle. Onda yaqin ki, firmaya da şerik olmaq istəməyəcəksən?

Qregers. Yox.

Verle. Çox gözəl. Onda belədir, mən ikinci dəfə evlənməyə hazırlaşırım, səninlə əmlakı bölməliyik.

Qregers (*tez*). Yox, mən istəmirəm.

Verle. İstəmirsən?

Qregers. Vicdanım yol vermir.

Verle (*az sonra*). Yenə zavoda qayıtmaq istəyirsən?

Qregers. Yox. Mən daha sənə xidmət eləmirəm.

Verle. Bəs onda nə işlə məşğul olacaqsan?

Qregers. Ancaq qarşıma qoyduğum məqsədi həyata keçirməklə məşğul olacağam, vəssalam.

Verle. Yaxşı, bəs sonra? Nəylə yaşayacaqsan?

Qregers. Bir az pul yığmışam, onunla.

Verle. Çox çatar?

Qregers. Bəs necə, ömrümün axırına kimi.

Verle. Bu nə deməkdir?

Qregers. Mən daha sənə cavab verməyəcəyəm.

Verle. Onda xudahafiz, Qregers.

Qregers. Xudahafiz.

Verle gedir.

Yalmar (*qonaq otağından başını çıxarır*). Deyəsən getdi.

Qregers. Hə.

Yalmarla Relling gəlirlər. Gine ilə Hedvig də mətbəxdən çıxırlar.

Relling. Naharımız haram oldu.

Qregers. Yalmar, geyin, səninlə bir xeyli gəzib-dolanmalıyam.

Yalmar. Məmnuniyyətlə. Atan nə üçün gəlmişdi? Nəse mənimlə əlaqədardı?

Qregers. Gedək, danışarıq. Mən gedim paltomu götürüm. (*Gedir*)

Gine. Sən onunla getmə, Ekdal.

Relling. Mən də elə bilirəm, getmə. Qal burda. Getsən, o səni çaşıdırar.

Yalmar (*şlyapasını və paltosunu götürür*). Bu nə deməkdir? Gənclik dostum ürəyini mənə boşaltmaq istəyir, mən də getməyim?..

Relling. Lənətə gələsən, şeytan, görmürsən ki, onun başı xarab olub, ağıl yerində deyil, altı-beş vurur?

Gine. Heç bilirsən ki, onun anasının da hərdən bir bu cür tutması tuturdu?

Yalmar. Deməli, əsil dost məsləhətinə daha çox ehtiyacı var. (Gineyə) Sən yaxşısı budur günorta yeməyini gecikdirmə. Hələlik. (Gedir)

Rellinq. Çox heyiflər olsun ki, bu yekəbaş o qədər şaxtaların birində yerin dibinə batıb qalmadı.

Gine. Aman Allah!.. Siz nə danışırırsınız?!

Rellinq (öz-özünə danışmış kimi). Bəli, mənim bu məsələ barəsində öz mülahizəm var.

Gine. Siz necə bilirsiniz, o, doğrudan da dəlidir?

Rellinq. Heyif ki, yox. O, sənə yaxşı tanıdığın, bildiyin adamlara nisbətən dəli deyil. Amma hər halda ağıllı da deyil.

Gine. Bəs ona nə olub?

Rellinq. Bilirsinizmi, frü Ekdal, o, düzlük bəlasına mübtəla olub, onunla alışıb-yanır.

Gine. Düzlük bəlasına?

Hedviq. Yəni o da xəstəlikdir?

Rellinq. Bəli, bəli, özü də bizim milli xəstəliyimizdir. Ancaq çox az-az hallarda baş verir. (Gineyə baş əyir) Qonaqlığınıza görə çox sağ olun. (Gedir)

Gine (narahatlıqla otaqda gəzişir). Ah, Qregers Verle, Qregers Verle! O həmişə... belə təhlükəli olub.

Hedviq (stolun yanında dayanıb sinayıcı nəzərlərlə anasına baxır). Bütün bunlar necə də qəribədir?!

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Yenə Yalmar Ekdalın pavyyonu. Otağın ortasında mahudla örtülü foto aparatı, onun oturacağı, iki stul və s. var. Hiss olunur ki, indicə burada şəkil çəkilmişdir. Axşam çağdır, günəş qüruba çəkilir; bir azdan otağa qaranlıq çökəcək.

Gine (əlində kaset və yaş neqativ giriş qapısında dayanıb, koridorda kiməsə). Yaxşı, arxayın olun! Nə vaxt demişəm onda da gəlin. Əvvəlkilər bazar ertəsinədək hazır olacaq... Sağ olun!

Həmin adamın pillekənlərdən necə düşməsi eşidilir. Gine qapını örtür, neqativi kasetə yığıb örtülü aparatın içərisində yerləşdirir.

Hedviq (mətbəxdən çıxır). Getdilər?

Gine (otağı yır-yığış eləyir). Hə, şükür Allaha, birtəhər axır ki, yola saldım.

Hedviq. Bəs heç demirsən ki, bu vaxtadan atam niyə gəlib çıxmadı.

Gine. Sən yəqin bilirsen ki, Rellinqin otağında deyil?

Hedviq. Orda yoxdur. Bu saat özüm dal qapıdan aşağı düşmüşdüm, soruşdum.

Gine. Xörek də qalıb soyuyur.

Hedviq. Həmişə bu vaxtadan harda olsaydı, vaxtında gəlib yeməyini yeyərdi.

Gine. Yəqin hardadırsa gecikib, indi gələr.

Hedviq. Kaş tez gələydi! Nədənse qorxuram.

Gine (birdən bərkdən). Odur ey gəldi!

Yalmar Ekdal qapının girəcəyində görünür.

Hedviq (onun üstünə atılaraq). Ata! Bayaقدan səndən nigaran qalmışdıq, çox...

Gine (çapəki onu süzə-süzə). Bu vaxtadan hardaydın, Ekdal?

Yalmar (ona baxmadan). Nə işə bir az ləngidim. (Paltosunu çıxarır. Gineylə Hedviq ona kömək eləmək istəyirlər, qoymur)

Gine. Yəqin Verle ilə bir şey yemirsən?

Yalmar (paltosunu asa-asa). Yox.

Gine (mətbəxə tərəf gedə-gedə). Qoy xəbərinə gətirim.

Yalmar. Yox, lazım deyil, hələ istəmirəm.

Hedviq (yenə Yalmarla yaxınlaşır). Ata, nə üçün kefin yoxdur?

Yalmar. Kefim yoxdur. Eybi yox, keçər. Qregerslə bu getmək məni lap yordu.

Gine. Ekdal, o sənə münasib adam deyil, bilirsen? Sən elə adamlara alışmamısan.

Yalmar. Hm... Deyəsən dünyada hələ çox şeylərə alışmalı olacağam. (Otaqda gəzişir) Mən olmayanda gələn olmuşdu?

Gine. Yox, həmin iki nəfərdən başqa heç kim.

Yalmar. Heç təzə sifariş olmayıb?

Gine. Bu gün yox.

Hedviq. Görərsən, ata, sabah hökmən olacaq.

Yalmar. Olmağı yaxşıdır. Mən sabahdan öz işimlə daha ciddi məşğul olmalıyam.

Hedviq. Sabahdan? Bəyəm bilmirsən sabah nə gündür?

Yalmar. Hə, yadıma düşdü. Birisi gündən. Özü də bundan sonra hər şeyi özüm eleyəcəyəm. Özüm, tək özüm etmək istəyirəm.

Gine. Başa düşmürəm, bu nə deməkdir, Ekdal? Sən təkbaşına o qədər işin öhdəsindən gələ bilərsən? Qoy gələnlərlə, sifarişlərlə mən məşğul olum, sən də öz işinlə, axtarışlarınla...

Hedviq. Ata, vəhşi ördəklə... toyuqlarla, dovşanlarla da mən.

Yalmar. Sən də bu həşərat-hüşəratla qurtar getsin! Sabahdan çardağa mənim heç ayağım da dəyməyəcək.

Hedviq. Ata, bəs sən mənə söz vermişdin ki, sabahkı günü də lap bayram kimi keçirəcəyik?!

Yalmar. Hm... hə, demişdim. Yaxşı, birisi gündən. Mənimlə olsaydı, vallah, lap bu ördəyin başını üzüb atardım birdəfəlik canımız qurtarsın!

Hedviq (*qışqırır*). Vəhşi ördəyin?

Gine. O nə üçün? Nə danışırısan?

Hedviq (*Yalmarın qolunu dartışdırır-dartışdırır*). Yox, yox, ata, elə demə, o mənimdir, mənim ördəyimdir!

Yalmar. Bilirəm, bilirəm, elə ona görə də əl vurmuram. Ürəyim gəlmir... sən qabağımı kəsirsən, Hedviq. Yoxsa mən kiminsə əlindən çıxan bir canlı da evimdə, gözümün qabağında qoymazdım.

Gine. Nəyə işarə vurursan? Yəni babanın o yazıq ördəyi əclaf Pettersendən almasını deyirsen?..

Yalmar (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Belədir, mənim tələblərim... Nece deyim, özüm də bilmirəm... Yəni ideal tələblərim... Elə tələblər ki, bilirəm, mənim özümə də az baha başa gəlməyəcək. Ancaq onların üstündən... heç cür keçmək olmaz!

Hedviq (*onun dalınca gedə-gedə*). Sən yenə ördəyi, yazıq vəhşi ördəyi nəzərdə tutursan?

Yalmar (*dayanır*). Bayaq dedim ki, sənə görə ona toxunmayacağam. Başından bir tük də əskik olmayacaq... Başa düş, dedim ki, ona toxunmayacağam. O, böyük məsələlərin yanında nədir ki? Mənim Hedviqim, sən get, get bir az göz-dolan, bir az havan dəyişsin, səhərdən bayıra çıxmamısan.

Hedviq. Yox, bu gün istəmirəm.

Yalmar. Dedim get. Elə bil gözlərin lap yığılıb, evin havası çox ağırdır, sənə belə olmaz. Nə qədər hava qaralmayıb, get.

Hedviq. Yaxşı, onda dal pilləkənlərlə düşərəm. Bir az o yan-bu yana yüyürərəm, gəzərəm, vəssalam. Paltom, şlyapam hardadır?... A... eynimdədir ki... Ata, bax ha... mən burda olmayanda yazıq ördəyə bir şey olmasın...

Yalmar. Sənə dedim ki, heç bir lələyi də düşməyəcək. (*Hedviqi özünə tərəf çəkib köksünə sıxır*) Hedviq, sən mənimləsən... Biz sən-ləyik!.. Yaxşı, get, get! (*Hedviq ata-anasına baş əyib mətbəxə keçir. Yalmar başaşağı, fikirli-fikirli gəzişir*) Gine!

Gine. Nə var?

Yalmar. Sabahdan... ya da, yaxşı, birisi gündən... evin gəlir-çıxar xərclərinin hesabını özüm aparmaq istəyirəm.

Gine. Özün aparmaq istəyirsən?

Yalmar. Hə. Evə cəmi nə qədər gəlir gəlir, onu bilmək istəyirəm.

Gine. Aman Allah, burda nə var ki, bil də.

Yalmar. Mən inanmıram ki... Mənə elə gəlir ki, evə əslində mən fikirləşəndən çox pul gəlir. (*Dayanıb ona baxır*) Düz deyirəm, yox?

Gine. Onda elə çıxır ki, Hedviqlə mən xərcləyirik?

Yalmar. Düzünü de, kommersant Verle özünün üzüköçürmə işlərinə görə mənim qoca atama nə qədər artıq pul verir, hə?

Gine. Bilmirəm. Axı mən hardan bilə bilərəm ki, əslində nə qədər verməlidir, amma nə qədər verir.

Yalmar. Atam ondan təxminən nə qədər alır, hə? Onu da bilmirsən?

Gine. Baxır, haçan az, haçan bir az çox. Mən onu bilirəm ki, onun burda təkbaşına nə qədər xərci varsa, elə o qədər də alır. Evə verdiyindən başqa olsa-olsa, bir az da cib xərci qalır ona.

Yalmar. Deməli, təkbaşına nə qədər öz xərci varsa, o qədər də verirlər. Bəs bu vaxtacı nə üçün bunu mənə demirdin?!

Gine. Axı sənə necə deyəydim? Bəyəm görmürdüm ki, o, sənə bir şey alanda necə sevinirsen?

Yalmar. İndisə məlum olur ki, onun bütün xərclərini artıqlaması ilə kommersant Verle verir!

Gine. Onu öyrənib bilərik!

Yalmar. Lampanı yandır! .

Gine (*yandırır*). Axı bir də, biz heç bilmirik ki, bu xərci kommersant özü çəkir, yoxsa yox. Bəlkə Qroberq çəkir?!

Yalmar. Əgər lap elədirsə də, onda bu fəndin özü nə deməkdir?.. Qroberq!..

Gine. Axı mən hardan bilim? Mən ancaq onu bilirəm ki...

Yalmar. Hm...

Gine. Onu bilirəm ki, bu üzüköçürmə işini babaya mən düzəltdimşəm. Berta bizdə işləməyə başlayanda...

Yalmar. Sənə nə olub, səsin titrəyir?

Gine. (*abajuru lampaya qoyur*). Səsim titrəyir?

Yalmar. Hə. Əllərin də əsir. Özün hiss eləmirsən?

Gine. (*qətiyyətlə*). Düzünü de, Ekdal, Qregers mənim barəmdə sənə nə deyib?

Yalmar. Nə deyib?.. Mənə de görüm, sən... kommersant Verle-nin evində xidmət eləyən vaxtlar aranızda nə münasibət olub?

Gine. Heç nə. O vaxt heç nə. Düzdür, məndən əl çəkmirdi... Xanım ələ fikirleşirdi ki, aramızda nəse var, cürbəcür hoqqalar çıxarırdı. Gah məni döyürdü, gah danlayırdı. Elə ona görə də orada işləməkdən imtina elədim.

Yalmar. Onda deməli, sonra!

Gine. Sonralar mən öz evimdə yaşayırdım. Anamsa, Ekdal, əslində sən fikirleşən qədər düz-əməlli qadın deyildi. O məni cürbəcür işlərə həvələndirirdi... bağ belə, bostan belə... Verlenim xanımı öləndən sonra... o, dul idi.

Yalmar. Nə olsun ki?

Gine. Yox, yaxşısı budur qoy hər şeyi deyim... Hə, onun xanımı ölmüşdü... İstədiyinə nail olmayınca məndən əl çəkmədi.

Yalmar. (*əllərini bir-birinə vurur*). Bu da mənim tək birçə övladımın anası! Bəs düz adamsansa, bu vaxtaca niyə məndən gizlədirdin?

Gine. Hə, haqlısan, görək deyəydim. İndi başa düşürəm ki, çoxdan sənə deməliydim.

Yalmar. Çoxdan yox, lap əvvəldən. Onda bilərdim ki, sən əslində nəsen.

Gine. Bəs əgər desəydim, məni alardımı?

Yalmar. Bilirəm. Səncə alardım, ya yox?

Gine. Nə bilim. Elə ona görə də demədim ki, məni almazsan. Özün bilirsən ki, mən səni necə sevirdim... Bir də axı kim özü-özünə düşmənlik eləyər? Mən bilə-bilə özümü bədbəxt eləməzdim.

Yalmar. (*otaqda gəzişə-gəzişə*). Bu da mənim Hedviqimin anası! Sən demə, bu vaxtaca məni əhatə eləyən hər şey... (*Təpiklə stulu vurub yıxır*) Sən demə mən öz evimə görə də, ailəmə görə də... kommersant Verleyə borcluyamış!

Gine. Sən yeni indi bizim bu on dörd-on beş il bir yerdə yaşamağımıza peşmançılıq çəkirsən?

Yalmar. (*onun qabağında dayanır*). De görüm, sən məni hörüm-çək toruna saldığına görə, üstəlik də cinayətkar ola-ola susduğuna görə bari peşmançılıq çəkirsənmi? Cavab ver! Bunun üçün gecə-gündüz heç vicdan əzabı çəkirsənmi?

Gine. Ekdal, əzizim, mən bütün günü ta axşamacan o qədər iş-güclə məşğul oluram ki, heç nə yadıma düşmür.

Yalmar. Yəni heç vaxt öz keçmişin barədə bir anlığa da olsa düşünmürsən?

Gine. Ekdal, vallah, mən artıq eşq-məhəbbət sözünü yaddan çıxarmışam da.

Yalmar. Sən bir kütlüyə bax, hissiyyatsızlığa bax! Sən demə heç peşmançılığın izi-əlaməti də yoxmuş! Di gəl hirsələnmiş görüm necə hirsələnmişsən.

Gine. Amma Ekdal, sən də mənə de görüm... əgər o vaxt sənin bəxtinə mənim kimi bir qadın çıxmasaydı, indi sənin vəziyyətin necə olardı?

Yalmar. Sənin kimi!..

Gine. Bəli. Sən özün yaxşı bilirsən ki, mən həmişə səndən ciddi, səndən təmkinli olmuşam. Bir cəhətdən, əlbəttə, bu, belə də olmalıydı. Axı mən səndən də iki yaş böyüyəm.

Yalmar. Əgər sən olmasaydın mənə nə olardı?

Gine. Bəyəm yadımdan çıxıb ki, sən məni almamışdan əvvəl nə idin, necə başını itirmişdin, necə yolunu azmışdın? Yoxsa danacaqsan?

Yalmar. Sən mənim o vəziyyətimə yolunu azmaq deyirsən? Əlbəttə, sən elə deyərsən. Axı sən hardan bilərsən ki, mənim kimi daim üreyi odla-alovla dolu olan bir adamın başı daim qalda olar.

Gine. Başa düşürəm, ola bilər. Mən sənin başına vurmuram, minnət də qoymuram. Ancaq bu həqiqətdir ki, sən ancaq evli-ailəli olandan sonra dinclik tapdın, öz yoluna düşdün. Özün də yaxşı bilirsən ki, hər halda çox yaxşı ailə qurmuşuq. Çox çəkməz ki, gündəlik ev xərclərin-

dən başqa Hedviq üçün də, mənim üçün də yaxşı əyin-baş ala bilərik, üstəlik yeməyimizə də yaxşı baxarıq...

Yalmar. Bəli, çirkab içində yaşaya-yaşaya, hörümçək toruna dözə-dözə!

Gine. Fu, bütün bu sözlər o murdardan keçib! Bilmirəm axı, hansı cəhənnəmdən o bu evə gəlib çıxdı?

Yalmar. Bu günədək mən elə bilirdim ki, öz sadə, pak ailəmlə xoşbəxtəm. Ancaq sən demə yanlış imiş. Bundan sonra daha mən axtarışlarımı aparmaq üçün öz qətiyyətini saxlaya bilmərəm. Təmiz pak axtarışlar, tapıntılar üçün təmiz də ruh lazımdır. Belə görünür ki, mənim bütün tapmaq istədiklərim elə mənimlə birlikdə də ölüb gedəcək. Sonra bu da sənin keçmiş günahlarından birinə çevriləcək. Elə bir günah ki, səbəbkən sənin əvvəlki günahlarındır.

Gine (*gözyaşı onu boğur*). Yox, Ekdal, elə demə, mən həmişə ancaq onu fikirləşmişəm ki, neynəyim ki, səni razı salım.

Yalmar. Onda bəs səndən soruşuram, indi mən, ya mənim yerimdə ayrı bir ailə başçısı neyləməlidir? Vaxt vardı mən hələ o divanın üstündə uzanıb öz axtarışlarım üçün günlərlə baş sındırırdım. Həmişə də hiss eləyirdim ki, bir vaxt öz axtarıqlarımı tapanda mən ən son anlardakı çətinliklərim, müsibətlərim üzərində qələbə çalacaq, hətta patenti əlimə aldığım gün mənim son günüm olsa da, mən qalib sayılacağam. O vaxt mən olsa-olsa ancaq bir şeye sevinə bilərdim ki, ölsəm də, sən, yeni mənim dul qalan arvadım barı məndən sonra fəravan yaşayacaq, puluna, varına görə sənə ehtiram göstəriləcək.

Gine (*göz yaşlarını silə-silə*). Ekdal, elə demə, Ekdal. Allah sənsiz bir günümü mənə göstərməsin!

Yalmar. Eh, indi bunların heç bir mənası yoxdur. Artıq hər şey məhv olub getdi.

Qregers Verle ehtiyatla giriş qapısını açıb otağa göz gözdürir.

Qregers. Gəlmək olar?

Yalmar. Buyur.

Qregers (*gülümsünə-gülümsünə daxil olur, onlara əl uzadır*). Hə, bir daha salam, mənim عزیزlərim!.. (*Sənayici nəzərlərlə hər ikisini ayrı-ayrılıqda süzür. Yalmarı pıçiltıyla*) Nə oldu, hələ mətləbə keçməmişən?

Yalmar (*bərkdən*). Keçmişəm!

Qregers. Hə?

Yalmar. Bu saat mən öz həyatımın ən acı dəqiqələrini yaşayırdım.

Qregers. Hesab etmək olar ki, ən vacib bir iş görmüşən.

Yalmar. Hə. Hələ bir şey olmasa da, elə bil üstümdən ağır yük götürülüb.

Gine. Allah köməyiniz olsun, cənab Verle!

Qregers (*sonsuz heyranlıq*). Ancaq mən bir şeyi başa düşmürəm ki...

Yalmar. Nəyi başa düşmürsən?

Qregers. Siz bu cür haqq-hesabın... keçmişlə çəkilən haqq-hesabın əslində nə demək olduğunu bilirsiniz?.. Bilirsinizmi ki, yalnız bundan sonra onun xarabalıqları üzərində yeni, möhkəm həyat qurula bilər?! Yeni bir həyat, ailə həyatı. Orda daha yaldan, riyadan bir eser-ələmət olmayacaq. Olmayacaq!

Yalmar. Bilirəm, səni yaxşı başa düşürəm.

Qregers. Mən əmindim ki, bu saat qapıdan içəri girəndə iki ömür yoldaşının qəlbində doğan parlaq günəşin şəfəqləri gözlerimi qamaşdıracaq. Ancaq indi görürəm ki, uzun illərdən bəri buranı çulğalayan zülmət, ağır kəsif hava...

Gine. Ah, belə də! (*Abajuru çıxarır*)

Qregers. Siz məni başa düşmək istəmirsiniz, frü Ekdal. Yox, yox. Sizə bunun üçün hələ vaxt lazımdır... Bəs sən necə, Yalmar? Bilirəm, için için yeyir, bu keçmişlə hesablaşma sənə çox baha başa gəlib.

Yalmar. Əlbəttə, elədir. Ancaq o var ki, tək mənə yox.

Qregers. Axı insanın dünyada illərdən bəri qarq olduğu zülmətdən xilas olarkən keçirdiyi hisslərdən gözəl nə ola bilər? İnsan o vaxt iki qat xoşbəxtkdir ki, o, öz sevgisini, məhəbbətini aydınlığa çıxarır. Bunu dünyanın heç bir digər xoşbəxtliyi ilə müqayisə etmək olmaz!

Yalmar. Yox, mən hələ bir az qabaq içdiyim zəhər badələlərindən özümə gələ bilməmişəm.

Qregers. Əlbəttə, sadə bir adam üçün bu, birdən-birə çətinidir. O da sən kimisi ola...

Yalmar. Düzdür, mənim peyğəmbərim, düzdür. Ancaq rica edirəm məni buna görə qınama, qınama, Qregers. Hələ vaxt lazımdır, vaxt özü hər şeyi həll edəcək.

Qregers. Yalmar, səninlə o vəhşi ördəyin arasında çox yaxınlıq var.

Relling daxil olur.

Rellinq. Nə oldu, yenə vəhşi ördək səhnədədir?

Yalmar. Bəli, kommersant Verlenin ovu ördək, qanadı ömürlük yaralanmış ördək.

Rellinq. Kommersant Verlenin?.. Siz yeni indi də ondan danışmağa başlamısınız?

Yalmar. Ondan, onun barəsində... Həm də öz barəmizdə!

Rellinq (*Qregersə astadan*). Kaş bura gələn yerdə ayağınız snaydı!

Yalmar. Orda nə deyirsən?

Rellinq. Onu deyirəm ki, o burda türkaçərə yolu ilə müalicə etməyə xəstə axtarır, amma yoxdur. Yaxşısı budur rədd olub getsin. Yoxsa burda sizə xəstə deyə-deyə ağlınızı başınızdan çıxarıb çöllərə salacaq.

Qregers. Cənab Rellinq, iki adam birdən çöllərə düşməz. Olsa-olsa biri düşər. Digəri isə tamam müalicə olunub ağillanacaq. Əlbəttə, həmin iki adamdan biri Yalmar. O birisi isə qadındır. Şübhəsiz, çox çəkməz o da öz qəlbinin paklığı, təmizliyi ilə hər şeyi yaxşı-yaxşı götür-qoy ələyib əsil mətləb üstünə gələr. Mən buna əminəm.

Gine (*göz yaşları onu boğur*). Olmazdı ki, heç yaraları qanatmaydınız, hər şey olduğu kimi qalayıdı?

Rellinq (*Qregersə*). Sizdən bir söz soruşmaq istəyirəm. Soruşmaq ayıb olmasın, deyin görək bu evdən nə istəyirsiniz?

Qregers. Mən bu evdə əsil pak, həqiqi nikahın kökündəki üfunəti təmizləmək istəyirəm.

Rellinq. Yeni onların nikahının kökü təmiz deyil?

Qregers. Çox təəssüf ki, yox. Zahirən bir çoxlarının nikahından təmizdir. Ancaq kökündə çirkab var. Təmiz, pak nikah deyil.

Yalmar. Rellinq, sən heç vaxt insan həyatının ideal tələbləri barədə düşünməmişən!

Rellinq. Boş sözdür, mənim əzizim!.. İcazə verin bir söz soruşum, cənab Verle. Siz bu vaxtacan çox həqiqi pak nikahlı adamlar görmüsünüz?

Qregers. Düzünü desəm, heç birini də görməmişəm.

Rellinq. Mən də.

Qregers. Gördüklərim ər-arvadların hamısı demək olar ki, birbirinə zidd adamlar olub. Vaxt olub ki, dəfələrlə özüm onları yaxından müşahidə etmişəm. Görmüşəm ki, əslində onlar özlərinin bu təzadlı nikahları ilə bir-birlərini şikəst ələyirlər.

Yalmar. İnsan özü kimi yaşamaq üçün lazım olan bütün mənəvi dayaqlarını itirir. Əsil dəhşət də bundadır.

Rellinq. Düzünü desək, mən heç vaxt evlənməmişəm. Ona görə də belə şeylər haqqında mühakimə yürütməyə ürək eləmirəm. Ancaq bir şeyi bilirəm ki, əgər nikahdan söhbət gədirsə, uşaq kənarda qala bilməz. Bu, ona da aiddir. Özü də çox aiddir. Onu bu ata-ana məsələləri ilə qəti narahat etmək olmaz, bildiniz?

Yalmar. O!.. Hedviq!.. Mənim bədbəxt Hedviqim!

Rellinq. Buyurun! Siz Hedviqi bu işə necə calaşdırı bilərsiniz? Siz hər ikiniz yaşlı adamlarsınız. Öz aranızda neyləyirsiniz ələyin, lap dalaşın, boğuşun, ancaq Hedviqlə ehtiyatlı olun. Yoxsa peşman olarsınız, çox peşman olarsınız.

Yalmar. Peşman olarıq?

Rellinq. Bəli. Qız özü də bədbəxt olar... Üstəlik siz də ağ gün görməzsınız.

Gine. Siz bunu nəyə görə deyirsiniz, Rellinq?

Yalmar. Mənə belə gəlir ki, gözlərinə təsiri olmaz...

Rellinq. Söhbət gözlərindən getmir, yaşından gedir. Bu saat onun yaşının ən qorxulu keçid dövrüdür, beynində cürbəcür fikirlər tufan qoparır. Ona görə də əgər aranızda bir şey olsa, onun beynində qarışıqlıq ola bilər.

Gine. Hə, orası elədir. Axır vaxtlar doğrudan da onda nəse çox qərribə hallar görürəm. Bir də görürsən beyninə salıb ki, mətbəxdə odla oynasın. Deyir ki, odu atıb-tutmaqdan xoşu gəlir. Başının üstünü kəsdirib dayanıram ki, evi yandırmasın.

Rellinq. Görürsünüzmü? Mən tamamilə düz başa düşmüşəm.

Qregers (*Rellinqə*). Bütün bunlar fərziyyədir. Deyin görüm öz fikrinizi daha nəylə izah edə bilərsiniz?

Rellinq (*qasqabaqlı*). Mənim əzizim, ancaq onun keçid dövründə olması ilə.

Yalmar. Yox, nə qədər ki onun atası sağdır... Mən hələ ölməmişəm!..

Giriş qapısının taqçılığı eşidilir.

Gine. Sss! Edkal, deyəsən gələn var. (*Barkdən*) Buyurun!

Fri Sörbiy bayır geyimində daxil olur.

Frü Sörbiy. Axşamınız xeyir.

Gine (*ona doğru gedir*). Ah, sənsən, Berta?!

Frü Sörbiy. Hə, mən özüməm. Amma deyəsən yaxşı vaxtda gəlməmişəm. Sizə maneçilik...

Yalmar. Nə danışsınız?! Elə birbaşa evdən gəlmisiniz?..

Frü Sörbiy (*Gineyə*). Açığını deyim ki, bu qədər kişinin bu saat burda olacağını heç ağıma gətirməzdim. Elə belə sizə baş çəkməyə, həm də vidalaşmağa gəldim.

Gine. Nə olub, hara gedirsən?

Frü Sörbiy. Dağ vadisinə... Bu gün günortadan sonra cənab Verle getdi, sabah səbh tezdən də mən gedirəm. (*Ötəri Qregersə*) Sizə çoxlu salam-duasını çatdırıram.

Gine. İşə bax!..

Yalmar. Deməli, cənab Verle getdi! Siz də onun dalınca gedirsiniz.

Frü Sörbiy. Hə, necə bəyəm, Ekdal?

Yalmar. Onu deyə bilərəm ki, özünüzdən muğayat olun!

Qregers. Sən heç bilirsən məsələ nə yerdədir? Mənim atam Sörbiylə evlənir.

Yalmar. Evlənir?

Gine. Aha! Belə də, nəhayət, Berta!

Relling (*mütərəddid səsle*). Quraşdırma nikahdır.

Frü Sörbiy. Xeyr, əzizim Relling, lap əsil nikahdır.

Relling. Bu neçənci dəfə ərə getməkdir?

Frü Sörbiy. Daha axırıncı dəfədir. Verle artıq bütün kağızları düzəldib. Orda, zavodda özümüzcün səssiz-küysüz toy eləyəcəyik.

Qregers. Deməli, olacaqsınız mənim ögey anam. İcazə verin sizə xoşbəxtlik arzulayım.

Frü Sörbiy. Əgər ürəkdən deyirsinizsə, minnətdaram. Mən elə bilərəm ki, biz bu evlənməyimizlə xoşbəxt olacağıq. Verle də, mən də.

Relling. Əlbəttə, tamam xatircəm ola bilərsiniz. Çünki hamı da bilir ki, kommersant Verle heç vaxt nə içib yığılan deyil, nə də arvad döyən-söyən deyil. Dünyadan köçən arvadları ilə də belə olub.

Frü Sörbiy. Ah, siz allah, ölüləri bura qatmayın. Berta onların heç birindən əskik deyil.

Relling. Hər halda kommersant Verlenin üstünlükləri daha çoxdur.

Frü Sörbiy. Bir şey var ki, o, özündəki yaxşı cəhətləri qoruyub saxlayıb. Kim nə eləyirsə özünə eləyir.

Relling. Bu gün Molviklə ay vuracağıq ha!

Frü Sörbiy. Lazım deyil, Relling, xahiş edirəm, mənim xatirimə.

Relling. Dünyada vurmaqdan başqa şey qalmayacaq. (*Yalmarə*) Sən də bizimlə gedəcəksən.

Gine. Yox, Yalmar sizin oyunlara qoşulan deyil!

Yalmar (*əşəbilibini zorla gizlətməyə çalışaraq*). Sən kəs səsin!

Relling. Di sağ olun, frü... Verle! (*Gedir*)

Qregers. Deyəsən, həkim Rellinglə çoxdan tanışsınız.

Frü Sörbiy. Bəli, biz çoxdanın tanışıyıq. Vaxt vardı ki, onunla yaxınlığımız... az qalmışdı ki, ciddiyyətə gətirib çıxarsın.

Qregers. Yəqin xoşbəxtlikdən gətirib çıxarmadı.

Frü Sörbiy. Əlbəttə. Ancaq mən həmişə ehtiyatlı olmuşam, heç vaxt hissiyyətə qapılmamışam. Belə məsələlərdə qadın öz işini möhkəm tutmalıdır.

Qregers. Bəs heç qorxmursunuz ki, mən sizin bu köhnə tanışlığınızı atamın qulağına pıçıldaıyaram?

Frü Sörbiy. Bəs siz heç fikirləşmirsiniz ki, bəlkə mən özüm bunu çoxdan ona demişəm?

Qregers. Belə de!

Frü Sörbiy. Mən öz işimi hər barədə möhkəm tutmuşam. Yəni bəzi canıyanan adamlar mənim haqqımda ona nə deyəcəklərsə, hamısını qabaqcadan özüm ona demişəm. O da öz ürəyindəki bütün sözlərini mənə danışib, mən də.

Qregers. Yəni o qədər ürəyiaçıq adamsınız ki, özünüz hər şeyi ona danışsınız.

Frü Sörbiy. Onsuz da mən həmişə ürəyiaçıq olmuşam. Biz qadınlar üçün belə olmaq daha sərfəlidir.

Yalmar. Bu barədə sən nə deyə bilərsən, Gine?

Gine. Qadınların hamısı bir cür olmur. Biri belə hesab edir, o birisi başqa cür.

Frü Sörbiy. Orası elədir, Gine. Ancaq mənim zənnimcə ən yaxşısı belə olmaqdır. Çünki əlbəttə, əgər mən belə eləməsəydim, yəqin Verle də özünün bütün keçmişlərini tamam açıq-saçıqlığıyla mənə danışmazdı. Hə, bax, biz elə bununla da bir-birimizi bağışladıq. İndi bundan sonra daha mən əminəm ki, o heç vaxt heç nəyi məndən gizlətməyəcək, həmişə uşaq kimi hər şeyi özü mənə danışacaq. Gör o, həm də mənə nə deyir. Deyir ki, heç əvvəllər belə deyildi. Ha istəyir-

miş ki, belə olsun, ola bilmirmiş. Çünki cavanlığında o cür gümrəh, coşqun olan kişi, həmişə evdə quru öyüd-nəsihətdən başqa heç nə eşitmirmiş. Özü də yerli-yersiz. Axı bəyəm kişiye nə qədər ibrət dərsi oxumaq olar, hə? Mən bütün bunların hamısını özüm onun danışığından başa düşmüşəm...

Gine. Düz sözo nə deyəsən?

Qregers. Yaxşı, əgər burda ancaq bu cür söhbətlər gedəcəkse onda mən gedim.

Frü Sörbiy. Yox, getməyin, mən daha heç nə danışmayacağam. Bütün bunları ancaq ona görə deyirəm ki, biləsiniz ki, mən heç də onu ələ almağa can atmıram, qətiyyə. Elə bilirsiniz ki, mən ona razılıq verməklə çox ağ günə çıxmışam, bəxtəver olmuşam? Bir yandan belkə də belədir. O biri yandansa yox. Çünki onun taleyi... Çox çəkməyəcək ki... o, tamam köməyə möhtac olacaq. Əlindən tutan, qulluğunda duran lazım olacaq. Ona mən baxacağam, nə qədər ömrü var ona mən qulluq eləyəcəyəm.

Yalmar. Siz necə dediniz? Tamam köməyə möhtac olacaq?

Qregers (*frü Sörbiyə*). Hə, hə, ancaq burda o barədə danışmaq lazım deyil.

Frü Sörbiy. Onsuz da gizli deyil. Məlum məsələdir ki, çox çəkməyəcək onun gözləri tutulacaq.

Yalmar (*heyratla*). Gözləri tutulacaq? Qərībodir. Deməli, kor olacaq.

Gine. Bəyəm az adam kor olur.

Frü Sörbiy. O cür iş-güc adamı üçün gör bu nə deməkdir. Hə, mən gücüm çatan qədər çalışacağam ki... o korluq çəkməsin, şikəstliyini çox hiss etməsin. Deyəsən, başımız çox söhbətə qarışdı. Mən getməliyəm. O qədər işim var ki... Hə, Ekdal, onu sənə demək istəyirdim: əgər Verle bir şey üçün sizə lazım olsa, Qroberqə deyın, çatdırar.

Qregers. Yalmar Ekdal çətin ki, bunun üçün sizə çox sağ ol desin...

Gine. Düzdür, Berta, Ekdal daha kommersant Verledən heç bir şey üçün minnət götürmək istəmir.

Yalmar (*yavaşdan, vüqarla*). Gələcək örinizə məndən salam yetirin. Onu da deyın ki, lap yaxın vaxtlarda mən mühasib Qroberqin yanına gedib...

Qregers. Necə? Nə istəyəcəksən?

Yalmar. Yəni deyirəm ki... mühasib Qroberqin yanına gedib kommersanta nə qədər borclu olduğumu hesabladacağam. Görüm öz şərəfim, namusum üçün ona nə qədər borcluyam? Ha-ha-ha! Öz şərəfim, namusum üçün! Nə isə, daha bəsdır. Hamısını, hamısını qaytaracağam. Özü də faizləri ilə, beş yüz faiz artıqlaması ilə.

Gine. Ay Ekdal, əzizim, axı buna hardan gücümüz çatacaq?

Yalmar. Zəhmət olmasa, gələcək örinizə çatdırın ki, mən gecəgündüz öz axtarışlarımla çalışıram. Deyin ki, bu, nə qədər ağır olsa da, borc əzabından ağır deyil. Bu əzabdan xilas olmayınca ölümə də can verməyəcəyəm. Yegane çıxış yolum axtarışlarım, tapıntılarımdır. Əsil nailiyyətə çatandan sonra əldə edəcəyəm bütün gəlirimnin hamısı sizin gələcək örinizə, mənim ondan tamad azad olmağım naminə sorf olunacaq.

Frü Sörbiy. Heç nə başa düşmürəm. Deyəsən, burda nəse gözəlilməz bir hadisə baş verib.

Yalmar. Bəli, elədir ki, var.

Frü Sörbiy. Yaxşı, xudahafiz. Gine, soninlə yenə bəzi şeylər haqqında danışmaq istəyirdim. Eybi yox, qalsın gələn dəfoyo. Xudahafiz.

Yalmarla Qregers dimmədən baş ayırlır.

Gine onu qapıyadək ötürmək üçün irəli çıxır.

Yalmar. Kandaracan bəsdır, Gine! (*Frü Sörbiy çıxır. Gine onun ardınca qapını örtür*) Belə, Qregers, deyəsən bu borcu verməyi qərara almağımın özü də bir yüngüllükdür.

Qregers. Özünü yorma, tez üzülərsən.

Yalmar. Özge çarəm yoxdur. Zənnimcə, on düzgün işi mən edirəm.

Qregers. Əgər elə olmasaydı, mən sənın xotrini istəməzdim.

Yalmar. Görünür bunun üçün ailənin bir çox istəklərinə hələ çox dözməli olacağam. Bir ata kimi, ailə başcısı kimi bu, çox çətinidir. Ancaq özge çarə yoxdur. Bu barədə danışmağa doyməz. Yoxsa içərimdəki ikinci mən rahatlıq vermir, qəlbimi didir.

Qregers (*əlini onun çiyninə qoyur*). Yalmar, əzizim... düzünü de, mənim gəlməyimdən acıqlanmamısan ki?

Yalmar. Yox, niyo?

Qregers. Hər şeyi sənə açıb danışmağımdan peşman deyilsən ki, hə?

Yalmar (*bir qədər əsəbiliklə*). Qətiyyə! Əksinə. Ancaq bir şey var ki... Bir haqsızlığa çox hirsələnirəm.

Qregers. Nəyə?

Yalmar. Ona hirsələnirəm ki... Bilmirəm, sənin atan barədə çəkinmədən səninlə açıq danışa bilərəmmi?

Qregers. Xahiş edirəm, mənə görə çəkinmə.

Yalmar. Yaxşı. Düzü, mənə o hirsəndirir ki, əslində bu saat sənin atanın nikahı mənim ailə nikahımdan qat-qat təmizdir.

Qregers. Nə üçün? Axı nəyə əsasən belə deyirsən?

Yalmar. Ona görə ki... əslən düzü belədir. Bax sənin atan hal-hazırda Berta Sörbiylə nikahında heç bir yalana, hiyləyə əl atmırlar ki? Yox. Bir-birlərindən heç nəyi gizlətmirlər ki? Yox. Əvvəldən hər şeyi bir-birinə düz-düzünə, açıq-açıqna deyiblər, vəssalam. Daha gizli heç bir şey qalmayıb, hər ikisinə hər şey aydındır. Hər ikisi də bir-birinin bütün günahlarından keçib, hamısı qurtarıb gedib.

Qregers. Yaxşı, tutaq ki, elədir. Nə olsun?

Yalmar. Nə olacaq ki? Bəyəm bu azdır? Bəyəm elə məsələnin də əsil kökü bunda deyil?! Yeni elə bayaq sənin özünün də dediyin əsil həqiqi, pak nikahın kökü. Axı hər şey açıq-açıqna, düz-düzünə olmasa, onda o nikah nə nikahdır ki?!

Qregers. Yox, Yalmar, sən hər şeyi çox özünə götürürsən. Nahaq yərə bütün nikahları özünə, öz həyat yoldaşına müqayisə edirsən... Kim, kim, sən mənə düz başa düşməlisən.

Yalmar. Bacarmıram. İnan, mən öz içərimdəki mənə didən bu xəyanəti heç cür dəf edə bilmirəm. Mənə belə gəlir ki, əgər mən neçə illər boyu aldadılmışamsa, nəse məndən gizlədilibsə, deməli, dünyada heç bir həqiqət, etiraf, düzlük yoxdur. Mən aldadılmışam.

Qregers. Eh, lənət şeytana! Sən allah, Ekdal, belə danışma.

Yalmar. Hm... nə isə. Məsələlərin kökünə getməyə.

Qregers. Həm də ona görə getməyə ki, həyatın gözəgörünməz qüvvəsi də öz işini görür. Verle nə doğramışdısı aşına, o da çıxır qaşığına. Yaxın vaxtlarda kor olacaq.

Gine. Bu, hələ o qədər yəqin deyil.

Yalmar. Xeyr, şübhəsizdir. Biz buna şəkk eləməməliyik. Onun əsil cəzası budur. Vaxtında o özünün ən yaxın bir adamını, ona ən çox inanan bir adamı kor eləyib.

Qregers. Özü də birini yox, bir çox beləsini.

Yalmar. İndisə, görürsən, gözə görünməyən çox böyük, sirli bir qüvvə onun gözlərini elindən alır.

Gine. Yalmar, axı sən belə şeyləri necə dilinə gətirirsən? Adamın tükələri biz-biz olur.

Yalmar. Heyatda elə anlar olur ki, onun ən dərinliklərinə, zülmətlərinə enməklə özünün yeganə istinadgahını tapırsan.

Hedviq şlyapa və paltoda, şən halda yürürək
tövşüyə-tövşüyə içəri girir.

Gine. Geldin?

Hedviq. Hə, daha bundan artıq gəzməyə hövsələm çatmadı. Yaxşı bir iş oldu, darvazanın yanında bir nəfəri gördüm...

Yalmar. Yəqin frü Sörbiyi deyirsən.

Hedviq. Hə.

Yalmar (*otaqda var-gəl edə-edə*). Özü də, deyəsən daha bir də onu görməyəcəksən.

Hedviq (*qorxa-qorxa gah atasına, gah da Qregersə sinayıcı nəzər salaraq otaqdakı ümumi əhval-ruhiyyədən baş açmağa çalışır. Yalmara yaxınlaşır, nazlanaraq*). Ata!

Yalmar. Hə, nə deyirsən, Hedviq?

Hedviq. Sən heç bilirsən frü Sörbiy mənə nə verdi?

Yalmar (*dayanır*). Bilmirəm. Nə verdi?

Hedviq. Sabah üçün hədiyyə verdi.

Gine. Berte həmişə sənə ad günündə bir şey bağışlayır.

Yalmar. Nə hədiyyədir?

Hedviq. Yox, bu gün demərim. Sabah səhər anam onu mənim yatağıma qoyar, sonra bilinə.

Yalmar. Deməli, yenə məndən gizlin.

Hedviq (*tələsik*). Yox, yox, gizlin deyil. Bax, budur, bu iri məktubdur. (*Paltosunun cibindən məktubu çıxarıb ona göstərir*)

Yalmar. Elə yalnız bu məktubdur?

Hedviq. Hə, budur. Sonrası da yəqin sonra bilinə. Mən hələ bu vaxtaca heç vaxt məktub almamışdım. Gör üstündə nə yazılıb: "Fröken", "Fröken Hedviq Ekdal". Görürsən, mənim adımdır!

Yalmar. Baxım.

Hedviq (*məktubu ona uzadır*). Bax.

Yalmar. Kommersant Verlenin xəttidir.
 Gine. Verlenin?
 Yalmar. Hə, bax.
 Gine. Mənim nə başım çıxır.
 Yalmar. Olar açıb oxuyum, Hedviq?
 Hedviq. Nə deyirəm ki, istəyirsən aç oxu.
 Gine. Yox, Yalmar, bu gün yox. Qoy qalsın sabaha, sabah üçün yazılıb.
 Hedviq (*astadan anasına*). Yox, oxusun. Bəlkə yaxşı bir şey yazılıb, atam sevinəcək.
 Yalmar. Deməli, açıram.
 Hedviq. Aç, ata, görək nə yazılıb.
 Yalmar. Yaxşı. (*Zərfi açıb məktubu çıxarır, oxuduqca nəsə tutulur, sarsılır*) Axı belə nə üçün edir, bilmirəm.
 Gine. Nə yazılıb bəyem?
 Hedviq. Ata, tez de görək.
 Yalmar. Dayanın! (*Məktubun ardını oxuyur, daha da sarsılır. Özünü ələ alaraq astadan*) Hedviq, doğrudan da əsil hədiyyə məktubudur.
 Hedviq. Hm, görürsən mənə nə hədiyyə verirlər?
 Yalmar. Özün oxu. (*Hedviq stola yaxınlaşıb lampanın işığında oxuyur. Gəldikcə Yalmarın yumruqları düyünlənir, səsinə qaldırmadan*) Gözləri! Gözləri! Ona görə bu məktubu yazıb!
 Hedviq (*oxumağına ara verib*). Deyəsən, babaya yazılıb axı.
 Yalmar (*məktubu ondan alır*). Gine... başa düşürsən?..
 Gine. Heç nə başa düşmürəm. Bir de görüm nə yazır?
 Yalmar. Kommersant Verle Hedviqə yazır ki, qoy onun qoca babası daha bundan sonra kağız köçürməklə məşğul olmasın, elə bunda hər ay kontordan yüz kron alacaq.
 Qregers. Aha!
 Hedviq. Yaxşı oldu, babamın kefi kökələr.
 Gine. Qoca üçün çox yaxşı olar.
 Yalmar. Yüz kron. Özü də ömrünün axırına kimi.
 Gine. Yazıq qoca, axır ki, bir asudə nəfəs alar.
 Yalmar. Sonrasını da oxu, Hedviq, hələ gör daha nə var. Yazıb ki, babanın vəfatından sonra hər ay bu pul sənə veriləcək.
 Hedviq. Mənə? Hər ay?

Yalmar. Hə, özü də bütün ömrün boyu, hər ay pensiya kimi. Eşidirsən, Gine?
 Gine. Hə, hə, eşidirəm.
 Hedviq. Görürsünüz? Hər ay o qədər pul alacağam ey! (*Yalmarı dartışdırır-dartışdırır*) Ata, ay ata, nə üçün sevinmirsən?..
 Yalmar (*Hedviqin onu oxşamasına fikir vermədən*). Çox şadam. (*Otaqda gəzişir*) O-o... gör mənim üçün necə geniş üfüqlər açılır! Hedviq! Hedviqə gör nə böyük səxavət göstərir!
 Gine. Axı onun ad günüdür...
 Hedviq. Onsuz da hamısı sənə çatacaq, ata. Mən hamısını sənə, atama verəcəyəm.
 Yalmar. Anana, əlbəttə! Hökmən anana.
 Qregers. Bəli, sənə tələ qurulur, Yalmar.
 Yalmar. Sən elə fikirləşirsən? Yənə tələ?
 Qregers. Bu gün səhər tezdən o burda olanda bilirsən mənə nə dedi? Dedi ki, Yalmar Ekdal sən fikirləşən adam deyil.
 Yalmar. O adam deyiləm?..
 Qregers. Üstəlik onu da dedi ki, özün görəcəksən.
 Yalmar. Neynək, görərsən mənim ağzımı pulla yummaq olar, ya yox.
 Hedviq. Ana, onlar nə barədə belə deyirlər?
 Gine. Sən get əynini dəyiş.

Ağlamaq tutmuş Hedviq mətbəxə keçir.

 Qregers. Hə, Yalmar, indi aydın olur ki, o haqlıdır, ya mən.
 Yalmar (*kağızı aram-aram cırıb hər iki parçasını stolun üstünə qoyur*). Mən buna belə cavab verirəm.
 Qregers. Mən elə belə də bilirdim.
 Yalmar (*sobanın yanında dayanmış Gineyə yaxınlaşaraq boğuş səslə*). Daha bütün sirlər açılmalıdır... Əgər sən özünün dediyin kimi doğrudan da məni sevirəndisə... Doğrudan da onunla əlaqəni kəsmişdinsə, o, nə üçün, nə səbəbə bizim evlənməyimizə kömək eləyirdi?
 Gine. Nə bilim. Görünür, sonra da bura, evə gəlib-gətmək fikrinə dəymiş.
 Yalmar. Yeni təkcə onunçun? Bəlkə məsələnin əsil nəticəsindən qorxurmuş?

Gine. Başa düşmürəm, nə deyirsən?

Yalmar. Onu demək istəyirəm ki, sənin uşağının mənim damımın altında yaşamağa haqqı var, ya yox?

Gine (*qamətini düzəldib şax durur; aydın nəzərlərlə dik ona baxa-baxa*). Sən yeni hələ bunu soruşursan da?!

Yalmar. Mənim bir sualıma cavab ver, Hedviq mənim qızımdır, yoxsa... Hə?

Gine (*buz kimi soyuq bir inadla ona baxa-baxa*). Bilmirəm.

Yalmar (*titrək səslə*). Yeni özün də bilmirsən?

Gine. Mən necə bilə bilərəm? Mənim kimi bir...

Yalmar (*üzünü ondan döndərərək yavaşdan*). Mənim daha bu evdə qalmağımın heç bir mənası yoxdur.

Qregers. Yaxşı-yaxşı fikirləş, Yalmar!

Yalmar (*paltosunu götürür*). Mənim yerimdə kim olsa, daha heç nə fikirləşə bilmez.

Qregers. Yox, hələ fikirləşməli çox şey var. Sən əgər əsil fədakarlıq zirvəsinə qalxmaq istəyirsənsə, onda gerek hər şeyi bağışlayan, hər üçünüz daha sıx birləşəsiniz.

Yalmar. Yox, qalxmaq istəmirəm. Heç vaxt! Heç vaxt! Hani mənim şlyapam? (*Şlyapasını götürür*) Mənim tifaqım dağıldı! (*Göz yaşları onu boğur, hönkürür*) Qregers! Mənim daha qızım yoxdur!

Hedviq (*mətbəxin qapısını açır*). Sən nə danışırısan, bəs mən nəyəm? (*Onun üstünə atılır*) Ata! Ata!

Gine. Görürsən?!

Yalmar. Mənə yaxın gəlmə, Hedviq! Get! Mən sənə baxa bilmirəm! O-o-o... bu gözlər!.. Əlvida! (*Qapıya doğru tələsir*)

Hedviq (*fəryadla ondan yapışır*). Yox! Yox! Yox! Məni atma, ata!

Gine (*qışqırır*). Dön bir ona bax, Ekdal! Qıza bax!

Yalmar. İstəmirəm! İstəmirəm! Buraxın məni... Əl çək məndən! (*Hedviqin əllərindən qopub tez gedir*)

Hedviq (*çaşqınlıqla*). Ana, o bizi atdı! Bir də heç vaxt yanımıza qayıtmayacaq!

Gine. Ağlama, Hedviq! Atan qayıdacaq!

Hedviq (*hiçqırıqlardan daha özünü saxlaya bilməyib divanın üstünə atılır*). Yox, yox, o bir də heç vaxt bizim yanımıza qayıtmayacaq!

Qregers. Frü Ekdal, inanın, mən hər şeyin yaxşı olmasını istəyirdim.

Gine. Ola bilər!.. Allah bilən yaxşıdır!

Hedviq (*divandan qalxmadan*). Mən bilərəm, mən öləcəyəm! Dözə bilməyəcəyəm! Axı mən ona neyləmişəm?! Ana, qaytar onu, qaytar!

Gine. Yaxşı, yaxşı, yaxşı. Sakit ol, bu saat gedib onu axtararam, taparam. (*Geyinir*) Bəlkə də Rellinggildədir. Ağlama, bildin? Söz verirsən?

Hedviq (*için-için ağlaya-ağlaya*). Ağlamayacağam, ana, tək qayıtsın, tez qayıtsın.

Qregers (*Gine çıxmaq istərkən onu saxlayır*). Bəlkə tələsməyəsəniz, bir az ona imkan verəsiniz, qoy əsəbləri sakitləşsin, özünə gəlsin.

Gine. Sonra sakitləşər. Mənə əvvəlcə qızın sakitləşməsi lazımdır. (*Gedir*)

Hedviq (*yerində oturub gözlərini silə-silə*). İndi mənə deyin görüm nə olub? Nə üçün atam daha məni saymır, tanımaq istəmir?

Qregers. Özünüz böyüyəndə hər şeyi bilərsiniz. İndi heç nə soruşmaq lazım deyil.

Hedviq (*içini çəkə-çəkə*). Bəyəm böyüyənə kimi bu qədər özəba dözə biləcəyəm?.. Elə bilirsiniz heç nə başa düşmürəm?.. Başa düşürəm... Yəqin mən atamın doğma qızı deyiləm.

Qregers (*həyəcanla*). Axı bu ola bilməz!

Hedviq. Bəlkə anam məni küçədən, bir yerdən tapıb? Yəqin atam indi onu bilib. Mən bu cür bir hekayə oxumuşdum.

Qregers. Yaxşı, tutaq ki, belədir, nə olsun?..

Hedviq. Düzdür. Mən də elə bilərəm ki, atam bununçun mənə acıqlanmamalıdır. Məsələn, vəhşi ördəyi bizə hədiyyə veriblər, indi mən onu istəməyim ki, nə var, nə var hədiyyə veriblər?

Qregers (*onu yayındırmağa çalışır*). Hə, düz dedin, yaxşı yadıma saldın. Doğrudan da, indi onu necə istəməmək olar? Hedviq, gəl bir az vəhşi ördək barəsində danışaq.

Hedviq. Yazıq ördək! Atam daha onu da görmək istəmir. Siz hələ bilmirsiniz ki, atam onun da başını üzmək istəyirdi.

Qregers. Yox, daha keçib-gedər, eləməz.

Hedviq. Hə, özü belə dedi. Amma qətiyyənlə yaxşı elemirdi, yox? Mən hər axşam yazıq ördək üçün dua eləyirəm ki, başına bir iş gəlməsin, o isə onun...

Qregers (*zənlə ona baxır*). Siz axşamlar dua eləyirsiniz?

Hedviq. Hə... hə.

Qregers. Kim sizə öyrədib?

Hedviq. Özüm öyrənmişəm. Bir dəfə atam ağır xəstələnmişdi, boynuna zəli saldılar. Özü də deyirdi ki, deyəsən Əzrayıl başının üstünü kəsdirib.

Qregers. Yəni lap elə ağır xəstələnmişdi?

Hedviq. Hə. Həmin gün mən gecə yatanda dua eləməyə başladım. Öz sözlərimlə. Atam sağaldı. Dua da o vaxtdan yadımda qaldı.

Qregers. Deməli, indi də vəhşi ördək üçün dua eləyirsiniz.

Hedviq. Hə. O vaxtlar vəhşi ördək də get-gedə arıqlayırdı. Atam mənim duamdan sağalandan sonra başladım ona da dua eləməyə. İndi çox yaxşıdır.

Qregers. Siz səhərlər də dua eləyirsiniz?

Hedviq. Yox, səhərlər eləmirəm.

Qregers. Nə üçün?

Hedviq. Ona görə ki, hava işıq olur. Işıqlı havada qorxulu nə ola bilər ki?

Qregers. Hm, deməli atan vəhşi ördəyin də başını üzmək istəyirmiş. Özü də sən çox istədiyin ördəyin.

Hedviq. Yox, deyirdi ki, başını üzsoydu yaxşı olardı. Amma mənə görə eləmir. Hələ yaxşı ki, mənə görə üzmədi.

Qregers (*ona yaxınlaşır*). Yaxşı, bəlkə... ördəyi atanıza qurban verəsiniz, hə?

Hedviq (*yerindən dikəlir*). Vəhşi ördəyi?!

Qregers. Ördəyi. Özü də öz xoşunuzla, atanızın xatirinə. Ən çox istədiyiniz bir şeyi qurban verəsiniz.

Hedviq. Yəni elə eləsəm, atamın qayıtmasına kömək edər?

Qregers. Sınamaq lazımdır, Hedviq.

Hedviq (*sakit, aydın nəzərlərlə*). Yaxşı, çalışaram.

Qregers. Sizin buna üreyiniz gələr?

Hedviq. Babamdan xahiş eləyəyəm, güləynən vurur.

Qregers. Olar. Amma bu barədə ananıza bir kəlmə də.

Hedviq. Nə üçün?

Qregers. Ona görə ki, sizi düz başa düşməz.

Hedviq. Bildim. Elə günü sabah səhər eləyəyəm. (*Gine qayıdır. Hedviq onun üstünə atılır*) Tapdın, ana?

Gine. Yox. Deyirlər ki, Rellingin yanına gəlib, onu da götürüb harasa gediblər.

Qregers. Yəqin bilirsiniz?

Gine. Qapıçı qadın dedi. Məlvik də onlarla gedib.

Qregers. Hm, işə bax, bu saat o özü-özü ilə mübarizə aparmaq üçün tək olmalıdır, o isə...

Gine (*baş örtüyünü açır*). Hə, kişilər belədir də. Allah bilir, indi Relling onu haralara dartacaq. Tələsik madam Eriksenin də evinə baş çəkdim, orda da yoxdurlar.

Hedviq (*göz yaşlarını gizlədə-gizlədə*). Yəqin daha qayıtmaz.

Qregers. Yox, qayıdacaq. Sabah ona elə bir xəbər çatdıracağam ki... Özünüz görəəcəksiniz, birbaşa sizin yanınıza qayıdacaq. Hedviq, arxayın ol, rahat yat. Gecəniz xeyrə qalsın! (*Gedir*)

Hedviq (*ağlaya-ağlaya anasının boynuna sarılır*). Ana! Ana!

Gine (*onun kürəyini sıgallaya-sıgallaya*). Ah, ah!.. Relling düz deyir: hər başdanxarab öz intriqları ilə adamın evinə soxulanda elə belə olar.

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Yenə Yalmar Ekdalın pavilyonu. Tutqun bir səhərdir. Pəncərə şüşələrini sulu qar tutub. Döşlük taxmış Gine əlində süpürgə və əsgi mətbəxdən çıxıb qonaq otağına gəlir. Elə bu vaxt Hedviq də tələsik giriş qapısından içəri daxil olur.

Gine (*dayanır*). Nə oldu?

Hedviq. Ana, deyəsən Rellingin yanındadır.

Gine. Özün gördün?

Hedviq. Qapıçı qadın deyir ki, gecə Rellingin iki nəfəri çəkə-çəkə evə gətirdiyini görüb.

Gine. Mən elə belə də bilirdim.

Hedviq. Eh, nə mənası. Bizim yanımıza ki, gəlməyib.

Gine. Yaxşı, gedim bir onunla danışım görüm...

Ayağında yaraşlıq çəkmə, əynində xəlet olan qoca Ekdal çubuğunu tüstülədə-tüstülədə öz otağından çıxır.

Ekdal. Qulaq as, Yalmar... Yalmar evdə deyil?

Gine. Yox, deyəsən gedib.

Ekdal. Belə tezdən? Bu çovğunda nə olub bəyəm? Yaxşı, neynək, istəyirdim elə-belə, səhər işlərində bir az mənə kömək eləsin. Özüm tək edərdəm. (*Hedviqin köməyi ilə çardağ qapılarının bir layını açıb ora keçir*)

Hedviq onun ardınca qapını örtür.

Hedviq (*anasına yaxınlaşıb yavaşdan*). Görürsən ana, gör yazıq babam atamın getməsinə biləndə hələ nə olacaq.

Gine. Boş-boş çərənləmə. Baban görə heç nə bilməsin. Hələ yaxşı ki, dünən burda tufan qopanda evdə yox idi.

Hedviq. Düzdür, amma...

Qregers gəlir.

Qregers. Nə oldu, tapdınız?

Gine. Deyirlər aşağıdadır, Rellingin yanında.

Qregers. Rellingin yanında. Deməli, onda dünən doğrudan da onlarla gedibmiş.

Gine. Elə olar.

Qregers. Əslindəsə o, tək olmalıydı ki, fikirlərini bir yere topla-yıb özü bir nəticəyə gəlsin.

Gine. Əlbəttə, sözdə demək asandır.

Relling daxil olur.

Hedviq (*onun qabağına yüyürür*). Atam sizdədir?

Gine (*eyni vaxtda*). Sizdədir?

Relling. Bəli, əlbəttə.

Hedviq. Bəs bizə niyə deməmisiniz?

Relling. Nə bilim, görünür adamlığım yoxdur, heyvanam. Ancaq bir şey var ki, əvvəla özümündən başqa bir heyvanla başım çox qarış-mışdı. İkincisi də, üstəlik yatıb yuxuya qalmışdım.

Gine. Nə deyir, nə danışır Ekdal?

Relling. Heç nə demir.

Hedviq. Yəni qəti heç nə demir?

Relling. Yox, heç ağzını da açmır.

Qregers. Olar, olar. Tamam başa düşürəm.

Gine. Bəs onda orda neyləyir?

Relling. Divanda uzanıb özü üçün xoruldayır.

Gine. Hə? Bilirəm. Ekdal həmişə bərk xorna çəkir.

Hedviq. Yəni doğrudan yatıb?

Relling. Dedim ki, hə də. Lənət şeytana ha!

Qregers. Aydınır. O qədər ruhi təlatümlərdən sonra, nəhayət əldən düşüb.

Gine. Ən çoxu da bütün gecəni o qədər veyllənəndən sonra.

Hedviq. Eybi yox, ana, qoy doyunca yatıb dincəlsin.

Gine. Nə deyirəm ki, dincəlsin. Heç kim oyatmasın, yatmağı yaxşıdır. Sizə də təşəkkür edirəm, Relling. Bir az ev-əşiyi yığışdırım, sonra... Hedviq, gəl mənə kömək elə.

Gine Hedviqlə qonaq otağına gedir.

Qregers (*Rellingə tərəf dönüb*). Mənə izah edin görüm Yalmar Ekdal'ne fikirləşir, nə deyir, siz özünüz nə hiss edirsiniz?

Relling. Vallah, mən heç nə hiss etmədim, mənə heç nə deməyib.

Qregers. Qoribədir, yəni belə həyəcanlı vaxtında, həyatının dönüşündə heç nə bürüzə verməyib də?.. Bilirəm, axı siz necə yol verə bilərsiniz ki, onun kimi bir adam, onun kimi şəxsiyyət...

Relling. Şəxsiyyət? Yalmar Ekdal – şəxsiyyət?! Vallah, mən ancaq onu bilirəm ki, əgər lap doğrudan da onda əsil şəxsiyyətlik nəşə olubsa da, hamısı hələ uşaqlıqdan tamam boğulub məhv edilib, tamam kökündən, rişələrindən çıxarılıb atılıb. Vəssalam. Bu vaxta qədər daha çətin ki, onda şəxsiyyətlik bir şey qala.

Qregers. Əgər doğrudan da belədirsə, çox pis. Amma bir şey var ki, onu uşaqlıqda çox məhəbbətlə, sevgə-sevgə tərbiyə edib böyüdüblər.

Relling. Həmin iki xalası? Bilirəm, hər ikisi qarınmış qızdı. Özləri də daim hirsli, əsəbi.

Qregers. Yadından çıxarma ki, onlar o vaxt qarınmış qız olsalar da, heç vaxt həyatın ideal tələblərini yadlarından çıxarmırdılar. Yoxsa buna da rişxənd oləcəksiniz?

Relling. Yox, o barədə heç şübhəm də yoxdur. Bütün bu dediklərinizi çox yaxşı başa düşürəm. Onu da bilirəm ki, o, vaxtilə özünün

bu iki analığından həyat, insanlar haqqında ancaq narazılıq, şikayət eşidib. Ancaq əlbəttə, yenə istəmirəm ki, o, onların yaxşılığını, zəhmətini bilməsin. Ekdal həmişə harda olubsa, özünü ulduz kimi göstərməyə çalışıb, gözə girib.

Qregers. Bəyəm əslində buna layiq deyil? Mən elə məhz buna görə də onu çox istəmişəm.

Rellinq. Mən onda ulduzluq bir şey görməmişəm. Əlbəttə, yaqın atası da onu belə sayır. Ancaq əslində elə o da bütün həyatı boyu heç nə eləyə bilməyib. Elə əvvəllər necə leytenant olubsa, axıradək də elə qalıb, bivec olub.

Qregers. O, bütün həyatı boyu uşaq kimi təmiz, sadəlövh olub. Siz bunu hardan anlayasınız?

Rellinq. Neynək, elə olsun. Bəli, hamının əzizi, istəkli olan Yalmar tələbə olanda tez bir vaxtda yoldaşları arasında parlamağa, hamıdan seçilməyə başladı. Yaraşıqlıydı, gözəldi, cazibədardı, rəngi də ağ-çəhrayı, dupduru. Cavan qızların da əlbəttə, belələrindən çox xoşu gəlir. Hələ üstəlik də coşqunluğu, tez özündən çıxması, kiminsə özgənin şərini, ya fikirlərini yamsılaması, edəbahlıqla deklomasiya deməsi onu...

Qregers (*hiddətlə*). Siz Yalmar Ekdal barədə belə deyirsiniz?

Rellinq. Bəli, icazənizlə. Çox təriflədiyiniz, qarşısında ihiqat pərəstiş etdiyiniz adamın daxili aləmi məhz belədir.

Qregers. Əlbəttə, əgər belə olsaydı, mən o qədər də küt deyiləm ki, başa düşməyöydim.

Rellinq. Bu da sizin bir günahınız ki, özünüz heç nəyi başa düşmürsünüz. Əslinə qalsa, siz özünüz də tamam saf adam deyilsiniz, xəstəsiniz, anormalsınız.

Qregers. Bu barədə hə, inanıram, ola bilər.

Rellinq. Ola bilər yox, elədir ki var. Özü də ciddi xəstəsiniz. Əvvəla, siz qızgın həqiqətpərəstlik azarına tutulmusunuz. İkincisi də, ifrat aludəçilik, sitayişkarlıq divanəsisiniz. İşinizi-gücünüzü atmısınız, düşmüşünüz ortalığa, aləmi qarışdırırsınız.

Qregers. Mən əsil xeyirxah işlər görürəm. Layiqli pərəstişkarlıq mənim daxilimdədir. Ona görə də pərəstişə layiq adamları harda olsa axtarıb tapıram.

Rellinq. Əslində isə özünüz də bilmirsiniz ki, siz bu xırda, adi adamkimilər barədə çox bərk yanılırsınız. Buyur, elə götürək bura

gəlişinizi. Öz ideal tələblərinizlə girmisiniz adi bədbəxtlərin yaşadığı bir evə, başlamısınız çaxnaşma salmağa.

Qregers. Əgər Yalmar barədə bu qədər cılız fikirdəsinizsə, onda nə üçün onunla tez-tez görüşürsünüz, gəzib-dolanırsınız?

Rellinq. Pərvədigara! Ay əzizim, bəyəm bilmirsiniz ki, mən həkiməm? Axı necə ola bilər ki, mən özümə bir pilləkənin üstündə yaşayan bədbəxt bir xəstənin qeydinə qalmayım, onu müalicə etməyim?

Qregers. Belə de! Deməli, Yalmar Ekdal da xəstədir?

Rellinq. Bəs necə? Cəmiyyətdə sağlam adam var ki?!

Qregers. Bəs onda Yalmara nə müalicə təyin eləmişiniz?

Rellinq. Çox adi bir şey. Mən onun həyatda yaşaya bilməsi üçün ona yalan təlqin edirəm, özünü aldatmağı öyrədirəm.

Qregers. Özünü aldatmağı?.. Başa düşmürəm.

Rellinq. Çox nahaq! Deyirəm ki, onun həyatda yaşaya bilməsi üçün ancaq bir çarəsi var; o da odur ki, özünü daha çox aldatmağı bacarsın. Bu özü də bir müalicədir.

Qregers. Yenə başa düşmürəm. Zəhmət olmasa deyın görüm, axı Yalmarın bu özünüaldatmaq müalicəsinin mahiyyəti nədən ibarətdir.

Rellinq. Bağışlayın, onu deyə bilməyəcəyəm. Mən sizin kimi tərsə-məzəhb yolla müalicə eləyən hokimlərə onu demərim, yoxsa hər şeyi bilib, onu daha da şikəst eləyərsiniz. Mən bu müalicəmi Molkə də tətbiq eləyirəm. Özü də ona çox düşür, dəyişib olub əsil iblis kimi bir şey. Hər dənbir ona fikir verirəm, özümün də xoşuma gəlir. Görürəm elə bicleşib ki, lap fontan cləyir.

Qregers. Yəni o, əslində də iblis kimidir?

Rellinq. Lənət sənə kor şeytan! Siz elə bilirsiniz bu iblislik əslində çox böyük, çətin bir işdir? Xeyr, çox asandır. Onu insanlar üçün mən fikirləşib tapmışam ki, qoy asan yaşaya bilsinlər. Yoxsa o yazıqların ümidsizlikdən, özlərinə nifrotdən ancaq bir çarələri qalardı ki, özlərini birdəfəlik vurub öldürsünlər, vəssalam. Bax, o qoca leytenantı görürsünüz? O da özü üçün eynilə bu cür bir müalicə tapıb.

Qregers. Leytenant Ekdal? Nə tapıb?

Rellinq. Bilmirsiniz? Bax, o, köhnə ovçudur, məşhur ayıbasandır, hə? İndi isə çardaqda dovşan vurmaqla özünü aldadır! Özü də o orada heyvanların içində vurmuxanda elə bilir ki, dünyada ondan xoşbəxti yoxdur. Nuh əyyamından orda gizlətdiyi üç-dörd qurumuş küknar ağacı

onun gözündə əsil meşəlikdir, sıx ormanlardır. Görürsünüz, özünü necə aldadır? Ta əvvəllərdən həmişə asudəliyə, sərbəstliyə öyrəşən bu qoca indi o qaranlıqdakı toyuq-xoruzları qovanda elə bilir ki, Sibir ağaclarının başındakı çöl xoruzlarını qovur, çardağın künc-kəməsində ora-bura yüyürən dovşanları görəndə elə bilir Sibir ayılarını görür.

Qregers. Yazıq qoca! Gör gənclikdə o cür idealları olan adam axırda nə günə qaldı.

Rellinq. Hə, nə qədər yadımdan çıxmayıb, cənab kiçik Verle, bir məsələni də deyim ki, əcnəbi kəlməsi olan "ideal" sözünü birdəfəlik yaddan çıxarmaq lazımdır. Bizdə onun əvəzinə çox yaxşı, doğma bir söz var – yalan.

Qregers. Sizcə bu məfhumlarda heç bir-birinə yaxınlıq var?

Rellinq. Bəli, vəba xəstəliyi ilə titrətmə-qızdırma arasında olan kimi.

Qregers. Həkim Rellinq, mən Yalmarı sizin caynaqlarınızdan qurtarmayınca əl çəkməyəcəyəm.

Rellinq. Bu, onunçun daha pis. Siz inkişaf eləməmiş sadə bir adamdan onun yeganə çarəsi olan yalanı almaqla onu xoşbəxtlikdən məhrum etmiş olacaqsınız. (Qonaq otağından çıxan Hedviqə) Yaxşı, mən aşağı düşürəm, baxım görüm atan yuxudan durub, yoxsa yerində uzanıb nə barədəsə baş sındırır. (Gedir)

Qregers (Hedviqə yaxınlaşır). Üzündən, gözlərindən görürəm ki, deyəsən hələ dediyimiz iş görülməyib.

Hedviq. Hansı iş? Hə, vəhşi ördəyi deyirsiniz? Düzdür, görülməyib.

Qregers. Yəqin hələ də ürəyiniz gəlmir öldürməyə.

Hedviq. Yox, məsələ onda deyil. Bu gün səhər yuxudan duranda yadıma düşdü... Birdən bu, mənə elə qərribə göründü ki...

Qregers. Qərribə göründü?

Hedviq. Hə... Özüm də bilmirəm nə üçün. Dünən axşam siz deyəndə fikirləşdim ki, doğrudan da hər şey yaxşı olacaq, bununla iş düzələcək. Bu gün səhərsə mənə elə gəldi ki, yox, heç nə düzəlməyəcək.

Qregers. Başa düşürəm. Çünki siz elə bir mühitdə böyümüsünüz ki, heç nəyə inamınız yoxdur.

Hedviq. Yoxsa, dediyinizi hər vaxt eləmək olar, tək atam qayıtsın...

Qregers. Ah, əgər sizin gözləriniz həyata gen açılsaydı!.. Əgər siz əsil coşqun, fədakar ruhda olsanız, özünüz özünü inansanız, hökmən onun qayıtdığını görəcəksiniz. Daha nə deyim, Hedviq, mən hələ də sizə inamımı itirmirəm. (Gedir)

Hedviq otaqda gezişir, fikirləşir, sonra mətbəx qapılarına yaxınlaşır.

Bu vaxt çardağ qapılarının taqıltısı eşidilir. Hedviq gedib azca qapını aralayır. Qoca Ekdal ordan çıxır, Hedviq yenə qapını çəkir.

Ekdal. E-eh, səhər-səhər belə dərəcəlikdə tək-təkinə dolanmağın da bir ləzzəti yoxdur.

Hedviq. Baba, sən səhər tezdən bir ov vurmaq istəmirsən?

Ekdal. Ov havası deyil. Zülmətdir, iki addımlıqdan göz-gözü görmür.

Hedviq. Baba, çardaqdakı dovşandan başqa bir şey vurmaq istəmirsən?

Ekdal. Bəyem dovşan vurmaq pisdır, hə?

Hedviq. Yox-ey... Məsələ, vəhşi ördək vurmaq istəmirsən?

Ekdal. Ha-ha! Qorxur ki, birdən onun ördəyini vuraram! Yox, mənim balam, heç vaxt! Heç vaxt!

Hedviq. Deyəsən, heç istəsən də vura bilməzsən. Axı deyirlər ki, onları vurmaq çox çətindir.

Ekdal. Nə dedin, vura bilmərəm? Elə vuraram, gəl görsən!

Hedviq. Baba, vaxtilə sən vəhşi ördəkləri necə vururdun, hə? Mənim ördəyimi demirəm ey, başqalarını.

Ekdal. Bilirsən, onları vuranda döşünü nişan almaq lazımdır. Özü də elə atmaq lazımdır ki, tüklərinin yatarına olmasın, əksinə.

Hedviq. Elə bir atəşlə?

Ekdal. Hə, hökmən, hökmən. Əsil ovçu gerek bir güllə ilə vursun.

Hm... Yaxşı, gedim paltarımı dəyişim. Hm... hə, bildin, mənim balam?!

Hm... (Öz otağına gedir)

Hedviq bir az gözləyir, qonaq otağına nəzər salır, heç kimin gəlmədiyini görüb rəflərə yaxınlaşır, pəncələri üstə qalxıb yuxarıdan tapançanı götürür, diqqətlə baxır. Ginc əlində süpürgə və əsgir qonaq otağından çıxır. Hedviq xəlveti tapançanı rəflərdən birinə qoyur.

Ginc. Hedviq, atanın şeylərinə əl vurma, acığı gələr.

Hedviq (*rəflərdən aralanır*). Mən elə-bele... yığışdırmaq istəyirdim.

Gine. Yaxşıdır budur, get mətbəxə, qəhvəni soyumağa qoyma, aşağı düşəndə məcməyiyyə qoyub aparacağam. (*Hedviq mətbəxə gedir. Gine otağı süpürüb yır-yığış eləməyə başlayır. Bir neçə dəqiqədən sonra giriş qapısı yavaş-yavaş açılır, Yalmar Ekdal ordan içərini süzür. Paltosunu çiyinə salıb, ancaq şlyapasızdır; əl-üzü yuyulmayıb, saçları daranmayıb, yuxudan təzə durduğu bilinir, bənizi solğundur. Gine ərinə baxa-baxa əlində süpürgə, quruyub qalır*) Ah, Ekdal... axır ki, gəldin.

Yalmar (*içəri keçir, boğuq səslə*). Gəldim... gəldim ki, yenə gədim... biryolluq yoxa çıxım...

Gine. Hə, hə, bilirəm. Ya İsa, gör bir nə gündəsən?

Yalmar. Nə gündəyəm?

Gine. Paltonu da nə günə salmışan. Bəs nə geyəcəksən?

Hedviq (*mətbəx qapısından*). Ana, gətirim bura?.. (*Yalmarı görüb fərəhdən qışqıraraq onun üstünə yüyürür*) Ata! Ata!..

Yalmar (*üzünü döndərüb əli ilə ona çəkilməyə işarə edir*). Çəkil! Çəkil! (*Gineyə*) Deginən əl çəksin məndən! Görmürsən?

Gine (*yavaşdan Hedviqə*). Hedviq, get qonaq otağına.

Hedviq sakitcə gedir.

Yalmar (*tələsə-tələsə stolun siyirmələrini çəkir*). Mən kitablarımı götürmək istəyirəm. Hanı mənim kitablarım?

Gine. Hansılarını deyirsən?

Yalmar. Aydındır, öz elmi işlərimi deyirəm... Tədqiqatım üçün yığdığım texniki jurnalları...

Gine (*rəfləri axtarır*). Deyəsən bunlardır. Cildlənməyiblər.

Yalmar. Hə, hə, ver bura.

Gine (*bir topa əlavə jurnal buraxılışlarını stolun üstünə qoyur*). Bəlkə Hedviqə deyim, gəlib vərəqlərini səliqəyə salsın?

Yalmar. Yox, lazım deyil.

Qısa sükut.

Gine. Ekdal, yəni bizdən birdəfəlik ayrılırsan?

Yalmar (*kitabları seçə-seçə*). Zənnimcə, soruşmasan da öz-özünə aydındır...

Gine. Belə de.

Yalmar (*hirsələ*). Mən hər dəqiqəsi ürəyimə od qoyan bir yerdə qala bilmərəm! Bir kəlmə!

Gine. Ürəyin mənim bəmədə qara fikirlərlə doludur. Qoy Allah-taala özü hər şeyi görsün.

Yalmar. Yeni deyirsən günahsızsan? Sübut elə!

Gine. Əvvəlcə sən sübut elə.

Yalmar. Onsuz da sən keçmişin hər şeyi öz-özünə sübut eləyir də. Mənim qabağımda düz tələblər qoyulur... Həmin ideal tələblərin qarşısında hər şey darmadağın olmalıdır.

Gine. Bəs onda baba necə olacaq? Yazıq qocanı deyirəm.

Yalmar. Mən öz övladlıq borcumu yaxşı bilirəm. Yazıq qoca mənimlə bir yerdə gedəcək. Şəhərə köçəcəyik. Orda özümə bir gün ağlayaram... hm... (*Sıxılır*) İşdir görsən şlyapamı pillekənlərdə tapan olmayıb?

Gine. Şlyapanı itirmisən?

Yalmar. İtirmişəm. Gecə küçədən qayıdanda başımdaydı, yadımdadır. Şəhər yuxudan duranda axtarıb tapa bilmədim.

Gine. İlahi, gör bir nə gündəsən?! Bəyem ohlikeflərlə haralarda gezirdin?

Yalmar. Sənə dəxli yoxdur. Boş-boş danışma, halım özümdə deyil, elə bilirsən xırda-mırda şeylər yadıma düşür indi?

Gine. Ekdal, neynəyirsən elə, xəstələnmə. (*Mətbəxə gedir*)

Yalmar (*yavaşdan öz-özünə danışa-danışa hirsələ stolun siyirmələrini boşaldır*). Bu Relling də bir cür hoqqabazdır. Düdük! Əsil cüvələğidir, özü də yekəsindən. Mənə nə bilim yalançılıq öyrədir, iblislik öyrədir, guya mən nəyəm. Bir adam tapılaydı, tutuzduraydı gülləni kürəyindən, ürəyim uf da deməzdi: dəyyus!

Bir neçə köhnə məktubu seçib qırağa qoyur. Ötən gün iki yere böldüyü kağızı da tapıb yan-yanı düzür, diqqətlə onlara baxır. Gine qayıdır.

Yalmar tez kağız parçalarını o tərəfə itələyir.

Gine (*məcməyidə gətirdiyi qəhvə dəstini və digər yemək şeylərini stolun üstünə qoyur*). Bir az isti qəhvə iç, özünə gəl... Buterbrod da, şoraba da var...

Yalmar (*çapəki məcməyiə baxa-baxa*). Şoraba da?.. Bu damın altında axırıncı dəfə dilimizə bir şey vuraq. Dünəndən bu vaxtdək heç nə yeməmişəm. İçkini də elə-belə, yeməksiz... Nə isə, dəxli yoxdur... Mənim qeydlərim! Yazmağa başladığım xatirələr! Yaxşı bəs mənim gündəliyim, vacib kağızlarım hanı? (*Qonaq otağının qapısını açır, tez də geri çəkilir*) Eh, burdaymış ki!

Gine. Aman Allah, bu yazıq qız bəs harda olsun?

Yalmar (*Hedviqə*). Tez ol, get burdan, işim var! (*Ona yol verir. Hedviq qorxa-qorxa ordan çıxıb bu biri otağa keçir. Yalmar qapının dəstəyindən tuta-tuta Gineyə*) Olmaz ki, öz evimdə barı son dəqiqələrdə özgə adamları görməyim?! (*Qonaq otağına girir*)

Hedviq (*anasının üstünə atılır, yavaş, titrək səslə*). O, bunu mənim bəmədə deyir?

Gine. Hedviq, hələlik mətbəxdə ol. Ya da, öz balaca otağına keç. Bilirəm, darısqaldır, darıxırsan. (*Qonaq otağının qapısını açır*) Dayan, Ekdal, kamodda deyil, qurdalama. Mən bilirəm hardadır, bu saat. (*Qonaq otağına keçir*)

Hedviq (*hələ də qorxmış, özünü itirmiş halda yerində donub, ağlamağını güclə saxlayaraq dodaqlarını gəmirir, səbəbliklə əllərini ovuşdura-ovuşdura astadan*). Vəhşi ördək! (*Ətrafa baxınaraq xəlvəti rafların yanına gəlir, tapançanı götürür, çardağ qapılarının birini azca aralayıb içəri keçir və qapını ardınca çəkir*)

Qonaq otağında Yalmarla Ginenin mübahisəsi eşidilir.

Yalmar (*bir neçə köhnə dəftərçə, bir topa da yazılı vərəqlərlə ordan çıxır, stolun üstünə qoyur*). İndi bunları hara qoyacağam? Çantaya da yerləşməyəcək. Hələ nə qədər götürülməli vacib şeylər var.

Gine (*çanta ilə onun dalınca gələ-gələ*). Yaxşısı budur, Ekdal, hələlik bir köynək, iki dəst də alt paltarını götür, qalan şeylər qoy qalsın, sonra gəlib apararsan.

Yalmar. Uf, lap cana doydum!.. (*Paltosunu çıxarıb divanın üstünə atır*)

Gine. Bəs qəhvən soyudu axı...

Yalmar. Hm... (*Xələxətrin qalmasını bir qurtum içir, nəlbəkiyə qoyur, əslində çox istədiyindən yenə götürüb bir qurtum da içir*)

Gine (*stulların söykanəcəklərini silə-silə*). Sənin dovşanlar üçün bu cür iri çardağ tapmağın çətin olacaq.

Yalmar. Nə? Bəyəm daha işim-gücüm yoxdu, dovşanları da aparacağdım?

Gine. Aparmayacaqsan? Bəs onda baba onlarsız neyləyər?

Yalmar. Heç nə olmaz, öyrəşər. Mən burda dovşanlardan da vacib şeylərdən əl çəkirəm, durub onların da dərini çəkəcəkdim?

Gine (*rafların tozunu silə-silə*). Hə, fleytanı da çantaya qoyum?

Yalmar. Yox, o da lazım deyil. Amma tapançanı ver mənə.

Gine. Özünlə götürmək istəyirsən?

Yalmar. Doludur, ehtiyatlı ol.

Gine (*axtarır*). Yoxdur. Bəlkə qoca götürüb?

Yalmar. Çardağdadır o?

Gine. Gərəkdir ki...

Yalmar. Hm... darıxmaqdan bilmir neyləsin. (*Buterbrod götürüb yeyir, üstündən qəhvə içir*)

Gine. Yalmar, əgər o otağı kirayə verməsəydik, barı ora yığışardın.

Yalmar. Təki səninlə bir damın altında olum, hə?.. Heç vaxt! Heç vaxt!

Gine. Ya bəlkə bir-iki günlüyə qonaq otağına yığışasan? Qorxma, heç kim sənə mane olmaz.

Yalmar. Dedim ki, mən heç vaxt bu divarların arasında qala bilmərəm!..

Gine. Onda barı aşağıya, Rellinglə Molvikin yanına get.

Yalmar. O zayların adını heç dilinə də gətirmə! Qoy barı bir tikə zəhrimarımızı yeyək... hm, hava da yaman tufandır. Belə havada yazıq qoca ilə hara gedəcəyik, kimin qapısını döyəcəyik, harda gecələyəcəyik?

Gine. Özün də şlyapasız. Axı belə havada hara getmək olar, Ekdal?

Yalmar. Bütün təqsirlər o iki başdanxarəbdadır. Əvvəlcə şlyapanı tapmaq lazımdır, yoxsa lap ölərəm, birdəfəlik canım qurtarar. (*Yenə gözləri məcməyidə gəzir*)

Gine. Nə axtarırsan, Ekdal?

Yalmar. Yağ.

Gine. Bu saat. (*Mətbəxə gedir*)

Yalmar (*onun dalınca qışqırır*). Nə üçün gedirsən, lazım deyil, bir tikə çörək var, bəsdir.

Gine (*yağqabını gətirir*). Budur, təzə qoymuşam. (*Ona yenə qəhvə süzür*)

Yalmar divana əyləşir, yağdan çörəyin arasına yaxıb
yənə buterbrod düzəldərək, dinməzce yeyə-yeyə qəhvə içir.

Yalmar. Yaxşı, olar ki, mən... bir-iki gün heç kim mənə toxun-
masın, dindirib-danışdırmasın, qonaq otağında qalım, hə?

Gine. Əlbəttə, lap yaxşı olar.

Yalmar. Çünki belə tələm-tələsikliklə heç atamın şeylərini də
yığışdırma bilməyəcəyəm.

Gine. Ancaq görək getməmişdən əvvəl ona deyəsən ki, biləndə
birdən-birə olmasın.

Yalmar (*yağqabını qırağa itələyir*). Hə, bunu necə demək də bir
iş. Hər şeyi ta yerli-yerində ona başa salmayınca əl çəkməyəcək. Heç
bilmiyəm nə tapım deyim... Az qala nəfəsim kəsilir. Bu qədər şey-şüy
də, o da, hər şey mənim boynumdadır, tək mənim.

Gine. Üstəlik də belə havada. Heç bilirsən bayırda nə çovğundur?

Yalmar (*kommersant Verlenin məktubunun yerini dəyişir*).
Görürom, Verlenin kağızı hələ də burdadır.

Gine. Mən heç ona əl də vurmamışam.

Yalmar. Əl vursan da, vurmasan da sənə aiddir, mənə yox.

Gine. Mən ondan istifadə etməyi heç fikirləşməmişəm.

Yalmar. Hər halda bu qarmaqarışıqlıqda... mənim köçhaköç
məqamımda itməsin.

Gine. Onda yaxşısı budur götürüm bir yana qoyum, Ekdal.

Yalmar. Amma bir şey də var ki, onun bəxşişi atamın adındadır.
Ona görə də məsələni o həll etməlidir; qəbul eləsin, ya eləməsin.

Gine (*köks ötürür*). Eh, yazıq qoca...

Yalmar. Özü də yapışdırmaq lazımdır, qoy belə görməsin. İndi
yapışqanı hardan tapaq?

Gine (*rəflərə yaxınlaşır*). Burda var, qabın heç ağzı da açılmayıb.

Yalmar. Fırça da...

Gine. O da burdadır. (*Yapışqanla fırçanı gətirib ona verir*)

Yalmar (*qayçıyı götürür*). Deyəsən, kağızla yapışdırmaq yaxşı
olar... (*Ayrıca kağız zolağı kəsib yapışdırır*) Mənə özgə malı lazım
deyil... Yazıq qocanın... ya da başqa bir bədbəxtin qismətidir. Belə. Hm,

qoy bir az qurusun, sonra götürüb bir yana qoyarsan. Bir də mənim
gözüme dəyməsin.

Qregers (*daxil olur. Təəccüblə*). Yalmar, sən hələ getməmişən?

Yalmar (*tez dikəlir*). Bir az dincimi alırdım.

Qregers. Görürəm, hələ deyəsən naharını da burda eləmişən.

Yalmar. Hə, gördüm ki, daha dözə bilmirəm.

Qregers. Axır nə qərara gəldin?

Yalmar. Mənim kimi adamın ancaq bir qərarı ola bilər. Ən vacib
şeylərimi yığışdırıb getməliyəm. Başa düşürsən, onunçun bir az vaxt
lazımdır.

Gine (*daha hövsələsi çatmır*). Yaxşı, bəs mən hələlik qonaq otağını
hazırlayım, yoxsa yenə yığışib getmək istəyirsən?

Yalmar (*Qregersə baxa-baxa Gineyə acıqla*). Şeyləri yığışdır,
getməliyəm.

Gine (*çantamı götürür*). Elə olsun. Deməli, köynəklə o biri şeyləri
bura qoyuram. (*Qonaq otağına keçib ardınca qapını örtür*)

Qregers (*azacıq sükutdan sonra*). Düzü, mən heç gözləməmişdim ki,
məsələ belə qurtaracaq. Yəni doğrudan evdən, ailədən getməyi qərara
almısan?

Yalmar (*çaşqın halda otaqda gəzişə-gəzişə*). Bəs sənə neyləmə-
liyem?.. Qregers, mən içimi yeyə-yeyə yaşamaq üçün doğulmamışam.
Mənə bütün bunlardan uzaq, sərbəst həyat lazımdır.

Qregers. Əlbəttə, sənə buna haqqın var, özün bilirsən. Ancaq
məne belə gəlir ki, elə indinin özündə belə şəraitdə də həyatını yeni-
dən qura bilərsən. Çünki yadından çıxarma ki, sənə həyatda böyük bir
məqsədin də var, öz yaradıcılığını, axtarışlarını davam etdirməlisən.

Yalmar. Eh, yaxşısı budur heç o barədə danışma. O, bir də kim
bilir nə vaxta qaldı.

Qregers. Nə üçün?

Yalmar. Nə üçün olacaq, bilmirsən? Belə olanda daha nə yaradı-
cılıq, nə axtarış? Onsuz da bu vaxtadək bu sahədə çox axtarışlar, tapın-
tlar olub, çox vaxt keçib, daha yeni bir şey tapmaq əvvəlki vaxtlardan
qat-qat çətindir.

Qregers. Bəs, axı buna nə qədər vaxt, zəhmət sərf eləmişən.

Yalmar. Məni bu işə o sarsaq Relling həvəsləndirmişdi.

Qregers. Relling həvəsləndirmişdi?

Yalmar. Bəs kim?! O mənə demişdi ki, guya mən fotoqrafiyada nəse çox böyük kəşflər eləyə bilərəm. Elə şəkillər çəkərəm ki...

Qregers. Aha!.. Deməli, Relling!

Yalmar. Mən axmaq da inanmışdım. Elə sevinirdim, fərəhlənirdim ki... Elə bilirdim dağ dağ üstə qoyacağam. Əslində beş-on dəyərli foto eləseydim də, bu, elə bir şey deyildi. Ən çox Hedviqin bunu istəməsinə görə həvəslənmişdim... O, həmişə öz uşaq qəlbinin bütün gücü, səmimiyyəti ilə bunu məndən tələb eləyirdi... Mən sarsaq da ovsunlanmışdım.

Qregers. Yoxsa Hedviqin səni ürəkdən istədiyinə inanmırsan?

Yalmar. Eh, bu saat mən heç nəyə inanmıram. Əslində elə mənim hər şeydən başımı götürüb-qaçmağa da yolumu Hedviq kəsib.

Qregers. Hedviq? Axı o sənə nəylə mane olur ki?

Yalmar (*suala cavab vermədən*). Mən onu həmişə dəliçəsinə sevmişəm. Hər dəfə evə, öz kasıb komana əliboş, üzükara qayıdanda da, o, minbir fərəhə gözlərini qırıb gülə-gülə üstümə yüyürəndə də elə bilmişəm ki, dünyanın ən xoşbəxt adamı mənəm. Ah, mən sadəlovh, mən səfeh!.. Mən həmişə özümdən də çox onu istəmişəm, onunla özümə təskinlik tapmışam.

Qregers. Bəs indi necə fikirləşirsen? Yeni hamısı boş şeymiş?

Yalmar. Bilmirəm... Mən Ginedən heç nəyin düzünü qoparda bilmirəm... O bu məsələnin açılmasının ideal cəhətlərini heç vaxt dərk edə bilməz. İndi sənin qarşında, Qregers, olsa-olsa öz üreyimi boşaldıram. Bütün beynimi büsbütün dəhşətli şübhələr çulğalayıb... Bilmirəm, bəlkə də Hedviq əslində heç vaxt məni ürəkdən istəməyib.

Qregers. Nə bilirsən, bəlkə o özü bunu sənə sübut eləyəcək? (*Nəse eşidib ətrafa qulaq verir*) O nə səssizdir? Deyəsən ördək vaqqıldayır.

Yalmar. Vaqqıldayır. Yəqin atam çardaqdadır.

Qregers. Hə, odur orda? (*Rahatlaşır*) Bir də deyirəm, Yalmar, sənə aydın sübut olacaq ki, o zavallı qız səni dəliçəsinə sevir.

Yalmar. Nəylə sübut eləyəcək, hə? Mən daha onunla bağlı heç nəyə inanmıram. Vəssalam!

Qregers. Çox nahaq. Hedviq heç vaxt yalançı ola bilməz.

Yalmar. Ah, Qregers, heç nəyə inamım qalmayıb. Gine ilə frü Sörbiy burada hey pıçıldaşırdılar. Kim bilir nə barədə imiş o danışıklar. İndi yadıma düşür ki, hər dəfə onlar pıçıldaşanda elə bil Hedviqin qulaq-

ları şəklənirdi. Ona görə də heç şübhəsiz, bu pul-hədiyyə məktubu da göydəndüşmə deyil. Bir səbəb var ki, kommersant belə eləyib.

Qregers. Səni tamam qara ruhlar çulğalayıb.

Yalmar. Xeyri o oldu ki, gözlərim açıldı. Yəqin ki, bu pul, hədiyyə məktubu hələ işin başlanğıcıdır. Frü Sörbiy həmişə Hedviqə xüsusi rəğbət bəsləyirdi. İndi kommersantla kəbin kəsdirən bir vaxtda isə daha da mehribanlaşıb. Belə görünür ki, gələcəkdə istədikləri vaxt qızı öz yanlarına da apara bilərlər.

Qregers. Heç vaxt belə şey ola bilməz. Hedviq səndən ayrılmaz.

Yalmar. İnanma. Əgər ona cürbəcür vədlər versələr... Çətin nə var ki? Kimin nəyinə gerek ki, mən onu nə qədər istəmişəm?! Mən axmaq həmişə öz xoşbəxtliyimi onu xoşbəxt etməkə görmüşəm, onu nəyləse sevincirməkdə görmüşəm. Körpəlikdən onu özümə gəzdirə-gəzdirə daim qaranlıqdan işığa can atmışam, özüm sevinc-fərəh görməyəm də, onun üçün işıqlı dünya yaratmağa çalışmışam. İndisə aydın hiss eləyirəm ki, hər şey, hər şey yalanmış, mən aldanmışam, əsil səfeh kimi aldanmışam. Bu qız da mənə heç nəyi hiss elətdirməyib, üreyimə girib, həmişə məni ovundurmağa çalışıb, vəssalam.

Qregers. Yalmar, mən yaxşı görürəm ki, sən dildə belə desən də, özün də dediyinə inanmırsan.

Yalmar. Elə bütün dəhşət də ondadır ki, özüm də bilmirəm nəyə inamım, nəyə yox. Heç vaxt da bilməyəcəyəm. Əgər mənim dediklərimə sənə bir şübhə varsa, yaxşısı budur özün də... Belədir. Qregers, mən bilirəm, sən öz ideal tələblərinə çox bel bağlayırsan. Ancaq bir şeyi bilmirsən ki, əgər bir vaxt onlar qızı bir yolla şirnikləndirib, həvəsləndirib öz yanlarına aparmağa çalışsalar...

Qregers (*tez*). Nə olsun, qoy çalışsınlar...

Yalmar. Onda mən Hedviqə ancaq bir sual verəcəyəm: Hedviq, ya mən, ya da onlar, bu dünyada hansından əl çəkirsən? (*Kinayəli gülüşlə*) Yəqin ki, cavabı ancaq bu olacaq: "Bağışla məni, əlbəttə onlar". Buyur.

Çardaqda güllə açılır.

Qregers (*bərkdən, sevinclə*). Yalmar!

Yalmar. Hə, atam yenə öz ovunu vurdu.

Gine (*tez gəlir*). Ah, Ekdal, deyəsən baba yenə orda güllə atdı.

Yalmar. Bu saat baxım...

Qregers (*sevincək*). Dayan! Bilirsən bu nə güləydi?

Yalmar. Əlbəttə, bilirəm.

Qregers. Yox, bilmirsən. Düzünü mən bilirəm. Bu, sənin sualına əsil cavabdı.

Yalmar. Nə cavab?

Qregers. Qızın qurbanı. Hedviq sənin atandan xahiş eləmişdi ki, vəhşi ördəyi gülləylə vursun.

Gine. Nə üçün?

Yalmar. Mənası nədir ki?

Qregers. O, sənə çox istədiyini sübut etmək üçün özünün ən çox sevdiyi bir şeyi qurban vermək istəyirdi.

Yalmar (*təsirlənir, yavaşdan*). Ah, yazıq qız...

Gine. Gör bir nəyə əl atır!

Qregers. O, nəyin bahasına olur olsun, sənə məhəbbətini qaytarmaq istəyirdi, Yalmar. Bunsuz yaşamağı heç cür ağılına gətirmirdi.

Gine (*zorla göz yaşlarını saxlaya-saxlaya*). Bir görürsən, Ekdal?

Yalmar. O hardadır, Gine?

Gine (*birdən ayılan kimi olur*). Yazıq qız... yəqin gedib mətbəxdə oturub.

Yalmar (*tez gedib mətbəxin qapılarını taybatay açır*). Hedviq! Bura gəl! Mənim yanıma, Hedviq! (*İçəriyə baxır*) Yox, burda yoxdur.

Gine. Yəqin öz kiçik otağındadır.

Yalmar (*o biri otağa keçib oradan digər qapını açaraq içəri göz gəzdirir*). Orda da yoxdur. (*Qayıdır*) Bəlkə bir yana gedib?

Gine. Neynəsin, qoyurdun ki, bir yerdə dayansın?

Yalmar. Ah, kaş tez qayıdaydı, mən özüm onu sakitləşdirəydim, hər şeyi başa salaydım... hə, daha bundan sonra hər şey yaxşı olar, Qregers. İndi inanıram ki, doğrudan da biz öz həyatımızı yenidən başlaya bilərik.

Qregers (*yavaşdan*). Mən elə belə də bilirdim. Ayılma uşağın vasitəsiylə yaranmalıydı.

Qoca Ekdal bayır gezintisi geyimində, xəncərini də belinə taxmış halda öz otağından çıxır.

Yalmar (*sonsuz həyəcanla*). Ata, bu sənən?

Gine. Siz bəyem öz otağınızdaydınız?

Ekdal (*acıqlı*). O nə sədi? Yoxsa sən də ova tək getməyə başlamısan, Yalmar?

Yalmar (*tələşlə*). Çardağa gülləni atan sən deyildin?

Ekdal. Mən? Hm!..

Qregers (*Yalmarın üstünə qışqırır*). Onda vəhşi ördəyi o özü vurub.

Yalmar. Bu nə deməkdir? (*Tez çardağa tərəf yüyürüb qapıları açır, içəri baxa-baxa çağırır*) Hedviq!

Gine (o da yüyürür). Pərvədigara, bu nədir?!

Yalmar (*çardağa girir*). Döşəməyə sərilib!

Qregers. Hedviq yerə sərilib?! (*Yalmarın dalınca ora yüyürür*)

Gine (*eyni vaxtda*). Hedviq! (*O da çardağa yüyürür*) Yox! Yox, yox!

Ekdal. Ho-ho-ho! Yeni qız da ovçuluq edir?

Yalmar, Gine və Qregers Hedviqi qucaqlarında götürürlər.
Tapança hələ də onun bir elində sıxılıb qalıb.

Yalmar (*dəhşətlə*). Tapançanın tətiiyi çəkilib! Özünü vurub! Tez olun həkim çağırın! Həkim!

Gine (*tez bayır qapısına yüyürüb aşağı qışqırır*). Relling! Relling! Həkim Relling! Tez bura gəlin! Tez, tez!!

Yalmarla Qregers Hedviqi divana uzadırlar.

Ekdal (*yavaşdan*). Deyəsən meşə qisas alır.

Yalmar (*Hedviqin yanında diz çökmüş halda*). İndi ayılacaq. Bu saat ayılacaq... Bu saat, bu saat...

Gine (*qayıdır*). Harasına deyib? Heç nə görmürəm.

Relling, dalınca da Molvik qaçaraq gəlirlər. Molvik jiletsiz və qalstuksuz halda tələsik frakını geyib.

Relling. Nə olub bəyem?

Gine. Deyirlər Hedviq özünü vurub.

Yalmar. Bura gəl! Kömək et!

Rellinq. Özünü vurub?! (Tez stulu çəkib Hedviqə baxmağa, başlayır)

Yalmar (hələ də dizləri üstə, həyəcanla onun neylədiyinə bax-baxa). Deyəsən qorxulu bir şey yoxdur, hə, Rellinq? Qan-zad yoxdur. Heç nə yoxdur.

Rellinq. Necə olub, hə?

Yalmar. Ah, mən heç nə bilmirəm!..

Gine. Vəhşi ördəyi vurmaq istəyirmiş.

Rellinq. Vəhşi ördəyi?

Yalmar. Gərək ki, hə. Tapança doluymuş.

Rellinq. Hm... belə.

Ekdal. Meşə qəzəb eləyib. Mən hələ də ordan qorxmuram. (Çardağa girib ardınca qapıları örtür)

Yalmar. Nə oldu, Rellinq?.. Nə üçün dinmirsən?

Rellinq. Güllə sinəsindən dəyib.

Yalmar. Onda nə olacaq?

Rellinq. Görmürsən, keçinib.

Gine (hıçqırıqla). Mənim balam, qızım!..

Qregers (boğuş səslə). Dənizin dibində, cəngəlliklərində...

Yalmar (yerindən sıçrayıb). Yox! Yox! O yaşamağıdır! Rellinq... Sən Allah... bari bircə dəqiqəliyə... bircə saniyəliyə dursun... ona deyim ki, mən onu çox istəyirdim, dəlicəsinə istəyirdim!

Rellinq. Ürəyindən vurub. Qan içəri sızıb. Ona görə də o saat keçinib.

Yalmar. Mən onu vəhşi kimi özümdən qovurdum! O da çardağa girib, daha dözə bilməyib, məni çox istədiyindən... özünü vurub! (Hönkürür) Daha bir də geri qayıtmayacaq! Sözümlü ona deyə bilməyəcəyəm! (Əllərini bir-birilə əzə-əzə üzünü yuxarı tutub qışqırır) Ay Allah, əgər varsansa... əgər varsansa niyə qoydun belə olsun?!

Gine. Allah var, şəkk getirmək olmaz, o bəndələrin əməllərinə cavabdeh deyil, bizim günahkar, bizim!

Molvik. Qız ölməyib, yatıb.

Rellinq. Çərənləmə!

Yalmar (bir az sakitləşib divana yaxınlaşır, qollarını sinəsində çarpazlayıb Hedviqə baxır). Gör necə sakit uzanıb, daha rahatlanıb... Əzab-lardan dincəlir...

Rellinq (tapançanı onun əlindən ayırmağa çalışır). Gör necə bərk tutub...

Gine. İşiniz olmasın, Rellinq, incitməyin. Qoy əlində qalsın.

Yalmar. Özü ilə onu da məzara aparsın.

Gine. Hə, qoy qalsın. Burdan götürmək lazımdır, aparaq öz balaca otağına, qoy orda dincəlsin... Göttür, Ekdal.

Yalmarla Gine Hedviqi götürürlər.

Yalmar. O-o-o, Gine! Gine! Necə ürəyin gəlir?

Gine. Köməkləşək. Daha onun üstündə ayrı-seçkiliyimiz olmaz.

Molvik (öz-özünə danışmış kimi). Allah bilən məsləhətdir! İnsan torpaqdan yaranıb, torpağa da getməlidir...

Rellinq (pıçıltı ilə). Yum çənəni, bari kefililiyin bilinməsin.

Yalmarla Gine cənəzeni iç otaqdan o birsinə aparırlar. Rellinq arxalarınca qapını çəkir. Molvik bayır qapısına doğru gedir.

Rellinq (Qregersə yaxınlaşır). Bu, heç cür təsadüf ola bilməz. İnanmaram.

Qregers (bayaqdan dəhşətdən bədəni uçuna-uçuna). Heç kimin ağına da gəlməzdi ki, belə olacaq. Dəhşətdir!

Rellinq. Heç paltarının da üstündən vurmayıb. Deməli, özü bilə-bilə düz ürəyinə tuşlayıb.

Qregers. Hedviq elə-belə, nahaqdan özünü həlak etməyib. Görür-sünüz o, ailəni dərd bürüyən vaxtda necə ucalıq göstərib? Bununla o, ailəni qoruyub saxlamaq istəyib.

Rellinq. İnsanları ölüm, belə çulğalayan vaxt belə böyük ürəkli adamlar az olmur. Ancaq bəs sizin zənninizcə, Yalmar da bu cür ürək ola bilər, ya yox?

Qregers. Görsən o, doğrudanmı qızın bu cür böyüklüyünü, faciəsini unuda bilər?

Rellinq. Çox yox, üç-dörd il keçməz ki, zavallı Hedviq olsa-olsa onun üçün adi, həzin bir qiraət mövzusunə çevrilər.

Qregers. Siz Yalmar Ekdal barəsində nə cəsarətlə belə danışsınız?

Rellinq. Vaxt gələr, zavallı Hedviqin mezarı üstündə ot bitəndə yadınıza salaram. Onda özünüz görərsiniz ki, o, onun barəsində özber-

lədiyi sözləri necə saqqız kimi çeynəyə-çeynəyə danışacaq. Görərsiniz ki, onun bu danışığı, yanmağı necə sünidir, ürəksizdir, qurudur. Görəcəksiniz!

Qregers. Əgər həyatda hər şey siz deyən kimdirsə, onda heç yaşamağın mənası da yoxdur.

Relling. Yaxşısı budur onu deyən ki, əgər aramızda öz ideal tələblərini irəli sürə-sürə Allahın bədbəxt, günahsız bəndələrini ölümə aparan rezil adamlar olmasaydı, həyat daha yaxşı olardı.

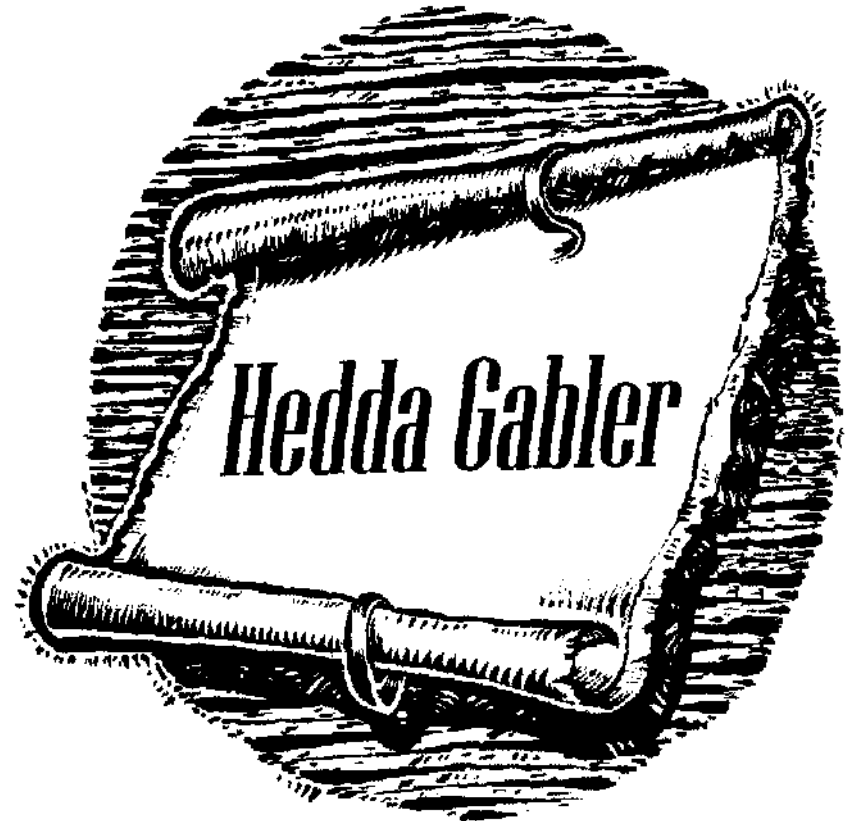
Qregers (*nəzərlərini qarşısındakı məchul bir nöqtəyə zilləyərək*). Əgər clədirsə, onda mən axtardığım ünvanı düz tapdığımı çox şadam.

Relling. İcazə verin soruşum, o nə ünvanıdır, hansı ünvanıdır elə?

Qregers (*gedə-gedə*). Ziyafət məclisində on üçüncü stulda oturan adam.

Relling (*onun arxasınca*). Olsa-olsa hoqqabazlıq eləmişən! Bundan sonra ay sənə inandılar ha!

SON

Dörd pərdəli dram

İŞTİRAKÇILAR

Yörgen Tesman – mədəniyyət tarixi kafedrasının aspirantı

Frü Hedda Tesman – onun arvadı

Fröken Yuliane Tesman – onun bibisi

Frü Tea Elvsted

Asessor Brakk

Eylert Lövborq

Berte – Tesmanın evində qulluqçu

Hadisələr şəhərin qərb məhəlləsində, Tesmanın bağ evində cərəyan edir.

Yaraşıqlı mebellə zövqlə bəzədilmiş geniş qonaq otağı, hər şey tünd rəngdədir. Orta divardakı pərdələri açıq olan iri qapıdan eynilə qonaq otağı üslubunda bəzədilmiş ikinci – kiçik otaq görünür. Sağ divarda dehlizə açılan qapı, sol divardasa şüşəli qapı var; onun da pərdələri açıqdır. Buradan aynabəndin bir hissəsi və payız donuna bürünməkdə olan ağaclar görünür. Qonaq otağının ortasında qara örtüklü stol, ətrafında stullar. Sağ divarın önündə tutqun rəngdə kaşı üzlüklü soba var; yanında isə söykənəcəyi hündür kreslo, ayaq qoymaq üçün yumşaq skamya və iki yumşaq kətil qoyulub. Bunlardan o yanda, sağ tərəfdə kiçik kiçik divanı və balaca dəyirmi stol. Qabaqda, sol tərəfdə, divardan bir qədər aralıda divan. Kiçik otağa açılan qapının hər iki tərəfində terrakota və mayolikadan hazırlanmış bəzək oyuncaqları düzülmüş etajer var. İkinci otağın içərisində divan, stol və bir neçə stul. Divanın yuxarısında divardan general mündirində gözəl bir qocanın portreti asılıb. Stolun üst hissəsində süd rəngli örtük şüşəsi olan lampa asılıb. Qonaq otağının müxtəlif yerlərindəki vazalarda, şüşə qablardakı gül dəstələri ətrafa xüsusi yaraşıq verir. Gül dəstələrindən bəziləri elə-bələ stolların üstünə qoyulub. Otaqların döşəmələrinə xalçalar salınıb. Sübh açılır, günəşin zərrin şəfaqləri şüşəli qapıdan içəri süzülür. Təxminən altmış yaşlarında səmimi bir qadın olan fröken Yuliane Tesman dehlizdən keçib içəri daxil olur. Çox sadə, lakin gözəl geyinib; boz rəngli geyintisi kostyumundadır; başında şlyapa, əlində çətin var. Onun ardınca orta yaşlı, sadəlövh, bir qədər kəndçi görkəmi olan qulluqçu qadın Berte gəlir; əlində kağıza bükülmüş gül dəstəsi var.

Fröken Tesman (*qapı ağzında dayanıb ətrafa qulaq verir, haçandan-haçana yavaşdan*). Deyəsən hələ yuxudan durmayıblar.

Berte. Mən deyirdim axı, fröken. Əvvəla, gəmi gecə yarısı gəldi, ikincisi də... ilahi, gəlin yatmamışdan qabaq o qədər şeyləri yerböyer elədi ki, əlbəttə yorular.

Fröken Tesman. Hə, hə, qoy yaxşı-yaxşı dincəlsinlər... Onlar yuxudan durana kimi buranın havasını da bir az dəyişmək lazımdır. (*Şüşəli qapıya yaxınlaşıb taybatay açır*)

Berte (*stolun yanında dayanıb, bekarçılıqdan əlindəki gül dəstəsini o yana-bu yana çevirir*). Doğrusu, bunu heç bilmirəm neyləyim. Bəlkə bura qoyum, hə, necə olar, fröken? (*Gül dəstəsini pianonun üstünə qoyur*)

Fröken Tesman. Hə, indi sən təzə ağaların var, əzizim Berte... Amma o bir olan Allah bilir ki, səndən ayrılmaq mənim üçün necə çətinidir.

Berte (*az qala göz yaşları ilə*). Bəs mən necə, fröken! Heç bilmirəm nə deyim!.. Gör neçə il mən sizinlə bacınıza xidmət eləmişəm!

Fröken Tesman. Nə etmək olar ki, vəziyyətlə barışmaq lazımdır, Berte! Sən indi bu evdə Yörgenə lazımsan... Özü də bu çox vacibdir. Sən hələ uşaqlıqdan... ona qulluq eləmişən.

Berte. Elə olmağına elədir, amma xəstəməzə çox yazığım gəlir! Zavalı lap körpə uşağa dönüb. Bu yandan da mən ondan ayrılıram. Heç bilmirəm təzə xidmətçi ona necə baxacaq.

Fröken Tesman. Eybi yox, mən çalışsam ona öyrədim. Ən vacib işlərisə özüm görürəm. Bədbəxt xəstə bacım barədə çox narahat olma, əziz Berte.

Berte. Əsas narahatlığım ancaq odur, fröken! Qorxuram yanı canım qala orda, cavan ağamıza əməlli-başlı qulluq eləyə bilməyəm.

Fröken Tesman. Neyləmək olar ki... Əvvəllər əlbəttə, ola bilər ki...

Berte. Bilirəm, bilirəm, xanımı deyirsiniz. Çox təşəxxüslüyə oxşayır.

Fröken Tesman. Gəlsin olmasın... General Gablerin qızıdır. Bilirsən atasının sağlığında, evlərində necə yaşayıb?! Yadındadır hərdən atası ilə at belində necə gəzərdi? Uzun, qara amazonka paltarında, şlyapasında da iri bir lələk!..

Berte. Əlbəttə, çox yaxşı yadımdadır! O vaxt heç ağlıma da gəlməzdi ki, bir vaxt gələcək, bizim elmlər namizədiniz onunla evlənəcək.

Fröken Tesman. Elədir, heç mənim də ağlıma gəlməzdi... Hə, doğrudan, Berte, nə qədər yadımdadır deyim, Yörgənə bir də elmlər namizədi demə. Artıq elmlər doktorudur.

Berte. Hə, hə, dünən gecə gənc xanım da elə ayağını evin kəndarına qoyan kimi... bu barədə danışdı. Görsən, doğrudan belədir?

Fröken Tesman. Əlbəttə. Lap elə belədir ki var. Berte, onu orada – xaricdə doktor eləyiblər. Oraya səfərləri zaman, başa düşürsən? Heç mən özüm də bilmirdim, dünən liman körpüsündə Yörgən özü mənə hər şeyi danışdı.

Berte. Başa düşürəm... Əlbəttə, o hər mənəbə layiqdir. O cür oxumuş alim adam... Ancaq bir şeyi bilmirdim ki, o da camaatı müalicə eləyəcək?

Fröken Tesman. Yo-ox, o, sən fikirloşən mənada doktor deyil. (Mənalı şəkildə başını yelləyir) Hələ bu harasıdır?! Lap bu yaxınlarda onu daha yeni bir mənəbə görə təbrik eləyəcəklər.

Berte. Doğrudan? Nə yaxşı. Nəyə görə?

Fröken Tesman (gülümsünür). Hm... Biləcəksən nəyə görə! (Mütəəssir) Aman Allah! Kaş mərhum Yokum birco dəfə öz məzarından başını qaldırıb oğlunun necə yüksəldiyini görəydi. (Ətrafa göz gəzdirir) Sən mebellərin örtüyünü niyə çıxarmısan?

Berte. Xanım belə dedi... Dedi ki, kresloların örtükdə olmasına qəti dözə bilmirəm.

Fröken Tesman. Xanım deyib? Neynək... Bəyəm onlar elə-belə günlərdə də burda oturacaqlar?

Berte. Elə görünür. Yəqin xanım burda oturacaq. Doktor özü bu barədə heç nə demədi.

Arxa otağın sağ tərəfindən məhni oxuya-oxuya gələn Yörgen Tesman görünür. Əlinde boş, açıq çamadan var. O, orta boylu, dolu bədənli, təxminən otuz üç yaşlı cavan oğlandır. Girdəsi fətdir. Açıq xasiyyətli, xoşreftar olduğu bilinir. Sarışın saçları və bir qədər ondan açıq rəngdə saqqalı var. Eynək taxır. Əynindəki rahat ev kostyumu səliqəsizdir.

Fröken Tesman. Salam, salam, Yörgən!

Tesman (qapı ağzında). Yulle bibi! Mənim özizim! (Ona yaxınlaşıb əlini sıxır) Bu qədər uzaq yolu necə gəlmisiniz?.. Özü də belə erkən!..

Fröken Tesman. Axı sizə necə baş çıkməyə bilərdim, özizim?

Tesman. Yəqin gecəni də əməlli-başlı yatmamısan!

Fröken Tesman. Eybi yox, olan şeydir.

Tesman. Zənn edirəm, dünən körpüdən evə rahat gəlib çıxdın, hə?

Fröken Tesman. Lap yaxşı, Allahın köməkliyi ilə. Sağ olsun hörmətli asessor, məni düz qapımızın ağzına kimi ötürdü.

Tesman. Biz sonra çox heyifsiləndik ki, səni faytonla aparıb bilmədik. Özün gördün də... Heddanın o qədər karton qutuları vardı ki... hamısını necə yığa bilərdik ora...

Fröken Tesman. Hə, karton qutular çoxdu... Çox əziyyət idi.

Berte (Tesmana). Bəlkə mən xanıma baş çəkəim, bəlkə bir şey lazımdır?

Tesman. Yox, sağ ol, Berte, narahat olma. O dedi ki, əgər bir şey lazım olsa, özü zəngi vuracaq.

Berte (sağ tərəfə gedə-gedə). Yox, yox, nə zəng.

Tesman. Dayan... Getməyincə gedirsən, bu çamadanı da apar.

Berte (çamadanı götürür). Bunu çardağa aparacağam. (Çardağa çıxmaq üçün dəhlizə gedir)

Tesman. Təsəvvür elə ki, bibi, bu çamadan ağzınadək mənim yazı-pozum ilə, çoxlu arxiv sənədlərinin surətləri ilə dolu idi. Özüm də heç inana bilmirəm ki, arxivlərdən bu qədər material toplamışam!

Hamısı da qiymətli, qədim arxiv sənədləri! Elə sənədlər ki, bu vaxta qədər heç kimin onlardan xəbəri yoxdur.

Fröken Tesman. Başa düşürəm, bilirəm ki, sən özünün bütün toy səfərini bunlara sərf eləmişən.

Tesman. Hə, deyə bilərəm ki, elədir. Şlyapanı çıxarsana, ay bibi. Dayan lentlərini açım, hə?

Fröken Tesman (*Yörgen onun şlyapasının lentlərini aç-aça*). Vallah... Sən eynilə qabaqlar bizimlə yaşadığın kimisən. Heç dəyişməmişən.

Tesman (*onun şlyapasını əlində hərəyə-hərəyə*). Gör bir özünə nə qəşəng şlyapa almısan!

Fröken Tesman. Bunu mən... Hedda üçün almışdım.

Tesman. Hedda üçün? Hə?

Fröken Tesman. Hedda üçün. Fikirleşdim ki, qoy küçədə mənimlə gedəndə utanmasın.

Tesman (*onun üzünü sıgallayır*). Ay Yulle bibi, sən hamının fikrini çəkirsən! (*Onun şlyapasını stolun yanındakı stulun üstünə qoyur*) Hə, indi bilirsen?.. Gəl nə qədər ki, Hedda otağından çıxmayıb, bax burda, divanda əyləşib bir az söhbət eləyək.

Fröken Tesman (*öz çətirini divanın yanına, künçə qoyub Tesmanın böyründə divana əyləşir, onun hər iki əlini əlinə alıb diqqətlə üzünə baxır*). Yörgen, bilsən sənə yenə bizimlə olmağına necə şadam. Özün də sağ-salamat!.. Bizim mərhum Yokumun tək bir cə oğlu!

Tesman. Mən də sənə yanında olmağıma çox şadam, Yulle bibi. Axı sən həmişə mənə həm ata, həm də ana olmusan.

Fröken Tesman. Bilirəm, bilirəm ki, sən heç vaxt öz qoca bibilərini unutmazsan.

Tesman. Rina bibi elə həmişəki kimidir, heç bir az yaxşılaşmayıb, hə?

Fröken Tesman. Yox, əzizim, yox, heç yaxşılaşmasına güman da eləmək olmaz. Zavallı Rina! Gör neçə ildir ki yorğan-döşəkdədir. Allah eləməsin ki, ona bir şey olsun, yoxsa bilmirəm mən tək neylərəm. Ələlxüsus da indi, elə bir vaxtda ki, sən daha özünə ailə qurmusan, ailənin öz qayğıları olacaq.

Tesman (*onun çiyinlərindən tutub ehməlcə silkələyir*). Özü də çox, çox...

Fröken Tesman (*birdən səsinin ahəngini dəyişir*). Gör ha, sən artıq evlisen, Yörgen. Üstəlik də Hedda Gabler kimi bir gözəli almısan. Hedda Gabler! Heç bilirsen onun nə qədər pərəstişkarı vardı?!

Tesman (*özündən razı halda oxuya-oxuya gülümsünür*). Yeni indi mənim burda – şəhərdə nə qədər dostlarım olacaq, hə? Həsəd aparan dostlarım.

Fröken Tesman. Hələ üstəlik də bu cür uzunmüddətli toy səfəri elədin. Beş aydan çox, az qala altı ay sərasər.

Tesman. Amma əslində bu, mənim üçün toy səfərindən çox elmi iş səfəri idi. Nə qədər arxivlərdə əlləşdim, nə qədər kitab oxudum!

Fröken Tesman. Başa düşürəm, başa düşürəm. (*Xüsusilə məxfi*) Mənə bax, Yörgen... Sənə mənə təklikdə deməli bir sözün yoxdur ki?

Tesman. Səfər barədə?

Fröken Tesman. Hə-ə...

Tesman. Yox, heç nə... Nə vardısı sənə yazmışdım! Qaldı ki, doktorluq dərəcəsi almağıma... Onu da dünən axşam dedim.

Fröken Tesman. Yo-ox, onu demirəm... Səndən onu soruşmaq istəyirəm ki... qabaqda sənə nəse... bir yenilik-zad gözləmir ki?..

Tesman. Yenilik?

Fröken Tesman. Aman Allah... Yörgen... axı mən sənə doğma bibinəm!

Tesman. Hə-ə, yenilik... əlbəttə, gözləyir, gözləyir.

Fröken Tesman. Ah-a!

Tesman. Özü də böyüyündən. Bu gün-sabah professor olmalıyam.

Fröken Tesman. Ah, professor! Hə...

Tesman. Yeni səndən nə gizlədim, mən bilərəm ki, doğrudan da professor olacağam. Bəs axı gərək ki, bunu da sənə demişdim, Yulle bibi!

Fröken Tesman (*gizli-gizli gülümsünərək*). Əlbəttə, əlbəttə, bilərəm, düz deyirsən. (*Səsinin ahəngini dəyişir*) Biz bayaqdan sizin səfəriniz barədə danışırıdıq... Yəqin çox xərc apardı, hə, Yörgen?

Tesman. Əlbəttə, təqaüd pis deyildi, az kömək eləmirdi.

Fröken Tesman. Başa düşə bilmirəm, yeni ikinizə də çatırdı?

Tesman. Bəyəm bunu başa düşmək çətindir, hə?

Fröken Tesman. Xüsusən də qadınla səfər eləmək ola, gör nə qədər xərc aparır.

Tesman. Əlbəttə, çox xərc aparır, lap çox. Ancaq bu səfər Hedda üçün də vacibdi, özü də çox vacib. Yoxsa yaxşı olmazdı. Ayrı cür mümkün deyildi.

Fröken Tesman. Hə, hə, bilirom, indi toy səfərləri eləmək adətə çevrilib. Yaxşı, bir mənə də görüm, təzə mənzilə necə, yaxşıca baxa bildinmi, hər tərəflə tanış ola bildinmi?

Tesman. Bəs necə! Sübh tezdən durmuşam.

Fröken Tesman. Bura xoşuna gəlirmi?

Tesman. Çox! Çox xoşuma gəlir, hər şey yaxşıdır! Amma bir şeyi bilmirəm ki, o kiçik qonaq otağı ilə Heddanın yataq otağı arasındakı bu iki artıq otaq nəyə lazımdır.

Fröken Tesman (*gülmüsünür*). Mənim əziz Yörgenim, vaxt gələr lazım olar.

Tesman. Elədir. Yəqin sən deyən kimi olar, Yulle bibi. Axı mənim kitabxanam get-gedə artacaq... Elə deyil?

Fröken Tesman. Hə-hə, mənim əziz balam, mən elə sənə kitabxanada barədə fikirləşirdim.

Tesman. Amma mən hər şeydən çox Heddaya görə şadam. O, hələ biz evlənmemiş həmişə deyirdi ki, dövlət məsləhətçisi Falkın bu kiçik mülkü onun hər yerdən çox xoşuna gəlir.

Fröken Tesman. İşə bax, gərək elə belə də olaymış. Siz yola düşən kimi... bu ev də satışa qoyuldu.

Tesman. Düzdür, Yulle bibi, bəxtimiz gətirib ki, belə olub! Hə?

Fröken Tesman. Amma əlbəttə, ucuz başa gəlməyib, əziz balam. Hələ nə qədər də borc verməlisən.

Tesman (*bir qədər kədərlənir, həyəcanla ona baxa-baxa*). Daha neyləmək olar ki, bibi, hə?

Fröken Tesman. Aman Allah! Əlbəttə, əlbəttə...

Tesman. Təxminən nə qədərə başa gələcək, bibi, hə?

Fröken Tesman. Bunu deyə bilmərəm. Çünki hələ hesab kağızlarının hamısını almamışam.

Tesman. Yaxşı ki, hələ asessor Brakk danışib işi güzəştlərlə düzəltdi. Bunu mən onun Heddaya yazısından bildim.

Fröken Tesman. Yaxşı, mənim əzizim, çox üreyinə salma... Məbellə xalçaların pulunu mən boynuma götürmüşəm.

Tesman. Sən boynuna götürmüşsən?! Sən? Mənim əziz bibim, sənə üçün hardan?

Fröken Tesman. Bankdan aldığımız faizlərin hesabına verəcəyəm. Yavaş-yavaş.

Tesman (*yerindən sıçrayır*). Nə? Rina bibi ilə sənə aman-güman pulunuzun faizindən?

Fröken Tesman. Hə, ondan özgə neyləmək olardı ki...

Tesman (*onun qabağında dayanır*). Ay bibi, sən bilirsen neyləyirsən?! Axı o faiz sənə Rina bibinin yeganə dolanışığı pulunuzdur?!

Fröken Tesman. Yaxşı, yaxşı, üreyinə salma, onsuz da fikrin çoxdur. Bu, işin formal tərəfidir, başa düşürsən? Asessor Brakk da belə deyib. Əslində bütün bu işləri o yoluna qoydu, böyük xeyirxahlıq elədi. Özünün də sözü ancaq bu idi ki, bütün bunlar işin formal tərəfidir.

Tesman. Ola bilər, bəlkə də elədir. Amma hər halda...

Fröken Tesman. Sən indi öz məvacibini almağa başlayanda, borclarını yavaş-yavaş verərsən. Biz isə sənə kömək etmək üçün əvvəllər bir az çətinlik çəksək də... daha neyləmək olar... borcumuzdur.

Tesman. Mənim əziz bibim, sən heç vaxt canını da məndən əsirgəməmişən. Bu nə qədər olar?!

Fröken Tesman (*ayağa qalxıb əllərini onun çiyninə qoyur*). Sənə hər işdə əl tutmaq, əziz balam, bizim üçün həmişə xoşdur, bundan fərhli nə ola bilər ki... Axı sən atasız, anasız böyümüsən... Şükür ki, səni bir məqama çatdırdıq. İndi daha geniş yola çıxmısan, özü də əsil düzgün yola, Yörgen.

Tesman. Düzdür, fikirləşəndə görürsən ki, doğrudan da hər şey çox çətinliklərlə başa gəlib.

Fröken Tesman. Hə, sənəni yolunu kəsməyə çalışan rəqiblərin... səni az çətinliyə salmayıblar. Sonra hamısı batıb qaldı. Onların hamısından qorxulusu isə... Hə, nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına. Bədbəxt əlləşdi-əlləşdi, axırı da yerində qaldı.

Tesman. Eylerti deyirsən? Onun haqqında bir şey eşitməmişsən ki? Yəni biz gedəndən sonra deyirəm.

Fröken Tesman. Ancaq onu eşitmişəm ki, təzə kitabı işıq üzü görüb.

Tesman. Nə danışırısan? Eylert Lövbörqun? Lap bu yaxınlarda? Hə?

Fröken Tesman. Hə, elə deyirlər. Ağlım kəsmir ki, fəvqəladə bir şey ola. Sən necə bilirsen, ola bilər? Sənə təzə kitabın nə vaxt çıxacaq? O tamamilə başqa şey olacaq, yox, Yörgen. Nə barədə olacaq, hə?

Tesman. Orta əsrlərdə Brabant xalq sənətkarlıq işləri barədə.

Fröken Tesman. O-o-o, bir bax-a! Belə məsələlər barədə yazmaq asan deyil!

Tesman. Amma inanmıram ki, tez çap oluna. Çünki əvvəlcə hələ bütün topladığım materialları qaydaya salmalıyam... Özü də nə qədər materialı...

Fröken Tesman. Yox, sən toplamaq, qaydaya salmaq işlərində ustasan. Rəhmətlik atan Yokumun oğlu deyilsən?!

Tesman. Hə, elə hey deyirəm ki, başlayım, vaxt uzanır. Ələlxüsus da indi tələsməliyəm, daha oturub işləməyə yerim-yurdum var.

Fröken Tesman. Özü də elə bir vaxtda ki, mənim Yörgenim, o cür ürəyinə yatan bir gözəllə də evlənmişən.

Tesman (*onu qucaqlayır*). Düzdür, düzdür, Yulle bibi! Mənim Heddəm gözəllər gözəlidir. (*Dönüb ətrafa baxır*) Odur, deyəsən özü də gəlir! Hə?

Hedda sol tərəfdəki kiçik otaqda görünür. Onun iyirmi doqquz yaşı var. Çox nəcib sifətli, yaraşıqlı bədənli, məğrur yerləşidir. Süd kimi ağappaq çöhrəsi azca çəhrayı rəngdədir. Qonur gözələrində polad qılgıncıları parlarsa da, sakit və aydın ifadəlidir. Çox da sıx olmayan saçları qızılı-sarıq rəngdədir. Zövqlə geyinib, rahat səhər paltarındadır.

Fröken Tesman (*Heddaya doğru gedir*). Sabahın xeyir, əziz Hedda! Sabahın xeyir!

Hedda (*əlini ona uzadır*). Salam, əziz fröken Tesman! Belə səhər tezdən gəlmisiniz? İltifatınıza görə minnətdaram.

Fröken Tesman (*bir qədər sıxılır*). Hə... Ümid edirəm ki, xanım təzə mənzildə rahat yatıb.

Hedda. Təşəkkür edirəm. Pis olmadı.

Tesman (*gülür*). Pis olmadı! Hedda, sən daş kimi elə düşmüşdün ki, heç mən duranda da xəbər tutmadın.

Hedda. Ola bilər, bərk yatmışdım... Ümumiyyətlə, fröken Tesman, görünür burda yavaş-yavaş hər şeyə öyrəşmək lazım gələcək. (*Sol tərəfə baxır*) Ah, qız balkonun qapısını açıb, gün adamın gözüne düşür.

Fröken Tesman (*qapıya tərəf gedir*). Bu saat bağlayaq.

Hedda. Yox, yox, lazım deyil! Əziz Tesman, zəhmət olmasa pərdələri çək, onda içeri gün düşməz.

Tesman (*qapının ağzında*). Yaxşı, yaxşı... Belə. Hedda, indi həm gün düşür, həm də təmiz hava gəlir.

Hedda. Hə, təmiz hava burda bollucadır. Gör nə qədər gül-çiçək var... Yaxşı, mənim əzizim... Oturmaq istəmirsiniz ki, fröken Tesman?

Fröken Tesman. Xeyr, təşəkkür edirəm. Şükür Allaha, yaxşı ki gəldim, gördüm hər şey qaydasındadır! Yavaş-yavaş gedim. Evdə xəstəm var, gözü qalıb qapıda yeqin.

Tesman. Xahiş edirəm, məndən ona çoxlu salam de. Bir azdan özüm də gəlib ona deyəcəyəm.

Fröken Tesman. Yaxşı, hökmən deyərəm. Ah, Yörgen, bir şey az qala lap yadımdan çıxmışdı. (*Ciblərini gəzir*) Sənin üçün bir şey gətirmişəm.

Tesman. Axı nə gətirmisən, bibi, hə?

Fröken Tesman (*qəzetə bükülü yastı bir şey çıxarıb ona verir*). Ala, mənim əzizim! Açı, bax.

Tesman (*açır*). Aman Allah! Sən nə yaxşı bunları qoruyub saxlamısən, Yulle bibi!.. Bir işə bax, Hedda!

Hedda (*kitab rəfinin sağ tərəfindən*). Nədir elə, mənim əzizim?

Tesman. Ayaqqabılarım, mənim köhnə səhər ayaqqabılarım!

Hedda. Ah, belə de. Yadımdadır, elə səfərimizdə də hey onları yada salırdım.

Tesman. Hə, heç özüm də bilmirdim neyləyim. (*Ona yaxınlaşır*) Budur, bax, Hedda.

Hedda (*sobanın yanına keçir*). Düzü, bu, mənə çox maraqlandırır.

Tesman (*onun dalınca gedə-gedə*). Bir fikir ver... Bunları Rina bibi özü mənim üçün tikib... Özü də yataqda xəstə ola-ola. Eh, bilsən ki, mənim onlarla bağlı nə qədər xatirələrim var!

Hedda (*stolun yanında*). Mənimlə ki, bağlı deyil!

Fröken Tesman. Hedda düz deyir, Yörgen.

Tesman. Amma mənə elə gəlir ki... Bir halda ki, o bu evə gəlib...

Hedda (*onun sözünü kəsir*). Bu qulluqçu ilə çətin ki, bir evdə yaşaya bilək, Tesman!

Fröken Tesman. Yaşaya bilməzsiz?.. Berte ilə?..

Tesman. Mənim əzizim... Bu, hardan ağlına gəldi? Hə?

Hedda (*əli ilə göstərərək*). Bura bax, öz köhnə şlyapasını da stolun üstünə qoyub gedib.

Tesman (*qorxudan ayaqqabıları əlindən düşür*). Hedda!

Hedda. Bir özün fikirleş... Birdən kimsə gəlib görəydi, nə fikir-ləşərdi, hə?

Tesman. Ay Hedda! Axı bu, bibinin şlyapasıdır!

Hedda. Hə?

Fröken Tesman (*şlyapasını götürür*). Mənimkidir. Özü də, düzünə qalsa, köhnə-zad deyil, əziz frü Hedda.

Hedda. Səhv eləmişəm, yaxşı baxmamışam, fröken Tesman.

Fröken Tesman (*şlyapasının lentlərini bağlaya-bağlaya*). Lap düzünə qalsa, birinci dəfədir ki, başıma qoyuram.

Tesman. Özü də gör necə yaraşıqlıdır.

Fröken Tesman. Elədir, elədir, pis deyil, əzizim. (*Ətrafına baxır*) Bəs çətirim hamı?.. Hə, burdadır! (*Çətiri də götürür*) Bu da mənimkidir... (*Öz-özünə danışmış kimi*) Berteninki deyil.

Tesman. Təzə şlyapa, təzə çətir! Gör necə yaraşır, Hedda! Hə?

Hedda. Çox yaraşır, əntiqədir.

Tesman. Doğrudan da çox gözəldir, hə?.. Sənsə, bibi, getməmiş-dən qabaq... Bir Heddaya yaxşı-yaxşı bax, gör necə gözəldir, necə qəşəngdir!

Fröken Tesman. Mənim əzizim, birinci dəfə deyil ki, görürəm. Hedda elə həmişə gözəl olub. (*Kəskinliklə üzünü döndərüb sağ tərəfə yollanır*)

Tesman (*arxasınca baxa-baxa*). Düzdür. Bəs onu da de ki, Hedda bu səfərimizdə necə gözəlləşib, kökəlib, qəşəngləşib!

Hedda (*otağın dərinliyinə gedir*). Di bəsdir!..

Fröken Tesman (*dayanıb geri dönür*). Kökəlib?

Tesman. Hə, Yulle bibi. Hələ bu paltarda yaxşı bilinmir. Mənsə sonə lap yaqınlıqla deyirəm ki...

Hedda (*şüşəli qapının ağzında, səbirsizliklə*). Sən heç nəyi yaqınlıqla bilmirsen... heç nəyi!

Tesman. Zarafat deyil, ona Tirolun dağ havası deyərler.

Hedda (*onun sözünü kəsir, qırıq-qırıq*). Mən eynilə getməmişdən qabaqki kimi yəm.

Tesman. Onu sən deyirsən. Bizsə düzünü görürük. Elo deyilmi, bibi?

Fröken Tesman (*əllərini mütəəssircəsinə yunma salıb Heddanı diqqətlə süzə-süzə*). Hedda gözəldir... Gözəldir!.. (*Ona yaxınlaşır, hər*

iki əli ilə onun başını ovucları arasına alıb saçlarından öpür) İlahi, sən özün Hedda Tesmanı hifz elə, xoşbəxt elə... Yörgen üçün!

Hedda (*nazakətlə özünü ondan ayırır*) Eləyəcək, eləyəcək...

Fröken Tesman (*astadan yenə mütəəssirliklə*). Mən hər gün sizə deyəcəyəm.

Tesman. Hökmən gələrsən, bibi! Yaxşı?

Fröken Tesman. Sağ olun, salamat qalm! (*Dəhlizdən keçib gedir*)

Tesman onu ötürür. Qapı yarıcaqdır. Hələ də Tesmanın ayaqqabılara görə döno-döno razılığını bildirməsi və onun fröken Tesmandan Rina bibiyə minnətdarlığını çatdırmasını xahiş etməsi eşidilir. Hedda isə bütün bunlardan heyecanla gah qollarını geri qanır-qanıra, gah da əllərini bir-birinə sıxa-sıxa otaqda o baş-bu başa var-gəl edir. Şüşəli qapıya yaxınlaşıb pərdələri açır, oradan nəzərlərini bayıra, uzaqlara zilləyir. Bir neçə dəqiqədən sonra Tesman qayıdır, ardınca dəhliz qapısını çəkib bağlayır.

Tesman (*ayaqqabıları döşəmədən qaldıraraq*). Sən orda neylə-yirsen, Hedda?

Hedda (*səbirlə, sakitliklə*). Heç nə, dayanıb ağaclara tamaşa edirəm. Yarpaqları necə də saralıb, solub...

Tesman (*ayaqqabıları kağıza büküb stolun üstünə qoyur*). Sentyabr gəlib axı...

Hedda (*yenə səbirlə*). Hə, sən demə doğrudan da sentyabr gəlib axı!

Tesman. Hedda, sən də hiss elədinmi ki, Yulle bibi bu gün nəşə çox qeyri-adi idi... Hə? Görürdün necə dəbdəbəli, şad, fərəhli idi? Heç bilirsən neyçün, hə?

Hedda. Mən nə bilim? Mən onu əməlli-başlı tanıyıram ki, bilim də? Bəyəm həmişə belə olmur?

Tesman. Yox, bugünkü kimi olmur.

Hedda (*şüşəli qapıdan aralanır*). Necə bilirsən, görəsən şlyapaya görə incidi?

Tesman. Yox, bir elo yox. Bəlkə əvvəl bir az...

Hedda. Bilmirəm bu nə xasiyyətdir, qonaq otağında şeyləri atır ora-bura. Bəyəm bilmir ki, belə eləməzlər?

Tesman. Yaxşı, sakit ol, Yulle bibi bir də belə eləməyəcək.

Hedda. Nə isə. Mən dözməyi bacararam.

Tesman. Ah, mənim əziz Heddam, kaş həmişə mülayim olaydın.

Hedda. Bu gün ora gedəndə, onu axşamkı qonaqlığımıza dəvət elə.
Tesman. Bax belə, hökmən. Bir də, bilirsən onu nəylə sevindirə bilirsən?

Hedda. Nəylə?

Tesman. Bəlkə özünü öyrədib onunla "sən"lə danışasan, Hedda. Mənim xatirimə, hə?

Hedda. Yox, yox, Tesman, üz vurma. O gün də sənə demişdim. Olsa-olsa mən də onu sənə kimi çağıraram, vəssalam.

Tesman. Yaxşı-yaxşı. Amma zənnimcə, madam ki, bizim ailəyə daxil olmusan...

Hedda. Hm... Hələ yaxşı bələd deyiləm... (*Yenə otağın dərinliyinə gedir*)

Tesman (*bir azdan*). Nə oldu, Hedda? Nədənə narazısan? Hə?

Hedda. Yox, elə-belə dayanıb öz köhnə pianoma baxıram. O biri şeylərlə çox uyşmur.

Tesman. Ona görə də birinci maaşımı alan kimi çalışaram təzə-sini alım.

Hedda. Yox, yox, mən ondan ayrılmaq istəmirəm. Yaxşısı budur onu ora, kiçik otağa qoyarıq, yerinə də tezəsini alarıq. Əlbəttə, əgər alsaq.

Tesman (*yuxuda danışmış kimi*). Hə... əlbəttə... elə lazımdır...

Hedda (*pianonun üstündən gül dəstəsini götürür*). Dünən biz gələndə bu güllər yox idi.

Tesman. Düzdür, Yulle bibi gətirib.

Hedda (*birdən diqqətlə baxır*). Vizit kartoçkası. (*Çıxarıb oxuyur*) "Sonra gələrəm..." Bilirsən kimdəndir?

Tesman. Yox. Kimdəndir? Hə?

Hedda. Frü Elvsteddən, Foqtun arvadından.

Tesman. Doğrudan? Frü Elvsted, yeni qabaqkı fröken Rüsinq?

Hedda. Hə. O ürekbulandıran saçları ilə hamının nəzərini özünə cəlb edən Rüsinq. Mənə deyildiyinə görə, sənə köhnə aşnan.

Tesman (*gülür*). Yox, çox az olub. Özü də sənə tanışlığımızdan əvvəllər, Hedda. İşə bax, deməli o, burda, şəhərdədir!

Hedda. Qəribədir, o bizə niyə gəlir? Biz onunla olsa-olsa institutdan tanışıq.

Tesman. Hə, elə mən də neçə illərdir ki, onu görməmişəm. Görəsən orda, əldən-ayaqdan qıraq yerdə necə yaşayır, hə?

Hedda (*nə barədəsə ani fikirləşəndən sonra*). Qulaq as, Tesman, görəsən, Eylert Lövbörq də həmin o əldən-ayaqdan qıraq yerdə yaşayır ki?

Tesman. Orada, orada, həmin yerdədir.

Berte dahlizdən daxil olur.

Berte. Xanım! Yenə həmin qadın gəlib... Bayaq o gülləri gətirən qadın. Əlinizdəki gülləri deyirəm.

Hedda. A-a! Həmin qadın? Deyin buyurub gəlsin.

Berte Tea Elvstedin üzünə qapını açır və gedir. Tea arıq, nəmənazik bədənli, həlim və zərif sifətli bir qadındır. İri mavi gözləri bir qədər sadəlvəh, ürəkək və müəmmalıdır. Qeyri-adi dərəcədə sıx və dalğavari saçları xoşagələn açıq, qızılı rəngdədir. O, Heddadan iki yaş kiçikdir. Son dəbdə olmasa da, zövqlə tikilmiş tutqun rəngli, yaraşıqlı vizit geyimindədir. Hedda onu mehribanlıqla qarşılayır.

Hedda. Salam, əziz frü Elvsted. Sizinlə yenidən görüşməyimə çox şadam.

Tea (*əsəbi halda, lakin özünü ələ almağa çalışaraq*). Hə... Biz sizinlə çoxdan görüşməmişdik...

Tesman (*əlini ona uzadaraq*). Mənimlə də, hə?

Hedda. Belə gözəl güllərinizə görə sizə təşəkkür edirəm...

Tea. Dəyməz... Dünən sizə gəlmək istəyirdim, sonra bildim ki, hələ səfərdən qayıtmamısınız.

Tesman. Siz çoxdan burda, şəhərdəsiniz? Hə?

Tea. Yox, elə dünəndən. Ah, biləndə ki, evdə yoxsunuz, heç inanmırdım ki, sizinlə görüşə biləcəyəm.

Hedda. İnanmırdınız? Niyə?

Tesman. Yəqin, çox hörmətli frü Rüsinq... Yox-e, frü Elvsted demək istəyirdim...

Hedda. Zənnimcə, sizə elə bir hadisə üz verməyib.

Tea. Yox, verib. Özü də burda sizdən başqa heç kimi tanımıram, bil-mirdim kiminlə danışım.

Hedda (*gül dəstəsini stolun üstünə qoyur*). Buyurun... Gəlin divana əyləşək.

Tea. Ah, elə hirsələnirəm ki, heç oturmağa da həvəsim gəlmir.

Hedda. Eybi yox, cybi yox, oyləşək. (*Teanın əlindən yapışib divana əyləşdirir, özü də onun yanında oturur*)

Tesman. Hə, indi deyin görək nə olub, frü Elvsted?

Hedda. Yəqin orda nə isə olub.

Tea. Hə... Həm olub, həm də heç nə olmayıb. Ah, elə istəyirəm ki, mənə düz başa düşəsiniz...

Hedda. Yaxşısı budur hər şeyi birbaşa danışın, frü Elvsted.

Tesman. Elə əslində də bunun üçün gəlmisiniz də. Hə?

Tea. Hə, hə... əlbəttə. Deməli, belə... Əgər bilmirsinizsə, əvvəlcə onu demək istəyirəm ki, Eylert Lövborq da burda, şəhərdədir.

Hedda. Lövborq!..

Tesman. Necə, Eylert Lövborq yenə burdadır?! Görürsən, Hedda!

Hedda. Aman Allah! Eşidirəm də...

Tea. O bir həftədir ki, burdadır. Özünüz fikirləşin, bir həftə! Burda – bu cür qorxulu şəhərdə! Tək!.. Burda hər hansı bir dəstənin təsirinə düşmək elə asandır ki...

Hedda. Əzizimiz frü Elvsted... Axı bunun sizə nə dəxli?

Tea (*çaşqın halda ona baxaraq tez-tez*). O, uşaqların müəllimi idi.

Hedda. Sizin uşaqların?

Tea. Mənim ərimin uşaqlarının. Özümünkü yoxdur.

Hedda. Yəni sizin ögey uşaqlarınızın.

Tea. Elədir.

Tesman (*çaşbaş halda*). Deməli, o bu qədər düzəlib ki... Yəni heç özüm də bilmirəm necə deyim... Yəni o bu qədər dəyişib ki, belə bir işi də ona tapşırmaq ola? Hə?

Tea. Hə, son iki-üç ildə onun barəsində pis heç nə demək olmaz.

Tesman. Doğrudan? Görürsən, Hedda?

Hedda. Eşidirəm.

Tea. İnandırırım sizi, qəti heç nə! Hər barədə. Amma neyləyəsən ki... Yenə bura gəlib... Bu cür böyük şəhərə... Özü də çoxlu pulla. Elə qorxuram onunçun, az qala hər gün o dünyanı görüb-gəliyəm.

Tesman. Axı orda... sizin və ərinizin yanında niyə qalmayıb, hə?

Tea. Nə bilim, kitabı çıxan kimi daha bizim yanımızda qalmadı.

Tesman. Hə, hə, düzdür... Yulle bibi də mənə demişdi ki, təzə kitab yazıb.

Tea. Hə, özü də böyük kitabdır... Gərək ki, mədəniyyət tarixindən. İki həftədir ki, çap olunub, hər yerdə əldən qapırlar, yaman oxunur. Böyük uğurdur.

Tesman. İşə bax ha! Yəqin özünün əvvəllərdəki yaxşı dövrünün köhnə materiallarından istifadə edib.

Tea. Yəni demək istəyirsiniz ki, əvvəlki illərinin məhsuludur?

Tesman. Hə də.

Tea. O hamısını son bir ilin ərzində... bizdə yaşadığı vaxtda yazıb.

Tesman. Bax, bunu eşitmək xoşdur... Görürsən, Hedda!

Tea. Ah, elə bizdə yaşadığı kimi yaşasaydı!

Hedda. Siz burda onunla heç görüşmüşünüz?

Tea. Hələ yox. Qaldığı yeri öyrənmək üçün o qədər çalışdım... Ancaq bu gün səhər tapdım.

Hedda (*diqqətlə ona baxa-baxa*). Düzünü desək, bir az qəribə görünür ki, sizin əriniz... hm...

Tea (*əşəbiliklə yerində qımıldanır*). Nə? Mənim ərim?..

Hedda. Belə bir iş üçün sizi bura göndərir. Bəs nə əcəb öz dostunu görmək üçün özü gəlmir?

Tea. Ah, siz nə danışırırsınız?! Mənim ərimin belə işlərə vaxtı yoxdur... Bir də, onsuz da mən bəzi şeylər almaq üçün bura gəlməliydim.

Hedda (*gizli bir təbəssümlə*). Onda başqa məsələ.

Tea (*tez ayağa qalxır, həyəcanla*). Cənab Tesman, mən sizdən çox xahiş edirəm, rica edirəm Lövborqu... əgər yanınıza gəlsə... yaxşı qəbul edin, mehribanlıqla. Yəqin ki, yanınıza gələcək. İlahi! Axı siz vaxtilə çox yaxın dost olmusunuz... Həm də eyni bir sahə üzrə çalışırırsınız. Bildiyimə görə, elmin eyni bir sahəsi üzrə.

Tesman. Bəli, bəli, əvvəllər doğrudan da belə idi.

Tea. Elə ona görə də mən sizdən artıq dərəcədə xahiş edirəm... (*Heddaya*) həmçinin, sizdən də... (*Yenə Tesmana*) Onu qoruyun. Yaxşısı, cənab Tesman, söz verirsinizmi?

Tesman. Məmnuniyyətlə, frü Rüsinq...

Hedda. Elvsted.

Tesman. Əlimdən nə gəlirsə Eylert üçün əsirgəməyəcəyəm, mən tərəfdən arxayın ola bilərsiniz.

Tea. Ah, siz necə də lütfkarsınız! (*Onun əlini sıxır*) Təşəkkür edirəm, təşəkkür edirəm! (*Hər ikisinə*) Sizə təşəkkür edirəm! (*Birdən ayılmış kimi*) Mənim ərim onu o qədər sevir ki!

Hedda (*ayağa durur*). Bəlkə ona məktub yazasan, Tesman. Yoxsa o özü bəlkə heç gəlmədi.

Tesman. Düzdür, düzdür, Hedda, bu, daha yaxşı olar. Hə?

Hedda. Özü də nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır. Lap elə indi.

Tea (*yalvarışla*). Ah, kaş...

Tesman. Elə bu saat. Sizdə onun ünvanı varmı, frü... frü... Elvsted?

Tea. Hə, var (*Cibindən kağızı çıxarıb ona verir*) Budur.

Tesman. Yaxşı, yaxşı. Mən getdim... (*Ətrafa baxır*) Ayaqqabıları-mı hamı? Hə, burdadır. (*Bükülünü götürüb otaqdan çıxmağa yönəlir*)

Hedda. Ürəkdən yaz, səmimiyyətlə... ən yaxın dost kimi, bilirsən?

Tesman. Əlbəttə, əlbəttə.

Tea. Amma siz Allah, bunu mənim xahiş etdiyimi bilməsin!

Tesman. Ayrı cür nə ola bilər ki? Hə? (*Kiçik otaqdan keçib sağ tərəfə gedir*)

Hedda (*Teaya yaxınlaşıb gülümsəyərək astadan*). Bax belə. Buna bir güllə ilə iki dovşan vurmaq deyərler.

Tea. Başa düşmədim, necə yeni?

Hedda. Başa düşmədiniz? Elə-belə, onu yola salmaq üçün belə dedim.

Tea. Hə... məktub yazmağı deyirsiniz...

Hedda. Qoy getsin, sizinlə təklikdə danışaq.

Tea (*həyəcanla*). Yəne o barədə?

Hedda. O barədə.

Tea. Axı daha danışmalı bir şey qalmayıb, frü Tesman! Düz deyirəm, heç nə!

Hedda. Yox, var... Özü də bildiyimə görə çox. Gəl əyləşək, açıq danışaq. (*Onu sobanın yanındakı kreslodə oturdur, özü də onun yanındakı yumşaq kətilə əyləşir*)

Tea (*narahatlıqla saata baxır*). Əziz frü Tesman... əzizim, mən axı getməyə hazırlaşırıdım...

Hedda. Hələ vaxt var, tələsməyin. Hə, indi mənə danışın görüm evdə, ailədə necə yaşayırsınız?

Tea. Ah, bu barədə mən heç danışmaq belə istəmirəm.

Hedda. Axı mən, əzizim... Aman Allah, axı biz bir oxumuşuq.

Tea. Düzdür... Siz bir sinif məndən yuxarıda oxuyurdunuz. Özü də mən sizdən qorxurdum.

Hedda. Qorxurdunuz? Məndən?

Tea. Hə, yaman qorxurdum. Hərdən pilləkənlərdə rastlaşanda saçlarımdan elə yapışırdınız ki.

Hedda. Doğrudanmı? Yadımda deyil.

Tea. Hətta bir dəfə dediniz ki, saçlarımı yandıracaqsınız.

Hedda. Yəqin zarafat eləmişəm.

Tea. Mən də o vaxt elə axmaq idim ki... Sonra biz hamımız... birdəfəlik ayrıldıq... Axı onsuz da hərəminin əvvəldən öz dostlarımız, rəfiqələrimiz vardı.

Hedda. Düzdür. Barı indi çalışıb bir-birimizlə yaxın olaq. Qulaq asın! İnstitutda biz adicə olaraq bir-birimizə "sən" deyərdik, bir-birimizi öz adıyla çağırırdıq, vəssalam...

Tea. Yox, siz səhv ələyirsiniz.

Hedda. Qətiyyə. Mənim çox gözəl yadımdadır! Yaxşısı budur yaxın olaq, rəfiqəlik edək, əvvəlki kimi... (*Ona tərəf çəkilir*) Bax belə. (*Onun üzündən öpür*) İndi mənə "sən"lə çağır, adımı da elə-belə Hedda de!

Tea (*onun əlini sıxır, sonra tumarlayır*). Necə mehribanlıq, necə səmimiyyət!.. Mən heç vaxt, heç kimdən belə mehribanlıq, səmimiyyət görməmişəm!

Hedda. Başa düşürəm... Mən də səni əvvəlki kimi "sən"lə çağıracağam, sənə mənim əziz Toram deyəcəyəm.

Tea. Mənim adım Teadır.

Hedda. Hə, doğrudan. Mən elə Tea demək istəyirdim. (*Dərin rəğbət hissilə ona baxır*) Deməli, sən heç yerdə, ailədə də səmimiyyət, məhəbbət görməmişən?

Tea. Ailəm vardı ki, görəydim də? Mənim heç vaxt ailəm olmayıb.

Hedda (*zənlə ona baxır*). Mən elə nəse buna bənzər bir şey hiss eləmişdim.

Tea (*acizənə ona baxa-baxa*). Hə... hə... hə...

Hedda. Mən bir şeyi yadıma sala bilmirəm... Görək ki, sən əvvəllər Foqtun evində onun təsərrüfatçısı olmusan, yox?

Tea. Daha doğrusu, onun evində uşaq tərbiyəçisi olmuşam, onun uşaqlarının həm tərbiyəçisi işləmişəm, həm də onlara dərs demişəm. Amma onun birinci arvadı... xəstə idi, çox vaxt yataqda olurdu. Ona görə də mən evin təsərrüfat işlərini də öz boynuma götürmüşdüm.

Hedda. Yeni... sən özün evin təsərrüfatçısı oldun?

Tea (*dərindən köks ötürür*). Hə, təsərrüfatçısı.

Hedda. Dayan... həmin vaxtdan neçə il keçib?

Tea. Yeni ərə gedəndən bu vaxtadək?

Hedda. Hə.

Tea. Artıq beş ildir.

Hedda. Düzdür, belədir ki var.

Tea. Ah, bu beş ili... Ələlxüsus da... son iki-üç ili! Ah, siz heç cür təsəvvür edə bilməzsiz ki...

Hedda (*yüngülca onun əlinə vuraraq*). "Siz"? Yadından çıxartdın, Tea!

Tea. Yox, yox. Çalışaram yadımdan çıxarmayım... Ah əgər... əgər sən bilsəydin ki...

Hedda (*guya ötəri*). Gərək ki, Eylert Lövborq da orda elə üç il yaşayıb?

Tea (*tərəddüdlə ona baxa-baxa*). Eylert Lövborq?.. Hə.

Hedda. Sən onunla hələ burdan, şəhərdən tanışdın?

Tea. Yox, əvvəllər qəti tanıyırdım. Ancaq adını eşitmişdim.

Hedda. Deməli, orda... o sizin evdə olmağa başlayanda?

Tea. Hə, hər gün. Onu uşaqlarla məşğul olmağa çağırırdıq. Çünki mən bütün işləri çatdırı bilmirdim.

Hedda. Aydındır... Bəs sənın ərin?.. O, gərək ki, tez-tez səfərlərdə olur.

Tea. Hə. Siz... sən özün bilirsən ki, Foqt tez-tez öz mahalına baş çəkməyə gedir.

Hedda (*kreslonun yanacağına dirsəklənir*). Tea... zavallı, mənim əzizim, indi sən mənə hər şeyi olduğu kimi danışmalısən.

Tea. Yaxşısı budur, özün nə istəyirsən soruş.

Hedda. Sənın ərin əslində necə adamdır? Yəni o, məsələn, ailədə necədir? Sənınlə necə rəftar edir?

Tea (*qeyri-müəyyənliklə*). Düzü, o özü yaxşı bilir ki, bizim aramızda nə ola bilər, ya nə ola bilməz.

Hedda. Mənə belə gəlir ki... o sənə nisbətən çox yaşlıdır. Məsələn, iyirmi yaş, düzdür?

Tea (*əşəbiliklə*). Hə, o da var. O qətiyyən mənə münasib deyil. Aramızda bizi birləşdirən heç nə yoxdur... Qətiyyən heç nə!

Hedda. Amma bütün bunlara baxmayaraq sənı sevir, yox? Yəni aranızda bir şey olmasa da...

Tea. Ah, bunu bilmirəm, düzü. Onu bilirəm ki, mən ona ancaq ev üçün lazımam. Yəni əslində qədir-qıymətsiz arvad kimi.

Hedda. Yox, belə də demə!

Tea (*başını yellədir*). Neyləmək olar ki?! Onunla ayrı cür mümkün deyil. Zənnimcə o, dünyada tək birce özündən başqa heç kimi sevmir.

Hedda. Eylert Lövborqu da əlavə elə.

Tea (*ona baxır*). Eylert Lövborqu? Onu nə üçün?

Hedda. Axı mənim əzizim... mənə belə gəlir ki... Bir halda ki, o sənı Lövborqun dalınca bura göndərir... (*Güclə seziləcək təbəssümlə*) Bir də, sən özün bayaq Tesmana dedin ki...

Tea (*əşəbi halda diksinir*). Ah, belə?.. Hə, gərək ki, dedim. (*Birdən coşqunluqla*) Yox, yaxşısı budur hər şeyi sənə birbaşa danışım. Onsuz da gizlətməyin mənası yoxdur.

Hedda. Axı, mənim əzizim...

Tea. Deməli, qisası belədir: əvvəla, ərim qətiyyən bilmədi ki, mən bura gəlirəm.

Hedda. Nə-ə? Ərin bilmədi?..

Tea. Bilmədi. Heç evdə də yoxdu. Səfərdədir. Gördüm ki, daha dözə bilmirəm. Dözmək mümkün deyildi, Hedda. Mən Lövborqdan sonra elə tənhalıq hiss edirdim ki!..

Hedda. Sonra? Neylədin?

Tea. Neyləyəcəkdım, özümün bezi ən vacib şeylərimi yığışdırdım... sakitcə... evdən çıxdım.

Hedda. Çıxıb yola düzəldin, hə?

Tea. Hə, qatara minib bura gəldim.

Hedda. Tea! Mənim əzizim!.. Sən buna necə ürək elədin?

Tea (*ayağa qalxıb kənara keçir*). Ayrı nə çarəm vardı ki?

Hedda. Bəs evə qayıdanda ərinə nə deyəcəksən, heç bu barədə fikirləşmişən?

Tea (*stolun yanında Heddaya baxa-baxa*). Qayıtmaq?.. Onun yanına?

Hedda. Hə, hə.

Tea. Mən bir də onun yanına qayıtmayacağam.

Hedda (*ayağa qalxıb ona yaxınlaşır*). Deməli, sən ondan birdə-fəlik ayrılmısan?

Tea. Mənim ayrı çarəm yoxdu.

Hedda. Yəni elə... açıq-açıqcasına?

Tea. Onsuz da bilinəcəkdi.

Hedda. Axı qıraqdan baxanlar nə deyərler, Tea? Bir özün fikirləş!

Tea. Qoy nə istəyirlər desinlər! *(Yorğun halda divana əyləşir)*
Mən ancaq belə eləməliydim, ayrı yol yoxdu.

Hedda *(az sükutdan sonra)*. İndi neyləmək istəyirsən? Nədən başlamaq istəyirsən?

Tea. Hələ özüm də bilmirəm. Ancaq onu bilirəm ki, mən Eylert Lövbörq yaşayan yerdə yaşamaıyam... Əgər yaşayacağamsa.

Hedda *(stolun yanından stulu özüə tərəf çəkir, Teanın yanında əyləşib əlini tumarlayır)*. Qulaq as, Tea... Sizin Eylert Lövbörqlə... dostluğunuz necə başlayıb?

Tea. Belə, yavaş-yavaş. Elə gətirdi ki, mən ona necəsə təsir göstərə bildim.

Hedda. Belə də!

Tea. O özünün köhnə adətlərindən əl çəkdi. Mənim xahişimlə yox; heç vaxt ondan xahiş eləməzdim də. Yəqin o hiss eləmişdi ki, mənim bu adətlərdən xoşum gəlmir. Ona görə də özü tərgitdi.

Hedda *(kinayəli təbəssümünü zorla gizləyərək)*. Deməli sən, necə deyərler, yıxılmış adamı ayağa qaldırmısan, əzizim Tea.

Tea. Mən bilmirəm, o özü belə deyir. Bu da var ki, o da öz növbəsində... elə bil mənə nəsə əsil adama çevirib. Mənə həyatda dərindən düşünməyi, hər şeyi olduğu kimi başa düşməyi öyrədib...

Hedda. Yəni o da sənəylə məşğul olub?

Tea. Bir elə məşğul olmayıb, belə... söhbət eləyib. Çox şey, çox şey barədə. Sonra xoşbəxtlikdən elə oldu ki, mən onun elmi işində də yaxından iştirak etməyə başladım! Yəni o icazə verdi ki, mən ona kömək eləyim.

Hedda. Nə ecəb?

Tea. Hə. O mənimlə məsləhətləşməmiş heç nə yazmırdı. Həmişə birgə işləyirdik.

Hedda. Əsil səmimi dostlar kimi.

Tea *(coşqunluqla)*. Əsil dostlar kimi! Bax o özü də belə deyirdi, Hedda! Ah, əslində mən özümü çox xoşbəxt hesab eləməliyəm. Amma bacarmıram. Özüm də bilmirəm həmişə belə olacaq, ya yox.

Hedda. Bəyəm sən ona əməlli inanmırsan?

Tea *(dərindən köks ötürür)*. Eylert Lövbörqlə mənim aramda bir qadın kölgəsi var.

Hedda *(gərgin halda onu süzür)*. O qadın kimdir elə?

Tea. Bilmirəm. Kimsə bir nəfər... köhnə məhəbbəti... Elə bir məhəbbət ki, hələ tamamilə unuda bilməyib.

Hedda. Bəyəm o özü bu barədə nəsə bir söz deyib?

Tea. Bir dəfə işarə vurdu... o da öteri.

Hedda. Yəni nə dedi?

Tea. Dedi ki, onlar ayrılanda həmin qadın onu güllə ilə vurmaq istəyib.

Hedda *(özünü ələ alıb soyuqqanlıqla)*. Yəni belə? Buralarda belə şey dəbdə deyil.

Tea. Hə. Elə ona görə də fikirləşirəm ki, bu, o sarışın müğənni qızdan başqa kim ola bilər? Vaxtilə o ondan ötrü...

Hedda. Olar, ola bilər.

Tea. Özüm eşitmişəm, deyirlər ki, həmin qız indi də həmişə dolu tapança ilə gəzir.

Hedda. Olar. Deməli, doğrudan da odur.

Tea *(barmaqlarını şaqıldadır)*. Təsəvvür elə ki, Hedda, şəxsən öyrənib bilmişəm ki, həmin müğənni qız... yenə burda, şəhərdədir! Ah, bilsən necə nigarançılıq çəkirəm...

Hedda *(kiçik otağa açılan qapıya çapəki baxır)*. Sss!.. Tesman! *(Ayağa qalxıb pıçılıyla)* Tea... bütün bunlar öz aramızda qalmalıdır.

Tea *(qumıldanır)*. Əlbəttə, bəs necə! Allah xatirinə!..

Tesman sağ tərəfdəki kiçik otaqdan keçib gəlir. Əlində məktub var.

Tesman. Hə, məktub hazırdır.

Hedda. Çox gözəl. Amma bir dəqiqə dayan, frü Elvsted deyəsən getməyə hazırlaşır. Onu bağın başmadək ötürüb gəlirəm.

Tesman. Mənə bax, Hedda, olmaz ki, Berte bunu poçtla yola salsın?

Hedda *(məktubu alır)*. Yaxşı, ona deyərəm.

Berte dehlizdən gəlir.

Berte. Asessor Brakk gəlib, deyir ki, siz cənabları çox görmək istəyir.

Hedda. Asessoru dəvət edin. Sonra isə... Bu məktubu aparın poçt qutusuna salın.

Berte (*məktubu alır*). Yaxşı. (*Asessor üçün qapını açır, o içəri girəndən sonra gedir*)

Asessor Brakk qırx beş yaşında dolu bədənli, qısa boy adamdır, çox cold görünür; amma davranışı, hərəkətləri çox həlim, elastikdir. Girdə sifəti xüsusən yandan çox nəcib görünür. Qısa, lakin səliqəylə burulmuş saçları, hələ demək olar ki, qarıdır. Gözləri qaynardır. Sıx qara qaşları var. Ucları kəskin bıqları da sıxdır. Yaraşıqlı şöhrət gəzinti kostyumu onu yaşına görə daha cavan göstərir.

Brakk (*şlyapasını əlində tutub, təzim edir*). Bəlkə də vaxtsız gəlmişəm, mənə bağışlayın.

Hedda. Yox, yox, buyurun.

Tesman (*onun əlini sıxır*). Siz bizim həmişə əziz qonağımızsınız. (*Təqdim edir*) Asessor Brakk... Fröken Rüsinq...

Hedda. Ah!

Brakk (*təzim edir*). Çox şadam...

Hedda (*ona baxa-baxa gülür*). Doğrusu, sizə gündüz işığında nəzər salmaq çox maraqlıdır, asessor!

Brakk. Bir dəyişiklik... hiss edirsinizmi?

Hedda. Siz elə bil cavanlaşmışınız.

Brakk. Çox təşəkkür edirəm.

Tesman. Bəs siz Hedda barədə nə deyə bilərsiniz? Hə? Daha da gözəlləşməyibmi? O, sadəcə olaraq...

Hedda. Xahiş edirəm mənimlə işiniz olmasın. Yaxşısı budur, çəkdiyi əziyyətlərinə görə asessoru təşəkkür elə.

Brakk. Nə danışırırsınız, mənim üçün çox xoşdur ki...

Hedda. Bəli, siz həqiqi dostsunuz. Ancaq görürəm ki, rəfiqəm getməyə tələsir. Hələlik xudəhafiz, asessor! Bu saat qayıdiram.

Hər ikisi təzim edir. Tea və Hedda dəhlizə çıxıb gedirlər.

Brakk. Deyəsən... Həyat yoldaşınız evdən o qədər də razı deyil.

Tesman. Xeyr, biz bilmirik sizə necə təşəkkür edək. Əlbəttə... Bəzi şeyləri dəyişməliyik... Hələ nəse çatışmır. Bəzi xırda şeyləri almalıyıq.

Brakk. Hə? Yəni doğrudan?

Tesman. Biz əlbəttə, buna görə sizi narahat etmərik. Hər şeyi Hedda özü həll etmək istəyir... Bəlkə əyləşək? Hə?

Brakk. Təşəkkür edirəm. Bir dəqiqəliyə. (*Stolun yanında əyləşir*) Sizə bəzi şeyləri xəbər vermək istəyirəm, əziz Tesman.

Tesman. Hə... A-a, başa düşürəm! (*Oturur*) Yəqin hazırkı görüşümüzün rəsmi hissəsi barədə deyirsiniz, hə?

Brakk. Yox, pul məsələsi hələ dözər. Düzdür, bir az ehtiyac var...

Tesman. Bilirsiniz, ayrı cür mümkün deyildi. Özünüz Heddanı yaxşı tanıyırsınız, əziz asessor... Mən onun üçün ucuz avadanlıq ala bilməzdim.

Brakk. Əlbəttə, əlbəttə, elə məsələ də burasındadır.

Tesman. Orası yaxşıdır ki, xoşbəxtlikdən mənim təyinatıma az qalıb.

Brakk. Yox, bilirsinizmi... adətən çox vaxt belə işlər uzanır.

Tesman. Bəyəm bu barədə bir şey eşitmisiniz? Hə?

Brakk. Yox, qəti heç nə eşitməmişəm. (*Sözünü dəyişərək*) Sizə ancaq təzə bir xəbəri bildirə bilərəm.

Tesman. Nə barədə?

Brakk. Sizin köhnə dostunuz Eylert Lövbörq yenə burdadır.

Tesman. Onu bilirəm.

Brakk. Necə? Hardan?

Tesman. Bayaq Hedda ilə gedən qadın dedi.

Brakk. Belə de! Onun adı nədir? Əməlli eşitmədim.

Tesman. Frü Elvsted.

Brakk. Aha! Foqun arvadı. Lövbörq görək ki, orda onların evində yaşayıb.

Tesman. Elədir. Özü də, görürsünüz, xoşbəxtliyə bax ki, o, hər şeyi tamam tərgidib, yenə ovvəlki adam olub.

Brakk. Hə, yəni elə deyirlər?

Tesman. Həm də təzə bir kitab yazıb.

Brakk. İşə bax, işə bax!

Tesman. Özü də kitab yaman səs salıb.

Brakk. Hələ səs də salıb?

Tesman. Təsəvvür edin! Axı necə sevinməyəsən?! O, doğrudan da çox istedadlı adamdır... Amma gör necə haldaydı ki, mən fikirləşirdim ki, daha bir də ayağa qalxmaz.

Brakk. Əlbəttə, yəqin bütün onu tanıyıb-bilənlər də sənə kimi.

Tesman. Amma bir şeyi bilmirəm ki, indi o bundan sonra nəylə-yəcək, nə ilə yaşayacaq, hə?

Hedda (*Tesmana yüngül istehzalı bir təbəssümlə baxaraq Brakka*).
Tesmanın elə həmişə bir sözü var – nəylə yaşamaq, necə yaşamaq!

Tesman. Pərvərdigara! Biz bədbəxt Eylert Lövbörq barədə danışırıq.

Hedda (*tez ərinə baxır*). Hə? (*Sobanın yanındakı kresloya əyləşir. Laqeydliklə*) Ona nə olub ki?

Tesman. Əlbəttə, bu günədek o çox vaxt itirib, çox. Hər il belə bir təzə kitab yazmayacaq ki, hə? Buna görə də soruşuram, sonra necə olacaq vəziyyəti?

Brakk. Bu barədə, əlbəttə, mən sizə bəzi şeyləri deyə bilərəm.

Tesman. Nəyi?

Brakk. Unutmayın ki, onun yaxşı qohumları var, özü də imkanlı, sözükeçən...

Tesman. Bilirəm. Amma onların hamısı ondan üz döndərib.

Brakk. Halbuki vaxt vardı ki, o, qohum-əqrəbanın qururu, ümidi hesab olunurdu.

Tesman. Hə, bir vaxt eləydi. O özü öz vəziyyətini korladı.

Hedda. Orası elədir. (*Ötəri təbəssümlə*) Amma sonra Foqtun evində onu yene düz yola qaytardılar...

Brakk. Üstəlik də təzə kitabı çıxdı.

Tesman. Hə, hə, Allah eləsin, işi tamam düzəlsin. Mən bax bu saat ona məktub göndərmişəm. Bilirsən də, Hedda, mən onu bu gün axşama evimizə qonaq dəvət eləmişəm.

Brakk. Bəs, mənim əzizim, bu gün mən subayın kiçicik ziyafətində iştirak etməyəcəksiniz? Elə şey yoxdur. Düənən hələ körpüdə söz vermişdiniz.

Hedda. Yadından çıxıb, Tesman?

Tesman. Onu unutmuşam!

Brakk. Onu da deyim ki, o, çətin sizə gələ, əmin olun.

Tesman. Nə üçün, hə?

Brakk (*ayağa qalxır, hər iki əli ilə stulun söykənəcəyindən yapışıb yarıkənüllü*). Bilirsinizmi, əzizimiz Tesman... siz, frü Tesman... Mən əgər bir məsələni sizə deməsəm... deməsəm... onda deməli sizin əsil dostunuz deyiləm.

Tesman. Eylert Lövbörq barədə?

Brakk. Həm onun, həm də sizin barənizdə.

Tesman. Açıq danışın, əziz asessor.

Brakk. Siz bir şeyi bilməlisiniz ki, sizin təyinatınız, əlbəttə, sizin istədiyiniz və gözlədiyiniz kimi tez bir vaxtda olmayacaq.

Tesman (*həyəcanla stuldan dik atılıb qalxır*). Bəyəm nəse olub? Hə?

Brakk. Şübhəsiz ki, əvvəlcə yer üçün müsabiqə elan olunacaq.

Tesman. Müsabiqə! Görürsən, Hedda!

Hedda (*daha da kreslodə yerini möhkəmlədir*). Belə de.

Tesman. Rəqib kimdir, hə? Yoxsa...

Brakk. Bəli, Eylert Lövbörq.

Tesman (*həyəcanla*). Axı bu, ağlasığmaz bir şeydir, necə ola bilər, hə? Yox, bu mümkün deyil, qəti mümkün deyil.

Brakk. Hm... Yaşayırıq, görürük.

Tesman. Qulaq asın! Axı bu nə deməkdir?... Əgər belə bir şey eləsələr, onda bu, mənim qarşıma sədd çəkməkdir! (*Əllərini yellədirək*) Bir özünüz fikirləşin, mən axı ailəli adamam! Biz elə evləndə də bunu götür-qoy etmişik ki... nə qədər xərc çəkmişik... Yulle bibiyə də borcluyuq... Bir özünüz fikirləşin, axı bu yeri özləri mənə söz vermişdilər! İndi bəs bu nə deməkdir, hə?

Brakk. Yaxşı, yaxşı, yaxşı... Siz yəqin ki, o yeri alacağsınız, ancaq müsabiqə yolu ilə.

Hedda (*kreslodə qurumuş kimi*). Yaxşı fikirləş, Tesman... Əsil yarış olacaq!

Tesman. Axı, əzizim Hedda, mən başa düşürəm ki, sən bu işə necə soyuqqanlıqla baxa bilərsən?!

Hedda (*əvvəlki kimi*). Ayrı cür ola da bilməz. Əksinə, məni məsələnin axırı çox maraqlandırır.

Brakk. Hər halda, frü Tesman, yaxşı ki, siz... bəzi xırda-para şeylər almamışdan qabaq məsələni öyrəndiniz. Yoxsa bilərəm, almağa hazırlaşırıdınız. Ona görə də indidən...

Hedda. Əlbəttə, ona qalsa, heç nə dəyişməyəcək.

Brakk. Belə de. Onda başqa məsələ. Sonra isə... xudahafiziniz! (*Tesmana*) Adətən mən hər axşam yeməkdən sonra gəzməyə çıxıram, sizin dalmızca gələcəyəm.

Tesman. Yaxşı, yaxşı... Ah, lap başımı itirmişəm!

Hedda (*varıuzanmış halda əlini Brakka uzadır*). Yaxşı yol, asessor! Xahiş edirik, yenə gəlin.

Brakk. Təşəkkür edirəm. Sağ olun!

Tesman (*onu qapıyadək ötürür*). Xudahafiz, əziz asessor. Siz, xahiş edirəm, məni bağışlayın. (*Brakk dəhlizdən keçib gedir. Tesman qaydır*) Ah, Hedda! Gərək heç vaxt qabaqcadan söz deməyəsən, hə?

Hedda (*gülümsünərək ona baxır*). Sən yeni həmişə göylə gedirsən?

Tesman. Hə, bilirsən, boynuma alıram ki, xülyaya qapılmışam... evlənməkdə də, ev almaqda da. Xəyallar aləmində olmuşam.

Hedda. Bəli, düz deyirsən.

Tesman. Amma... bir şey var ki, heç olmasa yaşamağa yerimiz var, Hedda. Yadındadır... biz bu evin necə həsrətini çəkirdik? Az qala sayıqlayırdıq. Hə?

Hedda (*yorğun-yorğun kreslodan qalxaraq*). Bir-birimizə söz vermişdik ki, gen-bol yaşayaq, qonaq qəbul eləyək.

Tesman. Aman Allah! Mən elə sevinirdim ki! İstəyirdim səni ali məclislərdə xanım kimi görüm. Özün fikirləş. Hə? Yaxşı, indi, neyləmək olar? Zənnimcə, hələlik qonaq-qarasız keçinməliyik. Ancaq yeri gəldikcə Yulcə bibini qəbul edə bilərik, vəssalam. Eh, Hedda, sən axı əslində tamam başqa cür yaşamalıydın!

Hedda. Hələlik, əlbəttə, livreyalı lakeyim olmayacaq.

Tesman. Təəssüf ki, yox. Lakey saxlamaq barədə heç söz ola bilməz.

Hedda. Amma gəzintiye çıxmaq üçün at almaq mümkün ola bilər.

Tesman (*qorxmış halda*). Nə, at almaq?!

Hedda. İndi heç bu barədə düşünməyinə də dəyməz?

Tesman. Aman Allah! Əlbəttə, dəyməz!

Hedda (*otağın dərinliyinə gedir*). Deməli, onda məşğuliyyət üçün ancaq hələlik bir çarəm qalır ki...

Tesman (*gülümsəyir*). Şükür Allaha! Nəyə qalır, Hedda? Hə?

Hedda (*kiçik otağa açılan qapının ağzından xəfif bir istehzalı təbəssümlə ona baxa-baxa*). Öz tapançalarımıza, Yörgen.

Tesman (*qorxmış halda*). Tapançalarına?

Hedda (*soyuq nəzərlərlə*). General Gablerin tapançalarına! (*Kiçik otaqdan keçib sol tərəfə – öz otağına gedir*)

Tesman (*onun dalınca qapı tərəfə yüyürərək arxasınca qışqırır*).

Hedda, mənim əzizim, Allah xatirinə... elə qorxulu şeylərə əl vurma! Bəli mənim xatirimə, Hedda!

Birinci pərdədəki həmin otaq. Təkcə pianino götürülüb, yerinə kitab üçün bir neçə refi olan kiçik, yaraşlıq yazı stolu qoyulub. Divanın sol tərəfində də tezə kiçik stol var. Gül dəstələrinin çoxu yığışdırılıb. Tea Elvstedin gül dəstəsi otağın ortasındakı stola üstündədir. Günorta naharından sonrakı vaxtdır. Hedda çox yaraşlıq qəbul paltarındadır; açıq olan şüşəli qapının ağzında dayanıb əlindəki revolveri doldurur. Eynilə o cür ikinci revolver yazı stolunun üstündəki açıq tapança qabındadır.

Hedda (*aşağıya – bağa baxa-baxa qışqırır*). Bir də salam, cənab asessor!

Brakk (*bağdan*). Mənim hörmətli frü Tesmanım!

Hedda (*revolveri qaldırıb nişan alır*). Bax, bu saat sizi vuracağam!

Brakk (*yenə ordan*). Yaxşı, yaxşı, yaxşı!.. Üzünü mənə sarı tutmayın!

Hedda. Dolayı getməyin, vurmayım. (*Tətiyi çəkir. Ataş*)

Brakk (*yaxından*). Siz ağılınızı itirmisiniz, tamam itirmisiniz!

Hedda. Aman Allah!.. Bəyəm sizə deydi?

Brakk (*daha yaxından*). Bədsir sarsaqladınız, tullayın!

Hedda. Di buyurun, asessor!

Yüngül paltosunu qolunun üstünə salmış Brakk sərbəst axşam gəzintisi geyimində şüşəli qapıdan daxil olur.

Brakk. Lənət şeytana... Siz hələ də bu idmançılığınızdan əl çəkməmisiniz? Haramı nişan alırdınız?

Hedda. Elə-belə... havaya atırdım!

Brakk (*ehtiyatla tapançanı onun əlindən alır*). İcazə verin, xanım. (*Tapançaya yaxşı-yaxşı baxır*) Ah-a, köhnə dost! (*Ətrafa göz gəzdirir*) Qabı hardadır? Hə, burdadır. (*Tapançanı qabına qoyub bağlayır*) Bu qədər zarafat elədiniz, ta bugünlük bədsir.

Hedda. Bəs onda mən nəylə məşğul olum?

Brakk. Heç bir yerə qonaq çağırılmamısınız?

Hedda (*şüşəli qapını örtür*). Yox, heç verə. Bütün yaxın tanışlar da, düzü, hələ bağdadır.

Brakk. Yaxşı, Tesman da evdə yoxdur?

Hedda (*qapının içində olan tapançaları stolun siyirməsinə qoyur*). Yox. Yeməyini yeyib bibilərilə getdi. O sizi belə tez gözləməirdi.

Brakk. Hm... Bilsəydim gəlməzdim. Səhv eləmişəm.

Hedda (*dönüb ona baxır*). Necə bəyəm?

Brakk. Əlbəttə, əgər... bilsəydim... bir az tez gələrdim.

Hedda (*otağın ortasına keçir*). Onda evdə heç kimi görməzdiniz. Mən günorta naharından sonra öz otağında paltarımı dəyişirdim.

Brakk. Orda bir açar yerindən-zaddan yoxdu ki, səninlə danışaydım?

Hedda. Yəqin siz özünü bu evdə yaşayanda qoydurmamısınız.

Brakk. İkinci dəfə uduzdum!

Hedda. Yəqin biz burda oturub Tesmanın gəlməsini gözləməli olacağıq. O, çətin ki, tez gələ.

Brakk. Nə deyirəm ki, oturaq, mən dözərəm.

Hedda divanın bir küncünə əyləşir. Brakk paltosunu yaxındakı stolun söy-kənecəyinə asırır, şlyapası əlində əyləşir. Ani sükut. Baxışları toqquşur.

Hedda. Hə?

Brakk (*eyni səslə*). Hə?

Hedda. Birinci mən soruşdum.

Brakk (*bir az qabağa əyilir*). Deyirəm ki, gəlin bu saatımızı yaxşı söhbətlərlə keçirək, frü Hedda!

Hedda (*rahatlıqla divana söykənir*). Elə bil sizinlə axırıncı xoş söhbətlərimizdən tam bir əsr keçib, yox?.. Əlbəttə, dünən körpüdə, ya bu gün səhər burda iki-üç kəlmə elə-belə danışığımızı çıxmaq şərtilə.

Brakk. Yeni göz-gözü, ürək-ürəyə danışdığımız vaxtı deyirsiniz?

Hedda. Hə-ə, o mənada deyirəm.

Brakk. Mənim burda elə bir günüm olmayıb ki, sizi xatırlamayım, tez gəlmənizi arzulamayım.

Hedda. Hə, elə mən də həmişə bunu arzulamışam.

Brakk. Siz? Düz deyirsiniz, frü Hedda? Mənsə elə fikirləşirdim ki, siz səfərdə lap üreyiniz istəyən kimi gəzmisiniz, şənlənmisiniz.

Hedda. Yaman da...

Brakk. Bəs axı Tesman hər dəfə məktubunda belə yazırdı?

Hedda. O yazar! Onun aləmində hər gün kitabxanalara, arxivlərə gedib əlləşməkdən böyük səadət ola bilməz. Hələ qədim perqamentlərin, ya nə bilim daha nələrin üzünü çıxarmaq da bir yana.

Brakk (*xeyli kinayəli*). Bəli, bu onun peşəsidir. Özü də köhnə peşəsi.

Hedda. Əlbəttə, nəyinə gerek, nə vecinə ki, mənimlədir! Ah, əziz asessor, bilsəydiniz mən necə danışırdım.

Brakk (*fərəhlə*). Siz bunu ürəkdən deyirsiniz?

Hedda. Zənnimcə, bunu siz özünü də təsəvvür edə bilərsiniz! Yarım il, düz yarım il öz tanış-biləşlərdən heç kimi görməyəsen... bir adamla üreyin istəyən söhbəti eləyə bilməyəsen, bilirsinizmi bu nədir?

Brakk. Hə, hə, başa düşürəm, mən də sizin yerinizdə olsaydım, belə olardı.

Hedda. Ən dəhşətlisi isə o idi ki...

Brakk. Nə idi?

Hedda. Hər gün eyni yerdə, eyni adamlar arasında olmaq.

Brakk (*təəssüslə başını geri qanırır*). Bəli, səhərdən-axşamədək! Təsəvvür edirəm, səhərdən-axşamədək.

Hedda. Özü də dediyim kimi, bütün altı ay ərzində!

Brakk. Başa düşürəm. Bəs axı mənə belə gəlir ki, bizim dostumuz Tesmanla görüşünizi, istirahətinizi əməlli-başlı...

Hedda. Tesman ancaq öz işini-peşəsini sevir, əziz asessor.

Brakk. Şübhəsiz.

Hedda. Belə bir adamla səfərə çıxmaq isə, əlbəttə, fərəhli ola bilməz. Xüsusən də bu səfər uzunmüddətli ola.

Brakk. Hətta əgər... O adamı sevirənsə də?

Hedda. Fu! Bəsdirin, bu çeynənmiş sözü işlətməyin!

Brakk (*heyfətlə*). Nə dediniz, nə dediniz, frü Hedda?

Hedda (*yarızarafat-yarıcıddi*). Hə, görüş başınıza gələydi, görəydiniz ki, hər gün səhər tezdən ta gecə yarısnadək mədəniyyət tarixinə qulaq asmaq nə deməkdir!..

Brakk. Özü də həmişə!..

Hedda. Hə, hə, hə! Yəni bəli maraqlı bir məsələ barədə olsaydı, dərd yarıydı – orta əsrlərdə peşəkar sənət işləri! Bu, hamısından dəhşətlidir!

Brakk (*sınavıcı nəzərlərlə ona baxır*). Onda zəhmət olmasa deyin görüm, bəs bunu necə başa düşək ki... hm...

Hedda. Yəni mənimlə Yörgen Tesmanın bir-birimizi necə tapdığımızı demək istəyirsiniz?

Brakk. Hə, tutaq ki, elə.

Hedda. İlahi! Bu, yəni sizi elə təəccübləndirir?

Brakk. Həm təəccübləndirir, həm də yox, frü Hedda.

Hedda. Bilirsinizmi, əziz asessor, mən vaxtında istədiyim qədər gün görmüşəm. Artıq ən gözəl günlərim keçib... (*Birdən sanki ayılır*) Ah, mən elə demədim. Yox, mən sizin sualınızın əsil cavabını verməyəcəyəm! Heç o barədə fikirləşmiyəm də.

Brakk. Bilmirəm, axı niyə belə düşünürsünüz?

Hedda. Niyə belə düşünürəm?.. (*Onu sınaqçı nəzarətlə süzür*) Hər halda inkar etmək olmaz ki, Tesman çox dəqiq, ciddi adamdır.

Brakk. Həm dəqiq, həm də mədəni. Bəli!

Hedda. Doğrusu, bir çoxları kimi mən də onda... gülməli bir cəhət görmürəm. Siz necə, görürsünüz?

Brakk. Gülməli? Hm... Yox, deməzdim, deməzdim...

Hedda. Əlbəttə. Özü də açıq, o doğrudan da çox çalışqan, min cür əziyyətlə bütün tarixi materialları toplayan adamdır... Ona görə də çox ola bilər ki, gələcəkdə doğrudan da öz yerini tapıb yüksələ bilsin.

Brakk (*bir qədər inamsızlıqla ona baxır*). Mən elə hesab edirdim ki, siz də bir çoxları kimi bu fikirdəsiniz ki, ondan görkəmli bir adam çıxmaz.

Hedda (*yorğun-yorğun*). Düzdür, mən də elə fikirləşirdim... Ancaq o ki var qüvvəsilə çalışıb mənimlə evlənməyə razılığını aldı, məni öz himayəsinə götürdü, onda mən ondan heç nə əsirgəyə bilməzdim, heç barədə ona əks gedə bilməzdim.

Brakk. Əlbəttə. Elə ona görə də...

Hedda. Onu da deyim ki, əziz asessor, mənim o qədər pərəstişkarlarımdan arasında heç kim belə hərəkət etməmişdi...

Brakk (*gülür*). Başqaları barədə deyə bilmərəm, amma mənə qalsa, məlumdur ki, frü Hedda, həmişə hiss etmişəm ki... mən həmişə evlənmək məsələsində nəşə qorxulu bir şey hiss etmişəm...

Hedda (*zarafatla*). Belə də, kimdən, kimdən, sizdən bunu gözləməzdim!

Brakk. Ən çox istədiyim odur ki, əzizim, sizinlə yaxın olum. Həmişə hər bir işdə kara gəlirəm, həm sözdə, həm də işdə... Bu evin ən etibarlı dostu timsalında...

Hedda. Yəni ev sahibinin dostu kimi demək istəyirsiniz?

Brakk (*azca qabağa əyilib*). Açıq desəm... əslində evin xanımının dostu kimi. Ev sahibi ilə... öz-özünə aydındır. Bir sözlə, mən həmişə... belə bir üçlüyün arzusunda olmuşam. Çünki bu, mənim üçün hər barədə yaxşıdır.

Hedda. Başa düşürəm. Mən ən çoxu bir yana səfərə çıxanda bu cür üçüncü adamın yerini hiss edirəm... Yoxsa kupədə elə ikilikdə oturub... Eh!

Brakk. Heyif ki, artıq toy səfəriniz oldu-keçdi.

Hedda (*başını yelləyərək*). Niyə, hələ onu uzun müddət davam etdirmək də olar... Mən bu qayıtmağımızı adicə olaraq fasilə hesab edirəm. Mən hələ yolüstü stansiyaya gəlib çatmışam.

Brakk. Onda sıçrayıb qalxın, bayıra çıxın, yaxşı-yaxşı dincəlin, özünüzdə gəlin, frü Hedda.

Hedda. Mən heç vaxt sıçramamışam.

Brakk. Sıçramamısınız?

Hedda. Yox. Elə bil həmişə kimse...

Brakk (*gülür*). Dayanıb sizin ayaqlarınıza baxır, hə?

Hedda. Hə.

Brakk. Aman Allah! Axı bundan nə çıxar?..

Hedda (*onu özündən aralayıcı hərəkətlə*). Mən xoşlamıram ki... Yaxşısı budur onda hələ öz yerində qalsın. Elə ikilikdə yaxşıdır.

Brakk. Bəs əgər üçüncü adam gəlib bu ikinin yanına əyləşsə?

Hedda. Hə... bu, ayrı məsələ!

Brakk. Özü də evvəllər sınaqmış, hər şeyi yaxşı başa düşən dost.

Hedda. Hər barədə çox maraqlı, yaxşı bir adam.

Brakk. Həm də əlbəttə, orta əsr peşəkar sənət işləri ilə məşğul olan adam yox!

Hedda (*bərkdən köks ötürür*). Onda əlbəttə, daha yaxşı olar.

Brakk (*giriş qapısının açıldığını eşidib dəhliz qapısından çəpəki ora baxır*). Beləliklə, üçlük yarandı.

Hedda (*astadan*). Qatar da irəli gedir.

Tesman boz rəngli gozinti kostyumunda və yumşaq fətr şlyapada dəhlizdən keçib gəlir. Qoltuğunda və ciblərində çoxlu cildi olmayan kitabçalar var.

Tesman (*küncdəki divanın qabağındakı stolun yanına gəlir*). Uf, bunları bir çətinliklə gətirib çıxarmışam ki... (*Kitabçaları stolun üstünə qoya-qoya*) Yaman tərləmişəm, Hedda!.. Hə-ə! Siz burdaymışsınız, əzizim asessor! Nə əcəb Berte mənə heç nə demədi?

Brakk (*ayağa durur*). Mən bağın içindən keçib gəldim, yaxın görməyib.

Hedda. Bu nə kitablardır gətirmisən, Tesman?

Tesman (*kitabları vərəqləyərək*). Müxtəlif yeni nadir əsərlərdir, çoxdan tapıb almalıydım, vacibdi.

Hedda. Yenə əsərlər?

Brakk. Belə! Hamısı yeni, xüsusi əsərlərdir, frü Tesman.

Brakkla Hedda çoxmənalı təbəssümlə baxışrlar.

Hedda. Bəyəm sənə hələ də yeni, xüsusi əsərlər lazımdır?

Tesman. Özü də necə, mənim əzizim. Nə qədər alsam, yenə azdır, nə qədər əsər yazılırsa, nə qədər çap olunursa, hamısından xəbərdar olmalıyam.

Hedda. Əlbəttə, şübhəsiz...

Tesman (*kitabçaların arasında hansı birinə axtarır*). Hə, bir müsibətlə Eylert Lövbörqun kitabını da tapmışam. (*Tapır*) Budur, baxmaq istəmirsən, Hedda, hə?

Hedda. Yox, təşəkkür edirəm. Yox... sonra baxaram.

Tesman. Mən yolda bir az vərəqləmişəm.

Brakk. Hm, bir mütəxəssis kimi... fikriniz necədir?

Tesman. Çox yaxşı!.. Çox aydın məntiqə yazılıb! Əvvəllər heç belə əsər yazılmayıb. (*Kitabçaları yığışdırır*) Aparım, evvəlcə bunların vərəqlərinin arasını kəsmək lazımdır. Sonra paltarımı dəyişməliyəm. (*Brakka*) Hələ getmirik ki? Hə?

Brakk. Allah xatirinə, hara tələsirik?

Tesman. Onda iş-gücümüzlə məşğul olaq... (*Kitabları götürüb gedir, birdən qapının ağzında dayanır*) Hə, Hedda... Yulle bibi bu axşam sənə dəyməyə gəlməyəcək.

Hedda. Gəlməyəcək? Nə üçün? Şlyapa məsələsinə görə?

Tesman. Söze bax. Axı sən Yulle bibi barədə niyə belə düşünürsən, əzizim?.. Rina bibinin vəziyyəti pisdır, bildin?

Hedda. Onun vəziyyəti elə həmişə pis olur.

Tesman. Düzdür, çoxdan xəstədir, amma bu gün lap pisdır.

Hedda. Birinin halı pisdır, onda əlbəttə, o birisi qalar yanında. Etiraz eləmirəm.

Tesman. Sən təsəvvür edə bilməzsən ki, Hedda, Yulle bibi sən bu səfər zamanı belə kökəlməyinə necə sevinir.

Hedda (*ayağa qalxır, yavaşdan*). Ah, bu bibilər mənə lap...

Tesman. Nə?

Hedda (*şüşəli qapıya tərəf gedir*). Heç nə.

Tesman. Di yaxşı, yaxşı. (*Kiçik otaqdan keçib sağ tərəfə gedir*)

Brakk. Siz hansı şlyapa barədə danışdınız?

Hedda. Bilirsinizmi, fröken Tesman səhər burda şlyapasını stulun üstünə qoymuşdu. (*Gülümsünür*) Mən özümü elə göstərdim ki, hesab eləmişəm ki, şlyapa qulluqçundur.

Brakk (*başını yelləyir*). Ay əzizimiz frü Hedda... axı necə ola bilər ki, o cür necəbətlə qadınla...

Hedda (*əşəbiliklə otaqda gəzişə-gəzişə*). Bilirsinizmi, hər dəfə mənə elə gəlir ki... Onu görəndə elə bil özüm-özümə bacarmıram. (*Hirsə sobanın qarşısındakı kresloya keçib aylaşır*) Bilmirəm, bu nəylə əlaqədardır.

Brakk (*önün kreslosunun arxasında dayanıb*). Zənnimcə, məsələ burasındadır ki... siz əslində heç də xoşbəxt deyilsiniz.

Hedda (*qabağa baxa-baxa*). Hardan, nəyə görə... xoşbəxt olaydım? Belkə siz mənə deyəsiz?

Brakk. Zənnimcə... hər halda ona görə ki... axı siz öz istəyinizlə ərə getmisiniz, onunla ailə qurmusunuz.

Hedda (*onu süzə-süzə gülür*). Yəni siz də mənim öz istəyim, ya istəməməyim kimi uydurmaya inanırsınız?

Brakk. Bəyəm burda həqiqət yoxdur?

Hedda. Əlbəttə, var, amma... çox az.

Brakk. Nə deyim.

Hedda. Məsələ belə olub. Keçən yay Tesman mənə axşam gəzintisindən evə ötürürdü.

Brakk. Təəssüf ki... mənim heç oralara yolum düşməyib.

Hedda. Hə, hə, o vaxt – keçən yay sizin özgə tərəflərə yolunuz düşürdü.

Brakk (*gülür*). Frü Hedda, heç utanmırsınız ki... Tesmanla gedirsiniz?

Hedda. Hə... bax, bir dəfə birlikdə yolumuz burdan – bu evin yanından düşdü. Yazıq Tesman ha mızıldadı, mızıldadı, danışmağa söz tapmadı. Mənim yazığım gəldi ona, oxumuş, alim erim...

Brakk (*inamsızlıqla gülümsünərək*). Yazığınız gəldi? Hm!..

Hedda. Düz sözumdür. Onu vəziyyətdən çıxarmaq üçün elə-belə sözgəlişi dedim ki, bax bu evdə məmnuniyyətlə yaşamaq istədim.

Brakk. Ancaq elə bunu dediniz?

Hedda. Vəssalam, o gecə elə bunu...

Brakk. Sonra nə oldu?..

Hedda. Hə, mənim elə belə, sözgəlişi dediyim söz, əziz asessor, öz yerini aldı.

Brakk. Bəli, təəssüf ki, frü Hedda, çox vaxt həyatda elə-belə, sözgəlişi deyilən kəlmələr daha çox öz yerini alır!

Hedda. Çox sağ olun, düz deyirsiniz. Bax, dövlət müşaviri xanım Falkın bu evi bərədəki arzular bizi Tesmanla daha da yaxınlaşdırdı. Sonra bunun dalınca kəbinkəsdirmə, toy, səyahət və sair və sair. Belə-belə işlər, asessor... nə vardı, hamısını danışdım. Dediyim odur ki, hər şey göydəndüşmə olub.

Brakk. Maraqlıdır. Bəs evlənəndə bütün bunların heç biri sizi ürəkdən sevindirmirdi?

Hedda. Qəti.

Brakk. İndi də heç sevindirmir? Bəs axı biz çalışıb sizin üçün, zənnimcə, hər bir rahatlığı yaratmışıq?

Hedda. Uf!.. Mənə həmişə elə gəlir ki, burda bütün otaqlar lavanda gülü ilə qızılgül duzunun iyini tutub, ölü iyi verir. Özü də, əzizim, gərək ki, bu iyi Yulle bibi bura salıb.

Brakk (*gülür*). Sohv edirsiniz. Bu iy mərhum generalın arvadından qalıb.

Hedda. Hə, deyirəm axı, hər yer ölü iyi verir. Özü də çoxdan qoxumuş ölü iyi. (*Kresloda əllərini başının altına qoyub geriə söykənərək Brakka baxır*) Ah, asessor, siz heç təsəvvür eləmirsiniz ki, mən burda necə darıxıram, öldürəcək bura mənə.

Brakk. Məgər, frü Hedda, ailə həyatında az iş-güc, məşğuliyyət olur?

Hedda. Yəni nəyə çox maraqlı, cəlbedici?

Brakk. Əlbəttə, bu, hamısından yaxşı olardı.

Hedda. Bilmiyəm... Axı nə iş ola bilər?! Mən özüm də çox fikirləşirəm. (*Sözünü kəsir*) Nə olsa da, bilərəm bir şey çıxmıyacaq.

Brakk. Məsələn, nə iş fikirləşirsiniz? Deyin görüm.

Hedda. Məsələn, əgər Tesmanı siyasətlə məşğul olmağa məcbur oləsəm, necə olar, hə?

Brakk (*gülür*). Tesmanı? Yox, siyasət heç ona uyğun sahə deyil.

Hedda. Uyğun deyil, uyğun olar. Birdən bunu eləyə bilsəm?

Brakk. Başa düşürəm, bundan nə zövq ala bilərsiniz? Bir halda ki, ondan belə bir adam alınmaz, nə mənası?

Hedda. Mənası odur ki, mən darıxıram. Eşidirsinizmi? (*Azacıq sükutdan sonra*) Yaxşı, necə bilirsiniz, bəlkə Tesman bir yolla keçib nazir olsun, hə?

Brakk. Hm... bilirsinizmi, əziz frü Hedda... nazir olmaq üçün o birinci növbədə varlı olmalıdır.

Hedda (*hayacanla ayağa qalxır*). Belə de! Sən demə mənim düş-düyüm bu şərait o səviyyə üçün heç nə imiş!.. (*Otaqda gəzişməyə başlayır*) Deməli, həyatı belə boş, monasız eləyon şəraitmiş. İndi bildim.

Brakk. Yox, zənnimcə onun əsil səbəbi başqa şeydədir.

Hedda. Nədə?

Brakk. Siz hələ heç vaxt həyatın elə bir burulğanına düşməmişiniz ki, belə şeyləri dərinədən, aydın anlayasınız.

Hedda. Yəni ciddi bir məsələyə rast gəlməmişəm demək istəyirsiniz?

Brakk. Hə, necə istəyirsiniz, elə də başa düşün. Bir şey də var ki, indi bundan sonra özünüz çox şeyi başa düşəcəksiniz.

Hedda (*başını geri qanır*). Yəni bu bədbəxt professorla ola biləcək sərgüzəştləri nəzərdə tutursunuz? Bu, Tesmanın öz işidir, mənə dəxli yoxdur.

Brakk. Yaxşı, qoy elə olsun. Bəs əgər sizin üzərinizə... yüksək mənada desək... böyük, müqəddəs vəzifələr qoyulsa, onda necə? (*Gülümsünür*) Yeni vəzifələr, frü Hedda!

Hedda (*asəbi*). Bəsdirin! Belə şey heç vaxt ola bilməz!

Brakk (*sakitləşdirici tərzdə*). Yaxşı, bu bərədə bir ildən sonra çoxlu-çoxlu danışırıq.

Hedda (*qırıq-qırıq*). Bu bərədə heç bir zəmanət verə bilmərəm, cənab asessor. Yaxşısı budur mənə bu vəzifələrinizdən azad edin.

Brakk. Elə bil ki, siz əksər qadınlardan fərqli olaraq heç bir şeyə maraq göstərmirsiniz, zəmin durmursunuz.

Hedda (*şüşəli qapının ağzında*). Di bəsdirin, siz Allah! Əgər düzünü bilmək istəyirsinizsə, mən ancaq bir şeyə zəmanət verə bilərəm.

Brakk (*ona yaxınlaşaraq*). Soruşmaq olarmı, nədir elə?

Hedda (*bağa baxa-baxa*). Darıxmaqdan ölməyə! Bildiniz? (*Kiçik otağın qapısına tərəf dönüb gülə-gülə*) Belədir, professor!

Brakk (*astadan, ehtiyatla*). Yaxşı, yaxşı, frü Hedda!

Artıq geyimini dəyişmiş Tesman, şlyapası və ölçəkləri əlində, arxadakı otağın sağ tərəfindən çıxıb gəlir.

Tesman. Hedda, hələ Eylert Lövborqdan etiraz cavabı gəlməyib? Hə?

Hedda. Yox.

Tesman. Onda, deməli, bir azdan özü gələr.

Brakk. Siz doğrudan ələ fikirləşirsiniz ki, gələr?

Tesman. Hə, inanıram ki, gələr. Şəhər burda onun bəresində olan söhbətlər də boş-boş sözlərdir.

Brakk. Doğrudan?

Tesman. Yulle bibi də bayaq dedi ki, Eylert Lövborq heç vaxt mənim yolumu kəsmək istəməz. Görürsünüzmü?!

Brakk. Elə isə onda deməli hər şey yaxşı olacaq.

Tesman (*alcəklərini şlyapasının içinə çırpıb sağ tərəfdəki stulun üstünə qoyur*). Mən əlbəttə, onun gəlişini gözləməliyəm.

Brakk. Onda deməli vaxtımız çox daralır. Mənim evimə saat yeddindən, səkkizin yarısından tez heç kim gəlməyəcək.

Tesman. Ona görə də hələlik biz Hedda üçün bir balaca məclis qura bilərik. Sonrasına baxarıq, hə?

Hedda (*asessorun paltosunu və şlyapasını stulun başından götürür, aparıb küncdəki divanın üstünə qoymaq istəyir*). Bərkə qalsa, cənab Lövborq bütün axşamı mənimlə oturur.

Brakk (*öz şeylərini onun əlindən almaq istəyir*). Bağışlayın, frü Tesman!.. "Bərkə qalsa" ilə nə demək istəyirsiniz?

Hedda. Yəni əgər cənab Lövborq Tesmanla birlikdə sizə getmək istəməsə.

Tesman (*təəccüblə ona baxa-baxa*). Əzizim, bu necə ola bilər ki, o burda səninlə qalsın, biz gedək, hə? Özün fikirləş, Yulle bibi də gələ bilməyəcək.

Hedda. Bilirəm. Amma frü Elvsted gələcək. Üçümüz əyləşib çay içərik.

Tesman. Nə bilim, özün bax.

Brakk (*gülümsünərək*). Əlbəttə, bu, Lövborq üçün də çox yaxşı olar.

Tesman. Nə üçün ki?

Brakk. Ona görə ki, məsələn, siz neçə dəfə mənim, yəni subay, qadinsız bir adamın kiçicik məclislərində olmusunuz. Sizcə, mən subayam deyə, mənim məclislərimə ancaq kişilər gəlməlidir, özü də lap ciddi əxlaq tələbləri ilə.

Hedda. Mən ələ bilirdim ki, cənab Lövborq indi daha əxlaq məsələsində çox ciddi olub. Günahlarından tövbə ələyib.

Berte dəhlizdən daxil olur.

Berte. Xanım, kimsə bir cənab gəlmək istəyir...

Hedda. Qoy gəlsin.

Berte gedir.

Tesman. Mənə belə gəlir ki, odur! İşə bax! (*Eylert Lövborq dəhlizə daxil olub qapıya tərəf gəlir. O, Tesmanla yaşıddır. Lakin ondan yaşlı görünür. Üzündən bilinir ki, həyatın hər üzünü görüb. Arıq, şumal qamətlidir. Uzunsov solğun sifəti var. Yanaqlarında iri qırmızı ləkələr nəzərə çarpır. Saçları və saqqalı tünd rəngdədir. Qara rəngli qonaqlıq kostyumu ona çox yaraşır. Boz rəngli alcəkləri və silindri əlindədir. O, qapıya çatıb durur, tez baş əyir. Sanki nəyə görə isə pərtdir. Tesman ona yaxınlaşıb əlini sıxır*) Gəldin, əziz Eylert... Görürsən, həyat belədir, yenə görüşdük!

Lövborq (*astadan*). Məktubuna görə sağ ol. (*Heddaya yaxınlaşır*) İcazə verin sizin də əlinizi sıxım, frü Tesman.

Hedda (*əlini ona uzadır*). Xoş gəlmisiniz, cənab Lövborq. (*Asessoru göstərir*) Bilirəm, cənablar... Siz...

Lövborq (*yüngül təzimlə*). Gərək ki, asessor Brakk?

Brakk (*təzimlə*). Özüdür ki var. Bir neçə il qabaq...

Tesman (*hər iki əlini Lövborqun çiyninə qoyub*). Xahiş edirəm, özünü öz evindəki kimi hiss ələ, Eylert! Elə deyilmi, Hedda? Gərək ki, yenə bu şəhərdə yaşamaq fikrindəsən, yox?

Lövborq. Hə, istəyirəm.

Tesman. Hiss ələmişdim. Mənə bax, mən sənəin təzə kitabını tapmışam. Amma, düzü, hələ oxuya bilməmişəm.

Lövborq. Əziyyət çəkməyinə dəyməz.

Tesman. Niyə?

Lövborq. Elə bir şey yoxdur.

Tesman. Sözü bax! Sən belə fikirləşirsən?

Brakk. Hamı tərifləyir, özüm eşitmişəm ki, əl-əl gəzir.

Lövborq. Mənə də ələ bu lazımdı. Mən ələ əslində onu ələ yazmışam ki, hamının xoşuna gəlsin.

Brakk. Çox yaxşı.

Tesman. Ancaq, əziz Eylert!..

Lövborq. Bilirsən, mən orda hər şeyi əvvəldən, lap əvvəldən başlamışam.

Tesman (*karıxmış halda*). Bəli, bəli, aydındır.

Lövborq (*gülümsünüb şlyapasını bir kənara qoyur, yan cibindən kağıza bükülü bir şey çıxarır*). Bax, bu, çapdan çıxanda, Yörgen, hökmən oxu. Əsil həqiqətlər burdadır. Bu, mən özüməm!

Tesman. Belə də. Bu nədir elə?

Lövborq. Həmin kitabın ardıdır.

Tesman. Ardı? Həmin kitabın ardı?

Lövborq. Həmin yeni kitabın ardı.

Tesman. Bəs axı, mənim əziz Eylertim... sən orda onsuz da bizim dövrlərə gəlib çıxmısan?

Lövborq. Düzdür. Bax bu işə gələcəyi şərh edir.

Tesman. Gələcəyi! Pərvərdigara, axı biz bu məsələlərin gələcəyi barədə nə deyə bilirik!

Lövborq. Yox, elə bu məsələlərin gələcəyi barədə də fikir deyə bilirik. (*Bükülünü açıb əlyazmalarını çıxarır*) Budur, bax.

Tesman. Bəs axı bu sonin xəttin deyil?

Lövborq. Mən dikto etmişəm, başqası yazıb. (*Əlyazmalarını vərəqləyir*) İki hissədən ibarətdir. Birincisi, "Gələcəyin mədəniyyət qüvvələri", ikincisi isə... (*Vərəqləməkdə davam edir*) "Mədəniyyətin gələcək tərəqqisi".

Tesman. Qəribədir! Mənim heç vaxt ağılıma da gəlməzdi ki, belə bir şey yazım.

Hedda (*şüşəli qapının önündə, barmaqlarını şüşədə oynada-oynada*). Hm... Belə-belə işlər...

Lövborq (*əlyazmasını yenə boş cildin arasına yerləşdirib stolun üstünə qoyur*). Mən bu gün bu əlyazmasını ona görə gətirdim ki, bəzi yerlərini sənə oxuyum.

Tesman. Təşəkkür edirəm. Sən həmişəki kimi yenə mehriban-san! Ancaq bilirsən, bu gün... (*Brakka nəzər salaraq*) Doğrusu, özüm də bilmirəm necə eləyim ki...

Lövborq. Nə olar, başqa bir vaxtda da olar. Tələsik deyil.

Brakk. Bilirsinizmi, cənab Lövborq, bu gün mənim evimdə kiçik bir məclis yığılacaq... Başlıcası Tesmana görə...

Lövborq (*nəzarləri ilə şlyapasını gəzir*). Hə-ə! Onda mən...

Brakk. Yox, qulaq asın. Yəni onu demək istəyirəm ki, siz də bizimlə birgə olmaq istəməzdiniz ki?

Lövborq (*tez və qatı*). Yox, mümkün deyil. Çox təşəkkür edirəm.

Brakk. Axı niyə? Xahiş edirəm. Elə-belə, özümüz olacağıq... həm də, inanın, frü Hed.. frü Tesmanın sözü olmasın, çox şən, coşqun məclis olacaq.

Lövborq. Şübhə etmirəm. Lakin bütün bunlarla bərabər...

Brakk. Yox, gedəyin! Əlyazmanızı da götürün, otaqlarım çoxdur, birində oturub sakitcə Tesmana oxuyarsınız.

Tesman. Yaxşı olar, Eylert. Axı nə üçün getmək istəmirsən, hə?

Hedda (*onların arasında dayanır*). Mənim əzizim... Əgər cənab Lövborq istəmirsə, məcbur etmək lazım deyil. Ən yaxşısı budur ki, o burda qalıb mənimlə birlikdə nahar eləyər.

Lövborq (*ona baxa-baxa*). Sizinlə, frü Tesman?

Hedda. Həm də frü Elvstedlə.

Lövborq. A-a! (*Dilucu*) Mən bu gün onu küçədə ötəri gördüm.

Hedda. Hə? Bu gün o da bura gələcək. Ona görə də hökmən burada olmalısınız, cənab Lövborq. Yoxsa sonra onu evə kim ötürər?

Lövborq. Düzdür. Ürəkdən sizə təşəkkür edirəm, xanım... Elə olduğu halda, qalırım.

Hedda. Onda mən bozi tapşırıqlar verim... (*Dəhliz qapısına tərəf gedib zəngi çalır*)

Berte gəlir. Hedda kiçik otağı göstərə-göstərə astadan ona nəse deyir.

Berte başının işarəsilə razılıq edib gedir.

Tesman (*elə o anda*). Mənə bax, Eylert, sonin bu mövzun – gələcəyin tərəqqisi tamamilə təzodir! Sən bu barədə məruzələr oxumaq istərdin?

Lövborq. Hə.

Tesman. Mənə kitab mağazasında dedilər ki, sən payızda burda bir neçə məruzə oxumaq fikrindəsən.

Lövborq. Elədir. Sən məni bağışla ki, Tesman...

Tesman. Allah bağışlasın, nə danışırısan...

Lövborq. Mən bilirəm ki, bu sonin üçün... nəse yerinə düşmür...

Tesman (*ruhdan düşmüş halda*). Neyləmək olar ki... Mən necə deyə bilərəm ki, sən mənə görə...

Lövborq. Ancaq əlbəttə, mən gözləyəcəyəm ki, sən təyin olunan sonra bu məruzələri edim.

Tesman. Mən təyin olunan sonra?! Gözləyəcəksən? Bəyəm sən müsabiqədə iştirak etmək istəmirsən? Hə?

Lövborq. Yox. Mən ancaq sənə qələbə çalmağın istəyirəm!.. İctimai rəylə birlikdə...

Tesman. Aman Allah... gör Yulle bibi necə düz deyirmiş! Mən elə-belə də bilirdim. Hedda, görürsən, Lövbörq qətiyyəni bizim yolu-muzu kəsmək istəmir.

Hedda (*kəskin*). Bizim? Məni araya qatma.

Kiçik otağın qapısına tərəf gedir. Berte orda qrafinləri və stəkanları stolun üstünə düzməklə məşğuldur. Hedda razılıqla başını tərpədir yəni qonaqların yanına qayıdır. Berte gedir.

Tesman (*yənə həmin anda*). Bəs siz, əsessor, bu barədə nə deyə bilərsiniz? Hə?

Brakk. Ancaq onu deyə bilərəm ki, şöhrət də, qələbə də... çox yaxşı şeylərdir...

Tesman. Bəli, bəli. Amma hər halda...

Hedda (*soyuq təbəssümlə ərinə baxa-baxa*). Yoxsa sən elə bil ildırım vurmuşdu.

Tesman. Hə... demək olar ki, elədir...

Brakk. Düzünə qalsa, bizim aramızda da elə bil ildırım gəzirdi, frü Tesman.

Hedda (*kiçik otağı göstərir*). Cənablar, bəlkə bir stəkan serin punş içək?

Brakk (*saata baxır*). Yolüstü? Pis olmazdı.

Tesman. Əla, Hedda! Çox gözəl! Bu saat ürəyim elə yerinə gəlib ki...

Hedda. Bəs siz, cənab Lövbörq?.. Buyurun!

Lövborq (*təzimlə*). Çox minnətdaram. Mən xoşlamıram.

Brakk. İlahi, bəyəm serin punş adamı zəhərləyib eləyər?

Lövborq. Baxır kimin üçün necə.

Hedda. Yaxşı, mən çalışaram cənab Lövbörqlə məşğul olum.

Tesman. Hə, hə, əzizim, zəhmət olmasa.

Tesmanla Brakk kiçik otağa keçirlər, divana əyləşib punş içir, papiros çəkir, öz aralarında söhbət edirlər. Burada isə Lövbörq sobanın yanında dayanmaqda davam edir. Hedda yazı stoluna yaxınlaşır.

Hedda (*bir az səsinə qaldırır*). Əgər istəyirsiniz, sizə özümün bəzi fotolarımızı göstərim. Biz axı Tesmanla qayıdanbaşa Tirola keçib gəlirdik.

Hedda albomu yazı stolundan divanın qarşısındakı stola getirir, özü də divanın sağ küncündə oturur. Lövbörq ona yaxınlaşıb dayanır, dinməzə ona baxır. Sonra stulu götürüb arxası kiçik otağa, onun sol tərəfində oturur. Hedda albomu açır.

Hedda. Bu dağ mənzərəsinə baxın, cənab Lövbörq. Ortlərdir. Tesman xətiyə yazıb: (*Oxuyur*) "Meranın Ortləri".

Lövborq (*bütün bu anlarda gözünü ondan çəkmədən astadan, qırıq-qırıq*). Hedda... Gabler!

Hedda (*gizlicə ona iti bir nəzər salır*). Sss!..

Lövborq (*yavaşdan təkrar edir*). Hedda Gabler!

Hedda (*alboma baxa-baxa*). Hə, qabaqlar məni belə çağırırdınız. O vaxtlar... sizinlə tanış olanda.

Lövborq. İndi... Bundan sonra gərək sizi... Hedda Gabler çağırmağı bir dəfəlik tərgidim...

Hedda (*yənə albomu vərəqləyə-vərəqləyə*). Düzdür. Zənnimcə, tərgitmək vaxtı çatıb. Nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır.

Lövborq (*qəzəbdən titrək səslə*). Hedda Gabler ərə gedib! Özü də... Yörəgen Tesmana!

Hedda. Bəli, həyatda belə şeylər olur.

Lövborq. Ah, Hedda, Hedda!.. Gör necə özünü bədbəxt eləmişən!

Hedda (*ciddiyyətlə ona baxır*). Elə demə.

Lövborq. Nə üçün? Mən sənə başa düşmürəm.

Tesman stolun arxasından durub bura gəlir.

Hedda (*ayaq səslərini eşidib soyuqqanlıqla*). Bax bu işə, cənab Lövbörq, Ampetso vadisidir. Bir bu dağlara, zirvələrə baxın! (*Səmiyyətlə Tesmana baxaraq*) Yörəgen, bu qədim dağ zirvələrinin adı nədir?

Tesman. Baxım. Hə, dolomitlərdir – mineral yataqları.

Hedda. Hə, hə!.. Dolomitlər, cənab Lövbörq.

Tesman. Hedda, səndən onu soruşmaq istəyirdim ki, bəlkə bura punş gətirir? Eylərt içməyə də, sənə. Hə?

Hedda. Çox sağ ol. Zəhmət olmasa, iki dənə də pirojna.

Tesman. Papiros da?

Hedda. Yox, lazım deyil.

Tesman. Yaxşı. (*Kiçik otaqdan keçib sağ tərəfə gedir*)

Brakk oturduğu yerden tez-tez Hedda ilə Lövbörqə baxır.

Lövbörq (*bayaqki kimi yavaşdan*). De görüm, Hedda!.. Sən necə olub ki, belə iş tutmusan?

Hedda (*yalandan özünü albomla məşğul kimi göstərərək*). Əgər siz bir də mənə "sən" desəniz, daha cavab verməyəcəyəm.

Lövbörq. Necə? Yəni mən səninlə üz-üzə olanda da belə deyə bilmərəm?

Hedda. Yox. Ürəyində deyə bilərsən. Bərkənsə yox.

Lövbörq. Hə, başa düşdüm. Sizin Yörgen Tesmanla... məhəbbətinizə xələl gətirir!

Hedda (*çəpəki ona baxıb gülümsünərək*). Məhəbbət? Elə şey yoxdur.

Lövbörq. Əgər yoxdursa, bəs onda...

Hedda. Hər halda xəyanət də yoxdur! Heç bu barədə eşitmək də istəmirəm.

Lövbörq. Hedda, mənə bir şeyi deyin görüm...

Hedda. Sss!

Tesman (*məcməyi ilə gəlib stolun üstünə qoyur*). Bu da sizin şirniyyatınız.

Hedda. Özün niyə gətirirsən?

Tesman (*stəkanları doldurur*). Mən sənə xidmət etməkədən zövq alıram, Hedda!

Hedda. Stəkanın ikisini niyə doldurmusan? Bilirsən ki, cənab Lövbörq istəmir.

Tesman. Eybi yox, bu saat frü Elvsted gələcək.

Hedda. Nə, doğrudan? Frü Elvsted.

Tesman. Yadından çıxmışdı, hə?

Hedda. Bayaقدan fikrimiz elə dağılmışdı ki... (*Şəkillərdən birini göstərib*) Bu ağac hardaydı, yadımdadır?

Tesman. Hə, Brenner aşırımının aşağısındadır. Biz orda gecələmişik.

Hedda. Hələ üstəlik orda elə şən turist dəstəsi ilə də rastlaşdıq ki...

Tesman. Hə, hə... kaş sən də bizimlə orda olaydın, Eylert!.. Bilirsən nə idi!.. (*Assessor Brakkan yanına qaydır*)

Lövbörq. Mənə bir məsələni deyin, Hedda...

Hedda. Nəyi?

Lövbörq. Sizin yeni o vaxtlar mənə qarşı münasibətlərinizdə... Siz mənə o vaxt da sevmirdiniz? Yəni məhəbbətdən heç əsər-olamət də yoxdu?

Hedda. Nə bilim. Mənə belə gəlir ki, biz adicə olaraq yaxın yoldaş, yaxın dost olmuşuq. (*Gülümsünür*) Xüsusən də siz... həmişə elə açıq-saçıq, düz olmusunuz ki...

Lövbörq. Siz bunu xoşlayırdınız.

Hedda. İndi o vaxtları fikirləşəndə görəəm ki, bu dostluqda doğrudan da çox füsunkarlıq, ecəzkarlıq varmış... Həm də nəse əvəzolunmaz bir qürur, cəsarət... Bizim bu sirli dostluğumuz əslində elə bir dostluq olub ki, onu bizim özümüzdən başqa heç kim başa düşə bilməzdi!

Lövbörq. Doğrudan da elədir, Hedda! Yadımdadır, bəzən elə olurdu ki, mən nəhardan sonra sizin atanızın yanına gəlirdim... Görürdüm ki, general elində qəzet, oturub pəncərənin qabağında... arxası bizə...

Hedda. Biz də otururduq küncdəki divanda...

Lövbörq. Qabağımızda da elə eyni, həmişəki rəngli jurnal...

Hedda. Albom olmadığına görə.

Lövbörq. Hə, Hedda!.. Mən sizə ürəyimi açırdım!.. Özü də ürəyimin elə gizli sirlərini açırdım ki, bunu bu günədək heç kim eşitməyib. Ah, Hedda, sizdə o qədər güc-qüvvə, ecəzkarlıq vardı ki... Bu cür sizə vurulmuşdum, heç nəyi də sizdən gizlədə bilmirdim.

Hedda. Yəni elə bilirsiniz ki, məndə nəse qeyri-adi bir qüvvə vardı?

Lövbörq. Bütün o gözəl, şirin ədaləti də, mənə verdiyiniz eyhamlı sualları da ayrı cür necə düşünmək olar ki...

Hedda. Özü də siz o sualları çox gözəl başa düşürdünüz.

Lövbörq. Mən həmişə təəccüblənirdim ki, siz necə açıq, cəsarətli suallar verirsiniz.

Hedda. Nəyi istəyirdim, eyhamla soruşurdum.

Lövbörq. Çox cəsarətli suallardı. Mən bütün bunlardan zövq alırdım.

Hedda. Bəs siz necə cavab verirdiniz, cənab Lövbörq?

Lövborq. İndinin özündə də mən bunu anlaya bilmirəm. Amma de görüm, Hedda... yeni doğrudanmı mənim bütün rəftarımda, danışqlarımda məhəbbət qılgımlarını hiss etməyirdiniz? Əgər ələyirdinizsə, niyə məni etiraflarıma görə danlamırdınız? Nə üçün?

Hedda. Yox, siz fikirləşən kimi deyil.

Lövborq. Bəs necədir? Sizə nə mane olurdu?

Hedda. Yəni onu bilmirsiniz ki, cavan qızlar adətən həmişə... gizli də olsa... fürsət axtarırlar ki...

Lövborq. Sonra... Sonra...

Hedda. Bəli az da olsa özlərinin elə bir dünyalarını görə bilsinlər ki...

Lövborq. Hansı, hansı dünyalarını?

Hedda. Təəssüf ki... çox vaxt görə bilmirlər, nəşib olmur...

Lövborq. Belə de!..

Hedda. Hə, adətən... belə olur.

Lövborq. Əsil həyat zövqünə, birgə xoşbəxt yaşamaq arzularının vəsfinə aparan dostluq... dostluq yolları... Bilmirəm, axı bu yol niyə davam etmədi, niyə qırıldı?

Hedda. Siz özünüz günahkarsınız.

Lövborq. Yox, siz özünüz mənimlə əlaqəni kəsdiniz.

Hedda. Düzdür. Ancaq o vaxt ki, biz evlənmək barədə ciddi düşünmək əvəzinə... aramız bərk dəymişdi, bir-birimizdən incimışdık. Hər şeydən əlavə... bunu sizə bağışlamaq olmaz ki, bütün bunlardan sonra siz öz ürək dostunuzu... cəsəətli dostunuzu... unutdunuz... Məni də unutmğa məcbur etdiniz...

Lövborq (*əllərini bir-birinə sıxıb*). Ah, siz nə üçün belə... Axı siz nə üçün o vaxt verdiyiniz sözü yerinə yetirib məni güllə ilə vurmadınız?

Hedda. Hay-küy düşməsindən qorxdum!

Lövborq. Deməli, siz əslində qorxaq adamsınız.

Hedda. Çox. (*Səsinin ahəngini dəyişir*) Xoşbəxtsiniz ki, vurmamışam. Əgər vurmuş olsaydım... Elvstədin evində o cür rahat həyat sürə bilməzdiniz.

Lövborq. Bilirəm, Tea sizə hər şeyi danışib.

Hedda. Yəqin siz də mənim bəmədə ona nəşə bir şey demisiniz.

Lövborq. Qətiyyə. Mən ona heç nə deməmişəm. Bu barədə o heç nə bilə bilməz.

Hedda. Bile bilməz?

Lövborq. Yox, heç ağına da gəlməz. Belə məsələlərdə o kütdür.

Hedda. Mənsə qorxağam. (*Azca ona doğru əyilib gözlərinə baxmadan yavaşdan*) İndi sizə bir sirri... açmaq istəyirəm.

Lövborq (*həyəcanla*). Nəyi?

Hedda. Bilirsinizmi o vaxt niyə sizi vurmağa ürəyim gəlmədi?

Lövborq. Niyə?

Hedda. Ona görə ki... o axşam əslində sizi vurmaqdan çox ayrı şey düşünürdüm... Tamam, tamam başqa şey, əksini. Ən çox ondan qorxurdum.

Lövborq (*bir anlığa ona nəzər salır, onu başa düşüb ehtirasla pıçıldayır*). Ah, Hedda, Hedda Gabler! Gör o vaxt bizim sirli dostluğumuzda nələr, nələr varmış!.. Sən və mən! Mən və sən! İşə bax, demə o gün sən də ehtirasdan...

Hedda (*ona soyuq, kəskin bir nəzər salaraq astudan*). Çəkilin! Özünüze fikir verin! (*Yenə albomla məşğul olur. Qaranlıq düşür. Berte dəhlizin qapısını açır. Hedda albomu örtüb, şən təbəssümlə səslənir*) Yəqin əzizimiz Tea gəlib... Gəl! (*Tea yaraşlıq qonaqlıq paltarında dəhlizdən keçib gəlir. Berte onun arxasınca qapını örtür. Hedda divandan qalxmadan əlini ona uzadır*) Əzizim Tea, heç bilirsən bayaqdan səni necə gözləyirdim?!

Tea ona doğru gələ-gələ kiçik otaqda əyləşən kişilərə yüngülce təzim edib burdakı stola yaxınlaşaraq Heddaya əl verir. Lövborq bu vaxt ayağa qalxıb onun ötəri təziminə xəfif baş əyməklə cavab verir.

Tea. Hedda, əgər mümkünşə gedib ərinlə bir az söhbət etmək istəyirəm.

Hedda. Lazım deyil. Oturublar, qoy otursunlar. İndi gedəcəklər.

Tea. Gedəcəklər?

Hedda. Hə, keş çəkməyə.

Tea (*tez Lövborqa*). Zənn edirəm ki, siz onlarla getməyəcəksiniz.

Lövborq. Yox.

Hedda. Cənab Lövborq bizimlə qalacaq.

Tea (*özünü üçün stul götürüb Lövborqun yanında oturur*). Ah, bura nə yaxşıdır...

Hedda. Yox, bağışla, əzizim, ora yox, bura, mənim bu tərəfimdə yaxşıdır. Mən ortada olmaq istəyirəm.

Tea. Olar, olar.

Tea stolun bu tərəfindən keçib Heddanın sağ tərəfində divana oturur.

Lövborq yenidən öz stulunda əyləşir.

Lövborq (*ani sükutdan sonra Teanı Heddaya göstərərək*). Gör necə gözəldir. Baxdıqca baxmaq istəyirsən.

Hedda (*əlini Teanın saçlarında gəzdirir*). Tokco baxmaq azdır.

Lövborq. Düzdür. Çünki o və mən... biz onunla əsil vəfəli dostuq, yoldaş. Bir-birimizdən heç nə gizlətmirik, hər nə var deyirik.

Hedda. Düz-düzünə, cənab Lövborq?

Lövborq. Yeni...

Tea (*mehribanlıqla Heddaya sıxılıb astadan*). Gör mən necə xoşbəxtəm, Hedda. O deyir ki, mən ona ilham vermişəm.

Hedda (*gülümsünərək ona nəzər salır*). Doğrudan? Yeni elə belə deyir?

Lövborq. Hələ bilsəniz, frü Tesman, o əsil kişi kimi sözündə, işində necə mərd-mərdanədir!

Tea. Aman Allah! Mən kişi kimi!..

Lövborq. Ələlxüsus dostluğa gələndə... hədsiz dərəcədə!

Hedda. Mərd-mərdanə!.. Elə bu söz bəsdir.

Lövborq. Yeni nə mənada?

Hedda. O mənada ki, onda insan insan kimi görünür, insan kimi yaşaya bilər. (*Tez sözünü dəyişib Teaya*) Yaxşı, əzizim, indi bir stəkan şərin punş içməlisən.

Tea. Yox, çox sağ olun. Heç vaxt elə şey içmirəm.

Hedda. Onda siz, cənab Lövborq!

Lövborq. Təşəkkür edərim, mən də.

Tea. O da içmir.

Hedda (*Lövborqa iti nəzər salır*). Bəs əgər mən istəyirəmsə içsən?!

Lövborq. Xeyri yoxdur.

Hedda (*gülür*). Yeni mənim sizin heç birinizə sözüm keçmir?

Lövborq. Yox, niyə ki?

Hedda. Düz sözümdür, gəlin tilsimi sındırın, axı sizə görə hazırlanıb!

Tea. Nahaq əziyyət çəkmişiniz, Hedda.

Lövborq. Axı nəyə gerekdi?!

Hedda. Yaxşı, məxsusi sizə görə olmasın, hamıya görə olsun.

Lövborq. Nə fərqi var ki.

Hedda. Axı içməsəniz, onda hamı elə fikirləşəcək ki, yəqin... cəsarətiniz çatmır, özünü arxayın deyilsiniz.

Tea (*yavaşdan*). Hedda, xahiş edərim.

Lövborq. Qoy kim hə istəyir, fikirləşsin.

Tea (*fərahla*). Doğrudan da!

Hedda. Siz bayaq ora, onlarla oturmağa getməyib bura gələndə bilirsiniz asessor necə baxırdı?

Lövborq. Necə?

Hedda. Çox istehza ilə gülümşəyirdi.

Lövborq. Çünki sizinlə oturmaq mənim üçün daha xoşdu.

Tea. Görürsən? Tamamilə aydındır, Hedda.

Hedda. Əlbəttə, yəqin asessorun heç ağlına da gəlməzdi ki, siz belə edə bilərsiniz. Mən hələ onu da hiss elədim ki, siz bura gələndə o, necə rişxəndlə Tesmana göz vurdu. Yeni siz qorxdunuz onların stolunda oturmağa.

Lövborq. Qorxdum! Yeni deyirsiniz ki, mən qorxdum?

Hedda. Mən yox, asessor elə fikirləşdi.

Lövborq. Qoy fikirləşsin!

Hedda. Siz indi onlarla getməyəcəksiniz?

Lövborq. Yox, mən sizinlə, Tea ilə qalacağam.

Tea. Hə, Hedda, belə yaxşıdır!..

Hedda (*gülümsünərək başının işarəsilə razılıq edərək Lövborqa*). Deməli, cənab Lövborqun sözü ilə tam qətiyyətlə qərara aldıq ki... Öz sözümüzə qranit kimi möhkəm olacağı! Bax, kişi belə olar. (*Teaya tərəf dönüb onu oxşayaraq*) Sən səhər elə həyəcanla bura gələndə demədim ki...

Lövborq (*heyratla*). Həyəcanla!

Tea (*qorxmuş halda*). Hedda, Hedda!

Hedda. Özün indi görürsən, sən daha həyatda heç vaxt heç şey üçün qorxmamalısan. (*Onları danışmağa qoymur*) Belə! İndi biz üçümüz də ürəkdən şadlana bilərik!..

Lövborq (*çox həyəcanla*). Yəni bütün bunlar nə deməkdir, frü Tesman?

Tea. Aman Allah, aman Allah! Axı sən nə danışırısan, Hedda!.. Nə danışırısan?! Heç özün bilirsən neyləyirsən?

Hedda. Sakit! Xain asessor hələ də səni güdür!

Lövborq. Tea, sən mənim üçün həmişə... belə əsəcəksən?!

Tea (*yavaşdan, iniltili*). Ah, Hedda sən məni bədbəxt elədin, bədbəxt!

Lövborq (*yalançı qəzəblə onu bir qədər süzür*). Buyur, bu da əsil dostun etibarı.

Tea (*yalvarışla*). Əziz dostum... Bir əvvəlcə qulaq as, gör...

Lövborq (*dolu stəkanlardan birini götürüb qaldırır və xırıltılı səslə*). Sənin sağlığına, Tea! (*İçib stəkanı qoyur və o birisini götürür*)

Tea (*astadan*). Ah, Hedda!.. Elə bunu istəyirdin?

Hedda. Mən niyə? Ağlım çəsmisən, nədir?

Lövborq. Bunu da sizin sağlığınıza, frü Tesman! Əsil həqiqəti dediyinizə görə sağ olun! Yaşasın həqiqət! (*Onu da içib yenidən doldurmaq istəyir*)

Hedda (*onun əlini tutur*). Di bəsdir... Hələlik bəsdir. Sonra, əməlli-başlı oturanda...

Tea. Yox, yox.

Hedda. Sss! Onlar sənə baxırlar!

Lövborq (*stəkanı qoyur*). Qulaq as, Tea... Düzünü de görüm...

Tea. Hə.

Lövborq. Foqt sənin bura, şəhərə mənim dalımca gəldiyini bildi?

Tea (*çəş halda barmaqlarını şaqqıldadır*). Ah, Hedda! Görürsən nə soruşur?

Lövborq. Bəlkə söz elə olub ki, sən bura şəhərə gəlib mənim üstümdə göz olasan? Yəni o özü səni buna məcbur eləyib? Əlbət belə olar. Aydınır!.. Deməli, mən ona yenə dəftərxana işləri üçün lazımam... Hər dəfə məni yaşıl stolun arxasında görməyəndə darıxır, hirsələnir!..

Tea (*yavaşdan iniltili səslə*). Ah, Lövbörq, Lövbörq!..

Lövborq (*yenə stəkanı götürüb doldurmaq istəyir*). Deməli, qoca Foqtun sağlığına!

Hedda (*yenə onu saxlayır*). Hələlik bəsdir. Unutmayın ki, hələ Tesmana əsər oxuyacaqsınız.

Lövborq (*sakitləşib stəkanı qoyur*). Məni bağışla, Tea, sənə qarşı kobudluq elədim, sarsaqladım. Vaxt vardı, yıxılmışdım, sən məni ayağa qaldırdın, sənin köməkliyinlə təzədən ayaq üstə dura bildim.

Tea (*fərəhlə gülümsünür*). Şükür Allaha!

Bu vaxt asessor Brakk saatına baxır, Tesmanla hər ikisi ayağa qalxıb bura, qonaq otağına gəlirlər.

Brakk (*şlyapasını və paltosunu götürür*). Bizim vaxtımız çatdı, frü Tesman!

Hedda. Elə olar.

Lövborq (*ayağa qalxır*). Mənim də, cənab asessor.

Tea (*astadan, yalvarışla*). Ah, Lövbörq, getmə!

Hedda (*gizlicə onun əlinə vurur*). Eşidirlər!

Tea (*özündən asılı olmayaraq*). Ah!

Lövborq (*asessoru*). Məni dəvət elədiyinizə görə təşəkkür edirəm...

Brakk. Yaxşı, siz deməli gedirsiniz?

Lövborq. Bəli, təşəkkür edirəm.

Brakk. Çox şadam.

Lövborq (*Tesman üçün gətirdiyi kağıza bükülü əsərini cibinə qoyur*). Mən çox istərdim ki, təzə əsərimi çapa verməmişdən qabaq sənə oxuyum, Yörgen. Bəzi yerlərini.

Tesman. Çox yaxşı olar! Bəs sən, əziz Hedda, frü Elvsted evinə necə ötürəcəksən, hə?

Hedda. Birtəhər yollaşarıq.

Lövborq (*qadınlara baxaraq*). Frü Elvsted?.. Əlbəttə, mən özüm qayıdıb onu ötürərəm. (*Ona yaxınlaşır*) Saat onadək qayıdacağam, frü Tesman, olar?

Hedda. Çox gözəl.

Tesman. Onda, deməli, hər şey qaydasındadır. Ancaq mən səni ondan tez görə bilməyəcəyəm, Hedda!

Hedda. Mənim əzizim... Nə qədər istəyirsən o qədər də qal.

Tea (*öz həyəcanını gizlətməyə çalışır*). Cənab Lövbörq... deməli, mən sizi gözləyəcəyəm...

Lövborq (*şlyapası əlində*). Şübhəsiz, frü Elvsted.

Brakk. Beləliklə, şənlik qatarımız yerindən tərpənir. Ümid edirəm ki, hər dəqiqəmiz, gözəl bir qadının dili ilə desək, çox maraqlı, coşğun keçəcək.

Hedda. Ah, kaş o gözəl qadın gözəgörünməz kimi orda iştirak edə biləydi!..

Brakk. Gözəgörünməz kimi neyçün?

Hedda. O gözəl məclisi istənilən kimi daha yaxından, sərbəst görə bilmək üçün, cənab asessor!

Brakk (gülür). Yox, mən gözəgörünməz olmağı o gözəl qadına rəva bilməzdim!

Tesman (o da gülür). Sən də gör nə istədin də, Hedda! Heç fikirləşirsən?!

Brakk. Di salamat qalın, xanım!

Lövborq (birdə təzim edir). Deməli, saat on radələrində.

Brakk, Lövbörq və Tesman dəhlizə tərəf gedirlər. Bu vaxt Berte arxadakı otaqdan yanan lampanı götürür, stolun üstünə qoyub gedir.

Tea (həyəcanla otaqda var-gəl edə-edə). Hedda, Hedda... bu işlərin axırı necə olacaq?

Hedda. Deməli, o, saat onda gələcək. Mən hələ də onu öz qarşıda görürəm. Necə də məğrur, coşğun, cəsurdur...

Tea. Allah yaman gözədən saxlasın.

Hedda. Gör bir, bayaq o cür çətin anda özünü necə ələ aldı. Halbuki, bunu eləməyə də bilərdi. Sərbəst adamdır, heç kimdən də bir asılacağı yoxdur.

Tea. Hə, hə... Kaş elə sən fikirləşən vaxtda qayıdıb gələydi.

Hedda. Arxayın ol, elə də olacaq! (Ayağa qalxıb ona yaxınlaşır) Sən ondan nə qədər istəyirsən şübhələni, mənə ona tam inanıram. Görək kim deyən olar.

Tea. Yəqin nəse bilirsən, mənə demirsən, Hedda!

Hedda. Hə. Ömrümdə birinci dəfədir ki, kiminsə – bir insanın taleyini öz ixtiyarında saxlamaq istəyirəm!

Tea. Bəyəm özünün belə adamın yoxdur?..

Hedda. Yox. Heç vaxt da olmayıb.

Tea. Bəs ərin?

Hedda. Çox layiqdir buna! Ah, əgər bilsəydin mən necə bədbəxtəm! Səninse bəxtin varmış. (Ehtirasla onu qucaqlayır) Saçlarını isə, yenə deyirəm, yandıracağam!

Tea. Burax, burax mənə! Mən qorxuram səndən, Hedda!

Berte (qapıda). Yemək otağında çay hazırdır, xanım.

Hedda. Yaxşı. Gedirik.

Tea. Yox, yox, yox! Yaxşısı budur gedim evə. Gedim!

Hedda. Elə söz yoxdur! Gəl gedək çayını iç, ay axmaq, otur. Sonra... saat onda... sənin qalib şahzadəni Eylert Lövbörq eş-ışrətdən qayıdıb gələr... (Zorla onu öz arxasınca çəkib kiçik otağa aparır)

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Yenə həmin otaq. Kiçik otağa açılan qapının və digər şüşəli qapıların pərdələri örtülüb. Divanın qarşısındakı stolun üstündə olan abajurlu lampanın işığı zəifdir. Közlük qapısı açıq olan sobada alov şölələnir. Onun qarşısındakı kreslonun çuxuruna batmış Tea Elvsted üst paltarında, şala bürünərək ayaqlarını uzadıb kiçik skamyanın üstünə qoymuşdur. Üst paltarında divana uzanan Hedda da üstünə adyallı örtüb, yatıb.

Tea (müəyyən sükutdan sonra birdən dikəlib tez ətrafa qulaq verir, sonra yenə kor-peşman halda kresloya söykənir, öz-özünə gileylənərək şikayətlənir). Gəlmədi!.. Aman Allah! Aman Allah! Gəlib çıxmadı! (Berte pəncələri üstə ehtiyatla dəhlizdən keçib gəlir. Əlində məktub var. Tea tez dönüb həyəcanla) Nə olub? Kim gəlmişdi?

Berte (yavaşdan). Heç, bu saat bir qız məktub gətirdi.

Tea (tez əlini uzadır). Məktub?! Verin görüm!

Berte. Yox, xanım, doktora gəlib.

Tea. A-a-a!..

Berte. Fröken Tesmanın göndərdiyi xidmətçi gətirib. Bura, stolun üstünə qoyuram.

Tea. Yaxşı.

Berte (məktubu qoyur). Lampanı söndürür... onsuz da sönmüş kimidir.

Tea. Söndürün. Bir azdan hava işıqlanacaq.

Berte (lampanı söndürür). İşıqlanıb, xanım.

Tea. Hə, səhər də açıldı, bu gəlib çıxmadı!..
 Berte. Oh, Allah, elə mən də belə fikirləşirdim.
 Tea. Fikirləşirdiniz?
 Berte. Hə... Çünki bayaq o bura gələndə bildim ki, cənab yenə bu şəhərdədir. Ona görə bayaqdan fikirləşirdim ki... o cənab haqqında axı lap qabaqlardan çox şey bilir.

Tea. Bərkdən danışmayın, xanımı oyadarsınız.
 Berte (*divana baxıb köks ötürür*). O-o, yox, yox... Qoy yazıq xanım yatsın! Belkə sobaya odun atım?
 Tea. Yox, çox sağ ol, mən istəmirəm.
 Berte. Deyirsiz lazım deyil, lazım deyil. (*Ehmal-ehmal dəhliz qapısından çıxıb gedir*)
 Hedda (*qapı səmindən ayrılır*). Nə olub?..
 Tea. Qız gəlmişdi...
 Hedda (*ətrafa baxır*). Ah, burdayammış!.. Bildim, bildim! Yadıma düşdü... (*Divanda dikəlib oturur, gərnəşir və gözələrini ovuşdurur*) Saat neçədir, Tea?
 Tea (*öz saatına baxır*). Səkkizə işləyib.
 Hedda. Tesman nə vaxt gəldi?
 Tea. Gəlməyib.
 Hedda. Hələ gəlməyib?
 Tea (*ayağa qalxır*). Heç biri gəlməyib.
 Hedda. Bizsə burda oturub gecə saat dördədək gözləyirdik ki, gələrler, gələrler.
 Tea (*barmaqlarını saqqıldadır*). Nigarançılıqdan ürəyimi yeyə-yeyə...
 Hedda (*əsnəyə-əsnəyə danışır, əlilə ağzını tutur*). Hə, hə, bilsəydik heç bu qədər gözləməzdik.
 Tea. Barı bir az yata bildin?
 Hedda. Hə, deyəsən yaxşı yatdım. Sən necə, heç yatmadın?
 Tea. Bir dəqiqə də. Yata bilmədim, Hedda! Heç sakit ola bilməmişəm ki...
 Hedda (*ayağa durub ona yaxınlaşır*). Neynəyəsən?! Ancaq çox da narahat olma, dəyməz. Məsələ aydındır.
 Tea. Səncə yəni nə ola bilər?
 Hedda. Ancaq o ola bilər ki, asessorgildə başları çox qarışıb.

Tea. Hə, hə... Yəqin! Bəs görəsən...
 Hedda. Sonra da, əlbəttə, Tesman gəlmək istəməyib ki, gecə zəng çalar, səs-küy düşər. (*Gülür*) Əlbəttə, o birisi də onun kimi, sadəcə olaraq eyş-işrətdən sonra gəlmək istəməyib!
 Tea. Bəs əzizim, o hara gedə bilər?
 Hedda. Tesman? Əlbəttə, bibisiylə gedib, orda gecələyib. Onun orda əvvəlki otağı boşdur.
 Tea. Yox, orda ola bilməz. Bu saat fröken Tesman ordan məktub göndərüb... Odur, stolun üstündədir.
 Hedda. Hə? (*Götürüb diqqətlə baxır*) Hə, düzdür, Yulle bibidəndir, onun xəttidir. Onda deməli asessorun yanında qalıb. Lövbörq də öz müvəffəqiyyətlərindən şad-xürrəm, oturub özünün təzə əlyazmasını oxuyur.
 Tea. Oh, Hedda, bunların hamısını sən özün deyirsən, amma heç özün də inanmırsan.
 Hedda. Sən deyəsən doğrudan da çox sadələvhəsən axı, Tea!
 Tea. Oh, elə fikirləşirsən, elə olsun.
 Hedda. Özü də çox yorgun görünürsən.
 Tea. Elədir, yaman yorulmuşam...
 Hedda. Onda mənə qulaq as... Get mənim yataq otağıma, uzan carpayıya.
 Tea. Ah, yox, yox, onsuz da yata bilməyəcəyəm.
 Hedda. Yatarsan.
 Tea. Axı erin indilərdə gələcək... Barı tez görüb öyrənərdim ki...
 Hedda. O gələn kimi sənə xəbər eləyərəm.
 Tea. Söz verirsən, Hedda?
 Hedda. Arxayın ol. Get hələlik yat.
 Tea. Çox sağ ol. (*Kiçik otaqdan keçib sol tərəfə gedir*)

Hedda şüşəli qapıya yaxınlaşıb pərdələri açır. Gündüz işığı otağa dolur. Sonra Hedda yazı stolunun üstündən əl güzgülünü götürüb baxa-baxa saçlarını düzəldir. Dəhliz qapısına yaxınlaşır, zəngin ipini çəkir. Çox keçmədən Berte qapıda görünür.

Berte. Xanım nə istəyir?
 Hedda. Sobaya odun qoymaq lazımdır. Lap donmuşam.

Berte. Ay Allah, işə bax! Bu saat qızır. *(Kömürdən ovuclayıb közlüyə atır və odun qoyur. Birdən dayanıb qapıya qulaq verir)* Zəng çalır, xanım.

Hedda. Gedin açın. Sobayla özüm məşğul olaram.

Berte. İndi qızır. *(Dahlizdən keçib gedir)*

Hedda dizini sobanın qarşısındakı kiçik stulun üstünə qoyub ora bir neçə odun atır. Az keçmiş Tesman dəhlizdə görünür; çox əzgindir. Pəncələri üstə yavaş-yavaş kiçik otağın qapısına yaxınlaşıb ehtiyatla pərdələrin arasından keçmək istəyir.

Hedda *(sobanın qabağında başını qaldırmadan)*. Sabahın xeyir.

Tesman *(tez dönür)*. Hedda! *(Ona yaxınlaşır)* Nə olub, niyə belə tez durmusan, hə?

Hedda. Hə, bu gün lap tezdən durmuşam.

Tesman. Mənsə arxayındım ki, sən hələ də rahat yatmısan. Görürsən bir?!

Hedda. Yavaş danış, frü Elvsted mənim otağında yatıb.

Tesman. Frü Elvsted sənin yanında qalıb?

Hedda. Neyləsin, heç kim dalınca gəlmədi.

Tesman. Başa düşürəm.

Hedda *(soba közlüyünün qapısını çəkib ayağa qalxır)*. Yeni asessorun məclisi belə yaxşı keçdi?

Tesman. Məndən nigaran qalmısan, hə?

Hedda. Heç ağlıma da gəlməyib. Elə-belə soruşuram, yaxşı idi?

Tesman. Pis deyildi... Maraqlıydı. Ən çox da başlanğıcı yadımdadır. Lövbörq mənə öz təzə əsərini oxudu. Axı biz əslində çox tez gəlmişdik, demək olar ki, deyilən vaxtdan bir saat qabaq... Sən bir təsəvvür edirsən?! Asessor başladı stol üçün hazırlıq işləri görməyə, Eylert də əsərini oxudu.

Hedda *(stolun sağ tərəfinə oturur)*. Hə, danış, danış...

Tesman *(sobanın qabağındakı yumşaq katilə oturur)*. Ah, Hedda! Təsəvvür edə bilməzsən ki, nə gözəl əsərdir! Bu, sözün əsil mənasında bu vaxtadək gördüyüm, bildiyim bütün əsərlərin ən qiymətli idi. Görürsən?!

Hedda. Bilirəm, bilirəm, ancaq mənə bu maraqlandırır...

Tesman. Bir şeyi boynuma alıram ki, Hedda, o, əsəri oxuyub qurtaranda birdən ürəyimdə Lövbörqə qarşı nəşə çox acı bir hiss baş qaldırdı.

Hedda. Acı?

Tesman. Mən həsəd aparırdım ki, o belə bir əsər yazıb. Görürsən, Hedda!

Hedda. Başa düşürəm, başa düşürəm.

Tesman. O oxuduqca aydın bilinirdi ki, onun istedadının, fitri qabiliyyətinin qabağında heç cür dayanmaq olmaz.

Hedda. Yeni demək istəyirsən ki, o, başqalarından qat-qat cəsarətlidir?

Tesman. Hə, o öz işində, fikirlərində qətiyyənlə heç bir çərçivə, maneə bilmir.

Hedda. Yaxşı, bütün bu gecənin sonrasını necə oldu?

Tesman. Demək olar ki, axıracan çox qiyamət bir kef məclisi idi, Hedda.

Hedda. Lövbörq də bütün bu kef məclisinin yuxarı başında, əlində əsəri, başında da qələbə çələngi, hə?

Tesman. Qələbə çələngi? Yox, deməzdim. Ancaq onu bilirəm ki, qadınların şərəfinə çox uzun bir nitq söylədi. Onu da qeyd elədi ki, onu bu əsəri yazmağa bir qadın sövq eləyib. Hə, lap belə dedi.

Hedda. Adını dedi kimdir?

Tesman. Yox. Amma, zənnimcə, frü Elvsted olacaq. Görürsən bir?

Hedda. Yaxşı... Bəs ondan nə vaxt ayrıldınız?

Tesman. Şəhərə qayıdanda. Biz bir neçə nəfər evdən bir yerdə çıxdıq... Hamıdan sonra. Brakk da gəlib bizə qoşuldu ki, bir az təmiz hava alsın. Hə, biz, bilirsən, istəyirdik ki, Eylert evə qədər ötürək. Çünki o çox kefli idi.

Hedda. Təsəvvür edirəm.

Tesman. Hə, Hedda, onu da deyim ki, sonra çox qərribə bir iş oldu. Xoşagəlməz bir hadisə. Oh, yazıq Eylert... adam danışmaya da bilmir!

Hedda. Sonra, sonra...

Tesman. Hə, şəhərə çatınca, bilirsən, mən o birilərindən bir az dala qaldım... Cəmi bir neçə dəqiqəliyə... Başa düşürsən?

Hedda. Sonrasını de!..

Tesman. Sonra dəstəyə çatmağa çalışdım. Bilirsən, yolun qırağında nə gördüm?..

Hedda. Axı mən hardan bilirəm? De!

Tesman. Ancaq xahiş edirəm heç kim bilməsin, Hedda. Eşidirsən? Barı Eylertin xatirinə, mənə söz ver... *(Paltosunun cibindən kağıza bükülü əlyazmasını çıxarır)* Görürsən, bax gör nə tapmışam?!

Hedda. Dünən axşam Lövbörqun gətirdiyi əlyazması deyil?

Tesman. Odur. Onun ən qiymətli, təkrarolunmaz əlyazması... Hamısı burdadır. Salıb itirmişdi... Bəlkə hələ indi də xəbər tutmayıb... Görürsən, Hedda, gör necə bədbəxt adamdır?!

Hedda. Bəs nə üçün o saat ona qaytarmadın?

Tesman. Qorxdum... Həm də elə haldaydı ki...

Hedda. Bu barədə o birilərə heç nə demədin ki?

Tesman. Yox. Eylertin xatirinə demək istəmədim... Başa düşürsən?

Hedda. Deməli, heç kim bilmir ki, Eylert Lövbörqun əlyazması səndədir?

Tesman. Yox, heç kim bilməməlidir də.

Hedda. Bəs onunla sonra nə barədə söhbət elədiniz?

Tesman. Sonra vəziyyət elə gətirdi ki, heç söhbət eləməyə də ehtiyac olmadı. Biz küçyə çıxanda birdən necə oldusa, Eylert iki-üç nəfərlə gözədən itdi. Təsəvvür edirsən?!

Hedda. Hə? Yəqin elə onlar da onu evə ötürüblər.

Tesman. Yəqin. Brakk da gözədən itmişdi.

Hedda. Bəs sən bu vaxtacan hardaydın?

Tesman. Biz bir-iki nəfərlə gedəndə yolda onlardan biri öz evinə dəvət elədi ki, səhər-səhər adama bir fincan qəhvə içək. Yox, hələ heç səhər də açılmamışdı. Hə? İndi mən bir az uzanıb dincələmə kimi, yəqin bədbəxt Eylert də oyanar, sonra aparıb evdə əsərini verərəm.

Hedda *(əlini onun alindəki əsərə sarı uzadır)*. Yox, vermə! Yəni hələ vermə demək istəyirəm... Qoy əvvəlcə bir mən də oxuyum.

Tesman. Yox, əzizim Hedda, verə bilmərəm. Allaha and olsun, verməyəcəyəm.

Hedda. Gücün çatmaz.

Tesman. Axı, o indi ayılıb görsə ki, əlyazması yoxdur, bilirsən nə hala düşər? Özündə də heç bir surəti yoxdur. Öz dilindən eşitmişəm.

Hedda *(sınaqçı nəzərlə onu süzür)*. Bəyəm həmin şeyi təzədən yazı bilməz? Yəni bir də təzədən yazsın deyirəm.

Tesman. Hardan? Çətin o cür alına. İlham məsələsidir, bilirsən?

Hedda. Bildim-bildim, belə də. *(Birdən dilucu)* Hə, sənə məktub gəlib, budur.

Tesman. Nə? İşə bax...

Hedda *(məktubu ona verir)*. Lap sübh alaqaaranlıqda gətiriblər.

Tesman. Yulle bibidendir! Görsən nə yazıb? *(Məktubu açır, əsəri o biri yumşaq kətilin üstünə qoyur, tez məktubu oxuyur; birdən dik atılır)* Ah, Hedda!.. Yazıq Rina bibinin halı lap xarəbdır!..

Hedda. Onsuz da bilirdik ki, belə olacaq.

Tesman. Görünür tez ora getməliyəm. Nə qədər gec deyil vıdalaşmağa çatmalıyam. Tez qaçım ora!

Hedda *(gülməyini zorla saxlayır)*. İndi də qaçmağa hazırlaşsən?

Tesman. Ah, əzizim Hedda, əgər sən də barı özünü məcbur edə bilmənlə getsəydin... Görürsən?!

Hedda *(ayağa qalxır, yorğun səslə)*. Yox, yox, heç üz vurma. Mən nə xəstəlik görmək istəyirəm, nə də ölüm. Xahiş edirəm üz vurma... Məni belə işlərdən uzaq elə, mənə dərli yoxdur.

Tesman. Getmirsən getmə!.. *(Otaqda vurnuxur)* Şlyapam hamı?.. Bu paltə hardadır?.. Hə dəhlizdə qalıb!.. Zənnimcə, gecikmərəm, hə, Hedda?..

Hedda. Tez qaç...

Berte dəhlizə açılan qapıda görünür.

Berte. Asessor Brakk soruşur ki, gəlmək olar?

Tesman. Günün bu vaxtında?! Yox, yox, indi qəbul edə bilmərəm!

Hedda. Mənsə qəbul edə bilərəm. *(Berteyə)* Xahiş edin, gəlsin! *(Berte dəhlizə gedir. Hedda tələsik Tesmana pıçıldayır)* Əsər, Tesman! *(Yumşaq kətilin üstündən əsəri götürür)*

Tesman. Ver!

Hedda. Yox, yox, hələlik özüm gizlədərəm. *(Yazı stoluna yaxınlaşıb bükülü əsəri onun siyirməsində gizlədir. Tesman çəşqin halda əlcəyi geymək istəyir, alınmır. Brakk dəhlizdən keçib daxil olur. Hedda səmiyyətlə baş ayır)* Bu sübh çağında siz lap dan ulduzu kimi parladsınız!..

Brakk. Doğrudanmı? Çox şadam. *(Tesmana)* Siz də deyəsən harasa gedirsiniz.

Tesman. Hə, vacibdir, bibilərimə dəyməliyəm. Xəstə bibim can üstədir!

Brakk. Ah, aman Allah, can üstədir?.. Onda mənə görə yolunuz-dan qalmayın. Belə bir ciddi əsnada...

Tesman. Bəli, bəli, qaçmaq lazımdır... Salamat qalın, salamat qalın! *(Təlaşlı dəhlizə çıxıb gedir)*

Hedda *(Brakka yaxınlaşır)*. Bildiyimə görə, axşamkı məclisiniz mənim gözlədiyimdən də yaxşı keçib, cənab əsessor.

Brakk. Hə, mən heç bütün gecəni soyunmadım da, frü Hedda.

Hedda. Siz də?

Brakk. Gördüyünüz kimi. Tesman özünün gecə gəzintisi barədə nə danışdı ki?

Hedda. Maraqlı bir şey demədi. Onu dedi ki, harasa gediblər qəhvə içməyə.

Brakk. Hə, hə, mən o qəhvə qonaqlığını bilirəm. Ancaq Eylert Lövbörq onlarla olmayıb.

Hedda. Olmayıb. Yoldaşları onu hələ bundan qabaq evinə ötürüblər.

Brakk. Tesman da ötürənlərlə olub?

Hedda. Yox, dedi ki, başqaları.

Brakk *(gülümsünərək)*. Yörge Tesman doğrudan da çox üreymi-yumşaq, sadəlövh adamdır, frü Hedda.

Hedda. Orası elədir. Ancaq... bəyəm orda nəse bir şey olub?

Brakk. Hə, olub elə bir şey.

Hedda. Belə de. Gəlin əyləşin, əziz əsessor, yaxşı-yaxşı danışın. *(Stolun sol tərəfində oturur. Brakk da gəlib onun yanında əyləşir)* Bir danış görüm.

Brakk. Mən çox maraqlanırdım ki, görüm qonaqlarım, yeni ən axıra qalan həmin dəstə gecə yarısı ha tərəfə gedir, neyləyirlər. Özümün xüsusi marağım vardı. Bir neçəsinə görə.

Hedda. Güman ki, Eylert Lövbörq da onların arasında olub.

Brakk. Bəli, düzünü deyim ki...

Hedda. Siz məni lap maraqlandırırırsınız!..

Brakk. Frü Hedda, siz bilirsinizmi ki, Tesman həmin o iki-üç nəfərlə mənim evimdən çıxandan sonra harada olublar?

Hedda. Mümkünse deyin, bilim.

Brakk. Aman Allah, niyə mümkün deyil?! Onlar gecənin ikinci yarısında mənim evimdən də maraqlı bir məclisdə olublar.

Hedda. Sizdəkindən də maraqlı?

Brakk. Bəli, çox-çox maraqlı.

Hedda. Xahiş edirəm, ətraflı danışın, əsessor.

Brakk. Lövbörq hələ qabaqcadan ora dəvət olunmuşdu. Mən bunu yaxşı bilirdim. Əvvəlcə etiraz eləmişdi... Bəs necə! Axı indi daha o, bildiyiniz kimi, tamam başqa adamdır.

Hedda. Hə, bilirəm, Foqt Elvstedin evinə. Hə, deməli, əvvəl getmək istəmirdi, sonra getdi, hə?

Brakk. Bəli, görürsünüz də, frü Hedda... Mənim evimdə də elə olmuşdu ki, gəl görəsən.

Hedda. Hə, hə, onu bayaq Tesmanın danışığından da hiss elədim... Lap coşubmuş.

Brakk. Həddən ziyadə. Elə bil heç ondan başqa adam yox idi. Sonra görünür nəse fikirləşdi, bir az sakitləşdi. Ümumiyyətlə, biz kişilər təəssüf ki, çox vaxt öz rəftarımızda sabit olmuruq, dəyişirik.

Hedda. Yo-ox, cənab əsessor, zənnimcə bu, sizə aid deyil... Deməli, Lövbörq...

Brakk. Hə, qisası, nəhayət o axırda fröken Diananın salonunda lövbər saldı.

Hedda. Fröken Diananın?

Brakk. Bəli, həmin gecəni o özü təşkil eləmişdi... Özünün həmin tanışları, pərəstişkarları üçün.

Hedda. O... həmin sarışın?

Brakk. Özüdür, özüdür ki var.

Hedda. Həm də... nəse müğənniciyəz.

Brakk. Hə, hə... müğənnidir. Hər şeydən çoxsa, frü Hedda... ovçudur, dəhşətli kişi ovçusu. Yəqin onun barəsində eşitmisiniz. Eylert Lövbörq neçə gündən bəri bu şəhərdə olduğu vaxtda onun ən mötəbər pərəstişkarlarından olub.

Hedda. Bəs bu qonaqlıqların sonrasındakı nə hadisə olub?

Brakk. Sonrasında dostluq, mehribanlıq pozulub. Deyirlər ki, fröken Diana öz nəvazişkarlığından şillə üsuluna keçib.

Hedda. Lövbörqu vurub?

Brakk. Bəli. Çünki Lövbörq ona, ya nə bilim onun rəfiqələrinə yapışmış ki, guya portmanatını, bir də nəyinsə oğurlayıblar, o da vurub. Müxtəsər, deyirlər ki, Lövbörq çox möhkəm dava-dalaş salıb.

Hedda. Axırı necə olub?

Brakk. Axırı o olub ki, qadınlarla aşnalar əməlli-başlı boğuşublar, süpürleşiblər. Yaxşı ki, tez polis gəlib çıxıb...

Hedda. Polis də gəlib?

Brakk. Bəli, bütün bunlar o başdan xarab Lövbörqa çox baha oturacaq.

Hedda. Belə də!

Brakk. Hələ deyirlər ki, qızıqıb polislərin də üstünə cumub, birini şillələyib, mündirini dartıb cırıb. Məcbur olub aparıblar polis idarəsinə, basıblar dama.

Hedda. Bütün bunları hardan bilirsiniz?

Brakk. Polis idarəsinin özündən öyrənmişəm.

Hedda (*gözlərini məchul bir nöqtəyə zilləyərək*). Belə... Deməli... o, qələbə çələngi ilə çox yüksəlməmiş...

Brakk. Qələbə çələngi ilə, frü Hedda?

Hedda (*səsinin ahəngini dəyişir*). İndi mənə deyın görüm siz nə üçün Lövbörqu belə cidd-cəhdlə izləyirdiniz, hə?... Niyə onu güdürdünüz?

Brakk. Əvvəla, əgər mən soyuqqanlı olsaydım, indiyə istintaqda nə vəziyyətdə qalardım? Axı ora mənim evimdən gedib.

Hedda. Yəni istintaq da olacaq?

Brakk. Bəs necə!.. Hələ üstəlik başqa məsələ də var. Mən bu evin ən yaxın dostu kimi onu da deməyi özümə borc bilirəm ki, Lövbörqun bu gecəki işlərində şoxsən Tesmanla sizin də üzərinizə məsuliyyət düşür.

Hedda. Yəni nə mənada, asessor Brakk?

Brakk. Birinci elə o mənada ki, şəxsən mən əminəm ki, o, özünün bütün bu əməllərində sizdən bir vasitə kimi istifadə edib.

Hedda. Bunu nəyə əsasən deyirsiniz?

Brakk. Bağışlayın, frü Hedda, kor-kor, gör-gör! Görəsən, bu frü Elvsted hələ burda çox qalacaq, burda çox görüşəcəklər?

Hedda. Bir halda ki, aralarında nəse öz şəxsi işləri var, nə fərqi var ki, harda görüşürlər?

Brakk. Hər halda ailəli evlərdə yox. Yoxsa belə görünür ki, qabaqkı kimi yenə hər bir ailənin, evin qapısı Lövbörqun üzünə bağlanmalıdır!

Hedda. Yəni demək istəyirsiniz ki, mənim də qapım bağlanmalıdır?..

Brakk. Bəli, düzünü deyim ki, mən o cənabın sizin evə perçim olmasını, sizin evdən bərk-bərk yapışmasını istəmirəm. Xüsusən də o, sizin üçün tamam artıq adamdır... Ən çoxu da yad adamdır... O, evə soxuldu...

Hedda. Yeni üçbucaq məsələsi ola bilər?

Brakk. Bəli, ancaq! Belə olsa, mən də kənarlaşmalıyam.

Hedda (*ona baxa-baxa gülümsəyir*). Başa düşürəm. Demək istəyirsiniz ki, "xoruz öz ayaqları ilə tələyə girsin".

Brakk (*təzimlə başını əyib astadan*). Bəli, mənim məqsədim budur. Ona nail olmaq üçün... mən öz ixtiyarımda olan bütün bank vəsaitlərimi sərf edəcəyəm.

Hedda (*ciddiləşir*). Siz əslində çox qorxulu adama oxşayırsınız. Əgər elədirsə...

Brakk. Siz elə zənn edirsiniz?

Hedda. Hə, indi sizi aydın görürəm. Ən çoxu ona şadam ki, yaxşı ki, mən barədə əlinizdə bir bəhanə yoxdur.

Brakk (*müəmma ilə gülümsünür*). Düz deyirsiniz, frü Hedda... Yəqin ki, əgər elə bir iş olsaydı, mən ən fəndgir adam kimi bilərdim neylərdim.

Hedda. Siz bir fikirləşin, mənə hədələyirsiniz nədir, cənab asessor?!

Brakk (*ayağa durur*). Qətiyyə. Üçbucaq hər şeydən möhkəmdir. Özü də elə üçbucaq ki, hər ikimizin razılığı ilə qurulub.

Hedda. Mən də elə fikirləşirəm.

Brakk. Deməli, arxayın ola bilərəm ki, sizə nəzərdə tutduğum hər şeyi dedim. İndi evə gedə bilərəm... Xudahafiziniz, frü Hedda! (*Şüşəli qapıya tərəf yollanır*)

Hedda (*ayağa qalxır*). Bağdan keçib gedəcəksiniz?

Brakk. Hə, mənim üçün belə yaxşıdır.

Hedda. Həm də... dolayısı yoldur.

Brakk. Tamamilə düzdür. Mən dolayısı yolları xoşlayıram. Çox vaxt belə yollar daha yaxşı olur.

Hedda. Yeni belə olanda güllə daha çox hədəfə deyir, eləmi?

Brakk (*qapıda geri dönüb gülür*). Ələlxüsus da xoruz hində olanda.

Hedda (*o da gülür*). Özü də tək olanda!..

Hər ikisi gülə-gülə biri-birinə baş əyib xudahafizləşir. Brakk gedir. Hedda onun ardınca qapını örtüb diqqətlə aşağı bağa baxır. Sonra kiçik otağa açılan qapıya yaxınlaşıb ehmalca perdesini örtür və arasından yenə bayıra baxır. Yazı stoluna yaxınlaşıb Lövbörqün əlyazmasını götürür, vərəqləməyə başlayır. Birdən dəhlizdə kiminləse bərkənən söz-ləşən Bertenin səsi eşidilir. Hedda dönüb ora qulaq verir, tez əlyaz-masını örtüb yazı stolunun siyirməsinə qoyur, bağlayır və açarı stolun üstünə qoyur. Dəhlizin bura olan qapısı taybatay açılır. Eylert Lövbörq görünür. O, paltodadır, şlyapasını əlində tutub, xeyli əsəbi və gərgindir.

Lövbörq (*qapıda dayanan Berteyə tərəf dönüb*). Sizə dedim ki, içəri keçməliyəm, deməli, keçməliyəm! Başa düşürsünüz? (*Qapını öz ardınca örtür və dönəndə Heddanı görüb tez özünü ələ alır, təzim edir*)

Hedda (*yazı stolunun yanında*). Cənab Lövbörq, nə əcəb Teanın dalınca belə gec gəldiniz?!

Lövbörq. Mənsə fikirləşirəm ki... belə tezdən sizi narahat elə-dim. Xahiş edirəm, bağışlayın.

Hedda. Yəni elə bilirsiniz ki, o, hələ burdadır?

Lövbörq. Onun qaldığı evdə mənə dedilər ki, bütün gecəni orda olmayıb.

Hedda (*divanın qarşısındakı stola tərəf gedir*). Bəs siz hiss elə-mədiniz ki, əslində bu sözle nə demək istəyirlər?

Lövbörq (*sual dolu nəzərlərlə ona baxır*). Nə hiss eləməliydim ki?

Hedda. Onu demək istəyirəm ki... danışığlarından bilinmirdi ki, onun barəsində nəse başqa şey fikirləşirlər?

Lövbörq (*birdən guya başa düşür*). Hə! Doğrudur! Elə fikirlə-şirlər ki, mən onu da özümlə birlikdə çirkəbə aparıram! Amma əslində mən belə bir şeyi qəti hiss eləmirəm. Tesman hələ yuxudan durmayıb?

Hedda. Deyəsən...

Lövbörq. Haçan gəldi?

Hedda. Çox gec.

Lövbörq. O sizə nəse danışdı?

Hedda. Hə, onu dedi ki, asessorun qonaqlığı çox yaxşı keçib.

Lövbörq. Daha heç nə demədi?

Hedda. Yox, görək ki... Doğrusu mənə elə yuxu basmışdı ki...

Tea kiçik qonaq otağından gəlir, Lövbörqün boynuna sarılır.

Tea. A-a, Lövbörq! Gəldin?!

Lövbörq. Gəldim. Özü də... çox gec.

Tea (*qorxmış halda ona baxır*). Bəs nə üçün gec?

Lövbörq. Deməyin mənası yoxdur. Olan olub. Batmışam.

Tea. Ah, yox, yox, belə demə!

Lövbörq. Sən hələ heç nə bilmirsən. Biləndə özün də belə deyə-cəksən.

Tea. Yox, yox, mən heç nə bilmək də istəmirəm!

Hedda. Bəlkə siz təkliddə danışmaq istəyirsiniz? Mən gedim.

Lövbörq. Yox, siz də qalın. Xahiş edirəm.

Tea. Bəs axı mən deyirəm ki, heç nə eşitmək istəmirəm.

Lövbörq. Mən öz gecə gəzintimiz barədə danışmayacağam.

Tea. Bəs nə barədə danışmaq istəyirsən?

Lövbörq. O barədə ki, indi bizim yollarımız ayrılmalıdır.

Tea. Ayrılmalıdır?!

Hedda (*qeyri-iradi*). Bilirəm.

Lövbörq. Sən daha mənə lazım deyilsən, Tea.

Tea. Bunu sən deyirsən? Mən daha sənə lazım deyiləm? Bəyəm mən daha sənə həmişəki kimi kömək edə bilmərəm? Bəyəm biz daha bir yerdə işləyə bilərik?

Lövbörq. Mən daha heç işləmək də istəmirəm.

Tea (*özündən asılı olmayaraq*). Onda bəs mən neyləyim? Bəs mənim həyatım...

Lövbörq. Çalış heç nə fikirləşmə. Elə hesab elə ki, heç mənə tanımamısan.

Tea. Mümkün deyil. Bacarmaram.

Lövbörq. Çalış, Tea. Get evə...

Tea (*əsəbi*). Heç vaxt! Sən hardasan, mən də orda olmaq istəyirəm. Mən özümü heç şeyə məcbur eləməyəcəyəm. Burda – şəhərdə qala-cağam! Ta kitab çıxanacan səninlə olacağam!

Hedda (*yavaşdan, həyəcanla*). Ah, kitab!..

Lövbörq (*Heddaya baxır*). Bizim kitabımız. Mənim və Teanın. O bizim ikimizindir.

Tea. Hə, hə. Mən də hiss eləyirəm. Elə ona görə də ixtiyarım var ki, ta çapdan çıxınca sənin yanında olum. Bundan sonra... bundan sonra isə sənə necə öz həyatını qurduğunu, əvvəlki kimi necə hörmət-

izzət sahibi olduğunu görmək istəyirəm... Daha sonra isə sənin xoşbəxtliyini, səadətini... Səadətini... hər şeyi, hər şeyi səninlə bölüşmək istəyirəm!

Lövborq. Tea, bizim kitabımız heç vaxt işıq üzü görməyəcək.

Hedda (*içini çəkir*). Ah!

Tea. Işıq üzü görməyəcək?..

Lövborq. Yox!

Tea (*həyəcanla*). Lövborq! Əlyazmasını neyləmişən?

Hedda (*təşvişlə Lövborqa baxaraq*). Hə, əlyazması...

Tea. Hanı əlyazması?

Lövborq. Ah, Tea, yaxşısı budur soruşma!

Tea. Yox, yox, mən bilmək istəyirəm... Mənim tezliklə bunu öyrənməyə haqqım var. Əlyazması hardadır?

Lövborq. Əlyazması?.. Düzünü deyim ki... xıncım-xıncım doğrayıb atmışam.

Tea (*qışqırır*). Ah, yox, yox!

Hedda (*qeyri-iradi*). Xeyr, elə şey...

Lövborq (*ona baxır*). Yeni elə fikirləşirsiniz ki, düz demirəm?

Hedda (*tez səhvini düzəltməyə çalışaraq*). Yox, əlbəttə... Madam ki, özünüz deyirsiniz, elə olar. Əvvəlcə mənə elə gəldi ki, bəlkə belə deyil.

Lövborq. Yox, elədir ki var.

Tea (*barmaqlarını şaqqıldadaraq*). Oh, aman Allah, aman Allah!.. Hedda!.. Axı adam da öz zəhmətinin bəhrəsini cırar?!

Lövborq. Mən əslində öz həyatımı xıncım-xıncım doğramışam!.. Onun yanında əlyazması doğramaq nədir ki?!

Tea. Bu gecə doğramısan?

Lövborq. Sənə deyirlər ki, hə... xıncım-xıncım. Atdım suya, kör-fəzə. Özü də lap uzağa... İndiyəcən Allah bilə su haralara aparıb. Qoy hara istəyir, ora aparsın... Külək hara istəyir, ora da aparacaq. Gedib çıxacaq lap dərinlərə... Mənimlə Tea kimi...

Tea. Bilirsən, Lövborq... sən bu hərəkətin... həmişə mənə elə gələcək ki, sən öz əsərini yox... doğma övladını məhv eləmişən!

Lövborq. Düz deyirsən. Əsər də eynilə övlad kimidir!

Tea. Axı nə üçün, nə üçün belə elədin?.. Axı bu, həm də mənim övladımdı?..

Hedda (*sanki pıçıltn ilə*). Ah, övlad...

Tea (*ağır-ağır nəfəs alır*). Mənim də, mənim də övladımdı!.. Hə, hə... Mən gedirəm, Hedda!..

Hedda. Zənnimcə, hələ şəhərdən getməyəcəksən.

Tea. Özüm də bilmirəm! Hər şey, hər şey gözümə zülmətə dönüb... (*Dəhlizdən çıxıb gedir*).

Hedda (*bir azdan*). Siz onu ötürməyə getmirsiniz, cənab Lövborq?

Lövborq. Mən? Onu ötürüm? Küçədə mənimlə görsünlər?

Hedda. Mən, axı bilmirəm gecə nə olub. Beyəm ciddi bir iş olub?

Lövborq. Adi bir iş olsaydı dərd yarıydı, böyük iş olub, böyük...

Mən daha belə yaşamaq istəmirəm. Əvvəllər də belə idi. Tea məni dəyişdi, hər şeyi sındırdı, məni təzədən həyata qaytardı. Nə olsun... Yenə görəəm ki, mümkün deyil. Daha hər şeyi bir də təzədən başlayan deyiləm.

Hedda (*qarşıda uzaq bir nöqtəyə baxa-baxa*). Deməli, bu səfeh qızcıqaz başqa bir insan tələyinə öz burnunu soxub! (*Nəzərlərini Lövborqa döndərir*) Bilmirəm necə üreyin gəldi ki, ona qarşı belə qəddarlıq elədiniz.

Lövborq. Yox. Mən ona qarşı qəddarlıq eləməmişəm, istəsəm də eləyə bilmərəm.

Hedda. Siz bu vaxtadək onun üreyində yığılmış bütün arzularını, isteklərini elə bil bir zərbə ilə darmadağın eləmişiniz, başa düşürsünüz? Beyəm bu, qəddarlıq deyil?

Lövborq. Mən, Hedda, hər şeyin düzünü sizə deyə bilərəm.

Hedda. Düzünü?

Lövborq. Ancaq mənə qəti söz verin ki, Tea heç vaxt mənim bu dediklərimdən xəbər tutmayacaq.

Hedda. Sizə söz verirəm.

Lövborq. Yaxşı. Əvvəla bilin ki, mənim onun yanında dediklərimin heç biri elə deyil.

Hedda. Əlyazması barədə?

Lövborq. Bəli. Mən onu tikə-tikə doğrayıb suya atmamışam.

Hedda. Bildim, bildim... Bəs onda... hardadır?

Lövborq. Amma məhv eləməyinə məhv eləmişəm, Hedda. Özü də bir dəfəlik.

Hedda. Heç nə başa düşmürəm.

Lövborq. Yadıңызdadır, Tea dedi ki, mən bu hərəkətimlə elə bil öz övladımızı öldürmüşəm.

Hedda. Düzdür... Dedi.

Lövborq. Lakin atanın öz övladını öldürməsi hələ günahın hamısı deyil.

Hedda. Bundan da pisi var?

Lövborq. Yox. Mənim Teaya yazığım gəldi. Ona görə də məsələnin düzünü demək istəmədim...

Hedda. Nədir o düzü?..

Lövborq. Elə təsəvvür edə ki, Hedda, bir nəfər şəxs... bütün gecəni yeyib-içməklərdən, kefdən sonra səhərə yaxın evə gəlir... Öz uşağının anasına deyir ki, mən filan yerə, filan yerə getmişdim, filan, filan işlər gördüm... Onu da deyir ki, övladımızı da özüm ilə aparmışdım... Filan yeri, filan yeri gözdirdim... Filankəslər, filankəslər onu gördülər... Birdən necə oldusa onu itirdim, tamam itirdim, vəssalam!.. Kim bilə nə oldu, kimin ölünə düşdü. Bu saat harada, kimin çəngindədir!..

Hedda. Bə-əli! Amma hər halda, itən övlad deyil, kitabdır.

Lövborq. O kitabda Teanın təmiz, pak ürəyi yaşayırdı.

Hedda. Bilirəm, başa düşürəm.

Lövborq. İndi, o itəndən sonra, əlbəttə, daha bizim aramızda heç bir gələcəyə inam ola bilməz.

Hedda. Bəs indi hara gedəcəksiniz?

Lövborq. Heç yerə. Ancaq çarə ona qalır ki, bütün bu macəralarla birdəfəlik qurtarım. Nə qədər tez qurtarsam, o qədər yaxşıdır.

Hedda (*bir addım ona doğru gəlir*). Eylert Lövborq... qulaq asın... olmaz ki... bu işi... elə eləyəsiniz ki, çox gözəl alınsın?

Lövborq. Çox gözəl? (*Gülümsünür*) Hə, yadıma düşdü!.. Adətən həmişə mənə dediyiniz kimi, "qələbə çələngi ilə yüksəlmiş olsun..."

Hedda. Yox. İndi daha buna... inanmıram. Elə-belə, sözləşmə deyirəm! Barı ömrünüzdə birçə dəfə!.. Xudahafiz. Daha gedin...bir də bura gəlməyin.

Lövborq. Xudahafiz, frü Tesman. Mənim Yörgənə salamımı yetirin. (*Getmək istəyir*)

Hedda. Dayanın! Sizə bir yadigar vermək istəyirəm. (*Yazı stoluna yaxınlaşıb siyirməsini açır, tapançalar olan qabı çıxarır, birini götürüb Lövborqa verir*) Alın.

Lövborq (*tapançaya baxır*). Bunu? Mənə yadigar verirsiniz?

Hedda (*ehtiramla ona baş əyir*). Tanıdınız? Bir vaxt sizə tuşlanmışdı.

Lövborq. Nahaq o vaxt vurmadınız!

Hedda. O vaxt mən vurmadım, indi özünüz... vura bilərsiniz.

Lövborq (*tapançanı sürtükünün yan cibinə qoya-qoya*). Çox sağ olun.

Hedda. Unutmayın ki... Eylert Lövborq, belə daha gözəl olar! Mənə söz verirsinizmi?

Lövborq. Salamət qalın, Hedda Gabler! (*Dəhlizdən çıxıb gedir*)

Hedda qapının ağzında dayanıb xeyli bayıra qulaq verir, sonra yazı stoluna yaxınlaşır, əlyazması olan paketi çıxarıb diqqətlə baxır, ordakı yazılardan xeylisini götürüb yenə baxır, sonra sobaya yaxınlaşır, onun qarşısındakı kresloya əyləşib paketi dizinin üstünə qoyur. Bir qədər fikirləşir, sonra sobanın közlük qapısını açır, paketdəki digər əlyazmalarını da çıxarır.

Hedda (*daftərin birini sobaya atır, pıçıltı ilə*). İndi sənin övladını yandırırıram, Tea! Sənin özün kimi qıvrımsaç uşağını! (*Daha bir neçə daftəri sobaya atır*) Səninlə Eylert Lövborqun uşağını! (*Qalanlarını da atır*) Yandırırıram... sizin uşağınızı, övladınızı yandırırıram!..

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Yenə həmin ev. Böyük qonaq otağı qaranlıqdır. Kiçik otaq stolun üstündə tavan-dan asılmış lampa ilə işıqlanıb. Şüşəli qapının pərdələri örtülüb. Qara geyinmiş Hedda qaranlıq qonaq otağında o baş-bu başa var-gəl edir; kiçik otağa keçib sol tərəfə dönür. Ordan fortepianonun bir neçə akkordu eşidilir. Sonra o, qonaq otağına qayıdır.

Berte kiçik otağın sağ tərəfində görünür; əlində lampa var, yanır. Gözləri yaşarıb, ləçəyinin üstündən qara lent bağlayıb. Lampanı qonaq otağındakı küncdə, divanın qarşısındakı stolun üstünə qoyub sakitcə sağ tərəfə gedir. Hedda şüşəli qapıya yaxınlaşır, yavaşca pərdələri çəkir və ordan bayıra – qaranlıqlara baxır. Çox keçmədən matəm geyimli fröken Tesman dəhlizdən keçib gəlir; şlyapasına matəm krepisi vurub. Hedda onu qarşılamğa çıxır, əlini ona uzadır.

Fröken Tesman. Hə, bax Hedda, sizə yaşlı-yaslı gəlmişəm. Yazıq bacım axırı canını tapşırdı.

Hedda. Bilirəm, bilirəm. Tesman məktub göndərmişdi.

Fröken Tesman. Hə, söz vermişdi ki, xəbər eləyəcək. Ancaq buna baxmayaraq yenə özüm bura... sənın yanına gəldim ki... dilbədil xəbəri çatdırım...

Hedda. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Fröken Tesman. Ah, zavallı Rina bizi atıb getdi. Kim, kim, görək sən bu matəmi görməyəydin.

Hedda (*söhbəti dəyişməyə çalışır*). O çox sakit canını tapşırıb... Mən heç onu görmədim də, fröken Tesman.

Fröken Tesman. Hə, hə! Elə sakit, sakitcə canını tapşırıb! Özü də yaxşı ki, Yörgeni axırncı dəfə bir də gördü, üreyi istəyən kimi onunla vidalaşdı!.. Yaxşı, bəyəm Yörgen bu vaxtacan evə qayıtmayıb?

Hedda. Yox. Yazıb ki, gec gələcək, nigaran qalmayım. Öyləşin.

Fröken Tesman. Çox sağ ol, əzizim, istəmirəm. Sən bizim fəxr-rimizsən, Hedda. Oturmağa vaxt yoxdur. Zavallı Rinanı axşam üçün yerdən götürəcəklər... Görək onu qəbir evi üçün özüm üreym istəyən kimi geyindirim, bəyəyim.

Hedda. Mən nə ilə kömək edə bilərəm?

Fröken Tesman. Ay Allah saxlamış, sən nə danışırısan, Hedda Tesman qətiyyənlə belə şeylərə əl vurmamalıdır. Heç bunu ağlına da gətirmə.

Hedda. Hər halda... bir kömək lazımdır.

Fröken Tesman (*köks ötürür*). Hər iş qaydasında gedir. Orda biz indi oturub Rinanın bütün tikmələrini tikəcəyik. Bir neçə adam əl-ələ verib hamısını eləyəcəyik, qaydasında olacaq... Eh, bunların hamısı ancaq üreyi soyutmaq üçündür, təskinlikdir...

Yörgen Tesman dəhlizdən keçib gəlir.

Hedda. Axır gəlib çıxdın.

Tesman. Yulle bibi, burda, Heddanın yanındasan? Gör bir.

Fröken Tesman. Elə indicə getməyə hazırlaşırıdım, mənim əzizim. Nə oldu, dediyin bütün işləri görüb qurtardın?

Tesman. İnanmıram. Çoxusu deyəsən qaldı. Sabah gəlib eləyərəm. Bu gün başım lap gicəllənir, heç neylədiyimi özüm də bil-mirəm.

Fröken Tesman. Mənim əzizim, Yörgenim, axı belə olmaz...

Tesman. Yəni necə, neyləmişəm bəyəm?

Fröken Tesman. Hər bədbinliyin özündə də bir nikbinlik axtarmaq lazımdır. Hamımız gec-tez ölüb gedəcəyik. Kaş elə mən də onun kimi...

Tesman. Hə, hə, lap başımı itirmişəm, sən Rina bibi barədə deyirsən...

Hedda. İndi evdə tək yaman darıxacaqsan, fröken Tesman.

Fröken Tesman. Əvvəllər hə. Sonra yavaş-yavaş öyrəşərəm. Mərhum Rinanın otağını boş saxlamaq olmaz.

Tesman. Necə bəyəm? Kimi ora getirmək istəyirsən, hə?

Fröken Tesman. O qədər köməksiz, xəstə adamlar var ki. Birini gətirib qulluq edərdəm, savabdır.

Hedda. Bir xəstə ilə yorulmamısınız ki, ikincisini də getirirsiniz? Bəyəm canınızdan bezarsınız?

Fröken Tesman. Allah sizi saxlasın, mənim balalarım, nə bezarlıq? Mən belə şeylər üçün heç vaxt bezar olmaram.

Hedda. Axı, tamam yad adam üçün sizə nə düşüb ki...

Fröken Tesman. Ah, dünyada köməksiz, bədbəxt xəstəyə əl tutmaqdan yaxşı nə ola bilər ki?.. Axı həm də mən elə-belə, boş-boşuna yaşaya bilmərəm, kimin üçünsə yaşamalıyam, kiməsə fayda verməliyəm. Bax elə bu evin özündə, elə bilirsiniz mənim kimi qoca üçün görməli az iş var?..

Hedda. Yox, yox, bizimlə işiniz olmasın!

Tesman. Doğrudan, əgər üçümüz bir yerdə olsaydıq, nə yaxşı olardı...

Hedda. Əgər olsaydıq?

Tesman (*həyəcanla*). Nə isə. Yaxşı, hər iş qaydasına düşər. Ümid yaxşı şeydir, yox?

Fröken Tesman. Hə, hə, görürəm aranızda nəse öz söhbətiniz var. (*Gülümsünür*) Hedda sənə nəse demək istəyir, Yörgen. Di salamat qalın! Rinanın yanına getməliyəm. (*Qapıda geri dönür*) İlahi, dünyanın işinə bax! Rina özü hələ mənim yanımdadır, ruhusa mərhum qardaşının yanında.

Tesman. Özün görürsən də, Yulle bibi, dünya belədir! Hə?

Fröken Tesman dəhlizdən keçib gedir.

Hedda (*Tesmanın dalınca soyuq, sınaııcı nəzərlərlə baxa-baxa*).
 Sən elə bil bibinin ölümünü ondan da çox ürəyinə salırsan.
 Tesman. Oh, tək bu ölümü yox... Eylert üçün də yaman qorxuram!
 Hedda (*tez*). Bəyən yenə ona nəse olub?
 Tesman. Mən nahardan sonra onun yanına qaçdım ki, deyim əlyazması burdadır, heç nə olmayıb...
 Hedda. Nə oldu, görə bildin?
 Tesman. Yox, evdə yoxdu. Sonra frü Elvstedi gördüm, dedi ki, səhər burda olub.
 Hedda. Hə, sən gedən kimi gəlmişdi bura.
 Tesman. Guya deyib ki, əlyazmasını özü cırıb, hə?
 Hedda. Belə deyirdi.
 Tesman. Pərvədigara! Bədbəxt lap ağlına çaşmış! Sən də yəqin qorxdun ki, əlyazmasını ona verəsən, hə?
 Hedda. Hə, vermədim.
 Tesman. Amma yəqin dedin ki, bizdədir, yox?
 Hedda. Yox. (*Tez*) Sən frü Elvstedə dedin ki, bizdədir?
 Tesman. Yox, demək istəmədim... Gərək onun özünə deyəydin. Bilirsən, birdən o özünə qəsd eləyər, Hedda. Mənə ver, bu saat qaça-raq aparım verim ona. Hara qoymusan?
 Hedda (*əllərilə kreslonun söykənəcəyindən yapışaraq yerindən tərpənmədən soyuqqanlıqla*). Məndə yoxdur.
 Tesman. Səndə yoxdur? Bu nə deməkdir?
 Hedda. Hamısını yandırdım!
 Tesman (*dəhşətlə yerindən sıçrayır*). Yandırdın?! Eylertin əlyazmalarını?!
 Hedda. Çox qışqırma... qulluqçu eşidər.
 Tesman. Yandır! Pərvədigara!.. Yox, yox, yox! Ola bilməz!
 Hedda. Elə belədir ki var!
 Tesman. Sən heç bilirsən neyləmişən, Hedda?! Axı qanun da heç cür yol vermir ki, məxfi tapılmış bir şeyi məhv edəsən, başa düşürsən? Mənə inanmırsan, asessor Brakkdan soruş, onda bilərsən...
 Hedda. Mən bu barədə nə asessor, nə də heç kimə heç nə demək istəmirəm.
 Tesman. Gör sən neyləmişən, buna necə ürəyin gəldi?! Bilmirəm, bilmirəm! Axı hardan ağlına gəldi ki, belə eləyəsən, hə?

Hedda (*cüzi təbəssümünü də gizlədir*). Sənə görə eləmişəm, Yör-
 gen.
 Tesman. Mənə görö?
 Hedda. Səhər evə gələndə özün deyirdin ki, o həmin əlyazmasını sənə necə oxuyurdu...
 Tesman. Nə olsun, sonra?
 Hedda. Açıq-aşkar deyirdin ki, ona həsəd aparırdın, elə deyil?
 Tesman. Ay Allah! Axı hər şeyi niyə belə quru rəsmi götürürsən?
 Hedda. Bilmirəm. Mən heç cür yol vermərəm ki, kimse sənə qabağını kəssin.
 Tesman (*ham sözün doğruluğuna şübhələnir, ham da fərəhlənir, tərəddüdlə*). Yəni düz deyirsən, Hedda?.. Yaxşı, onda bəs... necə olub ki, mən bu vaxta qədər sənə bu cür məhəbbətini hiss etməmişəm? İşə bax!..
 Hedda. Bilmirdin, indi birdəfəlik bil ki, mən... (*Birdən sözünü dəyişir*) Yox, yox, yaxşısı budur Yulle bibidən soruş, o sənə deyər.
 Tesman. Ah! Deyəsən hiss etməyə başlayıram, Hedda... (*Əllərini bir-birinə vurur*) Pərvədigara, görəsən bu, doğrudan da belədir? Hə?
 Hedda. Dedim ki, qışqırma, qız eşidər!
 Tesman (*fərəhlə gülür*). Qız! Gör bir necə məzəlisən, Hedda! Qız! Berte dəginən, Berte! Bu saat özüm qaçıb ona deyəcəyəm.
 Hedda (*ümitsizliklə əllərini bir-birinə sıxıb*). Ah, gücüm yoxdur ki, hər şeyi birdəfəlik boğub yox eləyim!
 Tesman. Yəni nəyi, Hedda? Hə?
 Hedda (*özünü ələ alıb soyuqqanlıqla*). Hər şeyi... Gülməli nə varsa hamısını, Yörgen!
 Tesman. Gülməli? Yəni mənim ömrümdə bu cür ən çox sevinməyimi deyirsən? Əlbəttə, əlbəttə gülməlidir. Ancaq Bertenə bura qatmaq lazım deyil.
 Hedda. Axı nə üçün? Qoy o da bilsin, o birisi də.
 Tesman. Yox, yox, o hələ tezdir. Əvvəlcə Yulle bibi bilməlidir. Yəni onu da bilməlidir ki, sən mənə Yörgen kimi çağırmağa başlamısan. İşə bax! Ah, o elə sevinəcək, elə sevinəcək ki!..
 Hedda. Yəni mənim sənə görə Eylertin əlyazmasını yandırdığımı biləndə?..

Tesman. Hə, o da var. Amma yox, əlyazması məsələsini heç kim bilməməlidir. Bu, aydın məsələdir. Ancaq sənin məni belə odlu məhəbbətlə sevməyini Yulle bibi hökmən bilməlidir! Doğrudan, bir şeyi bilmirəm ki, görsən bütün təzə ərə gedən qadınlar belə olur? Hə?

Hedda. Onu da Yulle bibidən öyrənərsən!

Tesman. Nə olar ki... Əlbəttə, öyrənərəm... (*Yenə ciddiləşib qayğılı görkəm alır*) Bəs axı əlyazması... əlyazması!.. Ah, aman Allah, bədbəxt Eylert yadıma düşəndə məni dehşət bürüyür!..

Tea Elvsted birinci dəfə geyindiği paltarda dəhlizdən keçib gəlir.

Əynində yüngül üst geyimi var, şlyapa qoyub.

Tea (*tez salamləşib həyəcanla*). Ah, əziz Hedda, bağışla ki, yenə gəldim...

Hedda. Sənə nə olub, Tea?

Tesman. Yoxsa yenə Eylertə bir şey olub, hə?

Tea. Ah, yaman qorxuram ki, onun başına bir iş gələr.

Hedda (*onun əlindən yapışır*). A!.. Yeni elə zənn eləyirsən?..

Tesman. Allah eləməsin... Axı nədən bu ağlına gəlib, frü Elvsted?

Tea. Mən bizim pansiona giren kimi gördüm ki, hamı ondan danışır. Ah, bu gün şəhərin hər tərəfində ondan elə qərribə sözlər danışrlar ki...

Tesman. Nə olsun ki, mən də eşitmişəm. Ona qalsa, mən də hər yerdə tam qətiyyətlə deyə bilərəm ki, o, dünən gecə bizdən ayrılıb düz evə yatmağa getdi. Nə olsun ki!

Hedda. Yaxşı, pansionda onun barəsində nə deyirdilər?

Tea. Oh, mən əməlli-başlı heç nə öyrənə bilmədim. Bilmirəm, ya onlar özləri qəti bir şey bilmirdilər, ya da... Ancaq məni gören kimi tez səslərini kəsdilər... Əlbəttə, mən özüm onlardan soruşmayacaqdım ki...

Tesman (*narahatlıqla otaqda addımlayaraq*). Elə hesab edək ki... Elə hesab edək ki, frü Elvsted, siz əməlli eşitməmişiniz. Heç onun barəsində danışmırlar. Sizə elə gəlib, yanılmısınız.

Tea. Yox, yox, özüm eşitmişəm, onun barəsində danışdırlar. Özü də nəse gah xəstəxana deyirdilər, gah da...

Tesman. Xəstəxana?

Hedda. Yox, ola bilmez!

Tea. Ah, elə qorxdum ki, o saat yüyürdüm onun qaldığı evə.

Hedda. Evinə?

Tea. Bəs ayrı neyləyə bilərdim ki... Daha gördüm nigarançılıqdan dözə bilmirəm, ürəyim partlayır.

Tesman. Nə oldu, evdə tapa bilmədiniz? Hə?

Tea. Yox. Orda da heç nə bilmirlər. Ancaq onu dedilər ki, dünən axşam gedib, bu vaxtadək qayıtmayıb.

Tesman. Dünən! İşə bax! Axı necə deyə bilərdilər ki?..

Tea. Ah, yəqin onun başına nəse pis bir iş gəlib.

Tesman. Qulaq as, Hedda... bəlkə mən gedim, bir şey öyrənə bildim, hə?

Hedda. Yox, yox, sən bu işə qarışma!

Dəhlizin bura olan qapısı açılır, Berte asessor Brakkı içəri buraxır. O, tamam ciddidir; şlyapası əlində, dinməzce hamıya baş əyir. Berte onun ardınca qapını örtüb gedir.

Tesman. Ah, sizsiniz, hörmətli asessor? Hə?

Brakk. Ha istədim ki, gəlməyim, olmadı. Gördüm hökmən gəlməliyəm.

Tesman. Üzünüzdən görürəm ki, Yulle bibidən bəd xəbərin kağızını almısınız.

Brakk. Hə, elədir, almışam.

Tesman. Sizə də təsir eləyib, yox?

Brakk. Bilirsinizmi, əziz Tesman, baxır kime necə...

Tesman (*tərəddüdlə ona baxa-baxa*). Deyəsən daha nəse olub, sizdə söz var, hə?

Brakk. Hə, var.

Hedda (*həyəcanla*). Bəd xəbərdir, asessor Brakk?

Brakk. Həmçinin, baxır onu da kim necə hesab edir, frü Tesman...

Tea (*daha dözə bilməyib*). Ah, Eylert Lövbörqa nə olub?!

Brakk (*nəzərlərini ona zilləyir*). Axı nəyə əsasən belə fikirləşirsiniz, hə, frü Elvsted? Yoxsa bir şey eşitməmişiniz?

Tea (*part halda*). Yox, yox, amma...

Tesman. Di Allah xatirinə, tez deyin görək!

Brakk (*çiyinlərini çəkir*). Bəli, məsələ burasındadır ki... Eylert Lövbörqu xəstəxanaya çatdırıblar, deyirlər ki, vəziyyəti çox pisdır, ölüm ayağındadır.

Tea (*yerindən sıçrayır*). Ah-ah, aman Allah, aman Allah!..
 Tesman. Xəstəxanaya! Ölüm ayağındadır!
 Hedda (*qeyri-iradi*). Yəni belə tez?!
 Tea (*yana-yana*). Biz onunla barışa bilmədik, Hedda!
 Hedda. Neyləmək olar, Tea!.. Tea!..
 Tea (*heç kimə fikir vermədən*). Getmək lazımdır! Tez getməliyəm!
 Nə qədər gec deyil onu görməliyəm!
 Brakk. Xeyri yoxdur, xanım. Yanına adam buraxmırlar.
 Tea. Barı mənə deyın görüm ona nə olub? Nə olub axı?
 Tesman. Mənə belə gəlir ki, özü özünü... Olmaz, hə?
 Hedda. Mənsə əminəm ki, özünə qəsd eləyib.
 Tesman. Hedda... axı sən necə belə deyə bilərsən?!
 Brakk (*Heddadın nəzərlərini çəkmədən*). Siz düz tapmısınız, frü Tesman.
 Tea. Ah, dəhşətə bax!
 Tesman. Deməli... özü özünü vurub! İşə bax!
 Hedda. Özünü güllə ilə vurub!
 Brakk. Onu da düz dediniz, xanım.
 Tea (*özünü ələ almağa çalışır*). Haçan olub bu, cənab asessor?
 Brakk. Bu gün. Gündüz saat üçlə dörd arasında.
 Tesman. Ay Allah, ay Allah! Harda olub bu, hə?
 Brakk (*tərəddüdlə*). Harda olub?.. Yəqin öz evində.
 Tea. Yox, nə isə elə deyil. Mən axşam saat altıda, yeddide onun evinə dəymişdim.
 Brakk. Onda deməli başqa yerdə. Harda olduğunu deyə bilmərəm. Ancaq onu bilərəm ki... o, sinəsindən özünü vurub... Onu xəstəxanaya aparıblar...
 Tea. Dəhşətdir, dəhşətdir! Adam heç ağına da gətirmir ki, o özünə belə qəsd eləyə!
 Hedda (*asessor*). Sinəsindən dediniz?
 Brakk. Bəli, sinəsindən.
 Hedda. Bəlkə gicgahından vurub?
 Brakk. Yox, sinəsindən, frü Tesman.
 Hedda. Hə, hə, sinəsindən də pis olmaz.
 Brakk. Nə dediniz, xanım?
 Hedda (*təzimlə*). Heç.

Tesman. Ölümçüdür? Hə?
 Brakk. Sözsüz, ölümçüdür. Daha hər şey qurtardı.
 Tea. Hə, hə... mən bunu hiss edirdim... hiss edirdim... O-o-o, Hedda!
 Tesman. Siz bütün bunları hardan bildiniz?
 Brakk (*qırıq-qırıq*). Polis məmurundan. Özüm danışib öyrəndim.
 Hedda (*bərkədən*). Axır ki, bir nəfər ürəkli çıxdı!
 Tesman (*qorxmış halda*). Pərvədigara, özün kömək ol!.. Sən nə deyə bilərsən, Hedda?..
 Hedda. Mən onu deyə bilərəm ki, bu işin öz gözəlliyi var.
 Brakk. Hm... frü Tesman...
 Tesman. Gözəlliyi?! Yox, ola bilməz!
 Tea. Ah, Hedda, burada hansı gözəllikdən danışmaq olar?!
 Hedda. Eylert Lövbörq özünü vurub. Deməli, onun kişiliyi çatıb ki, belə bir iş görüb. Belə də eləməliydi.
 Tea. Yox, inanmıram ki, belə ola. O, ancaq özündə olmayanda belə edə bilərdi.
 Tesman. Hə, son dərəcə ümitsizliyə qapıldığı vaxt.
 Hedda. Yox dedim, belə olmayıb!
 Tea. Elədir, elədir, özündə olmayan vaxt. Elə kitabımızı cıranda da özündə olmayıb.
 Brakk (*heyrlə*). Kitabı? Yəni əlyazmasını? Bəyən onu o cırıb?
 Tea. Hə, dünən gecə.
 Tesman (*pıçıltı ilə*). O-o, Hedda! Bizə öz vicdanımız həmişə əzab verəcək!
 Brakk. Hm... qəribədir.
 Tesman (*Həyəcədən otaqda bir neçə addım o başa-bu başa atır*). Adam heç inana bilmir ki, Eylert öz həyatına belə qəsd edib. Özündən sonra elə bir əsəri də qalmadı ki, adını əbədiləşdirsinsin!..
 Tea. Ah, hər şeyi geri qaytarmaq mümkün olsaydı!..
 Tesman. Hə, məsələ bundadır!.. Mən bunun üçün heç nəyi əsir-gəməzdim!
 Tea. Amma... mümkündür, cənab Tesman.
 Tesman. Necə yəni?
 Tea (*paltarının ciblərini əlləşdirir*). Budur, baxın, mən həmin əlyazmasının qaramalarını saxlamışam. Özü mənə deyirdi, yazırdım.

Hedda (*ona tərəf gəlir*). A!..

Tesman. Saxlamısınız, frü Elvsted? Hə?

Tea. Hə, budur. Ordan çıxanda özümle götürmüşdüm... Elə eləcə də cibimdə qalıb...

Tesman. Verin, verin baxım!

Tea (*kağızları dəstəsi ilə ona verir*). Ancaq burda səhifələr bir-birinə elə qarışıb ki, ayırmaq çətindir.

Tesman. Bəs əgər hamımız köməkləşib qaydaya sala bilsək, onda necə? Hamılıqla, hamımız bir yerdə.

Tea. Yaxşı fikirdir, eləyək.

Tesman. Zənnimcə, düzələr, hökmən düzələr! Mən bunun üçün öz həyatımı da verməyə hazıram.

Hedda. Sən, Yörgen? Öz həyatımı da verməyə hazırsan?

Tesman. Bəli. Mənim öz materiallarım hələlik qala bilər, əvvəlcə Eylertin işini diriltmək lazımdır. Başa düşürsən, Hedda, hə?.. Mən ona borcluyam. Bu, mənim onun xatirəsi qarşısında borcumdur.

Hedda. Buyur.

Tesman. Frü Elvsted, biz ruhdan düşməməliyik. Oldu ilə öldüyə çarə yoxdur. Keçənə güzaşt deyirlər, hə? Yaxşısı budur özümüzü ələ alaıq, bütün fikrimizi ancaq ona istiqamətləndirək ki...

Tea. Düzdür, düzdür, cənab Tesman, mən gücüm çatan qədər hazıram.

Tesman. Zəhmət olmasa bu tərəfə keçin. Gəlin əlyazmalara elə bu dəqiqədən baxmağa başlayaq. Harda əyləşsək yaxşıdır? Bura necədir? Yox, yaxşısı budur ora keçək, dal otağa. Bizi bağışlayın, cənab asessor... Buyurun, frü Elvsted.

Tea. Aman Allah... kaş baş tutaydı!..

Tesman Tea ilə arxa otağa keçirlər. Tea şlyapasını və üst geyimini çıxarır; asma lampanın altındakı stolun ətrafına əyləşib səylə kağızları aşırdırmağa başlayırlar. Hedda keçib sobanın yanındakı kresloya əyləşir. Bir azdan asessor Brakk da onun ardınca bura gəlib oturur.

Hedda (*yavaşdan*). Ah, asessor, Eylert Lövbörqun bu məsələsindən yaxşı qurtardıq!

Brakk. Yaxşı qurtardıq, frü Hedda? Bəlkə o da yaxşı qurtardı dünyanın bu endişələrindən?

Hedda. Yox, mən özümü deyirəm. Adam dünyada nəşə cürətli, istədiyi bir işi görəndə elə bil üstündən ağır yük götürülür, asudə nəfəs alır. Əslində elə əsil gözəllik də budur.

Brakk (*gülümsünür*). Hm... əziz frü Hedda...

Hedda. Bilirəm, bilirəm nə deyəcəksiniz. Siz də axı öz səhənzidə ustasınız. Yəni... nə işə!

Brakk (*zənlə ona baxa-baxa*). Deyəsən, Eylert Lövbörqun bu məsələsi sizi elə ovsunlayıb ki, az qala özünüz də özünü əks gədirsiniz, hə? Yoxsa... mən səhv edirəm?

Hedda. Mən sizin bu sualınıza cavab verməyəcəyəm. Ancaq onu deyə bilərəm ki, Eylert Lövbörq bütün həyatını əsil kişi kimi yaşayıb, həmişə, hər işdə ancaq özü kimi hərəkət edib. Bu axıncı hərəkəti... Onun son qüdrətli addımı da həmçinin. O, həyat səhnəsindən belə tez getməyi özü qəti edib, özünün də buna gücü çatıb! Bu, əsil gözəllik timsalıdır!

Brakk. Çox təəssüf edirəm, frü Hedda... Deyəsən sizi bu müqəddəs yanlışlıqdan çıxarmalıyam.

Hedda. Yanlışlıqdan?

Brakk. Bəli. Onsuz da gec-tez çıxmalısınız. Özü də nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır.

Hedda. Bununla nə demək istəyirsiniz?

Brakk. Onu demək istəyirəm ki, o özünü elə-belə vurmayıb...

Hedda. Elə-belə vurmayıb?

Brakk. Yox. Mən bayaq onun ölümü barədə çox aydın danışmamışdım.

Hedda (*həyacanla*). Yəni nəyisə gizlətdiniz, hə? Nəyi?

Brakk. Frü Elvstedə elə yazığım gəldi ki, bəzi məsələləri yumşaltım.

Hedda. Hansı məsələləri?

Brakk. Əvvəla, o artıq ölüb.

Hedda. Xəstəxanada?

Brakk. Hə. Xəstəxanaya yarımcan gətirilib, heç nə deyə də bilməyib.

Hedda. Aydındır. Daha nəyi gizlətdiniz?

Brakk. Hadisə onun öz evində baş verməyib.

Hedda. Əslində, bunun mətləbə dəxli yoxdur.

Brakk. Nəşə var. Sizə deməliyəm ki, Eylertin özü-özünü vurmağı, ya başqası tərəfindən vurulması hələ şübhə altındadır... Başlıcası isə odur ki, o, fröken Diananın qəbul otağında vurulmuş halda tapılıb.

Hedda (*kreslodan sıçrayıb ayağa qalxmaq istəyir, tez də sustalıb oturur*). Bu ola bilməz, asessor Brakk! Axı bu gün o ikinci dəfə ora gedə bilməzdi!

Brakk. O bu gün orda nəhərdən sonra olub. Gəlib hey deyirmiş ki, guya orda... çox çəşbaş danışmış... Deyirmiş ki, orda uşağını, övladını itirib.

Hedda. Hə-ə-ə... Yəni ona görə...

Brakk. Mən fikirləşdim ki... bəlkə əlyazmasını deyir. Amma indi sizdən eşidiyəm ki, o özü onları cırıb... Onda deməli, aydındır ki, hər şey kağızlardan başlanıb.

Hedda. Ola bilər... Deməli, kağızların söhbəti orda da gedirmiş, sonra onun özünü də yarımcı halda ordan tapıblar... ordan.

Brakk. Hə, ordan. Tapança da cibində. Tapança boşalıb, o, ölüm-cül yaranalıb.

Hedda. Sənəndən, hə?

Brakk. Yox... qarnından.

Hedda (*nifrətlə ona baxır*). Elə bir bu qalmışdı. Hardan yapışırıam, hara dolanıram elə bil hər şey rixşəndlə, gülünc bir qıyafədə dalımcı gəlir. Lənəyə gəlmişəm elə bil!..

Brakk. Bu hələ harasıdır, frü Hedda. Bu işin içində qatı bir məsələ də var.

Hedda. O nədir elə?

Brakk. Onun üstündən tapılan tapança...

Hedda (*güclə özünü saxlayır*). Nə olsun ki?!

Brakk. Yəqin o, onu oğurlayıbmış.

Hedda (*yerindən sıçrayır*). Oğurlayıbmış? Düz deyil! Yalandır!

Brakk. Ayrı cür ola bilməz. O, yəqin oğurlayıb... Sss!

Tesmanla Tea arxa otaqdakı stolun arxasından
durub bura – qonaq otağına gəlirlər.

Tesman (*əlindəki kağızlarla*). Bilirsən, Hedda, mən o asma lampanın altında heç nə eləyə bilmirəm. Bir görürsən?

Hedda. Görürəm.

Tesman. Olar ki, hələliyə sən yazı stoluna əyləşək? Hə?

Hedda. Buyurun, əyləşin. (*Tez*) Yox, dayan! Qoy yığışdırım.

Tesman. Narahət olma, Hedda! Qoy qalıb, bu yanda oturarıq.

Hedda. Yox, yox, qoy yığışdırım deyirəm. Ancaq bunu götürəcəyəm... Hələliyə pianonun üstündə qalsın. Bax belə. (*Kitab rəfinin altından not dəftərləri ilə bürmələnməmiş nəyisə götürüb, üstünə daha bir neçə not vərəqləri qoyub arxa otağın sol tərəfinə gedir. Tesman vərəqləri stolun üstünə düzür, keçib küncdəki stolun üstündən lampanı götürür və yenə Tea ilə işləməyə başlayır. Hedda gəlib Teanın stolunun dalında dayanır, yüngülca onun saçlarını oynadaraq*) Əzizim Tea? Eylert Lövbörqun abidəsini ucaldırırsınız?

Tea (*bədbinliklə ona baxa-baxa*). Düzü, çox qorxuram ki, bu qədər şeyi ayırd eləmək çətin ola, bacarmayaq.

Tesman. Bacarmalıyıq! Nəyin bahasına olursa olsun bacarmalıyıq! Mən belə yazıları ayırd eləməyə, onları sahmana salmağa çox öyrəşmişəm.

Hedda sobaya tərəf gedib yumşaq ketilin üstünə əyləşir. Asessor Brakk onun yanında kreslonun söykenəcəyindən tutub dayanıb.

Hedda (*pıçıltı ilə*). Siz deyəsən tapança barədə nəşə deyirdiniz. Brakk (*o da yavaşdan*). Yəni guya ki, Lövbörqun onu oğurlaması barədə?

Hedda. Görək elə hökmən oğurlayırdı?

Brakk. Ayrı cür heç bir izahata yol vermək olmaz, frü Hedda!

Hedda. Belə de!

Brakk (*ona ani bir nəzər salır*). Axı mən bilirəm ki, Eylert Lövbörq səhər bura gəlib. Elə deyilmi?

Hedda. Elədir.

Brakk. Siz onunla təklikdə olmusunuz.

Hedda. Hə, çox az.

Brakk. O burda olan vaxt arada siz otaqdan çıxmısınız?

Hedda. Yox.

Brakk. Yaxşı fikirləşin. Heç bir dəqiqəliyə də çıxmamısınız?

Hedda. Yox, bir dəqiqəliyə... çıxmışam... dəhlizə...

Brakk. Bəs o vaxt tapançalar harda olub? İkisi bir qabın içində.

Hedda. Tapançalar... olub...

Brakk. Deyin, frü Hedda.

Hedda. Yazı stolunun gözündə.

Brakk. Bəs sonra baxmısınız ki, hər ikisi yerindədir, yoxsa yox?

Hedda. Yox, baxmamışam.

Brakk. Heç baxmasanız yaxşıdır. Mən Lövbörqun üstündən tapılmış tapançanı görmüşəm. O saat tanıdım. Hələ dünən görmüşdüm. Əvvəllər də görmüşdüm.

Hedda. İndi sizdədir?

Brakk. Yox, polisdədir.

Hedda. İndi polis onu neyləyəcək?

Brakk. Əlbəttə, çalışacaq ki, əsil sahibini tapsın.

Hedda. Sizcə tapa bilərlər?

Brakk (*ona doğru ayilib pıçıltnıyla*). Xeyr, Hedda Gabler... Mən hələ ki, səsimi çıxarmıram.

Hedda (*qorxmış halda ona baxır*). Bəs səsinizi çıxarsanız, onda necə?

Brakk (*çiyinlərini çəkir*). Çıxış yolu həmişə var... Deyə bilərsiniz ki, oğurlanıb.

Hedda (*qətiyyətlə*). Ondansa ölmək yaxşıdır!

Brakk (*gülümsünərək*). Adətən, həmişə belə deyirlər, amma əslində heç kim belə eləmir.

Hedda (*onun sözünə cavab vermədən*). Bəs əgər tapança oğurlanmayıbsa... sahibini tapanda... nə olar?

Brakk. Onda, Hedda... qiyamət qopacaq, dava-dalaş düşəcək.

Hedda. Dava-dalaş!

Brakk. Bəli, sizin ölümdən qorxdığınız kimi dava-dalaş. Sizi, əlbəttə, məhkəməyə çağıracaqlar... Sizi də, fröken Diananı da. O, əlbəttə, hər şeyi olduğu kimi izah edəcək... Yəni bu güllə təsadüfən açılıb, yoxsa necə?.. O, əlbəttə, deyəcək ki, Lövbörq fröken Diananı hədələyərək cibindən tapançanı çıxarıb onu atmaq istəyirmiş, bu vaxt güllə açılıb onun özünə dəyib, ya da fröken Diana tapançanı onun əlindən qayıb onu vurub, sonra yenə tapançanı soxub onun cibinə. Bütün bunlar aydınlaşdırılacaq, hökmən. Əlbəttə, fröken Diana çox zirək, dillli-dilavər qadındır!

Hedda. Bütün bu məsələlərin mənə dəxli yoxdur.

Brakk. Yox, siz bu suala cavab verməli olacaqsınız ki, məsələn, tapançanı Eylert Lövbörqa niyə vermisiniz? İndi özünüz fikirləşin, bundan nə nəticə çıxaracaqlar?

Hedda (*başını sallayır*). Düzdür. Mən bu barədə fikirləşməirdim.

Brakk. Əlbəttə, qorxmalı bir şey yoxdur... Mən ki, səsimi çıxarmıram.

Hedda (*ona baxır*). Deməli, onda mən sizin əlinizdəyəm. Tamam keçmişəm sizin ixtiyarınıza.

Brakk (*pıçıltn ilə*). Əzizim Hedda... inanın, mən heç vaxt bundan sui-istifadə eləməyəcəyəm.

Hedda. Hər halda... tamamilə sizin əlinizdəyəm. Yəni sizin şəxsi istəyinizdən, münasibətinizdən asılıyam. Necə istəsəniz, elə də edə bilərsiniz. Mən heç nəyəm sizin əlinizdə, adi bir müqəvva! (*Sıçrayıb ayağa qalxır*) Yox, mən buna dözə bilmərəm! Heç vaxt!

Brakk (*yarıstehza ilə ona baxaraq*). Qismət nədirse, o da olacaq.

Hedda (*həmin nəzərlərlə onu süzür*). Ola bilər. (*Yazı stoluna yaxınlaşır, özündən asılı olmayan gülüşünü boğaraq Tesmanın danışq tərzini yamsılaya-yamsılaya*) İşlər yaxşı gedir, Yörgen? Hə?

Tesman. Allah bilir. Onu bilərəm ki, bir neçə ay uzanacaq.

Hedda (*yenə o qaydada*). Bir dünyanın işlərinə baxırsan... (*Ehmalca barmaqları ilə Teanın saçlarını daraqlayır*) Necə, qəribədir, Tea? İndi bax, Tesmanla oturmusan... Əvvəllər eynilə bu cür Eylert Lövbörqlə oturardın...

Tea. Ah, əgər sənin ərini bu işdə çox ruhlandırarsan...

Hedda. Narahat olma, ruhlandırarsan... vaxtı var.

Tesman. Hə, bilirsən, Hedda... doğrudan da mən elə bil nəşə bunu hiss eləməyə başlayıram... Sən yenə asessorun yanına get.

Hedda. Yörgen, mən sənə bir kömək eləyə bilmərəm ki?

Tesman. Yox, yox, heç cür. (*Asessor tərəf dönür*) Əziz asessor, zəhmət olmasa Heddanı bir qədər öyləndir.

Brakk (*Heddaya iti bir nəzər salır*). Böyük məmnuniyyətlə!

Hedda. Çox sağ olun. Ancaq bu gün bir az yorğunam. Gedim bir az divanda uzanım.

Tesman. Yaxşı, yaxşı, əzizim, hə?

Hedda dal otağa keçib arxasınca pərdələri çəkir. Qısa sükut.

Birdən coşqun rəqs musiqisi səslənir.

Ön söz	4
Kuklalar evi	9
Vahimə	85
Vəhşi ördək	155
Hedda Gabler	257

Tea (*yerindən sıçrayır*). Ay! Bu nədir?!

Tesman (*pərdələrə tərəf yüyürür*). Əzizim! Bu gün rəqs eləmə! Rina bibi... üstəlik Eylert yadından çıxıb?!

Hedda (*pərdələrin arasından başını çıxarıb*). Daha nə Yulle bibi, nə də heç kəs barədə bir də səs-küy salmayacağam. Axıncı dəfədir! (*Pərdələri kip çəkir*)

Tesman (*yazı stolunun arxasında*). Əlbəttə, o bizim bütün bu darıxdırıcı işlərimizi görməyə yaxşıdır. Bilirsinizmi, frü Elvsted, Yulle bibinin yanına köçün. Mən də axşamlar ora gələm. Orda çox yaxşı işləyirik. Hə?

Tea. Nə deyirəm ki. Yaxşı olar ki, belə olsun...

Hedda (*pərdələrin arxasından*). Eşidirəm, Tesman, bütün dediklərinə eşidirəm. Bəs mən burda axşamlar tək-tənha neyləyəcəyəm?

Tesman (*kağızları seçə-seçə*). Bizim əziz asessor, zənnimcə, yanına gələr, etiraz eləməz.

Brakk (*kresloda oturduğu halda sevincək qışqırır*). Canla-başla, frü Tesman! İstəyirsiniz lap hər gün. Zənnimcə, biz vaxtımızı lap yaxşı keçiririk.

Hedda (*bərkdən, aydın eşidiləcək tərzdə*). Yox, yox, sizə inana bilmərəm, asessor! Kimə, kimə, sizin kimi xoruza!..

Gülle açılır. Hamı dik atılır.

Tesman. Yenə tapança ilə zarafat eləyir. (*Pərdələri açıb dal otağa yüyürür. Tea da onun dalınca. Hedda divana sərilib qalıb. Çax-naşma və qışqırıq bir-birinə qarışır. Vahimələnmiş Berte də sağ tərəfdən bura yüyürür. Tesman asessoru) Vurub! Özünü vurub! Gicgahından! İşə baxın!..*

Brakk (*yarıbiş halda kresloya düşür*). Xudavəndi-aləm, axı niyə belə oldu?!

SON

HENRİK İBSEN
SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ
“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2006

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Nəşriyyat redaktoru:	<i>Əlişirin Şükürlü</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Aslan Almasov</i>
Korrektorlar:	<i>Elnaz Xəlilqızı</i> <i>Cəmilə Məcidova</i>

Yığılmağa verilmişdir 14.04.2006. Çapa imzalanmışdır 12.05.2006.

Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 21,5. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 39.

Kitab "Şərq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.

Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.